

folke johansson

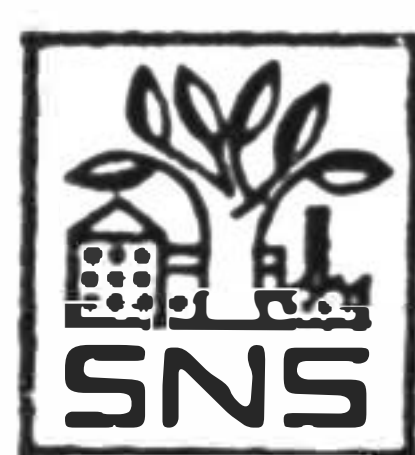
lag och etik för massmedier

STUDIEFÖRBUNDET NÄRINGSLIV OCH SAMHÄLLE

Lag och etik för massmedier

Av FOLKE JOHANSSON

Studieförbundet Näringsliv och Samhälle

Studier och debatt

utges av Studieförbundet Näringsliv och Samhälle
Sköldungagatan 2 · 114 27 Stockholm · Telefon 08/23 25 20
Postgiro 35 62 60

Nr 3 1971 · 19:e årg.

© Studieförbundet Näringsliv och Samhälle

Tryckt hos Bohuslänningens AB, Uddevalla 1971

SNS — STUDIEFÖRBUNDET NÄRINGSLIV OCH SAMHÄLLE

är en ideell sammanslutning av enskilda personer inom svenskt näringsliv, fristående från politiska partier och intresseorganisationer. Genom vetenskaplig forskning, konferenser samt studier och debatt i lokala grupper vill SNS sprida kunskap om ekonomiska och sociala förhållanden, stimulera till positiva insatser i arbets- och samhällsliv och till individuella ställningstaganden i den allmänna debatten.

Innehåll

FÖRORD	9
VISST KAN MAN FÅ RÄTT	11
MASSMEDIER	14
ETT MODELLFALL	17
Kränkning	18
Tryckfrihetsåtal	19
Pressens opinionsnämnd	20
Radionämnden	22
Tillrättaläggande	23
Försiktighet i skuldfrågan	23
Uppgörelse i godo	24
MASSMEDIERNAS NORMSYSTEM	25
<i>Massmedielagarna</i>	25
Rättigheter	25
Det juridiska ansvaret	27
Övervakning	31
Inför domstol	31
Massmedielagarnas gränser	33
<i>Utomrättsliga regler</i>	35
God publicistisk sed	35
Pressetiken i riksdagen	40
TU:s sanktionskommitté	44
Allmänhetens pressombudman	48

Pressens opinionsnämnd	51
Regler för radio och TV	60
Programregler	62
Programpolitik	63
Radionämnden	70
<i>Mediernas internkontroll</i>	79
Kontroll och påföljder	84
HUR FÅR MAN RÄTT?	85
Att förebygga övertramp	85
Att beivra övertramp	90
NORMSYSTEMET UNDER FÖRVANDLING	96
Ny massmedielag	96
Utomrättslig kontroll	108
PRAKTIKFALL	117
<i>Domstolen dömer</i>	119
Grovt förtal i Expressen	119
Grovt förtal i Aftonbladet	125
<i>Pressens opinionsnämnd uttalar</i>	130
Enskilda personer	
Guldhandlaren	130
FNL-demonstranten	133
Narkotikalangaren	134
Kulturintendenten	135
Riksdagsmannen	136
Organisationer	
Vietnamkommittén	137
FNL-gruppen	139
Demokratisk Allians	140
SECO	141
Barnens Dags-föreningen	142
Motorbranschen	143

Offentliga institutioner	
Statens Järnvägar	145
Kommunalnämnden	146
Socialnämnden	147
Bostadsförmedlingen	149
Företag	
ASEA	150
Atlas Copco	152
Enskilda Banken	155
Svensk Sundolitt	157
Osby-pannan	159
Örebro-Kuriren	160
<i>Radionämnden uttalar</i>	161
NJA-programmet	161
SIDA:s Etiopienprojekt	168
Kommunalmannen i Lund	171
SACO i "Tidsspegeln"	172
Sunlight-fallet	177
Den döende staden	182
Trunken	184
Flaggan	187
Statsöverhuvudet	187
Abortfrågan	188
Multi —69	189
 BILAGOR	 191
<i>Massmedielagar</i>	191
Tryckfrihetsförordningen	191
"Sekretesslagen"	226
Utdrag ur brottsbalken	246
Lag med vissa bestämmelser om rättegång i tryckfrihetsmål	251
Radiolagen	255
Radioansvarighetslagen	258
Kungörelse om tillämpningen av radioansvarighetslagen	261

<i>Utomrättsliga regler</i>	264
God publicistisk sed	264
PK:s publiceringsregler	264
SJF:s yrkeskodex	267
TU:s textreklamregler	271
Stadgar för pressens opinionsnämnd	276
Stadgar för stiftelsen allmänhetens pressombudsman	279
Instruktion för allmänhetens pressombudsman	281
Utdrag ur pressorganisationernas stadgar	283
Regler för radio och TV	287
Avtalet mellan staten och Sveriges Radio	287
Bolagsordning för Sveriges Radio AB	293
Regler angående tillsyn och ansvar rörande program för Sveriges Radio	298
Normer för beriktigande i nordisk rundradio	306
Instruktion för radionämnden	312
<i>Statsmakterna och normsystemet</i>	315
Motion om utredning angående pressetiska frågor	315
Konstitutionsutskottets utlåtande	318
Direktiven för utredning om ny massmedielag	322
KÄLLFÖRTECKNING	331
PERSONREGISTER	333
SAKREGISTER	335
BOKFÖRTECKNING	339

Förord

Under senare år har företagen i starkt växande utsträckning uppmärksammats av massmedierna. Arbetsmiljöer, utlandsaffärer, fusioner, bolagsstämmor och mycket annat är idag stoff för förstasidor och löpsedlar. Samtidigt har massmediernas arbetssätt förändrats. Reportaget har mer och mer inriktats på det kontroversiella. Den gamla gränslinjen mellan faktarapportering och kommentarer håller på att utsuddas.

Denna utveckling bör främst ses som ett uttryck för den pågående skärpningen av samhällsdebatten. En bidragande orsak har de ändrade förhållandena inom massmedierna säkert utgjort. Särskilt förtjänar nämnas kvällspressens och etermediernas expansion.

I detta läge har SNS funnit det vara en angelägen uppgift att förutsättningslöst studera de massmedieproblem, vilka i särskild utsträckning berör företagen. Början görs med denna bok som innehåller en genomgång av de rättsliga och utomrättsliga regler som gäller för massmedier. Den täcker allt från lagar och publiceringsregler till okodifierad praxis. I boken redogörs för och diskuteras effektiviteten hos gällande system för klagomål och rättelser inom olika grupper av massmedier. Med anknytning till debatten om publicistisk etik diskuteras utgångspunkterna för den statliga utredning som har till uppgift att överväga en gemensam massmedielag för press, radio och TV.

Bokens karaktär av fyllig kartläggning gör att den bör vara av intresse även för andra än dem som inom företagen berörs av massmediefrågor. Det är SNS förhoppning att boken också skall finna läsare bland dem, vilka utbildar sig för en kommande verksamhet inom massmedierna.

Författaren, *Folke Johansson*, är politisk redaktör i Upsala Nya

FÖRORD

Tidning. En rad personer och institutioner har på olika sätt bistått honom. Stort tillmötesgående har visats av förutvarande redaktören för Pressens Tidning och sekreteraren i pressens opinionsnämnd, *Paul Frisch*; allmänhetens pressombudsman, *Lennart Groll*; *Kristina Odelberg* vid Sveriges Radios juridiska avdelning; *Rune Sjödén* vid radiochefens programsekretariat och förutvarande sekreteraren i radionämnden, *Staffan Vängby*. Till dessa och alla andra, som delat med sig av sin sakkunskap, ber författaren och SNS att få rikta ett hjärtligt tack. Detta sägs självfallet inte i avsikt att söka göra dem delaktiga i ansvaret för boken. Författaren svarar ensam för innehållet.

Stockholm i juni 1971

Göran Albinsson
Verkställande direktör i SNS

Visst kan man få rätt

Visst kan man få rätt gentemot Sveriges Radio eller en tidning — om man bara har rätt och finner det mödan värt att genomdriva sin sak. Grundförutsättningen är att Sveriges Radio eller tidningen ifråga brutit mot de lagar och regler som massmedierna har att iaktta. Huruvida dessa lagar och regler är nog omfattande och tillfredsställande utformade och om konsekvenserna av att bryta mot dem är tillräckligt avskräckande för att motverka vilseledande och kränkande journalistik, är frågor som denna redogörelse för massmediernas normsystem förhoppningsvis kan ge underlag att diskutera och bedöma.

Där så är möjligt behandlas press, radio och TV parallellt. Ifråga om lagarna kan en sådan uppläggning motiveras av att en statlig utredning tillsattes hösten 1970 med uppgift att bl.a. överväga en enhetlig reglering av yttrandefriheten i massmedierna. Beträffande det utomrättsliga normsystemet — vad man brukar kalla för ”god publicistisk sed” — finns det ingen anledning att göra någon principiell skillnad mellan de olika medierna utom beträffande de speciella restriktioner som följer av Sveriges Radios i radiolagen fastlagda monopolställning.

En redogörelse för lagar och regler blir av naturliga skäl tungläst, särskilt om den skall vara relativt utförlig. För att underlätta orienteringen i det omfattande materialet, som redovisas i avsnittet om massmediernas normsystem, kan det vara skäl att först åskådliggöra systemets funktionssätt med hjälp av ett konstruerat fall av otillåten eller diskutabel publicitet.

Längre fram redovisas ett antal autentiska fall från domstolars, radionämndens och pressens opinionsnämnds verksamhet. I det konstruerade fallet är det därför inte avsikten att visa hur de olika

INLEDNING

institutionerna dömer utan endast hur själva rätts- och normsystemet fungerar i princip. Det kan motivera att fallet skisserats ganska löst utan alltför stor omsorg beträffande detaljerna och att ”prövningen” inskränkts till vissa allmänna förutsättningar för behandling inför domstol och andra instanser.

Det bör kanske påpekas att modellfallet inte har någon förebild i verkligheten.

Hur kontrolleras det att massmedierna iakttar de regler och normer som gäller? Vart vänder man sig för att påtala övertramp eller få felaktiga uppgifter tillrättalagda? I en sammanfattning beskrivs kortfattat hur systemet fungerar. Där omtalas också hur man kan söka kontakt med allmänhetens pressombudsman och radionämnden och vilka instanser man lämpligast vänder sig till vid Sveriges Radio och tidningarna för att diskutera rättelser och gemälen. I ”Normsystemet under förvandling” diskuteras sedan förutsättningar och riktlinjer för en ny gemensam lag för massmedierna och förändringar i det utomrättsliga normsystemet.

Som framgår av redogörelsen har det skett ganska mycket på massmedieetikens område under de senaste åren. De största förändringarna har gällt pressens självsanerande verksamhet. Utvecklingen i fråga om lagar och utomrättsliga normer har följts fram till bokens pressläggning. En del i boken införda ändringar i lagar och normer träder i kraft först den 1 juli 1971, i något fall ännu senare. För syftet med denna bok har det inte befunnits nödvändigt att i varje särskilt fall markera detta.

Några avgörande förändringar som inverkar på den allmänna bilden av massmediernas normsystem torde inte vara att vänta under de närmaste åren. Både riksdag och massmedier kan förmodas avvakta den pågående utredningen om ny massmedielag. Svenska Journalistförbundet har på sin kongress 16—20 juni 1971 beslutat tillsätta en arbetsgrupp som skall undersöka i vad mån brott mot förbundets yrkeskodex förekommer. Den skall inhämta underlag för en exemplifiering i fällda domar i tryckfrihetsmål samt i pressens opinionsnämnds domslut och göra en sammanställning av detta material. Det framhölls också i kongressbeslutet som angeläget att yrkeskodexen tillsammans med ett material som

sålunda kan tas fram utnyttjas i en intensifierad utbildning både på grundplanet och i fortbildningen. Sveriges Radios programregler är, som framgår av redogörelse i boken, föremål för revision. Det vore också rimligt med hänsyn till förhållandena och till den debatt som förekommit att radionämndens ställning och resurser omprövades. I dessa fall rör det sig dock om åtgärder som i så fall inte syftar till att förändra själva normsystemet utan till att göra den utomrättsliga regleringen och granskningen av mediernas verksamhet klarare och effektivare.

Det som här presenteras är inte någon fullständig genomgång av problemen inom massmedietiken. Viktiga frågor som inte närmare behandlas är t.ex. principer för nyhetsvärdering, vad som skall läggas in i begreppen saklighet och opartiskhet, massmedietikens plats i journalistutbildningen och olika aspekter på opinionsbildningen i massmedierna. Etiska frågor som rör reklam och vanligen faller utanför den redaktionella verksamheten behandlas inte. Syftet är inte att föreskriva hur massmedierna bör bete sig eller att förklara varför de är som de är, utan att främst beskriva det normsystem, som reglerar eller avses reglera deras verksamhet.

Massmedier

När det i denna bok talas om massmedier avses i allmänhet radio, television och dagspress. Att redogörelsen koncentreras till dessa medier beror på att de är de största i spridning och intensitet och i varje fall på kort sikt också i genomslagskraft.

Det kan emellertid finnas skäl att framhålla att andra massmedier än dessa tre huvudgrupper berörs mer eller mindre av de principer som redogörs för och på flera punkter arbetar under likartade förutsättningar. Det gäller t.ex. i betydande grad vecko- och fackpressen. En inte minst på opinionsbildningens område betydelsefull grupp är fackförbundspressen. Den representerar enligt redaktören för tidningen Fackföreningsrörelsen Rune Blomkvist (skriften ”Facklig press och facklig presspolitik”, 1969) en sammanlagd upplaga på omkring 1,6 miljoner exemplar och läses av mellan 70 och 90 procent av fackföreningsmedlemmarna enligt en undersökning som gjorts. Dessa tidningar faller under samma lagregler som dagspressen, nämligen tryckfrihetsförordningen. Det samma är fallet med böcker, broschyrer och andra tryckalster. Veckopress eller s.k. populärpress och fackpress har ytterligare gemensamt med dagspressen i det att de förutsätts följa samma etiska regler och normer som denna. Som kommer att framgå av redogörelsen för pressens opinionsnämnd kan anmälningar mot t.ex. vecko- och månadstidningar behandlas på samma sätt som anmälningar mot dagliga tidningar.

Däremot faller tryckalster, som inte är periodiska — dvs. som inte utges återkommande med minst fyra nummer per år — utanför det etiska normsystem, som byggts upp på utomrättslig grund. Varje bokförlag kan naturligtvis ha egna etiska normer för sin utgivning men dessa är i så fall uppenbarligen mycket skiftande. Vad

man kan diskutera är emellertid om inte den starkt ökade fack- och debattboksutgivningen skulle kunna aktualisera krav på t.ex. saktighet och respekt för personlig integritet även på litteraturområdet.

Andra massmedier, som kommit att spela en betydande roll i samhällsdebatten, är filmen och teatern. Inom båda dessa medier har pågått en utveckling mot ett ökat engagemang i dagens problem. Delvis har detta skett i ömsesidig påverkan med televisionen. Beträffande teatern anknyter man till en klassisk tradition. Chefen för TV 2-teatern, Lars Löfgren, har i en uppsats, som bifogades Sveriges Radios yttrande till radionämnden över NJA-programmet i TV 2 den 25 februari 1970 visat på paralleller mellan den nya "politiska teatern" och teatertradition från antiken och renässansen. Den politiska trenden i dagens svenska teater är inspirerad från många håll, inte minst från USA, framhåller han. Där har man ofta använt teatern som en del av demonstrationer för att drastiskt och grymt gestalta och exemplifiera vad man demonstrerar mot. Löfgren konstaterar att det under 1960-talet blivit allt vanligare i internationell och svensk teater med pjäser och pjäsförfattare, som varit ute i direkt politiskt syfte och som en provokativ metod — "chocken att känna igen" — använder existerande personer, situationer och miljöer. Beträffande filmen är det framför allt den "dokumentariska" framställningen, som väckt uppmärksamhet och debatt. Här är sambandet med TV påtagligt. Den omdebatterade filmen "Rekordåren 66, 67, 68" arbetade med i stort samma medel som den s.k. TV-dokumentären: intervjuer, pålagda speakertexter, inlagda bildsviter med eller utan direkt samband med texten etc.

Filmen faller liksom teatern utanför massmedielagarna. I justitieministerns direktiv till den utredning, som tillsatts för att se över dessa lagar, sägs det emellertid att utredningen skall överväga om man i en eventuell gemensam lag skall kunna foga in även filmen. Ett lagförslag finns redan utformat i filmcensurutredningens betänkande "Filmen — censur och ansvar" (SOU 1969: 14). Det är uppdelat i en "Filmlag" och en "Filmansvarighetslag" efter mönster av radiolagen och radioansvarighetslagen med bl.a. "filmutgivare" som ansvariga för yttrandefrihetsbrott i film.

Även för teatrarna har diskuterats ett rättsligt "utgivaransvar"

för innehållet. På teaterhåll har man dock visat tveksamhet. Professor Stig Strömholm har undersökt frågan på uppdrag av Teaternas riksförbund och Riksteatern. Resultatet är avsett att tryckas. I en tidningsintervju (Upsala Nya Tidning 16 december 1970) framhåller han bl.a. att klara regler saknas för vem som har ansvaret för en teaterföreställning. I de flesta fall måste nog chefen för teatern betraktas som ansvarig, anser han. Men intrikata problem kan uppstå när det gäller gruppteaternas verksamhet. Ett skäl till att man hyser tveksamhet på teaterhåll är enligt Strömholm att ett utgivarsystem skulle kräva en enväldig teaterchef, som har oinskränkt makt över föreställningarnas utformning. Det anses inte vara möjligt med dagens "teaterdemokrati".

En fråga som särskilt aktualiserats genom sändningen av filmen "Rekordåren" och teaterpjäsen "Nils Johan Andersson m.fl." i TV är om de allmänna etiska normer, som gäller för etermedierna, bör kunna tillämpas även för debatterande film och teaterpjäser. Att detta måste bli fallet, om de sänds i TV, är självklart. Men är de etiska och principiella kraven på saklighet och opartiskhet helt irrelevanta på biografer och teatrar som åtnjuter ekonomiskt stöd från samhället? I båda dessa fall har samma material och uppgifter även publicerats i bokform utan att detta dock väckt någon nämnvärd uppmärksamhet. Uppenbarligen gäller inte endast olika regler för skilda typer av massmedier — även de moraliska kraven växlar med hänsyn till mediet.

Den avgränsning, som här görs till behandling av i huvudsak radio, television och press, innebär alltså inte att andra medier bedömts som ointressanta. Det finns också anledning att peka på den förstärkning som återgivning och spegling av andra medier som teater, film och böcker i nyhetsmedierna många gånger innebär.

Ett modellfall

Enligt en artikel i Norrstads-Posten har polisen avslöjat att Norrstadsindustrier AB undanhållit det allmänna betydande belopp genom att inte betala in preliminärskatt som dragits på de anställdas löner. Man misstänker också mer omfattande oegentligheter i sammanhanget, uppger tidningen. Kamrern i företaget, som har ansvaret för bokföringen, har anhållits. Norrstads-Posten meddelar att kamrern skall ha handlat på order av företagets chef. Enligt vad han uppgivit för polisen skall han ha känt sig ”pressad” att följa företagschefens instruktioner.

Verkställande direktören och huvuddelägaren i Norrstadsindustrier AB har hörts av polisen, men något anhållande har inte skett, meddelas det.

Nyheten presenteras i Norrstads-Posten under rubriken ”Direktör pressade bokföringsman att skattefiffla”.

I Radio- och TV-nyheterna lämnas i huvudsak samma uppgifter, med den skillnaden att företagets namn inte nämns. Det heter således att en omfattande skattehärva uppdagats vid ”ett företag i Norrstad” och att kamrern vid företaget för polisen uppgett att han handlat på uppdrag av företagschefen.

Samma dag som artikeln är införd i Norrstads-Posten begär verkställande direktören i Norrstadsindustrier att tidningen skall införa ett beriktigande påföljande dag. Han har, uppger han, inte haft någon kännedom om de bristande skatteinbetalningarna. Företagets likviditet har inte varit sådan att man skulle haft något behov av att undanhålla skatt. Han är helt överraskad av de uppgifter som kommit fram i samband med polisutredningen.

Norrstads-Posten avvaktar emellertid den fortsatta polisutredningen och lämnar en ny redogörelse för fallet först några dagar se-

nare, då polisen meddelar att kamrerns uppgifter visat sig vara felaktiga på viktiga punkter. Det är riktigt att betydande preliminärskattebelopp förblivit oinbetalda. Men pengarna hade inte använts av företaget utan gått till att täcka en förskingring som kamrern gjort sig skyldig till. Han har tvingats manipulera med skatteinbetalningarna för att dölja tillgreppen för revisorerna. Pengarna har han spelat bort på roulett på ett hotell i staden. Det meddelas också i artikeln — under stora rubriker — att roulettspelet anordnats olagligt och med mycket höga insatser.

Kränkning

Direktören för Norrstadsindustrier AB anser sig ha blivit personligen skandaliserad genom artikeln i Norrstads-Posten och vänder sig till advokat för att undersöka om han kan få upprättelse. Han tycker också att han är berättigad till ersättning för den ekonomiska skada, som han anser att artikeln vållat företaget och för det lidande som har åsamkats honom själv och hans familj.

En god vän till direktören i Norrstadsindustrier har även blivit uppbragt över att radio och TV fört uppgifterna vidare utan att ordentligt kontrollera om de var korrekta. Det borde ha skett anser han, även om det i sändningen inte uppgavs direkt vilket företag det gällde. Radio och TV bidrog härmed till ryktesspridningen omkring företaget och företagschefen. Med denna utgångspunkt skriver direktörens vän en anmälan, som han sänder till radionämnden.

I Norrstad finns endast två hotell, av vilka det ena, Norrstads Stadshotell, har tillstånd att anordna roulettspel. Stadshotellet har emellertid noggrant hållit sig till bestämmelserna för sådant spel. Det olagliga roulettspelet hade bedrivits på det andra hotellet i staden. Genom att det är offentligt känt att endast Stadshotellet har roulettspel har hotellet blivit utsatt för obefogade misstankar, anser källarmästaren, som därför undrar om han kan få någon gottgörelse för den skada hans rörelse lidit.

Tryckfrihetsåtal

Direktören för Norrstadsindustrier får vid sitt besök hos advokaten en redogörelse för de vägar han kan välja för att söka nå upprättelse. Artikeln i Norrstads-Posten kan möjligen rubriceras som förtal. Han kan då stämma utgivaren av tidningen för ärekränkning enligt tryckfrihetsförordningen 7 kap. 4 §. Detta förutsätter dock att direktören kan anses vara personligt utpekad. Att företagets namn nämnts i artikeln ger inte grund för åtal, eftersom juridisk person inte kan vara målsägare i en tryckfrihetsprocess. Men genom att det i artikeln uppgetts att den anhållne kamrern handlat på uppdrag av företagets chef anser advokaten att direktören har blivit utpekad. Det är lätt för allmänheten att ta reda på vem som är chef för Norrstadsindustrier.

I en tryckfrihetsprocess mot Norrstads-Postens utgivare kan direktören även kräva skadestånd. Sådant kan inte tilldömas företaget för eventuell ekonomisk skada. Däremot kan domstolen finna att direktören och hans familj tillfogats skada genom publiciteten och därför döma utgivaren av Norrstads-Posten att utge skadestånd. Storleken av skadeståndet avgörs i så fall av domstolen.

Norrstads-Postens utgivare, som kan vara ägaren, chefredaktören eller någon annan till tidningen knuten person, är ensam juridiskt ansvarig för tidningens innehåll. Han skall finnas registrerad hos justitiedepartementet. Utgivaren kan i sin tur ha reglerat skadeståndsansvaret i avtal med tidningen.

Det tillmäts i ett tryckfrihetsmål ingen betydelse om utgivaren i förväg har läst den ifrågavarande artikeln eller inte. Den omständigheten att tidningen fått sina uppgifter från polisen, som i sin tur har återgivit den anhållnes utsagor, påverkar inte heller utgivarens ansvar för vad som stått att läsa i tidningen. Det kan nämnas att även en person som medvetet lämnar en felaktig upplysning till en tidning går fri från juridiskt ansvar om uppgiften publiceras. Han kan också med stöd av tryckfrihetsförordningen kräva att få sin anonymitet skyddad av tidningen.

Inför domstolen kan utgivaren givetvis förneka att något utpekande skulle ha skett eller att uppgifterna i artikeln skulle vara

kränkande. Om han anser sig böra medge att uppgifterna i och för sig kunde vara kränkande, kan han hävda att tidningen hade skälig grund att tro att de var sanna och att man ansåg det försvarligt med hänsyn till omständigheterna att de publicerades. För domstolen gäller i så fall att väga den eventuella kränkningen mot offentlighetsintresset.

Skulle utgivaren fällas, måste domstolen, när den utmäter påföljd, också ta hänsyn till om rättelse har ”på lämpligt sätt bringats till allmänhetens kännedom” (TF 1 kap. 4 §). Det kan då tillmätas betydelse att Norrstads-Posten inte omedelbart införde ett beriktigande utan lät tillrättaläggandet bli beroende av den fortsatta polisutredningen.

De påföljder det skulle kunna bli fråga om i ett fall som detta, om domstolen fann att kränkning förekommit, är böter och skadestånd. Om gärningen hade varit att rubricera som grovt förtal, hade även fängelse kunnat komma ifråga. Det är samma straffbestämmelser som gäller enligt brottsbalken 5 kap. 1 och 2 §§.

Om en advokat skulle råda direktören för Norrstadsindustrier att stämma tidningen är en fråga som må lämnas öppen. Det torde vara svårt att göra bestämda förutsägelser om utgången av en tryckfrihetsprocess. Sådana mål avgörs alltid av en jury, om någon av parterna begär det. Juryn uppmanas uttryckligen i TF 1 kap. 4 § att vara liberal i sin bedömning.

Pressens opinionsnämnd

Det kan emellertid tänkas att den advokat direktören för Norrstadsindustrier vänder sig till anser det vara befogat att i varje fall i första hand gå till allmänhetens pressombudsman för att få ärendet behandlat av tidningarnas ”hedersdomstol”, pressens opinionsnämnd. Efter den reformering av pressens opinionsnämnds verksamhet som genomfördes 1969 hindrar en anmälan till opinionsnämnden inte längre att ärendet senare dras inför domstol. Tidigare måste en anmälare förbinda sig att inte efteråt väcka åtal för att opinionsnämnden skulle ta upp fallet.

Om Norrstadsindustriers chef vill försöka vinna upprättelse ge-

nom pressens opinionsnämnd, behöver han bara göra en anmälan till allmänhetens pressombudsman. Denne gör då en utredning av fallet. Finner han att tidningen genom den anmälda artikeln brutit mot god publicistisk sed, kan han ta upp ärendet inför opinionsnämnden. Han fungerar då inför nämnden som "åklagare" och ombud för den förfördelade.

Skulle pressombudsmannen däremot inte anse det motiverat att låta fallet gå vidare till opinionsnämnden, kan den förfördelade själv — i det här fallet alltså direktören för Norrstadsindustrier — vända sig direkt till nämnden och argumentera i sin sak. Pressens opinionsnämnd kan då, alldeles oberoende av vad allmänhetens pressombudsman har kommit fram till, pröva om den har anledning att ta upp fallet. Den hindras inte av några spärrande regler, om den finner skäl att ta upp ett fall, men det finns heller inga regler, som tvingar den att pröva någon typ av ärenden.

Det finns dock en långt utvecklad praxis, som låter oss utan vidare konstatera att ett ärende av det här slaget skulle tas upp av opinionsnämnden. Däremot kan man knappast förutsäga vilken bedömningen blir. Nämnden måste ta hänsyn till de upplysningar som utredningen av fallet ger. Den skall i övrigt utgå från praxis inom pressen och de hedersregler som pressens egna organisationer ställt upp.

Som framgår av en redogörelse, längre fram i boken, för de riktlinjer som gäller ifråga om god publicistisk sed, finns det flera regler som skulle kunna vara tillämpliga. "Publicera inte anmälan om brott utan att noga pröva om anmälan kan anses grundad", heter det t.ex. i Publicistklubbens publiceringsregler. "Rättelser och befogade genmälen skall publiceras utan dröjsmål och på ett sådant sätt, att de kan uppmärksammas av dem som fått del av de ursprungliga uppgifterna", lyder en annan regel som kan vara aktuell i sammanhanget.

Ett ställningstagande av pressens opinionsnämnd offentliggörs i form av ett uttalande, som i regel innehåller en redogörelse för ärendet och avslutas med nämndens "dom". Om opinionsnämnden finner att tidningen har felat, kan det i uttalandets avslutande del heta t.ex. att tidningen "inte visat tillbörlig varsamhet", att den "har

ETT MODELLFALL

brutit mot god publicistisk sed” eller, om överträdelsen anses mycket allvarlig, att tidningen ”grovt kränkt god publicistisk sed”. Nämnden låter gärna formuleringen ange hur den vill gradera förseelsen.

Skulle Norrstads-Posten i det här fallet bli fälld av pressens opinionsnämnd, åligger det tidningen att publicera nämndens utlåtande i dess helhet. Opinionsnämnden avkräver också tidningen en ”expeditionsavgift”. Den är vid en enstaka förseelse 1 000 kr. Om en tidning gör sig skyldig till upprepade grova förseelser mot god publicistisk sed med mindre än ett års mellanrum, stiger avgiften först till 2 000 och därefter till 3 000 kr, vilket är maximavgiften. Dessa avgifter gäller fr.o.m. 1 juli 1971.

Radionämnden

Hade det i radio eller TV förekommit samma direkta utpekande som i Norrstads-Posten, kunde den förfördelade ha stämt den ansvarige programutgivaren hos Sveriges Radio enligt radioansvarighetslagen (RAL). Övervägandena hade då blivit analoga med vad som tidigare skildrats beträffande anmälan av Norrstads-Postens ansvarige enligt tryckfrihetsförordningen. Programutgivare skall finnas för varje program i radio och TV med några särskilda undantag. Ett särskilt register över programutgivare förs fortlöpande hos Sveriges Radio.

Nu var anmälan riktad till radionämnden och gällde inte kränkning, utan att radio och TV fört uppgifterna vidare utan att kontrollera dem genom att ta kontakt med företaget. En sådan anmälan skall ske skriftligen och kan tas upp utan att den förfördelade själv begär det. Nämnden skall ta ställning till om Sveriges Radio handlat i enlighet med radiolagen (RL) och det avtal som reglerar förhållandet mellan företaget och staten. Till skillnad från pressens opinionsnämnd har radionämnden inte till uppgift att göra en allmän principiell och etisk bedömning.

Även om radionämnden skulle finna att ingenting förekommit, som anses stå i strid med radiolagen och avtalet med staten, kan den tillämpa en praxis som har utvecklats under senare år. Enligt den-

na uttalar man kritik mot program utan att det sker i form av ett ”fällande” utlåtande. Det kan i det här fallet ske på så sätt att nämnden säger att Sveriges Radio borde ha kontrollerat sakuppgifterna noggrannare, innan programmet sändes. Formellt borde det också finnas grund för direkt anmärkning i och med radiolagens krav på saklighet och opartiskhet och avtalets anvisning att Sveriges Radio före sändning av program skall ”så noggrant som omständigheterna medger kontrollera sakuppgifter i programmet”. Det finns i avtalet också en motsvarighet till kravet i Publicistklubbens publiceringsregler på respekt för personlig integritet.

Tillrättaläggande

Källarmästaren på Stadshotellet i Norrstad kan vända sig till allmänhetens pressombudsman, om han anser att Norrstads-Posten på ett obefogat sätt utpekat hans hotell genom att skriva om olaga roulettspel på ett hotell i staden. Några utsikter att få ekonomisk gottgörelse har han dock inte. Det är också osannolikt att tidningen skulle bli fälld för något grovt åsidosättande av god publicistisk sed i detta fall, om uppgiften i och för sig var korrekt och något direkt utpekande inte förekom. Möjligen skulle det kunna tänkas att pressens opinionsnämnd kunde ge källarmästaren rätt genom att uttala att tidningen borde ha valt en formulering, som inte var ägnad att skapa missförstånd. Om källarmästaren kunde anses ha något fog för sina klagomål, skulle det dock i första hand åligga pressombudsmannen att söka uppnå en överenskommelse mellan anmälaren och tidningen om lämpligt tillrättaläggande.

Försiktighet i skuldfrågan

Det skulle också kunna tänkas att pressombudsmannen fick anmälan om eller på eget initiativ tog upp den anhållne kamrerns sak. Även om kamrern senare befinns skyldig till brott, kan det ha inneburit avsteg från god publicistisk sed att offentliggöra uppgifter, som röjer den misstänktes identitet. I PK-reglerna heter det: ”Försiktighet bör iakttas när det gäller skuldfrågan samt vid publice-

ETT MODELLFALL

ring av namn i samband med brott. Yrke, titel, ålder eller andra personliga uppgifter bör inte heller sättas ut på ett sådant sätt att det antyder vem som avses”.

Pressens opinionsnämnd grundar även här sin bedömning på praxis och på särskilda omständigheter i fallet i fråga.

Uppgörelse i godo

Innan direktören för Norrstadsindustrier går till domstol med sin sak mot Norrstads-Posten, kan han eller hans advokat också ta kontakt med tidningen för en ”uppgörelse i godo”. Det kan innebära att direktören ställer skadestånd som villkor för att inte väcka åtal. Det är känt att sådana uppgörelser förekommit i en rad fall och att betydande skadestånd har utbetalats av tidningar utan process.

Massmediernas normsystem

Massmedielagarna

I tryckfrihetsförordningen (TF) radiolagen (RL) och radioansvarighetslagen (RAL) anges massmediernas rättigheter, skyldigheter och juridiska ansvar. (Lagarna finns i bilaga.)

Tryckfriheten är av gammalt ursprung. Den första svenska tryckfrihetsförordningen tillkom 1766. Den tryckfrihetsförordning som nu gäller fastställdes av riksdagen 1949. Vissa ändringar har beslutats under 1970 års riksdag och fullföljts grundlagsenligt genom nya beslut vid 1971 års riksdag.

Rättigheter

Det är enligt tryckfrihetsförordningen varje svensk medborgares oförytterliga rättighet att i tryckt skrift yttra sina tankar och åsikter, offentliggöra allmänna handlingar samt meddela uppgifter och underrättelser i vad ämne som helst. Var och en har rätt att utge tryckta skrifter, men det innebär ingen rätt för var och en att publicera sig i de tryckta skrifter som regelbundet utkommer, exempelvis i dagspressen. Vem som skall få skriva och vad som skall få stå i en tidning avgörs av den som utger tidningen eller den han sätter i sitt ställe.

Etermedierna fick sin verksamhet reglerad i särskilda lagar först 1967. Dessförinnan var sändningar i radio och television underkastade allmän lag. De två lagarna för etermedierna, radiolagen och radioansvarighetslagen, har i vissa avseenden utarbetats efter mönster av tryckfrihetslagstiftningen.

Svensk medborgares rätt enligt radiolagen inskränker sig till att

inneha mottagare för radio- och TV-sändning. Radiolagen fastställer i övrigt det av konungen utsedda radio- och TV-företagets — dvs. Sveriges Radios — monopolställning och de förpliktelser som är förbundna med denna.

Censurförbud. Av största vikt för massmedierna är det censurförbud, som stadgas i TF och RL. En skrift får enligt TF inte underkastas granskning av myndighet eller annat samhällsorgan före tryckningen. Inte heller får något förbud mot tryckning, utgivning eller spridning förekomma. Däremot har utgivaren av tryckt skrift en självklar rätt att granska manuskript före publicering och självständigt, utan inskränkning i denna rätt, avgöra om han vill publicera manuskriptet överhuvudtaget, eller då detta kan vara befogat ändra eller begära att författaren gör ändringar. Denna rätt — som även kan betraktas som en skyldighet — är en konsekvens av det ansvarighetssystem som gäller enligt TF.

För etermedierna gäller den motsvarande bestämmelsen i RL att en myndighet eller annat allmänt organ inte får förhandsgranska program eller förbjuda radiosändning på grund av dess innehåll. Granskning skall däremot kunna ske i efterhand.

Anonymitetsskydd. En rättighet som press, radio och TV åtnjuter är den fria tillgången till upplysningskällorna. Den har grundlagsskyddats på tre sätt i TF:

- 1) genom strafffrihet för meddelare
- 2) genom anonymitetsskyddet
- 3) genom allmänna handlingars offentlighet.

En person som lämnar upplysningar till press eller etermedier är således inte juridiskt ansvarig, om offentliggörandet skulle visa sig lagstridigt. Detta gäller även — med vissa undantag i fråga om direktsändningar i radio och TV — om personen i fråga framträder med namn. Den som inte vill framträda som uppgiftslämnare tillförsäkras i TF och RAL skydd för sin anonymitet. Däremot kan meddelare straffas för ärekränkande meddelanden som mediet inte publicerat. Vidare kan den straffas som genom allmän befattnings

eller i tjänsten fått kännedom om något förhållande vars röjande innebär att lagstadgad plikt åsidosätts eller eljest innefattar lagbrott, om han lämnar sådana uppgifter till radio, TV eller en tidning.

Offentlighetsprincipen. Principen om allmänna handlingars offentlighet finns utförligt behandlat i TF. Om de två huvudkraven är uppfyllda — att handlingen förvaras hos statlig eller kommunal myndighet och att den fått en slutgiltig utformning eller i vart fall framträder i färdigt skick — skall den betraktas som offentlig och kunna återges i tryck eller i radio och TV. Vissa inskränkningar i offentlighetsprincipen finns angivna i den s.k. sekretesslagen. I denna lag som omfattar 43 paragrafer finns detaljerade regler för de olika fall, då allmänna handlingar skall hållas hemliga. Hovrättsrådet Gustaf Petrén har i sin bok "Tryckfrihetslagstiftningen" sammanfört dessa inskränkningar i fyra grupper efter de intressen som de syftar till att tillgodose.

- 1) Hänsynen till rikets säkerhet eller dess förhållande till främmande makt;
- 2) Hänsynen till myndighets verksamhet för inspektion, kontroll och annan tillsyn eller för brotts förekommande och beivrande;
- 3) Hänsynen till statens, myndigheters och enskildas behöriga ekonomiska intressen;
- 4) Hänsynen till privatlivets helgd, personlig säkerhet, anständighet och sedlighet.

Rätten att uttrycka tankar och åsikter i skrift är inte begränsad till dagspress. Tryckfriheten omfattar rättigheten att utge alla slag av tryckta skrifter — böcker, tidskrifter, broschyrer etc.

Det juridiska ansvaret

För periodisk skrift — dvs. tidning, tidskrift eller annan tryckt skrift, som enligt utgivningsplanen är avsedd att under bestämd tid komma ut i minst fyra nummer per år — skall finnas en särskild

utgivare, som svarar juridiskt för skriftens innehåll. När det gäller tidningarna används ofta uttrycket ”ansvarig utgivare”.

Även för andra tryckta skrifter än periodiska anger tryckfrihetsförordningen ansvariga personer. I fråga om böcker är det i första hand författaren. Ansvaret övergår till förläggaren, om författaren är anonym, och till boktryckaren om uppgift om författare och förläggare saknas. Går det varken att utröna vem författaren eller förläggaren är eller var boken är tryckt, blir den som distribuerar boken ansvarig för innehållet.

I radioansvarighetslagen har tryckfrihetsförordningens system för periodiska skrifter kopierats på så sätt att det för varje program skall finnas en särskild programutgivare med uppgift att förebygga yttrandefrihetsbrott. Han skall kunna ställas till ansvar på samma sätt som utgivaren av en periodisk skrift. Han har samma oinskränkta befogenhet som tidningsutgivare har att avgöra vad som skall få förekomma eller inte förekomma i mediet, men det anges i lagen att syftet enbart är att förebygga yttrandefrihetsbrott. Programutgivaren har alltså inte i denna egenskap ansvar för innehållet i övrigt.

Yttrande- och tryckfrihetsbrott. När det gäller missbruk i etermedierna av yttrandefriheten, som kan medföra ansvar och skadeståndsskyldighet, bygger radioansvarighetslagen på tryckfrihetsförordningens bestämmelser. Med yttrandefrihetsbrott i radio- och TV-program förstås alltså enligt RAL framförande eller offentliggörande, som skulle vara att anse som tryckfrihetsbrott, begånget genom tryckt skrift.

Tryckfrihetsbrotten finns uppräknade i TF kapitel 7, 4 och 5 §§. De är fördelade på otillåtet yttrande och otillåtet offentliggörande.

Otillåtna yttranden i tryckt skrift anges i en ”brottskatalog” i fjärde paragrafen TF. De flesta av dessa är sådana, som riktar sig mot staten eller statlig myndighet. Undantag är egentligen endast de sista punkterna, som gäller hets mot folkgrupp och ärekränkning av enskild person. Tryckfrihetsbrotten har sina motsvarigheter i brottsbalken när det gäller muntliga yttranden.

Ändringar i "brottskatalogen". Beträffande flera av yttrandefrihetsbrotten har lagändringar beslutats av 1970 års riksdag. Motsvarande ändringar har företagits i tryckfrihetsförordningen och har på grund av dess grundlagskaraktär bekräftats av 1971 års riksdag.

Dessa ändringar i TF är knappast av någon nämnvärd betydelse för de frågor, som behandlas i denna skrift. De kan emellertid förtjäna att något beröras som exempel på hur förskjutningar i samhällets värderingar återspeglas i lagar och normsystem.

I proposition 125 till 1970 års riksdag lade regeringen fram förslag till ändringar i TF och brottsbalken, som förklarades syfta till en utvidgning av yttrande- och tryckfriheten. Efter slutgiltigt beslut av riksdagen har tre av de femton punkterna i 7 kap. 4 § TF försvunnit och en ändrats. I punkt 6 (se bilaga) stryker man "skymfande av Sveriges flagga eller vapen eller annat dess höghetstecken", punkt 8, som förbjuder "skymfande av främmande makts flagga, vapen eller annat höghetstecken", punkt 13 om "skymfande av sådant som av svenska kyrkan eller annat, här i riket verksamt trossamfund hålles heligt" samt punkt 14 om "förfarande som sårar tukt och sedlighet" försvinner helt.

Ytterligare en punkt i tryckfrihetsförordningens brottskatalog har ändrats i enlighet med proposition nr 87 till 1970 års riksdag. Här gäller det dock en ändring i motsatt riktning i samband med att riksdagen godkänner FN-konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering. Punkt 12 om "hot, förtal eller smädelse mot folkgrupp med viss härstamning eller trosbekännelse" i 7 kap. 4 § TF har fått en vidare omfattning. Det uttalade syftet i propositionen är att öka möjligheterna att straffrättsligt ingripa mot diskriminering.

Ändringen som rör flagga och höghetstecken syftar däremot till att avkriminalisera vissa yttrandefrihetsbrott, som enligt proposition nr 125 bl.a. har aktualiserats i samband med demonstrationer. Punkten om brott mot trosfrid var föremål för delade meningar under utredningsarbetet. Justitieministern ansåg emellertid att trosfriden är garanterad genom andra lagbestämmelser och att förbudet mot "skymfande av sådant som av svenska kyrkan eller annat,

här i riket verksamt trossamfund hålles heligt” kunde utgå ur TF liksom motsvarande bestämmelse i brottsbalken. Han motiverade detta även med önskvärdheten av en fri och öppen debatt i religionsfrågor.

Vad slutligen punkten om sårande av tukt och sedlighet beträffar är borttagandet ett uttryck för den liberalare syn på pornografin, som kunnat iakttas på senare år. Samtidigt har dock införts ett nytt moment i 6 kap. 2 § i TF, där skyltning eller liknande förfarande beträffande pornografisk bild förbjuds, liksom hemsändning per post utan föregående beställning. Syftet är alltså att dels göra pornografin tillgänglig för den som vill ha den, dels skydda den som vill slippa den.

Ärekränkning. Den punkt i TF:s och brottsbalkens katalog över yttrandefrihetsbrott, som har störst intresse här, är den som gäller ärekränkning, av enskild. Tillsammans med sårande av tukt och sedlighet dominerar ärekränkningensbrotten statistiken över tryckfrihetsmål och är de som har att göra med tryckfriheten i den mening den här diskuteras.

I brottsbalken talas det om två slag av ärekränkningensbrott, förolämpning och förtal. När man förolämpar någon riktar man sig till personen direkt. Den som gör sig skyldig till förtal vänder sig till andra än offret. Förtal innebär att någon utpekar en person som brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller lämnar uppgift, som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning. När det gäller ärekränkning i etermedierna eller tryckt skrift är det i allmänhet fråga om förtal. Även förtal mot avliden är straffbart, om gärningen anses sårande för de efterlevande eller kränker den avlidnes frid.

Otillåtet offentliggörande. Otillåtet offentliggörande omfattar enligt femte paragrafen i TF tre kategorier: Allmän handling, som skall hållas hemlig, får inte offentliggöras genom tryckt skrift, inte heller sådant som är förbjudet att röja med hänsyn till rikets säkerhet och inte sådant som enligt förordnande av rätten eller undersökningsledaren i brottsmål inte får uppenbaras.

Övervakning

Enligt TF §§ 4 och 5 ligger övervakningen av att TF och RAL under justitiedepartementet för alla brottskategorier utom ärekränkning av enskild. När det gäller tryckta skrifter skall särskilda tryckfrihetsombud på olika platser i landet granska och anmäla tryckfrihetsbrott till justitiekanslern, som är åklagare i tryckfrihetsmål. Granskningen skall ske efter det att skriften är tryckt. Någon förhandsgranskning — censur — får som tidigare nämnts inte ske. Justitiekanslern kan väcka åtal antingen efter anmodan av justitieministern eller på eget initiativ.

Enligt en tillämpningskungörelse till RAL är Sveriges Radio skyldig att banda varje program som sänds i radio och TV och förvara bandupptagningen i sex månader efter sändningen. Undantag kan medges för vissa slag av program, i vilka risken för yttrandefrihetsbrott är ringa. Justitiekanslern har rätt att ta del av bandupptagningarna och få utskrift av vad som yttrades i programmet. Också en enskild person som anser att yttrandefrihetsbrott har begåtts mot honom eller att han har lidit skada på grund av sådant brott har rätt att få ta del av program och få utskrift. För att kunna kräva detta måste han dock beröras av det som sänts på sådant sätt att han kan vara målsägande. Misstänkt brott mot tryckfrihetsförordningen eller radioansvarighetslagen kan också anmälas till åtal av den som anser sig ha lidit skada. Det är vad som i allmänhet måste ske när det gäller ärekränkning, som endast i särskilda undantagsfall föranleder åtal på initiativ av JK.

Inför domstol

Ett tryckfrihetsmål skall prövas av en jury, om inte båda parter går med på att det hänskjuts till rättens avgörande. Juryn skall bestå av nio personer. För att en skrift skall anses brottslig krävs att sex av juryns medlemmar är av en sådan åsikt. Även i ett sådant fall kan rätten, som också skall pröva skriftens brottslighet, fria utgivaren. Endast vissa domstolar, i allmänhet en domstol i varje län, är behöriga att handlägga tryckfrihetsmål. Åtal mot Sveriges Radio

skall väckas vid Stockholms Tingsrätt eller, om det är lämpligt med hänsyn till utredningen, kostnaderna och andra omständigheter, vid annan underrätt som är behörig att pröva tryckfrihetsmål. Även yttrandefrihetsbrott enligt radioansvarighetslagen skall prövas av jury, om någon av parterna så önskar. Vissa mindre ändringar i 12 kap. TF beslutades av 1970 och 1971 års riksdagar i konsekvens med motsvarande ändringar i rättegångsbalken och kommunallagstiftningen. Bortsett från en sänkning av valbarhetsåldern för jurymän i tryckfrihetsmål från 25 år till myndighetsåldern är dessa emellertid av mera formell art.

Fängelse eller böter. Påföljderna i tryckfrihetsmål och radioansvarighetsmål är desamma som stadgas i brottsbalken för motsvarande muntliga yttrandefrihetsbrott. Det kan alltså bli fråga om fängelse eller böter. Vid frihetsstraff anses i allmänhet inte villkorlig dom böra förekomma. Petrén anger i "Tryckfrihetslagstiftningen" som en förklaring, att det ofta blir fråga om att formellt utmäta ansvar snarare än att tillrättaföra lagöverträdare. Det förekom däremot ganska nyligen att regeringen nådevägen befriade en ansvarig utgivare dömd till fängelse från straffet. En annan påföljd som kan utdömas är att domen skall publiceras i den tidning, vars utgivare blivit fälld. Tryckt skrift kan även bli konfiskerad.

Skadestånd. Minst lika kännbara som de direkta påföljderna kan skadeståndskrav från målsägande bli. Gottgörelse för liden skada kan tillerkännas den förfördelade på samma sätt som när det gäller kränkningar enligt brottsbalken. Från senare år finns ett antal kända fall, där tidningar dömts att betala betydande skadestånd. En enkät, som gjordes 1968 bland tidningarna på uppdrag av Tidningsutgivareföreningens sanktionskommitté visade också att avsevärda belopp betalats ut i skadestånd efter förlikning och i en del fall utan att tidningarna överhuvudtaget stämts till domstol.

Hellre fria än fälla. När man har lagstiftat om massmedierna har det varit en medveten strävan att göra ramarna vida genom att starkt avgränsa möjligheterna för myndigheter och politiska organ att in-

gripa i deras verksamhet. Det gör att en mycket stor del av det som i den allmänna debatten kallas för övertramp från massmediernas sida faller utanför tryckfrihetslagstiftningen och radioansvarighetslagen. Det finns även i tryckfrihetsförordningens första kap. 4 § stöd för en liberal bedömning av tryckfrihetsbrott. Den som fått förtroendet att döma över missbruk av tryckfriheten skall således enligt denna lagparagraf ”städse hava i åtanke att tryckfriheten utgör grundval för ett fritt samhällsskick, alltid fästa sin uppmärksamhet mera på ämnets och tankens än på uttryckets lagstridighet, på syftet än på framställningssättet, samt i tvivelsmål hellre än fria än fälla”.

Massmedielagarnas gränser

Att en återgiven uppgift i press, radio eller TV är sann friar inte från ansvar för förtal. Däremot kan detta ansvar försvinna vid s.k. intressekollision. Om uppgiften är sann eller det kan påvisas att den ansvarige hade skälig grund för den och om det kunde anses försvarligt med hänsyn till omständigheterna att offentliggöra den, frias han från ansvar. I tryckfrihetsmål torde det avgörande vara om offentlighetsintresset betraktas som så stort, att det kan anses försvarligt att uppgiften publicerades.

Det är att märka att ärekränkingsfallet är det enda tillfälle då sanningshalten spelar en avgörande roll enligt tryckfrihetsförordningen och radioansvarighetslagen. Det finns således inte i övrigt uttryckt något krav i dessa lagar på vederhäftighet. Den frågan överlämnas åt den utomrättsliga regleringen som behandlas längre fram i denna bok.

Förbudet mot kommersiell reklam i radio och TV finns inte intaget i lagarna för etermedierna. Det uttrycks däremot i avtalet mellan staten och Sveriges Radio ”angående rundradions programverksamhet” (se bilaga). Indirekt har förbudet stöd i radiolagen genom att det sägs att Sveriges Radio skall utöva ensamrätten efter de riktlinjer som fastställs genom avtalet.

När det gäller pressen och andra tryckta skrifter faller den rent kommersiella reklamen i princip utanför TF. Detta uttrycks av

1944 års tryckfrihetssakkunniga (SOU 1947: 60) sålunda att begagnandet av trycket såsom ett medel i den enskilda näringsverksamhetens tjänst inte kräver något grundlagsskydd. I den mån ett meddelande av reklamkaraktär innehåller åsikter eller värderingar kan det emellertid helt eller till någon del vara att bedöma enligt TF. Detta har medfört gränsdragningsproblem när det gällt ingripande mot vissa slag av reklam. Kränkningar av enskilda faller även om de framförs i annonser under TF.

Lagen skyddar ej juridisk person. Juridisk person — institution, organisation eller bolag — kan inte åberopa dessa lagar och hävda någon rätt gentemot massmedierna. Ärekränkingsparagrafen gäller enbart fysiska personer. Ett företag kan således inte med stöd av lagen kräva ersättning för en skada, som uppstått genom att massmedierna lämnat felaktiga upplysningar eller på annat sätt förfarit oriktigt. Petrén illustrerar detta rättsförhållande i ”Tryckfrihetslagstiftningen” genom att återge ett fingerat typexempel på förtal, som diskuterats av deltagarna i en konferens om tryckfrihetsfrågor, anordnad av Svenska Tidningsutgivareföreningen i november 1964.

”En tidning skriver, att karameller från en namngiven karamellfabrik är hälsovådliga på grund av de färgningsmedel som används. Uppgiften visade sig sedermera vara grundlös.”

Det konstaterades — och bekräftas av Petrén — att ansvar i detta fall inte kan förekomma, eftersom brottsbalkens ärekränkingsregler inte skyddar juridiska personer utan bara fysiska. Man kom dock fram till att ansvar möjligen skulle kunna komma i fråga, om karamellfabrikens firmanamn innehöll innehavarens eget namn (exempelvis ”Karl Petterssons Karamellfabrik AB”) och sålunda ärekränkningen kunde komma att anses gälla fabrikanten själv.

Andra speciella omständigheter kan naturligtvis också tänkas som skulle kunna motivera ”personifiering” av kränkningar riktade mot juridiska personer. Man torde dock ha anledning att räkna med en restriktiv bedömning från domstolarnas sida i sådana sammanhang.

Utomrättsliga regler

God publicistisk sed

Vad som avses med "god publicistisk sed" har pressens organisationer sökt sammanfatta i de s.k. PK-reglerna. Bakom dessa står Publicistklubben (PK) med drygt 2 000 medlemmar, Svenska Journalistförbundet (SJF) med omkring 6 000 medlemmar och Svenska Tidningsutgivareföreningen (TU) med 240 medlemmar — chefredaktörer och verkställande direktörer — huvudsakligen representerande dagspress. De första PK-reglerna formulerades 1900 och fastställdes 1923. De har senare reviderats 1933, 1953 och 1970.

Journalistförbundet har vid sidan om PK-reglerna en särskild "yrkeskodex", som antogs av förbundet 1968. Den är avsedd att vara en "vägledning i arbetet på fältet och på redaktionerna, när problem uppstår, som endast ofullständigt eller inte alls behandlas i PK:s publiceringsregler eller i TU:s uttalande om textreklam".

I PK och SJF är även medarbetare i Sveriges Radio företrädna. I tillämpliga fall hänvisas också till PK-reglerna i Sveriges Radios egna programregler.

En tredje regelsamling, som berör enbart tidningarna, är de tidigare nämnda TU:s textreklamregler. SJF:s hederskodex knyter an till dessa regler på vissa punkter.

Ifråga om kommersiell reklam finns en särskild regelsamling, "Internationella Handelskammarens grundregler för reklam" (1966). I den betonas att all reklam skall vara förenlig med gällande lag och med "goda seder". Den skall också vara hederlig och vederhäftig. Eftersom grundreglerna för reklam endast marginellt berör redaktionella frågor, som är ämnesområdet för denna bok, behandlas de inte närmare här.

Korrekt information. Enligt PK-reglerna är varje tidningsman skyldig att känna till tryckfrihetsförordningen, sekretesslagen och de regler i brottsbalken som rör yttrandefriheten. Men även inom de gränser som är dragna för tryckfriheten måste regler finnas som kan förebygga spridning av oriktiga eller genom ofullständighet

skadande meddelanden och för att skydda den enskilde mot oförskyllt lidande, heter det i introduktionen till PK-reglerna. Journalisterna uppmanas att ge korrekt information, att alltid sträva efter saklighet och opartiskhet i nyhetsförmedlingen, att vara kritiska mot nyhetskällorna och att noga kontrollera alla uppgifter. Löpsedel och rubrik skall ha täckning i texten betonas det. Som redovisas längre fram återkommer en del från dessa regler i påbudets form i avtalet mellan staten och Sveriges Radio.

Yrkeskårens anseende. SJF ställer sig bakom PK-reglerna och anser att ”varje journalist måste ta sin del av ansvaret för att sunda publicistiska principer upprätthålles och på så sätt hävda kårens anseende”, framhålles det i förbundets yrkeskodex. Det understryks, att yrkeskårens anseende inte bara bestäms av vad som trycks i tidningar eller framförs i radio och TV utan också i hög grad av journalisternas uppträdande och av hur det journalistiska arbetet bedrivs.

PK-reglernas allmänna anvisningar om opartiskhet och saklighet förtydligas och kompletteras i SJF:s yrkeskodex med bl.a. uppmaningarna:

”Kontrollera uppgift som Du tänker använda, även om den redan offentliggjorts.

Redovisa i kontroversiella frågor de olika, rimliga versioner som kan finnas.

Ge inte efter för påtryckningar att hindra eller inskränka berättigad publicitet.”

När det gäller anskaffning av material säger SJF:s yrkeskodex:

”Försök tillmötesgå rimliga önskemål från den Du intervjuar om att få kontrollera de uttalanden Du återger.

Håll löfte om manusgranskning, ifall sådant givits.

Visa särskild hänsyn mot ovana intervjuobjekt.”

Varsamhet med bilder. Såväl PK-reglerna som SJF:s yrkeskodex rekommenderar också varsamhet med bildmaterial. PK påpekar bl.a. att fotografier, tagna i obevakade ögonblick, kan kränka den avbildade. Överhuvudtaget bör kränkande och sårande bilder und-

vikas, framhålles det. Bildernas innehåll får inte heller förfälskas genom beskärning, montage eller missvisande bildtext, och icke autentiska bilder får inte utges för att vara autentiska. Visa hänsyn vid fotograferingsuppdrag samt vid anskaffning och publicering av bilder, särskilt i samband med olyckor och brott, uppmanar SJF:s yrkeskodex.

Kriminalreportage. PK-reglerna ägnar ett förhållandevis stort utrymme åt publicitet i samband med brott. Omkring två tredjedelar av texten handlar om sådant som har med polisens och domstolarnas arbete att göra. Det framhålles bl.a. att anmälan om brott inte bör publiceras utan en noggrann prövning av om den är grundad. Domstolarnas avgörande i skuldfrågan bör inte föregripas. Försiktighet bör iakttas när det gäller skuldfrågan och vid publicering av namn i samband med brott. Generellt bör namnpublicering undvikas vid fängelsestraff på två år och därunder och särskild varsamhet bör iakttas i fråga om omyndiga lagöverträdare, framhålls det. Yrke, titel, ålder eller andra personliga uppgifter bör inte heller sättas ut på ett sådant sätt att det antyder vem som avses. Misstänkta personers ras eller nationalitet bör inte framhävas i rubriker, på löpsedlar eller på annat sätt, om dessa uppgifter är ovidkommande för saken.

Att publiciteten kring brott behandlas så utförligt har naturligtvis samband med den betydande uppmärksamhet massmedierna ägnar brottslig verksamhet. Det är ingen tvekan om att det syndas åtskilligt mot dessa regler. Inte minst när det gäller namnpublicering finns i realiteten en klar skillnad mellan regler och praxis, särskilt accentuerad i kvällspressen. Detta är dock inte liktydigt med att de tidningar som förfar på annat sätt än reglerna föreskriver genomgående struntar i dem. Ofta finns det klara principiella motiveringar för avsteg från PK-reglerna, vilka dock tillämpas som ett slags grundregler. Namnpublicering kan förekomma i samband med särskilda brott, t.ex. grova narkotikabrott, i mycket uppseendeväckande brottmål eller när det gäller vissa s.k. "kändisar".

Det kan påpekas att många tidningar tidigare regelmässigt publicerade namn på personer, dömda till fängelsestraff för rattfylleri.

JO-anmälningar. Till ”god publicistisk sed” hör också att inte offentliggöra enskilda personers anmälningar till JK, JO, RÅ, advokatsamfundet, socialstyrelsen och liknande instanser utan att pröva om det är sannolikt att de är berättigade. I sådana sammanhang bör den anmälde ges tillfälle att uttala sig samtidigt som anmälan publiceras.

Även mot denna regel syndas det emellanåt, framför allt i samband med att den anmälde inte är anträffbar före publiceringen, som ofta inte anses kunna uppskjutas eftersom massmedierna konkurrerar om nyheter. PK-reglerna manar emellertid till uppmärksamhet på att anmälningar och stämningsansökningar kan syfta till skandalisering eller utpressning.

Det kan tilläggas att särskilt JO-anmälningar inte sällan i första hand syns vara tillkomna för att skapa publicitet kring ett förhållande eller en händelse.

”Privatlivets helgd.” Ett centralt avsnitt i PK-reglerna är det som rör ”privatlivets helgd”. Det handlar om hänsyn och respekt för människors personliga integritet. ”Avstå från publicitet som kan kränka privatlivets helgd” heter det i reglerna. Till detta fogas emellertid en viktig reservation: ”... om inte ett oavvisligt allmänintresse kräver offentlig belysning”. Det är en direkt motsvarighet i det utomrättsliga regelsystemet till vad som brukar kallas för intressekollision vid tillämpning av tryckfrihetsförordningen. PK-reglerna erinrar dock om att även person ”som tillhör offentligheten har rätt att fordra en fredad privat sektor”. Det står också i strid med god publicistisk sed att utnyttja enskildas godtrogenhet eller lust att bli omskrivna. Vidare påpekas att nedsättande publicitet om folkgrupper, föreningar, organisationer och företag m.m. kan vara kränkande för de enskilda medlemmarna. Därmed utvidgas integritetsskyddet till att i viss mån även omfatta juridiska personer och kollektiv.

I SJF:s yrkeskodex aktualiseras också frågan om journalisternas egen integritet. SJF:s medlemmar uppmanas att inte åta sig uppdrag utanför tjänsten som kan misstänkliggöra deras ställning som fria och självständiga journalister. Denna ställning skall inte heller

användas till att utöva påtryckning eller för att skaffa privata förmåner. En journalist bör vidare inte utan redaktionsledningens tillstånd acceptera inbjudningar till resor, fester och dylikt i samband med tjänsten och rekommenderas att hänvisa till textreklamreglerna, om det gäller önskemål om att evenemang, varor, tjänster eller personal skall omnämnas av andra motiv än rent journalistiska. Det påpekas, att journalisten i enlighet med journalistavtalet har rätt att fränsäga sig "förödmjukande uppdrag" och att vägra skriva mot sin övertygelse. Förödmjukande uppdrag förklaras vara bl.a. sådana som uppenbart strider mot andan i journalistavtalet, SJF:s kodex, PK-reglerna eller textreklamreglerna.

Rättelser. Ett område, där mycket bestämt formulerade regler finns men där det ändå råder en högst betydande oklarhet i praktisk tillämpning, är beriktigande och genmäle. Dess betydelse har markerats genom en typografiskt framträdande utformning och placering i de tryckta PK-reglerna. Pressens opinionsnämnd brukar vid sin bedömning ta stor hänsyn till om krav på beriktigande eller genmäle på ett rimligt sätt tillgodosetts. Det är emellertid åtskilliga både principiella och praktiska problem att beakta i samband med rättelser och klarlägganden. Dessa frågor skall ytterligare behandlas längre fram.

Textreklam. Textreklamreglerna, som i sin nuvarande utformning fastställdes av Svenska Tidningsutgivareföreningen 1970, syftar till att dra upp gränserna mellan tidningarnas redaktionella verksamhet och den kommersiella, som bedrivs av annonsavdelningarna. De avser också att ge journalisterna stöd gentemot påtryckningar från utomstående kommersiella intressen.

I textreklamreglerna slås klart och eftertryckligt fast, att "syftet med en tidnings eller tidskrifts redaktionella innehåll är att informera, kommentera och underhålla" och att "detta innehåll skall vara resultatet av uteslutande redaktionella initiativ och bedömningar". Ett positivt omnämnande på redaktionell plats av person, organisation eller företag uppfattas ofta som gratisreklam. Ett negativt omnämnande betraktas av många som skadlig publicitet. Inget av dessa förhållanden får dock vara utgångspunkt för den

journalistiska bedömningen, understryker TU:s textreklamregler. Avgörande skall vara enbart nyhets- och informationsvärde. Reglerna kompletteras med en utförlig exempelsamling.

Pressetiken i riksdagen

Pressetiken har i olika omgångar diskuterats i riksdagen. Till 1967 års riksdag hade ett antal motionärer (Sten Sjöholm [fp], Per Blomquist [h], Ingrid Sundberg [h], Bengt Börjesson [cp] och Sven Hector [k]) begärt en utredning om införande av lagregler för gratis rättshjälp till enskilda personer, som ärekränkts i något massmedium, och om lagstadgad plikt för press, radio och TV att införa beriktigande av oriktiga uppgifter som lämnats.

När riksdagen behandlade motionskraven avvisades de utan debatt i andra kammaren. I första kammaren kom diskussionen praktiskt taget helt att gälla pressen.

Konstitutionsutskottet hade i fråga om beriktigande i pressen hänvisat till ett utlåtande vid 1965 års riksdag. I detta anfördes vissa principiella argument mot en genmälesrätt. Den svenska tryckfrihetsrätten har som grundläggande regel, att var och en som vill yttra en mening eller upplysa om ett förhållande kan göra detta genom att själv författa och låta trycka en skrift eller genom att lämna ett bidrag eller meddelande för offentliggörande i tidning eller annan tryckt skrift, framhölls det i utlåtandet. Eftersom pressen rymmer företrädare för skilda meningsriktningar torde den som utsatts för ett angrepp i en tidning ha möjligheter att få ett beriktigande framfört till allmänheten. Redan härigenom, ansåg utskottet, uppkommer ett tryck på utgivaren av den tidning som innehållit angreppet att införa beriktigande i sin tidning.

I debatten i första kammaren underkände Kaj Björk (s) konstitutionsutskottets motivering för avslag men hade inget eget yrkande. Han erinrade om strukturförändringarna inom pressen och om att det på åtskilliga orter i Sverige finns en enda dominerande tidning. Tillämpningen av reglerna om beriktigande och genmäle varierar mellan olika tidningar, ansåg han. Under senare år hade han tyckt sig kunna konstatera, ”att hos en minoritet av journalister, inte

minst i de yngre årgångarna, finns exempel på en tilltagande hänsynslöshet och ovederhäftighet och en sjunkande journalistisk yrkesmoral". Vad han sett av lagfäst genmälesrätt i exempelvis österrikisk press gjorde honom emellertid inte entusiastisk för ett sådant system. Ett hot om en framtida lagstiftning kunde däremot spela en nyttig roll, ansåg han.

I debatten bemöttes Björk (tidigare verksam inom den socialdemokratiska pressen) av tre publicister — Allan Hernelius (h), Ingrid Segerstedt Wiberg (fp) och Axel Andersson (fp). Dessa medgav att problemet fanns men ansåg att PK-reglerna och pressens opinionsnämnd var — eller kunde bli — tillräckligt effektiva medel för att avhjälpa de brister som kunde finnas.

Hernelius framhöll bl.a., att pressens opinionsnämnd under de senare åren i en rad fall framfört klander mot tidningar för att de inte infört genmäle. Dessa exempel ansåg han ge belägg för att det håller på att växa fram en praxis på detta område, som går ut på att en tidning skall införa genmäle.

I debatten deltog i övrigt Joel Sörenson (fp) och motionären Per Blomquist (h). Den senare noterade i sitt enda och korta inlägg att debatten hade fått en "yrkesprägel" och att den varit "mycket intressant". Det handlar främst om "den lilla människan, som ofta kommer i kläm för tidningarnas iver att servera nyheter — den lilla människan, som inte har andlig och materiell styrka att driva sin sak".

Till 1967 års riksdag hade också väckts en motion av fem socialdemokrater med fru Annie Wallentheim som första namn med krav på att det skulle uppdras åt den pressutredning, som riksdagen året innan beslutat begära för att syssla med pressens ekonomiska förhållanden, att också pröva möjligheterna att upprätthålla pressetiska krav. Motionen avslogs med hänvisning till den skärpta självsanering, som pressens organisationer utlovat, bl.a. en effektivisering av pressens opinionsnämnd.

Vid 1969 års riksdag kom en ny motion om de pressetiska frågorna, undertecknad av Sture Palm, Annie Wallentheim m.fl. (s). I denna motion hette det bl.a.:

”Orsaken till det ökade intresset för dessa frågor är främst att söka i den fortgående koncentrationen till allt färre tidningar: De journalistiska övertrampen, som förekommit mot enskilda personer, mot myndigheter och företag, upplevs som betydligt allvarligare ju mer denna pressmonopolism griper omkring sig. De ömsesidiga korrigeringsmöjligheterna blir färre, vilket medverkar till en bristande balans i nyhetsförmedling och opinionsbildning. Att i ett sådant läge drabbas av missvisande journalistik eller ’tigandets diktatur’ kan få allt allvarligare följder”.

Utredningskrav. I 1969 års motion begärdes en statlig utredning om de pressetiska frågorna. Motionärerna ansåg bl.a. att pressens ombudsman — eller allmänhetens pressombudsman som blivit den vedertagna benämningen — borde väljas av riksdagen eller utses av regeringen. Därigenom skulle han få en med JO jämförbar ställning. Men de kunde också tänka sig andra lösningar i linje med vad som gällde t.ex. för Näringsfrihetsombudsmannen.

Till det som en pressetisk utredning borde ta upp hörde också enligt motionärerna hur man skulle kunna ge ökad offentlighet åt handläggningen av de pressetiska frågorna. En av riksdagen tillsatt pressombudsman skulle kunna bidra till detta bl.a. genom en redogörelse i likhet med den JO-berättelse som årligen avlämnas till riksdagen. Vidare underströks värdet av pressetisk-pressrättslig forskning. Vad som kunde anföras beträffande pressen gäller också i viss utsträckning övriga massmedier, ansåg motionärerna och erinrade om att i den allmänna debatten diskuterats möjligheten av att tillsätta en nämnd, som kunde följa samtliga massmedier. Som en andra framkomlig väg betecknade de tanken på ”en allmän pressgranskningsnämnd” och ökad skyldighet för TV att korrigera felaktigheter i pressen.

”Juristens syn”. Behandlingen av motionen sköts upp först till höstriksdagen 1969 och därefter till vårriksdagen 1970. Motivet var att man ville avvakta de initiativ som pressens egna organisationer tagit för att få till stånd effektivare självsanering. Under tiden uppdrog konstitutionsutskottet åt föredraganden, bitr. professor Fredrik Sterzel, att sammanställa en ”fyllig redovisning av gällande

pressetiska normer och de organ som verkar för pressens självsanering". Uppdraget utvidgades senare till att även omfatta en översikt över opinionsnämndens praxis.

Riksdagens båda kamrar biföll 25 maj 1970 konstitutionsutskottets utlåtande nr 41 (se bilaga) efter korta debatter. Detta skedde utan votering. Motionärerna betonade att de ville slå vakt om tryckfrihetsförordningens principer, men att de ställde sig kritiska till pressens sätt att tillämpa dem. Flera talare knöt stora förhoppningar till den aviserade översynen av massmedielagarna och pressens egen självsanerande verksamhet.

Sterzels utredning, som omfattar drygt 70 trycksidor, ingår som en bilaga i konstitutionsutskottets utlåtande nr 1970: 41. Den finns också utgiven som en särskild publikation med titeln "God publicistisk sed". Både vad det gäller PK:s och SJF:s normer och den tillämpning som sker genom pressens opinionsnämnd gör Sterzel en ingående analys, som går betydligt utanför syftet med denna bok. Det kan emellertid vara befogat att här komplettera framställningen vad gäller de publicistiska normerna, pressens opinionsnämnd och allmänhetens pressombudsman med en del synpunkter och iakttagelser, som Sterzel redovisar i sin utredning, inte minst därför att de — för att citera Sterzel själv — "ger juristens syn på regler av tidningsmän för tidningsmän, inte av jurister för jurister med den styrka och den svaghet, som följer av detta".

En iakttagelse som Sterzel gör är att PK-reglerna i flera sammanhang poängterar upprätthållandet av pressens och journalisternas anseende som det primära, medan syftet med reglerna i ingressen har angetts vara "att hindra tillkomsten av oriktiga eller genom sin ofullständighet skadande meddelanden" och att skydda den enskilde "mot onödigt lidande". Sterzel hänvisar till den första regeln om att "journalistik måste bedrivas så, att pressens och journalisternas anseende inte kan ifrågasättas", till uppmaningen att inte utnyttja enskildas godtrogenhet och lust att bli omskrivna "för en journalistik som skadar pressens anseende" och till påpekandet av vikten av att anskaffning av nyhetsmaterial och bilder sker med metoder "som är förenliga med god sed och inte skadar pressens anseende".

Kodifiering i efterhand. I samband med den senaste revideringen av PK-reglerna, som trädde i kraft 1 maj 1970, slopades två av dessa hänvisningar till journalisternas anseende. Men Sterzels påpekande förefaller ändå att mycket väl illustrera den speciella situation som regelskrivare befinner sig i, när det gäller att fastställa frivilliga åtaganden för en bransch och yrkesgrupp. PK-reglerna innebär, som Sterzel framhåller, mera av kodifiering i efterhand än av vägröjning för en ny praxis och deras uppgift är mera pedagogisk än normbildande. Eftersom möjligheterna att beivra övertramp är begränsade, är det en förutsättning för att de skall efterlevas, att de inte går längre än som kan väntas bli allmänt accepterat. Att peka på pressens och journalisternas eget intresse av att upprätthålla god publicistisk sed kunde mot den bakgrunden uppfattas som ett sätt att underlätta ett sådant accepterande. Det förefaller dock som om på senare år den allmänna opinionens tryck kommit att tillmätas en större betydelse av pressens organisationer. Än så länge har detta visserligen inte yttrat sig i väsentliga regelskärpningar men däremot i samband med behandlingen av de förslag som TU:s sanktionskommitté lade fram 1968 om en ny organisation för pressens opinionsnämnd och tillsättande av en allmänhetens pressombudsman.

TU:s sanktionskommitté

TU:s sanktionskommitté tillsattes 9 maj 1967 av Tidningsutgivareföreningens styrelse för att utreda ett förslag av chefredaktören för Vestmanlands Läns Tidning, Anders Yngve Pers, om rätt för pressens opinionsnämnd att utdöma ekonomiska sanktioner i form av "upplageböter" eller på annat sätt. Enligt styrelsens beslut skulle kommittén vara oförhindrad att även pröva andra frågor, som kunde sägas ha samband med motionen.

Pers hade väckt sitt förslag genom en motion till TU:s vårmöte 1967. Bakgrunden var den kritik som riktats mot pressen och motioner i riksdagen, som Pers ansåg gav belägg för att man "inom inflytelserika kretsar utanför pressen mera än leker med tanken att statsmakterna skall 'hjälpa' pressen att bättre vårda sina friheter".

Upplagebot olämplig. Sanktionskommittén avvisade i sitt betänkande, som lämnades till TU:s styrelse den 3 juli 1968, ekonomiska sanktioner som "upplagebot" eller "skadestånd" både med principiella och praktiska motiveringar. Man framhöll bl.a. att "upplageboten" inte skulle tjäna syftet att motverka en skada som redan uppstått, att det inte generellt kan antas att skadan av en kränkande uppgift ökar med uppgiftens spridning och att inget fast samband mellan tidningarnas upplagestorlek och ekonomiska bärkraft föreligger. Det påvisades också att det skulle bli mycket svårt att fastställa ett bötesystem, som samtidigt skulle vara rimligt för de mindre tidningarna och tillräckligt kännbart för de större. Kommittén ansåg inte heller att pressens opinionsnämnd, vare sig i sin dittillsvarande form eller med de ändringar som förordades i betänkandet, lämpligen borde åläggas att handha ett institut med upplageböter. Varken opinionsnämndens motsvarigheter i andra länder eller den svenska radionämnden har givits någon rätt att utdöma böter, framhöll sanktionskommittén, och fann detta stödja uppfattningen att betänkligheterna mot en sådan ordning kunde anses väga tyngre än de eventuella fördelarna.

Skadestånd avvisas. Om skadestånd förde sanktionskommittén ett utförligt resonemang, som också utmynnade i ett avstyrkande. En utvidgning av skadeståndsrätten till att gälla inte bara tryckfrihetsbrott utan också överträdelser av pressetiska regler skulle innebära att skadeståndsplikten för tryckta medier blev avsevärt mer omfattande än för etermedierna. Juridiska personer skulle också kunna tänkas göra anspråk på skadestånd, vilket inte kan ske enligt gällande tryckfrihetsförordning. Även om utbetalande av skadestånd, utdömda av opinionsnämnden, måste bli beroende av frivilliga åtaganden i av vederbörande tidningar, eftersom det ju inte skulle regleras i lag, skulle det kunna föreligga en allvarlig risk för att pressen skulle hämmas i sin fria kritikrätt om den visste att redan en förseelse mot PK-reglerna kunde leda till ekonomiska påföljder. Tidningarna skulle också komma under ett icke önskvärt tryck från sådana som ansåg sig förfördelade och som skulle vilja försöka tvinga till sig underhandsuppgörelser.

Nya sanktioner. Istället för böter och/eller skadestånd föreslog TU:s sanktionskommitté en rad åtgärder, som syftade till att effektivisera opinionsnämndens verksamhet och göra det lättare för enskilda och juridiska personer liksom kollektiv av olika slag att få sina ärenden prövade. Sedan de behandlats inom pressens organisationer har dessa åtgärder förverkligats, i huvudsak enligt sanktionskommitténs förslag.

De förändringar som vidtagits är följande:

1. Kravet på att inte väcka åtal såsom villkor för opinionsnämndens befattningsmed ett ärende har slopats. Tidigare har var och en som velat få ett ärende behandlat av opinionsnämnden fått skriva under en förbindelse att inte gå till domstol i samma sak. Ett motiv för detta villkor har varit att man velat förhindra, att en person först får sina klagomål behandlade av opinionsnämnden och därefter kan gå till domstol och åberopa nämndens utlåtande som ett slags stöd. Detta är nu alltså möjligt.
2. "Expensavgiften" i samband med anmälan har tagits bort. Ett syfte med denna avgift var att den skulle fungera som ett slags spärr mot kverulans- och okynnesanmälningar. Avgiftsbeloppet har under åren höjts i olika etapper och var vid tiden för slopandet 75 kr för varje anmäld tidning. Opinionsnämndens sekreterare hade dock vidsträckta befogenheter att efterskänka avgiften i "ömmande fall".
3. Opinionsnämnden har kompletterats med två ledamöter och fyra suppleanter för dessa, utsedda av riksdagens justitieombudsman och advokatsamfundets ordförande. Dessa ledamöter och suppleanter skall enligt stadgarna för opinionsnämnden "ha förankring hos allmänheten, företrädesvis genom anknytning till organ för det fria folkbildningsarbetet och andra folkrörelser, till arbetsmarknadens parter, till konsument- och näringslivsorganisationer och liknande". De får inte stå i beroendeförhållande till tidningsföretag eller till pressens organisationer.
4. Opinionsnämnden har försetts med en andre vice ordförande, som i likhet med ordförande och vice ordförande är jurist.
5. En expeditionsavgift för tidningar, som av opinionsnämnden befunnits skyldiga till kränkningar av publicistisk sed har införts. Grundbeloppet fastställdes 1969 till 500 kr och togs ut av tidning, som första gången dömts skyldig till en "kvalificerad" för-

seelse. Avgiften steg sedan till 1 000 kr om samma tidning inom ett år gjorde sig skyldig till en ny förseelse, tredje gången till 1 500 kr och därefter följande gånger till 2 000 kr. Avgiften skulle sedan för vederbörande tidning gå ned med 500 kr för varje "anmärkningsfritt" år tills man var nere i grundbeloppet igen. Den 28 maj 1971 godkände pressens samarbetsnämnd ett förslag från en arbetsgrupp, som utrett sanktionssystemet på nämndens uppdrag, om skärpta sanktioner att gälla från 1 juli 1971. Expeditionsavgiften fördubblades till 1 000 kr vid första förseelse. Vid förnyad förseelse inom ett år skall den utgå med 2 000 kr och därefter följande gånger med 3 000 kr. Avgiften skall i fortsättningen utgå vid varje form av klander — dock skall den i undantagsfall kunna nedsättas till 1 000 kr om det rör sig om klander av "ringa art" mot tidning som annars skulle betala högre belopp. En förutsättning som angavs i beslutet var att en ny översyn av sanktionssystemet borde ske efter ytterligare ett år.

6. "Stiftelsen allmänhetens pressombudsman" har bildats.

Utöver dessa konkreta åtgärder beslöt TU:s vårmöte 6 maj 1969 att uppdra åt föreningens styrelse att verka för en fastare praxis i fråga om genmälen och rättelser och medverka till förbättrad press-etisk och pressrättslig utbildning av journalister samt till effektivare informationsåtgärder om skyddet mot publicitetsskador.

Folder och "spelregler". Samtidigt med att sanktionsverksamheten effektiviserats har pressens samarbetsnämnd också tagit itu med att efterkomma det krav på informationsåtgärder, som ställdes av TU:s vårmöte 1969. Bl.a. har man givit ut en folder med upplysningar om vart man vänder sig för att få rättelse gentemot en tidning. En skrift, "Spelregler för pressen", har sammanställts och sänts ut till bl.a. alla medlemmar i Svenska Journalistförbundet. I skriften, som också kan köpas av allmänheten, har samlats de pressens "hedersregler" som redogjorts för tidigare.

TU tillsatte våren 1968 en kommitté för masskommunikationsforskning (MASSK), som bl.a. fick till uppgift att sammanställa och precisera angelägna forskningsprojekt rörande pressen. Kommitténs sekreterare, Dan Lundberg, presenterade i början av 1969

en översikt över "Svensk massmediaforskning med speciell hänsyn till pressmedia" med en omfattande litteraturförteckning. I juni 1970 överlämnade MASSK till Riksbanksfondens jubileumsfond en katalog över angelägna forskningsprojekt med förhoppning att Fonden, liksom andra anslagsgivande organ, ville beakta den som en del av beslutsunderlaget vid beviljande av anslag. "Projektkatalogen" upptar bl.a. en rad förslag om forskningsprojekt som rör massmedieetiken.

Allmänhetens pressombudsman

Institutionen allmänhetens pressombudsman tillkom i slutet av 1969. Under diskussionerna inom pressens organisationer undergick emellertid sanktionskommitténs förslag den förändringen att ombudsmannainstitutionen i likhet med opinionsnämnden fick en förankring utanför pressorganisationerna. Ombudsmannens "arbetsgivare" är en stiftelse, tillsatt av de tre pressorganisationerna (PK, SJF och TU). Det är alltså dessa, som svarar för löne- och administrationskostnaderna. Instruktionen för pressombudsmannen har utfärdats av pressens samarbetsnämnd. Ansvar för tillsättandet av pressombudsman har ett kollegium, som består av en av riksdagens justitieombudsmän, ordföranden i Sveriges Advokatsamfund och ordföranden i Pressens samarbetsnämnd. Vid personvalet är sålunda pressen i minoritet.

Enligt sanktionskommittén borde pressombudsmannens uppgifter vara dels att ta emot klagomål från utomstående fysiska och juridiska personer, dels att på eget initiativ föra övertramp inför opinionsnämnden. Genom det sistnämnda löste man ett problem, som återkommande diskuterats under årens lopp. Initiativrätt för pressens opinionsnämnd har gång på gång avvisats med motiveringen, att en och samma instans inte samtidigt borde vara både åklagare och domare. Med allmänhetens pressombudsman som en från nämnden fristående instans skapades möjligheter att mera aktivt övervaka att de pressetiska reglerna efterföljs. Intensiteten i denna övervakning beror naturligtvis på vilken tid och vilka resurser pressombudsmannen kan avsätta för att granska tidningar.

En viktig uppgift för pressombudsmannen är vidare att, som det heter i instruktionen, ”i förekommande fall lämna allmänheten upplysningar i pressetiska frågor” och ”i möjligaste mån medverka i allmän upplysningsverksamhet rörande frågor inom det pressetiska området”. Som exempel på sådan verksamhet nämns medverkan i form av föredrag, artiklar m.m. i facktidskrifter och andra publikationer samt inom journalistutbildningen.

Villkor för prövning. Förutsättningarna för att pressombudsmannen skall ta upp fall till prövning är att det skall finnas skälig grund för anmälan, att fallet skall vara av betydelse med hänsyn till etiska principer, pressens anseende eller den skada som ett meddelande kan tänkas ha vållat. Vidare måste anmälan avse ett pressuttalande eller meddelande, som är ”relativt aktuellt”. För att anmälan sedan skall vidarebefordras till opinionsnämnden krävs att den förfördelade medger detta.

Om pressombudsmannen anser att dessa förutsättningar saknas kan han avskriva ärendet. Hänsyn skall då även tas till om tillfredsställande rättelse publicerats av vederbörande tidning. Finner pressombudsmannen att ärendet bör föreläggas opinionsnämnden, skall han först själv yttra sig.

Ett ärende, som lämnas utan åtgärd av allmänhetens pressombudsman, kan den förfördelade själv föra vidare till nämnden, om han så önskar. Detta har redan skett i några fall.

Åklagarfunktion. Det åligger annars allmänhetens pressombudsman att bereda alla ärenden, innan de går till opinionsnämnden. Beredningen går huvudsakligen till så att parterna får inkomma skriftligen med upplysningar och bevisning. Men ombudsmannen kan också företa egna undersökningar och kontrollera uppgifter. Liksom nämnden givetvis är helt oberoende av ombudsmannens ställningstagande — han fungerar i förhållande till nämnden som en åklagare inför domstol — intar ombudsmannen en självständig ställning gentemot nämnden och har ett betydande ”manöverutrymme” för egna diskussioner och medlingsaktioner mellan felande tidningar och förfördelade parter. Samarbetsnämndens tanke

med detta är att en snabb handläggning ofta kan vara till fördel för en förfördelad. Om allmänhetens pressombudsman således snabbt kan få en rättelse eller ett genmäle till stånd, som tillfredsställer den förfördelades anspråk, kan publicitetsskadan kanske bli mindre än om reaktionen måste föregås av omfattande utredning och överläggningar hos pressens opinionsnämnd.

Den förste innehavaren av befattningen som allmänhetens pressombudsman, hovrättsassessor Lennart Groll, har redovisat ett starkt ökat antal anmälningar. (Jämförelse kan göras med statistik som återges i följande avsnitt.) Under 1970 registrerades således 348 ärenden hos pressombudsmannen. Av dessa avgjordes 78 av pressens opinionsnämnd. Av olika anledningar avskrevs 176 ärenden, medan 94 återstod vid årsskiftet 1970/71. Totalt har ett 100-tal ärenden gått vidare till pressens opinionsnämnd under de 14 första månaderna av pressombudsmannens verksamhet. "Sanktionsreformererna" har tillsammans uppenbarligen gjort att opinionsnämndens verksamhet blivit mycket effektivare. Elva expeditionsavgifter har utdömts av nämnden under 1970. Av dessa gällde tre Aftonbladet, två Kvällsposten och en vardera Göteborgs-Tidningen och Expressen. Det kan alltså noteras att samtliga kvällstidningar finns med bland dem som fick erlägga expeditionsavgifter första året.

Trots den markanta ökningen av antalet anmälningar, som kunnat registreras sedan institutionen infördes bidrog ombudsmannen också med 16 ärenden på eget initiativ under de första 14 månaderna. Det är framför allt frågor om integritetskränkningar av olika slag, som hittills tilldragit sig ombudsmannens uppmärksamhet.

I enlighet med sin instruktion har pressombudsmannen i mån av tid medverkat i fackpress, deltagit i debatter och gett intervjuer i press, radio och TV. Han har även ställt sig till förfogande som föreläsare, bl.a. vid Stockholms journalisthögskola, och besökt enskilda tidningar för diskussioner med redaktionspersonalen.

Allmänhetens pressombudsman får ta emot och besvara en mängd frågor skriftligen och per telefon. "Jag upplever denna möjlighet till rådfrågning, vilken i praktiken utgör en form av gratis rättshjälp, som mycket värdefull", skriver han själv i PK:s årsbok 1971.

Pressens opinionsnämnd

Pressens opinionsnämnd tillkom 1916 efter initiativ av Hjalmar Branting och Adolf Hallgren. Det är emellertid först under de senaste två årtiondena som den i realiteten fått sin nuvarande funktion och betydelse som publicistisk hedersdomstol.

Övervakningen av att pressen iakttar god publicistisk sed kan fram till 1970 sägas ha varit en allmänhetens angelägenhet. Pressens opinionsnämnd, har tidigare inte haft någon initiativrätt eller kontrollfunktion utan endast kunnat pröva inkomna anmälningar. Den har tillsatts av pressens egna organisationer och utom ordföranden och vice ordföranden har den rekryterats bland personer knutna till pressen. Talan inför opinionsnämnden har enligt praxis endast tillkommit den som själv har ansett sig kränkt genom en tidnings innehåll. I motsats till vad som gäller i fråga om tryckfrihetsmål har emellertid såväl fysiska som juridiska personer haft rätt till talan.

I betänkande från TU:s sanktionskommitté gick opinionsnämndens sekreterare Paul Frisch igenom alla ärenden som behandlats av nämnden under tioårsperioden 1957—1966. Han konstaterar att den oregelbundet stigande frekvensen av ärenden som har kunnat registreras för perioden inte torde leda till några mera långtgående slutsatser beträffande utvecklingen på det publicistisk-etiska området. Genomsnittet var under första hälften 26,2 mål mot 28,4 tidningar och under andra hälften 30,8 mål mot 34,4 tidningar. En viss ökning kan alltså noteras, men den kan knappast betecknas som anmärkningsvärt stor.

Fler juridiska personer. Frisch har dock kunnat konstatera en stigande andel fällande utslag. Mot 60 procent under den första hälften av tioårsperioden var andelen fällande utslag i genomsnitt 70 procent av samtliga under den senare delen. Ytterligare en iakttagelse av intresse är att juridiska personer och olika slags kollektiva grupperingar var i majoritet bland anmälarna under det sista undersökningsåret (1966), medan tidigare det stora flertalet anmälare varit enskilda personer, som vänt sig till nämnden med besvärsskrivelser.

Förstärkta resurser. 1967 fick pressens opinionsnämnd ny sammansättning och förstärkta resurser. Publicistklubben, Svenska Journalistförbundet och Svenska Tidningsutgivareföreningen ökade kraftigt sina bidrag till nämndens verksamhet. Samtidigt förstärkte organisationerna sin representation i nämnden, till tre företrädare för varje organisation mot tidigare en ordinarie representant och en suppleant för denne.

Ett studium av ärendena under åren 1967—1969 ger vid handen att de tendenser Paul Frisch noterade för tioårsperioden 1957—66 i stort sett höll i sig. En särskilt kraftig ökning av antalet avgjorda mål förekom under 1969. Till viss del torde dock detta förklaras av att opinionsnämnden från 1 november 1969 ännu en gång fick en ny sammansättning och att den gamla nämnden ville slutföra de mål, som skulle behandlas enligt reglerna för nämndens verksamhet fram till den tidpunkten. Antalet icke avgjorda mål var vid årsskiftet 1969/70 bara 13 mot 36 vid årsskiftet 1968/69.

Under senare år har pressens opinionsnämnd uttalat sig i ett 40-tal ärenden per år. 1969 gjordes emellertid 60 uttalanden. Av dessa innehöll 39 växlande grader av klander. Det kan också nämnas att nämnden i sin berättelse för 1969 anger att ytterligare tio ärenden som slutbehandlats under året inte varit sådana att man funnit anledning att referera dem. I samtliga dessa har tidningarna friats från anmärkning.

Som framgått av kapitlet om allmänhetens pressombudsman tyder utvecklingen under 1970 på en ytterligare kraftig ökning av antalet behandlade ärenden efter de reformer som vidtagits.

Pressens opinionsnämnd i arbete. Pressens opinionsnämnd har under de senare åren hållit 8—10 sammanträden om året. För att nämnden skall vara beslutför krävs med den nuvarande sammansättningen, att minst 6 ledamöter är närvarande — ordföranden eller vice ordföranden, 2 "lekmannarepresentanter" och en företrädare för var och en av de tre pressorganisationerna. Ordföranden har utslagsröst vid lika röstetal. Nämnden eftersträvar emellertid att i enlighet med stadgarna uppnå enhälliga beslut. Ärendena förbereds av ordföranden och sekreteraren. Ett avgörande kan föregås

av en omfattande utredning, där parterna får tillfälle att redovisa sina synpunkter. Numera har nödvändiga utredningar företagits av pressombudsmannen innan ärendena hamnat på nämndens bord. Opinionsnämnden har enligt stadgar och praxis rätt att själv pröva och avgöra vilka ärenden den vill ta upp. Nämnden prövar ärenden rörande all periodisk press, som "tillhandahålles allmänheten genom abonnemang eller lösnummerförsäljning eller som på annat sätt är tillgänglig för envar".

Sedan ett ärende gått igenom gör nämnden om den finner utredningen tillräcklig, ett uttalande som offentliggörs. Enligt praxis skall en fälld tidning återge uttalandet i fullständigt och oförändrat skick. I PK-reglerna finns denna praxis formulerad:

"Publicera utan dröjsmål, i oavkortat skick, Pressens opinionsnämnds utslag i fall som rör den egna tidningen."

Så sker nästan undantagslöst. Uttalanden av allmänt intresse återges också eller refereras i andra tidningar. De mål som slutbehandlats av nämnden och föranlett uttalanden har fram till 1970 också redovisats i PK:s årsbok.

Ingen polemik. Det har även hört till praxis att en fälld tidning inte polemiserar mot opinionsnämnden för dess ställningstagande. I ett fall 1968 bröts denna praxis, vilket ledde till en ganska omfattande pressdebatt kring opinionsnämnden. Målet gällde en anmälan från direktören Henri Swaving i Båstad dels mot Dagens Nyheter dels mot Expressen för artiklar i samband med Båstadsdemonstrationerna i maj 1968. Expressen ifrågasatte i en ledare klander, som nämnden riktat mot tidningen för kränkande omdömen om Swaving i en filmrecension. (Jfr dom i tryckfrihetsmål Swaving mot Wrigstad, återgiven i den följande avdelningen "Praktikfall".)

Opinionsnämnden hade uttalat, att den frihet vid framförandet av kritik, som får anses föreligga i fråga om recension av t.ex. film, inte innebär någon speciellt förmånsställning för recensenten personligen utan innebär en fri kritikerätt av filmen såsom produkt, som framförs offentligt. Den omständigheten att en person före-

kommer i en film medför inte — särskilt när det gäller film med inslag av dokumentär karaktär — att obefogade kränkande omdömen om honom får fällas. Expressen hade därför åsidosatt god publicistisk sed, förklarade nämnden.

I den debatt, som uppstod efter Expressens ledare, drogs även målet mot Dagens Nyheter in. Snart avtog emellertid diskussionen och de farhågor, som framfördes på en del håll, att opinionsnämndens ställning kunde skadas av att praxis var bruten när det gällde att inte ifrågasätta dess uttalanden, syns inte ha besannats.

Fristående bedömning. Opinionsnämnden anger ofta utförligt skälen för sina ställningstaganden. Den är inte bunden av några formella regler utan utgår från de normer och den praxis som utvecklats i frågan om god publicistisk sed. I de sammanfattande omdömena knyter nämnden ofta an till någon formulering i PK-reglerna eller i SJF:s yrkeskodex. Det vanligaste uttrycket för klander är att tidningen av den eller den anledningen anses ha brutit mot god publicistisk sed — t.ex. därför att innehållet i artikeln varit kränkande för en person eller grupp, kritik varit missvisande, en angripen person inte fått komma till tals eller därför att en uppgift inte tillräckligt noga kontrollerats.

Även om nämnden utnyttjar PK-reglernas formuleringar, då dessa är relevanta, är den emellertid angelägen om att bibehålla sin rätt till en fristående bedömning. Den kan alltså även t.ex. ogilla sådant som inte uttryckligen fördömts i någon PK-regel. Vid s.k. ”intressekollision” kan nämnden också i princip — och någon gång i praxis — finna särskilda skäl att godta journalistik, som fördöms av PK-reglerna. Nämnden är med andra ord inte enbart uttolkare av PK-reglerna utan i någon mån själv praxisbildande enligt något slags ”common law”-princip.

Gradering genom ordval. Genom sitt ordval försöker pressens opinionsnämnd att markera hur allvarligt den ser på förseelsen. Det kan t.ex. heta rätt och slätt att tidningen ”inte iakttagit”, har ”åsidosatt” eller har ”brutit mot” god publicistisk sed. Men nämnden kan också ta i kraftigare och förklara att tidningens skrivsätt

är "oförenligt med god publicistisk sed", att tidningen "allvarligt brutit mot god publicistisk sed", eller att artikeln "innefattar ett allvarligt brott mot god publicistisk sed".

"Visa hänsyn" uppmanar PK-reglerna och SJF:s yrkeskodex. En anmärkning från opinionsnämnden kan säga att tidningen "brustit i den hänsyn som god publicistisk sed kräver", att "tidningen brustit i varsamhet" eller att tidningen "borde vid publiceringen ha gått fram med större varsamhet". Bristande opartiskhet eller saklighet i nyhetsförmedlingen kan föranleda nämnden att uttala t.ex. att "tidningen åsidosatt vad opartisk nyhetsförmedling kräver" eller att "tidningen har åsidosatt kravet på korrekt information".

Opinionsnämnden tar stor hänsyn till om en felaktig uppgift har tillrättalagts eller om en förfördelad part fått komma till tals i ett genmäle. Det kan således heta, att "tidningen borde ha givit anmälaren tillfälle att yttra sig före publiceringen av artikeln" eller att tidningen "åsidosatt god publicistisk sed" genom att inte ge plats för genmäle. Å andra sidan kan nämnden också rikta sig till anmälaren och förklara att han "om han velat få frågan ytterligare belyst bort hos tidningen framställa begäran om genmäle".

Ensidig journalistik. Ett "bokslut" för det sista året med opinionsnämndens tidigare sammansättning utan lekmannarepresentanter och före pressombudsmannens tillträde gjordes i en ledare i Pressens Tidning för februari 1970 av Paul Frisch, som tillika har fungerat som opinionsnämndens sekreterare. Det kan vara av intresse att återge några uppgifter och synpunkter i ledaren. "Brotten" under 1969 var som alltid av mycket växlande svårighetsgrad, från slarviga rubrikformuleringar till obestyrkta beskyllningar om lagbrott, påpekar Frisch. 32 klagomål gällde storstadspress, 21 gällde dagliga landsortstidningar, sju riktades mot fack- och veckopress och fem mot förortstidningar och andra "endagstidningar av dagspresskaraktär".

En intressant tendens i nämndens material är att klagomålen mot pressen på senare år alltmer kommit från juridiska personer och mer eller mindre diffusa kollektiv: från institutioner, föreningar,

myndigheter, från lärarkåren eller elevkåren vid en skola, från intressegrupper, bolag osv. framhåller Frisch. Under 1969 tillhörde 35 av de 60 anmälningarna denna grupp. Om anmälningarnas art skriver han:

”Som vanligt spelade klagomålen över ensidig journalistik en dominerande roll bland anmälningsgrunderna. Anklagelser och beskyllningar publiceras utan att den angripna parten får komma till tals, anser anmälarna. När kränkningen väl är ett faktum, är tidningarna snåla och snorkiga mot den som begär genmäle eller rättelse.”

Strömmen av ärenden till opinionsnämnden har fortsatt att öka sedan allmänhetens pressombudsman inledde sin verksamhet, konstaterade Frisch vidare:

”Hur brant och långt kurvan kommer att stiga, var den så småningom planar ut, vet naturligtvis ingen idag. — — — Ännu tar folk tacksamt vara på möjligheten att få en utomrättslig prövning av gränserna för ’god publicistisk sed’ — inte minst den majoritet av klagande som är avstängd från att gå domstolsvägen.”

Bevisbördan på tidningen. Sterzel har i sin tidigare nämnda utredning för konstitutionsutskottet analyserat en rad utlåtanden av opinionsnämnden och på det sättet sökt klarlägga praxis. Det har skett mot bakgrunden av tryckfrihetsförordningen. Sambandet mellan tryckfrihetsrätt och pressetik kommer till uttryck rent praktiskt på flera sätt, framhåller Sterzel. Publicistklubbens publiceringsregler knyter an till TF på flera punkter. Klagomålen hos opinionsnämnden är i stor utsträckning sådana att de lika gärna kunnat ges formen av tryckfrihetsåtal. Att nämndens ordförande och vice ordförande alltid varit ledamöter av högsta domstolen kan likaså ses som ett uttryck för att en rättslig bedömning inte kan lämnas helt åt sidan.

Ibland gäller det fall där tidningar bestridit helt eller delvis, varför uppgift stått mot uppgift. Nämnden har då alltid tillämpat en regel om bevisbördan, som tryckfrihetsförordningen innehåller — om tidningen inte förmått visa fog för uppgifterna, har det ansetts att den åsidosatt god sed.

Större hänsyn än TF. Förtalsregeln ges av pressens opinionsnämnd en mera vidsträckt tillämpning än vad som gäller enligt TF, konstaterar Sterzel. Det kan sålunda i nämndens utlåtande talas om exempelvis "påstående som riktar sig mot viss person". Sterzel utgår från att det skall vara fråga om påståenden av negativ innebörd men påpekar att något sådant krav inte finns preciserat. Iakttagande av god sed anses alltså förutsätta större hänsyn än TF kräver. Detta belyses i Sterzels utredning med flera fall ur opinionsnämndens verksamhet.

I likhet med vad som gäller enligt TF kan pressens opinionsnämnd även pröva ansvar för förtal i sådana fall där de uppgifter som lämnats varit riktiga men där det inte varit försvarligt att publicera dem. Fällande utslag i sådana fall är mindre vanliga, men Sterzel redovisar ändå exempel på att detta förekommit. Nämndens motivering för klander är i det anförda exemplet att "något beaktansvärt allmänintresse, som krävt offentlig belysning av nämnda förhållande" inte har funnits.

Inget oavvisligt samhällsintresse. Några fall från hösten 1970 tyder på att opinionsnämnden kraftigt skärpt sin uppmärksamhet på integritetsproblemet. Nämnden visar en betydande skepsis mot argument av typen att syftet med publiciteten inte varit att skada, att en restriktiv tolkning skulle göra journalistens arbete besvärligare eller att publiciteten gällt en händelse som tilldragit sig stort intresse hos allmänheten.

En anmälan till opinionsnämnden gällde en utlänning med "sydländskt utseende", som av Expressen fotograferats tillsammans med en svensk flicka på en parksoffa. Reportaget skulle skildra hur svenska flickor faller för mörkhyade utlänningar. I en bildserie fick man se hur anmälaren inledde samtal med flickan på parksoffan och hur båda slutligen lämnade platsen tillsammans.

Opinionsnämnden godtog inga ursäkter från Expressens sida utan fann framställningen kränkande för anmälaren och ansåg att tidningen brutit mot god publicistisk sed. Av särskilt intresse är att nämndens uttalande innebar klander mot tidningen för att bilderna tagits utan anmälarens vetskap och publicerats utan att han bli-

vit tillfrågad. Givetvis måste man förutsätta att detsamma hade gällt om flickan varit anmälare. Den praxis, som nämnden här fastlagt, finns inte uttryckligen kodifierad i PK-reglerna, där det mera allmänt talas om varsamhet med bilder.

Ett annat fall gällde Expressens och Aftonbladets publicering kring en domstolsprövning av en adelsfamiljs vägran att låta sin dotter ingå äktenskap med "en man av folket". Opinionsnämnden förklarade att tidningarna hade givit en omfattande publicitet åt en familjekonflikt, som inte kunde anses ha haft ett oavvisligt allmänintresse. Att konflikten hade varit föremål för prövning inför domstol och därigenom blivit offentlig förändrade enligt nämndens mening inte saken. Båda tidningarna ansågs ha kränkt privatlivets helgd och hade därmed brutit mot god publicistisk sed.

Det är emellertid att märka att pressens opinionsnämnd inte uttalar sig utom i speciella fall om hur journalisten uppträder då han skaffar nyhetsmaterial. Det har förekommit upprepade gånger att nämnden har påpekat, att det "i enlighet med fast praxis inte tillkommer nämnden att pröva det sätt varpå tidning införskaffar sitt för publicering avsedda material". Bl.a. har man med denna motivering avböjt att uttala sig om påstått intrång på privat område.

Krav på förhandskontroll. Vid bedömningen huruvida god sed iakttagits kan en annan synpunkt också föras in, som är TF ovidkommande, påpekar Sterzel i sin utredning. Har nödvändig kontroll av uppgifterna skett före publicering? Opinionsnämnden har i åtskilliga fall förklarat att god sed åsidosatts genom bristfällig kontroll. Istället för att ta fasta på att anmälaren skadats genom framställningen har nämnden klandrat försumlighet i det journalistiska arbetet.

En självklar konsekvens av det allmänna kravet på objektivitet är att förhandskontrollen bör omfatta kontakt med den som berörs av lämnade uppgifter och kan bli kränkt eller eljest tillfogas skada genom publiceringen. Detta har kommit till uttryck i så många utslag av opinionsnämnden att Sterzel finner det meningslöst att välja ut och referera några särskilda fall.

Rätt till bemötande. Av stor praktisk betydelse för den enskilde som berörs av en tidningsartikel om en anmälan av något slag — till polisen, JK, JO eller liknande — är om han bereds tillfälle att själv komma till tals redan i samband med publiceringen och inte först i efterhand genom ett bemötande. Han når samma läsekrets, som tar del av de från hans synpunkt ofördelaktiga uppgifterna och han vinner en bättre balans i framställningen. Med stöd av ett antal redovisade fall finner Sterzel att en sådan rätt måste anses föreligga vid de flesta fall av anmälningars offentliggörande.

Rätten till bemötande kan emellertid i vissa fall komma i konflikt med den allmänna kritikrätten eller tidningarnas rätt och uppgift att utöva en aktiv samhällskritik. Sterzel finner att det är svårt att åstadkomma en praktisk avvägning av dessa intressen och att på detta område klargöra nämndens praxis. Rätten till kritik kan emellertid inte åberopas i alla sammanhang, understryker han. Även då det gäller kritik måste det krävas att tidningarna tar del av material och synpunkter som talar till förmån för den eller de som kritiseras. Sterzel har funnit en mängd exempel på att opinionsnämnden kritiserat tidningar för ensidiga framställningar. Ofta har nämnden haft anledning att särskilt framhålla principen att båda parter ståndpunkter skall återges i tvister och liknande.

”Endast ett komplement”. Pressens opinionsnämnd har givetvis i sin verksamhet ofta kunnat konstatera hur ofullkomliga beriktigande- och genmälesinstituten är. Det kan därför vara av intresse att återge ett uttalande av nämnden, som belyser dess syn på sådana frågor. Uttalandet gjordes i anslutning till ett mål mot bl.a. tidningen Expressen 1969. I sin skriftväxling med nämnden påpekade Expressen att man infört rättelse i målet ifråga samma dag som misstaget begicks i alla upplagor utom den första och även dagen därpå. Om ett så snabbt tillrättaläggande inte var tillräckligt, kunde det knappast finnas något intresse av snabba tillrättalägganden för tidningarna, menade Expressen.

Opinionsnämnden ansåg att klander inte borde riktas mot tidningen men gjorde med anledning av Expressens anmärkning ett klarläggande:

”Ett angeläget mål för den s.k. självsaneringen inom pressen måste vara att de, som anser sig förfördelade genom en tidnings skrivsätt, i någon form skall få komma till tals inför tidningens läsekrets. Varje åtgärd som bidrar till en förbättring i detta avseende måste därför hälsas med tillfredsställelse av nämnden.

Å andra sidan kan en tidning — såsom nämnden i åtskilliga uttalanden framhållit — inte under alla omständigheter undgå klander enbart genom en rättelse i efterhand. Det publicistiska ansvaret bör i första hand utövas i samband med att en nyhet först ges till känna för läsarna. Rätten till beriktigande eller genmälen bör endast ses som ett komplement till det grundläggande skydd som ligger i en publicistiskt korrekt förstagångsinformation.”

Regler för radio och TV

Sveriges Radio har en unik ställning bland massmedierna genom att företaget i lag har tillförsäkrats monopolställning inom sitt område, rundradioverksamheten. Med rundradio förstås sändning i radio eller TV av program, avsedda att mottagas direkt av allmänheten. I detta avsnitt skall behandlas vissa frågor, som har med denna ensamställning att göra och således inte har någon relevans för tryckta skrifter.

De särskilda förhållandena mellan staten och Sveriges Radio regleras förutom i radiolagen och radioansvarighetslagen, i ett avtal ”angående rundradions verksamhet”, undertecknat av företrädare för regeringen och Sveriges Radio. I sin nuvarande utformning trädde detta avtal i kraft 1 juli 1967 och gäller t.o.m. 30 juni 1977. Avtalet definierar radio- och TV-bolagets huvudsakliga rättigheter och skyldigheter gentemot samhället och relationerna mellan Sveriges Radio och Televerket, som skall svara för distributionen av rundradioprogrammen, avstörningsverksamhet och uppbörd av licensavgifter. Det innehåller också, som tidigare nämnts, ett förbud för Sveriges Radio att ”mot vederlag medge kommersiell reklam i program eller programinslag”. Sveriges Radio får inte heller utnyttja sponsors dvs. låta utomstående företag, organisationer eller enskilda betala ersättning till den som upplåter sändningsrätten.

I avtalet med staten heter det bl.a. att bolaget skall hävda de gundläggande demokratiska värdena och att programverksamheten skall bedrivas med beaktande av ljudradions och televisionens centrala ställning i samhället. Detta förklaras medföra skyldighet för bolaget att i lämplig form upplysa om "nuets händelser" och orientera om viktigare kultur- och samhällsfrågor samt stimulera till debatt kring sådana frågor. Programmen skall vara omväxlande till karaktär och innehåll, ge god förströelse och underhållning med beaktande av olika smakriktningar och även i görlig mån tillgodose mindre gruppers intressen.

Opartiskhet och saklighet. Bestämmelserna i radiolagen om opartiskhet och saklighet skall tillämpas med beaktande av att vidsträckt yttrande- och informationsfrihet skall råda i rundradion, heter det också i avtalet med staten. Detta kompletteras med fyra regler (§ 8)

1. Programverksamheten skall i sin helhet präglas av skälig balans mellan olika åsikter och intressen;
2. Bolaget skall före sändning av program så noggrant som omständigheterna medger kontrollera sakuppgifter i programmet. Ämnesval och framställning skall ta sikte på vad som är väsentligt.
3. Den enskildes privatliv skall respekteras om icke ett oavvisligt allmänintresse kräver annat;
4. Felaktiga sakuppgifter skall beriktigas, när det är påkallat. Den som har befogat anspråk att bemöta ett påstående skall beredas tillfälle till genmäle. Beriktigande och plats för genmäle skall ges utan oskäligt dröjsmål.

Den första punkten i dessa förhållningsregler för dem som är verksamma i radio och television knyter an till Sveriges Radios monopolställning och är unikt för etermedierna som ett allmänt krav eller påbud. Som nämnts tidigare tillämpas emellertid liknande principer frivilligt av många tidningar i nyhetsrapporteringen.

De tre övriga punkterna är närmast en kodifiering i avtalet av allmänna publicistiska normer och journalistisk praxis.

Programregler

För medarbetarna i radio och television finns också en internt inom Sveriges Radio utarbetad regelsamling, ”Regler för programverksamheten vid Sveriges Radio”. Den grundar sig på radiolagen och avtalet med staten. Samlingen innehåller även specialregler för bl.a. förhindrande av reklam, för program rörande politik, för namnangivelse i rundradio och för konsumentupplysande program.

Programreglerna är emellertid till vissa delar föråldrade. När detta skrivs sysslar en särskild arbetsgrupp, publiceringskommittén, under ordförandeskap av biträdande radiochefen Karl-Erik Lundevall med att omarbeta regelsamlingen med hänsyn till radiolagen, radioansvarighetslagen och det nytecknade avtalet med staten från 1967. Det finns därför knappast anledning att här redogöra för den gamla regelsamlingen, som f.ö. finns utförligt återgiven och diskuterad i boken ”Kan vi lita på TV?”, SNS 1966.

Nordiska radionormer. Det förekommer även ett nordiskt samarbete på regelområdet mellan radio- och TV-företagen. Ett resultat av detta är de gemensamma normer för beriktigande som antogs vid det nordiska radiochefsmötet i Helsingfors 5—6 maj 1966 (se bilaga). Enligt dessa normer skall felaktiga sakuppgifter beriktigas utom i följande fall:

1. då de inte får anses leda till nämnvärd skada för någon,
2. då ett beriktigande blott kan antas öka den skada uppgiften medfört,
3. då det eljest inte finns något legitimt intresse att ett beriktigande sker.

Med undantagen har man, enligt kommentarer fogade till normerna, velat undvika dels ”okynnesyrkanden om beriktigande”, dels att beriktigandet ökar skadan.

Enligt normerna skall beriktigande göras av företaget, när det uppmärksammas att en sakuppgift är felaktig och oavsett om beriktigande begärts av utomstående eller ej. Radioföretaget skall på eget ansvar formulera beriktigandet och det skall ”efter noggrant övervägande av dess innehåll och form offentliggöras utan oskäligt

dröjsmål". Om möjligt bör beriktigandet ske utan att den felaktiga uppgiften återges. En viktig bestämmelse i normerna är också att beriktigandet bör ske på ett sådant sätt att man når så stor del som möjligt av den publik, som fick del av den felaktiga uppgiften. Texten skall på anmodan lämnas ut till förfördelade eller pressen. Den som är missnöjd med radioföretagets beslut kan vända sig till radionämnden med klagomål.

Det kan nämnas att det också finns utarbetat ett förslag till "nordiska regler om skydd för privatlivet vid upptagning och visning av televisionsbild" (1969). Regelförslaget är inte slutbehandlat när detta skrivs. Bl.a. avvaktar man vad den svenska statliga integritetsskyddskommittén kan komma att föreslå. Integritetsfrågorna har också behandlats av nordiska rådet senast i februari 1971, då det förelåg ett medlemsförslag om vidgat skydd för privatlivets helgd. Rådet uttalade att det bör närmare undersökas om det kan fastställas bestämmelser för reglering av radions och televisionens återgivande av upptaget material, som garanterar att användningen inte kränker de medverkandes personlighet.

Programpolitik

En livlig debatt pågår inom Sveriges Radio om förhållandena inom företaget och för programverksamheten principiellt viktiga frågor. "Utlöpare" av denna debatt har också förekommit i pressen. Det skulle föra för långt att här försöka lämna någon redogörelse eller överhuvudtaget mera utförligt gå in på denna debatt.

För att kunna bedöma och analysera den fortsatta utvecklingen av de interna förhållandena i etermedierna och den fortlöpande tolkningen av avtalet med staten kan det dock vara av intresse att ta del av vissa tankegångar om programpolitiken, som finns publicerade i skriften "Sveriges Radio inför 1970-talet", (Serien Sveriges Radio informerar, SR 1969).

Betydande självständighet. Biträdande radiochefen Karl-Erik Lundevall redogör i denna skrift för den nya organisationen av

Sveriges Radio efter 1966 års riksdagsbeslut ”om rundradions fortsatta verksamhet” (prop. 136:1966). En riktpunkt för denna har varit att inga andra inskränkningar i programledningarnas frihet och ansvar bör göras än de som är särskilt angivna i statsmakternas riktlinjer eller som företagsledningens ansvar enligt lagar och avtal oundgängligen kräver, framhåller han. För programmenheternas chefer finns inga andra speciella instruktioner än några kortfattade regler i arbetsordningen. Enligt dem åligger det programledningarna att organisera och leda sina enheters verksamhet inom ramen för de riktlinjer, lagar och avtal som gäller för Sveriges Radio och därav föranledda föreskrifter av styrelsen och radiochefen. En betydande självständighet har också den gemensamma nyhetsredaktionen och den tekniska enheten. Emellertid ingår alla dessa organ i ett och samma företag med ansvar för programverksamheten i dess helhet och med gemensamma tekniska och andra produktionsresurser. Av dessa och andra skäl måste det finnas bestämmelser som gäller för alla och som anger de ramar inom vilka enheterna m.fl. fritt kan verka.

Skälig balans. Med hänsyn till radiolagens och avtalets starka betonande av kraven på opartiskhet och saklighet kan det vara av intresse att återge ett avsnitt om ”Balans och ändå obalans” ur Lundevalls artikel:

”Enligt radiolagen och avtalet med staten skall Sveriges Radio iaktta opartiskhet. För att upprätthålla programmenheternas självständighet och undvika att den ena enheten skall bli beroende av den andra för att företagets hela utbud av program skall präglas av opartiskhet, har det föreskrivits att vardera enheten skall åstadkomma skälig balans mellan olika åsikter och intressen. Frågan är emellertid om opartiskheten blir tillgodosedd därmed. Även om programmenheterna var för sig uppfyller kravet på balans och allsidighet, kan deras sammanlagda utbud av program få en stark slagsida. Båda TV-enheterna och ljudradion kommer ofta att behandla samma ämne och ha samma medverkande, nämligen de mest betydelsefulla och attraktiva. Dessa som redan är relativt väl representerade i de nuvarande programmen får genom till-

komsten av ytterligare en TV-kanal ännu mer plats i rundradion. Andra intressen och berörda parter, som borde bli bättre tillgodosedda genom det vidgade sändningsutrymmet och som självklart skulle ha blivit företrädade i samplanerad verksamhet, riskerar att i det blivande konkurrenssystemet snarare bli mindre uppmärksammade än nu.”

Det är ovisst om Sveriges Radio och radionämnden kan och bör avvisa klagomål från parter och intressen, som inte blir företrädade i programmen, genom att hänvisa till att programenheterna var för sig iakttagit en rimlig balans, anser Lundevall och sammanfattar:

”Av propositionen från 1966 kan man, särskilt vad gäller politiska och andra program, där bestämmelserna ställer speciella krav på en för företaget enhetlig policy, möjligen dra slutsatser, som leder till att företagsledningen blir nödsakad att göra mycket långtgående ingripanden i enheternas programplanering.”

Enhetschefernas mål. Enhetscheferna för ljudradion och de två TV-kanalerna har i skriften inför 1970-talet fått redogöra för sina mål. I förordet heter det att målen visserligen inte formellt godkänts av radiostyrelsen men att styrelsen inte haft några krav på ändringar och därför anser deklARATIONERNA vara bindande för respektive enhetschef till dess eventuellt reviderade mål framlagts.

Ur de tre enhetschefernas långa deklARATIONER kan här endast några få synpunkter refereras, som har särskild relevans när det gäller frågor som behandlas i denna skrift. Man kan naturligtvis alltid diskutera i vilken mån referat och enstaka uttryckta citat ger någon riktig eller rättvis uppfattning om vad den refererade syftar till. Än mer vanskligt blir det självfallet om den framställning man har att utgå från som helhet är vag eller utpräglad resonerande. Vad som återges här gör inte anspråk på att göra enhetschefernas tankemödor rättvisa. På sin höjd kan det illustrera några attityder till de publicistiska uppgifter och till de regler och normer som vi behandlar.

Ljudradion. Enhetschefen för ljudradion Nils-Olof Franzén är ingen monopolsystemets entusiastiske anhängare. Men han finner

ändå att den svenska modellen för radio och TV är en så bra lösning man kan hitta med hänsyn till de speciella förhållanden som gäller för etermedierna. Vilket system man än väljer, kommer utbudet att styras av ett antal människor som har till uppgift att ”veta bäst”.

Kraven på nyhetsförmedlingen i radio är utomordentligt stora, påpekar Franzén. Felaktigheter eller oklarheter får en helt annan karaktär i ett monopolmedium än i en tidning. Han anser att kraven på strikt saklighet, opartiskhet och allsidighet kan uppfyllas endast av välutbildad och särskilt ansvarskännande personal.

TV 1. Rekryterings betydelse understryks också av kanalchefen för TV 1 Håkan Unsgaard. Allsidigheten i ämnesval och synpunkter är hans sammanfattande krav på programverksamheten. En av TV:s främsta uppgifter är att fungera som ett medium med vars hjälp samhällets alla medlemmar kan definiera, diskutera och välja sina värderingar och målsättningar och genom vilket gemenskap kring de valda grundläggande värderingarna skall kunna främjas. Detta innebär att TV bör medverka till att underlätta för samhällets medlemmar att definiera sin belägenhet och att skapa insikt i vilka förhållanden och processer som påverkar hennes situation.

I linje härmed bör TV 1 aktivt delta i en ständig diskussion om mediets roll i samhället och själv ta initiativ till en sådan diskussion, skriver Unsgaard. TV bör också, framhåller han, ”medvetet verka för att till publiken förmedla insikter i mediets fördelar och risker, att skapa en publik som självständigt förmår genomskåda våra svagheter och stimulera oss på vägen till de gemensamma målen”.

Som angeläget betecknar Unsgaard att TV-programmen slår vakt om humanitära värden och ideal: respekt för människovärdet, avståndstagande från brutalitet och våldsmentalitet, positiv attityd till tolerans och fördomsfrihet.

TV 1-chefens inställning till TV-verksamheten kan ytterligare belysas med ett längre citat ur ett avsnitt, rubricerat ”Samhälle”.

”En aktiv samhällsbevakning skall vara orädd och opartisk; den får inte tveka att ta upp kontroversiella frågor, men den måste göra detta under ansvar, med respekt för opartiskhetskravet. Denna regel gäller oavsett vilka nya programformer, som kan komma att prövas.

En väsentlig uppgift för samhällsprogrammen är att så allsidigt som möjligt spegla det levande mönstret av samspel och motsättningar, som råder mellan individer, grupper, partier och intresseorganisationer. Yttrandefriheten torde knappast på något annat område bedömas så starkt angelägen och bevakas med sådan påpasslighet som på detta. Därav följer att programpolitiken inte endast av hänsyn till publiken, utan även för TV-ledningens egen del, måste inriktas på representativitet och omdömesgill avvägning.

Med tanke på det moderna samhällets komplicerade karaktär, rikedomerna på stora och svåra specialområden och mångfalden av motstridiga uppfattningar rörande skilda problem blir redan rekryteringen av producenter en väsentlig fråga. Redan här ställs kravet på allsidighet: i fråga om kunskaper, bakgrund, erfarenhet och intresseinriktning.

Nästa steg gäller valet av ämnen för programmen. Inför uppgiften att fånga nuets händelser i vårt samhälle — varmed självfallet inte avses endast det svenska — är det angeläget att tillse, att den journalistiska vakenheten för ett spektakulärt stoff inte får medföra att väsentliga men mindre starkt observerade ämnen och diskussioner sätts åt sidan.

Allsidigheten kräver att sådana frågor beaktas och analyseras, även om de icke är kontroversiella; informationen måste gälla även de normalt fungerande mekanismerna i samhället.”

TV 2. I den interna debatt som förts bland personalen i TV 2 om programmenhetens mål har utkristalliserats nyckelorden begriplighet, identifikation, mångfald, som enligt kanalchefen Örjan Wallqvist utgör själva kärnan i TV 2:s programsyn. Den raka, omedelbara direktsändningen fyller kraven på äkthet och begriplighet, skriver Wallqvist. TV är ett oslagbart ”jag-var-där-medium”, det må gälla en riksdagsdebatt, en gruvkatastrof eller en landskamp. Utvidgar man kravet på ”begriplighet” från informationen kring

fakta och beslut till att gälla föränderligheten i vårt samhälle bedömt ur ett större perspektiv, finns det en intressant utvecklingslinje inom teatern, som går detta krav till mötes, framhåller TV 2-chefen vidare.

”Det gäller den s.k. samhällstillvända teatern, som ofta arbetar med stoff hämtat ur nuets verklighet och utnyttjar teaterns rätt att regissera verkligheten men bibehålla eller närmast förstärka det typiska genom psykologisk realism.”

Nyckelordet ”identifikation” representerar enligt Wallqvist syftet att skapa engagemang, vilket kan uppnås genom att välja stoff som den enskilde känner sig befryndad med — ”det är mej det handlar om” — eller att det innehåller inslag som man i något avseende kan ”översätta till sin egen vardag och upplevelsevärld”.

”Mångfald” definieras på två plan: dels att kunna spänna om ett stort ämnesregister och att vara allestädes närvarande, dels att ge ett brett programutbud efter publikens krav på förströelse, utmaning, spänning, engagemang, ökad insikt, estetisk upplevelse.

TV 2 vill skapa den balans som svarar mot kravet på opartiskhet genom att i möjligaste mån variera programutbudet, genom att medvetet inrikta sig på programformer som ökar allsidigheten i utbudet av information och åsikter samt att förstärka kontakten med olika opinionsgrupper.

”TV 2 skall föra en aktiv programpolitik på opinionsområdet och inte väja för kontroversiella frågor men målmedvetet sträva efter opartiskhet i det totala utbudet och ge generös rätt till genmäle.”

Nyhetsredaktionen. Med den aktivare, mer uppsökande journalistik som radio och TV nu eftersträvar att praktisera blir problemen både fler och större, när det gäller att söka upprätthålla kraven på saklighet, opartiskhet och lämplig form, framhåller chefen för radions och televisionens gemensamma nyhetsredaktion Per-Martin Hamberg. Men samtidigt växer kraven på budordens tillämpning.

Beträffande TV:s nyhetsprogram:

”Målsättningen måste vara en självständig, seriös nyhetsvärdering, som resulterar i ett program efter vilket tittaren har fått en åtminstone rimlig orientering om vad som är nytt och angeläget just nu.”

— — —

”Men kraven på att nyheterna verkligen är nyheter kommer i det nya läget att bli mer markerat än förut. Övergången till aktivt uppsökande av nyheterna blir en självklar konsekvens och likaså behovet att vidga ämnesvalet. Detta krav blir desto större som hela vårt samhälle går mot en utveckling där den enskildes krav på insyn och delaktighet i beslutsfattande ökar.”

Konkurrensen om nyheterna kommer att skärpas. Detta kommer möjligen att leda till konsekvenser som kan bli irriterande för berörda personer och institutioner, medger Hamberg. Det är i nuvarande läge omöjligt att sia om hur stora dessa olägenheter kan bli, framhåller han.

”Opertiskhet — utopi eller verklighet?” Genom att vid radiolagens tillkomst upphöja kraven på att Sveriges Radio skall utöva sin ensamrätt opartiskt och sakligt från avtal till lagbestämmelser markerar regering och riksdag dessa begrepps eller normers karaktär av grundpelare för den svenska rundradioverksamheten, framhöll Olof Rydbeck i den sista årsbok för Sveriges Radio han som radiochef hade att framlägga våren 1970. Rydbecks artikel, betitlad ”Opertiskhet — utopi eller verklighet?” torde till inte oväsentlig del kunna ses som ett klarläggande av vissa för programverksamheten viktiga frågor, riktat i första hand till Sveriges Radios egen personal.

Olof Rydbeck hävdar mycket bestämt, att radiolagens opertiskhetskrav, parat med saklighetskravet och kompletterat av olika bestämmelser i avtalet med staten, är något absolut nödvändigt med tanke på publikens självklara rätt att få allsidig och saklig information och möjlighet att bilda sig en egen uppfattning i olika frågor.

Erfarenheten har visat att efterlevnaden av opertiskhetskravet

— och för den delen även andra krav — bjuder på många komplicerade och svårlösta problem, medger Olof Rydbeck.

För att successivt utveckla normer för lösning av olika typer av problem behöver man göra en systematisk analys och utvärdering av de principiellt intressanta och viktiga fall, som ständigt inträffar i den löpande programverksamheten. Det har under åren utvecklats instrument för detta, såsom radiochefens programsekretariat, radiochefens programkollegium och, framför allt, den s.k. publiceringskommittén, som utarbetar de interna programreglerna, framhåller Rydbeck. En av huvudleverantörerna av material till dessa organs arbete är helt naturligt radionämnden.

Radionämnden

Sedan 1 juli 1967 är radionämnden helt och hållet ett övervakningsorgan med uppgift att i efterhand granska om radio- och TV-program som sänts stått i överensstämmelse med radiolagen och avtalet mellan staten och Sveriges Radio. Nämnden kan pröva anmärkningar som inkommit från enskilda, korporationer och juridiska personer mot program i radio eller TV.

Radionämnden har anor från "radions barndom" men har i likhet med pressens opinionsnämnd fått större betydelse bland en bredare allmänhet först under de senaste årtiondena. Från början var den inriktad på att framföra synpunkter på programverksamheten i största allmänhet. Så småningom kom den emellertid att alltmer syssla med eftergranskning, ett förhållande som man drog konsekvenserna av när nämnden fick en ny instruktion den 31 maj 1963. I det sammanhanget fick radionämnden också en mera självständig ställning i förhållande till Sveriges Radio.

Ända fram till 1 juli 1967 skulle radionämnden dock enligt instruktionen av 1963 både efterhandsgranska programmen och "granska de allmänna riktlinjer, efter vilka programverksamheten planlägges och bedrives". Den bestod av 24 ledamöter, som samtliga utsågs av Kungl. Maj:t. Detta skedde efter informella diskussioner inom departementet och utan att ägargrupperna bakom AB Sveriges Radio — pressen, folkrörelserna och näringslivet — offi-

ciellt tillfrågades. Men i praktiken gavs nämnden en sådan sammansättning, att dessa olika grupper i betydande omfattning blev företrädare i nämnden.

I radiolagen, som antogs av riksdagen 1966 och som trädde i kraft 1 juli 1967, stadgas: "För granskning av radioprogram som förekommit i rundradiosändning finnes radionämnden. Konungen meddelar närmare bestämmelser om nämndens verksamhet."

Den nya radionämnd, som trädde till och fick sin instruktion 1 juli 1967, är på rundradioutredningens förslag (SOU 1965: 20, "Radions och televisionens framtid i Sverige") minskad från 24 till 7 ordinarie ledamöter. Dessa ledamöter och 4 suppleanter utses av Kungl. Maj:t. En av ledamöterna skall enligt instruktionen vara lagfaren. För närvarande är det ordföranden, regeringsrådet Bengt Wieslander, som uppfyller detta krav. Även nämndens sekreterare är jurist.

Instruktionen för radionämnden, som återges i bilaga, säger att radionämnden skall övervaka "att det företag som enligt 5 § radiolagen den 30 december 1966 (nr 755) äger med ensamrätt avgöra vilka radioprogram som skall förekomma i rundradiosändning från sändare här i riket, utövar ensamrätten opartiskt och sakligt samt i övrigt efter de riktlinjer för företagets programverksamhet som fastställs genom avtal mellan Kungl. Maj:t och företaget".

Handläggningen. Den tidigare radionämnden samlades till ordinarie sammanträde som regel fyra gånger om året. Numera träffas radionämnden betydligt oftare, i allmänhet ett par gånger i månaden. Nämnden är beslutför när minst fyra ledamöter är närvarande. Som nämndens beslut gäller den mening, om vilken de flesta förenar sig eller, vid lika röstetal, den mening som ordföranden biträder.

Denna regel om nämndens beslutförhet har vållat debatt i samband med ett mål som avgjordes av vice ordföranden, en ordinarie ledamot och två suppleanter. I slutet av 1970 ändrades radionämndens instruktion så att en ordförande utsedd av Kungl. Maj:t alltid måste finnas för att leda nämndens sammanträden. En bestämmelse i instruktionen säger, att en ledamot i nämnden skall vara lagfa-

ren men inte att han måste närvara vid varje sammanträde. Man torde dock kunna förutsätta att föredraganden, sekreteraren eller ersättare för honom alltid är lagfaren.

Instruktionen säger vidare, att den som skriftligen gjort anmärkning mot program i radio eller TV skall kunna ges tillfälle att närmare utveckla sina synpunkter vid nämndens sammanträde. I praktiken har emellertid nämnden hittills inte låtit någon anmälare på det sättet föra sin "talan".

Radionämndens sekreterare skall förestå nämndens kansli. I övrigt skall nämnden kunna anställa personal "i mån av behov och tillgång på medel". Samma förutsättningar bestämmer också nämndens möjligheter att anlita experter och sakkunniga. Radionämndens kansli har än så länge bestått av sekreteraren samt extra-hjälp som denne har engagerat för skrivarbete och liknande. Utomstående expertis har anlitats i ett fåtal fall under senare år.

Inga sanktioner. Några sanktionsmöjligheter gentemot Sveriges Radio har radionämnden inte utöver den att hos regeringen föreslå att § 19 i avtalet med staten aktualiseras: "Finnes skäl antaga att bolaget brutit mot detta avtal, äger Kungl. Maj:t påkalla utredning i frågan genom utredningsmän, vilka utses enligt lagen om skiljemän. Om utredningen ger anledning till det, äger Kungl. Maj:t uppsäga avtalet". Denna möjlighet betraktas väl i allmänhet som teoretisk.

Årsberättelse. Varje år skall radionämnden avge årsberättelse till Kungl. Maj:t. Det sker i form av ett sammanträdesprotokoll i januari månad, adresserat till statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet. Där redogörs för i hur många fall nämnden funnit anledning att rikta anmärkning. Protokollet brukar också innehålla ett omnämnande av "principiellt mera betydelsefulla beslut rörande granskade program", varvid kopior av besluten bifogas.

Under radionämndens första halva verksamhetsår med den nuvarande sammansättningen — 1 juli—31 december 1967 — hölls sex sammanträden. Vid nämndens tillträde fanns då sex obehandlade mål. Dessutom tillkom under resten av året 39. Nämnden ut-

nyttjade under den tiden inte sin egen initiativrätt att ta upp program till behandling utan anmälan utifrån. Prövningen föranledde inget uttalande ”av större principiell räckvidd”. Inte i något fall ansågs Sveriges Radio ha brutit mot avtalet med staten. Av de under året inkomna ärendena återstod 19 ej behandlade vid årsskiftet.

Det följande året, 1969, höll radionämnden 15 sammanträden. Nämnden fick ta emot 177 nya ärenden från allmänheten och tog upp två frågor på eget initiativ. Vid årets slut var 175 ärenden avgjorda och 23 obehandlade. Huvuddelen av ärendena föranledde ingen anmärkning från nämndens sida. I 19 fall ansåg nämnden att de påtalade programmen eller programinslagen inte överensstämde med radiolagen eller avtalet. 36 av ärendena fann sig nämnden inte behörig att pröva. Två beslut ansåg nämnden principiellt särskilt viktiga. Det gällde dels ett uttalande om en film, som handlade om Kristoffersskolan, dels ett inslag om narkotika i programmet ”Timmen”.

Under 1969 hölls 20 sammanträden. 185 nya ärenden inkom från allmänheten. Granskningen föranledde beslut i 14 fall där programmen inte ansågs förenliga med radiolagen eller avtalet med staten. Bland principiellt viktiga beslut framhåller nämnden ett som gällde ett inslag i den sena nyhetssändningen i TV den 4 januari 1969, i vilket visades hur någon torkade sina skor på USA:s flagga. Vidare nämns det fällande utlåtandet över filmen om Västberlin, ”Den döende staden”, som sändes i TV den 2 mars 1969 och de likaså kritiserade program och programinslag om ett skolbyggnadsprojekt i Etiopien, som sändes i TV den 2 och 8 oktober 1969. Man rapporterar även det uttalande som gjordes om Sveriges Radios bevakning av Europamästerskapen i friidrott i Aten, där radionämnden fann att Sveriges Radios styrelse inte brutit mot radiolagen eller avtalet genom att besluta att företaget inte skulle sända egna referenter.

En mycket stor del av de ärenden som radionämnden har att behandla är sådana, där enskilda eller kollektiv anser att Sveriges Radio brutit mot kravet på opartiskhet. Det kan gälla radio- och TV-bevakningen av Vietnam-kriget, som varit ofta förekommande ämne under 1968, eller mellersta Östern, som särskilt stod i centrum

för debatten 1969. Över huvudtaget spelar de politiska frågorna en större roll i radionämndens verksamhet — helt naturligt med hänsyn till Sveriges Radios ställning och de krav denna föranleder — än frågor om kränkning och övertramp av rent etisk art.

Viktiga principiella frågor för Sveriges Radios programverksamhet kan aktualiseras genom ett enskilt ärende i radionämnden. Exempel på detta är anmälningarna mot de tidigare nämnda programmen om Kristofferskolan, ”En skola” och om Västberlin, ”Den döende staden”. Hur långt får en framställning av dokumentär typ spegla producentens egna synpunkter och åsikter? Radionämndens ställningstaganden i de fallen anger att det måste finnas gränser om det skall vara förenligt med radiolagen och avtalet med staten. Slutsatserna tillkommer det sedan Sveriges Radio att dra. På samma sätt kan radionämndens beslut i fråga om pjäsen om NJA 1970 betraktas som ett slags gränsdragning vad gäller TV:s utnyttjande av den politiska teatern.

Nyanserade yttranden. Enligt radiolagen och sin instruktion skall radionämnden yttra sig över om ett program eller programinslag står i enlighet med eller strider mot lagen och avtalet med staten. Nämnden har emellertid utvecklat en praxis enligt vilken den, med nödtorftig anknytning till de mycket allmänna riktlinjer som finns angivna resonerar sig fram och utförligt motiverar sitt ställningstagande. Sådana resonemang kan vara mycket nyanserade, vilket torde framgå av de exempel, som finns återgivna bland ”praktikfallen” längre fram.

Kommuniké till TT. Radionämndens protokoll med bilagor går regelmässigt till Sveriges Radio, där det kopieras och utdelas till cirka 150 befattningshavare inom företaget. Nämnden skriver också brev till varje anmälare och meddelar hur man beslutat i ärendet. I fråga om mål, som bedöms vara av allmänt intresse, lämnar sekreteraren en kommuniké till TT, där radionämndens formuleringar i ärendet på de viktigaste punkterna återges in extenso. Dessa redigeras sedan journalistiskt och med hänsyn till omfång av TT, varför de långtifrån alltid når tidningarna eller allmänheten i full-

ständigt skick. Enligt en intern bestämmelse inom Sveriges Radio skall utslag av radionämnden, som innebär att det riktas anmärkning mot program, publiceras av den kanal som är berörd.

Den som vill ta del av radionämndens protokoll, som är offentliga, får antingen vända sig till nämndens sekreterare eller till Sveriges Radio. Före 1963, då nämnden fortfarande var knuten till Sveriges Radio, trycktes årsberättelsen i Sveriges Radios årsbok. Numera förekommer varken årsberättelsen eller något annat dokument från radionämnden i tryckt form.

Tolkningstvister. Att tolka radionämndens beslut är i första hand en sak för ansvariga inom Sveriges Radio. De utförliga motiveringar och resonemang, som radionämnden i sin nuvarande sammansättning förser sina beslut med, har emellertid i en del fall lett till diskussioner, såväl i pressen som inom Sveriges Radio. En ”tolkningsdiskussion” fördes också sommaren 1968 mellan dåvarande radiochefen Olof Rydbeck och radionämnden.

Rydbeck gjorde i ett brev till nämnden gällande att några uttalanden som gjorts den 4 juni 1968 om inkomna anmälningar krävde förtydliganden, om de skulle kunna tjäna till någon vägledning i den fortsatta programverksamheten.

I sitt svar avvisade radionämnden Rydbecks krav. Man fann ingen anledning att ta upp ärendena till ny behandling och erinrade om att nämnden hade till uppgift att granska program som sänts och endast uttalade sig om sådana program. Radionämnden kunde inte avgöra i vad mån dess beslut skulle bli normgivande för Sveriges Radios dagliga verksamhet, förklarades det.

”Det måste bli Sveriges Radio som tar ståndpunkt i den frågan. Sveriges Radio har naturligtvis därvid anledning räkna med att radionämnden i andra liknande fall tar samma ståndpunkt. Men detta förutsätter att de omständigheter som nämnden åberopat i ett fall föreligger också i de andra fallen.”

I brevet, som undertecknats av radionämndens dåvarande ordförande Rune Hermansson och sekreteraren, hovrättsassessor Staffan Vängby, förekommer emellertid en förklaring till hur nämnden arbetar, som kan vara av intresse att återge:

”Vad beträffar utformningen av radionämndens beslut tillämpar nämnden — som i sin nuvarande sammansättning och med nu gällande regler fungerat blott ett år — tills vidare följande ordning. När nämnden finner att programmet stämmer överens med reglerna i radiolagen och avtalet, uttalar den klart att fog för anmärkning inte föreligger eller att brott mot avtalet inte skett.

I de fall där nämnden anser att en större eller mindre brist på överensstämmelse med reglerna har förekommit har nämnden ansett att den bara i flagranta fall bör uttryckligen slå fast att programmet strider mot reglerna. Så har hittills skett i endast ett ärende. I övriga fall där nämnden anser att full överensstämmelse med reglerna inte föreligger, begränsar nämnden sig till att ange de omständigheter som ligger till grund för nämndens åsikt, ofta i anslutning till vad anmälaren yttrat.”

”Lex Trunken”. Våren 1970 uppstod en ny kontrovers mellan radionämnden och ledningen för Sveriges Radio. Upprinnelsen var ett yttrande av nämnden om ett program i ungdomsserien ”Trunken” i TV 1 — f.ö. det ärende som tidigare nämnts, där beslutet fattades av vice ordföranden samt ytterligare en ledamot och två suppleanter. (Uttalandet finns återgivet bland ”praktikfallen”.) Programmet innehöll en del generella och missvisande omdömen om USA å ena sidan och Kuba å den andra. Dessa omdömen framställdes av en av programledarna. Nämnden fann i detta ärende inte att programmet stred mot radiolagen och avtalet med staten, men i yttrandet framfördes ändå en del kritiska synpunkter. Frikännandet av programmet som helhet föranledde styrelsen för Sveriges Radio att göra ett uttalande av innebörden att nämndens yttrande av företagets medarbetare inte fick fattas så, att de interna programreglerna blev satta ur kraft. Enligt dessa får medarbetare i allmänhet inte ta direkt ställning i kontroversiella frågor. Kravet på opartiskhet understryks särskilt när det gäller barnprogram. En generell regel är att de skall utformas så att de kan accepteras av alla oberoende av ideologisk inriktning.

Denna ”Lex Trunken” diskuterades också i pressen med deltagande av medarbetare i Sveriges Radio, sedan det visat sig att producenten för programmet inte fått sin provanställning förvandlad

till ordinarie tjänst. Principerna för barnprogram har sedan varit föremål för översyn hos Sveriges Radio. Ett omfattande yttrande har utarbetats och överlämnats till radionämnden.

Fällt program i repris. Medan den föreliggande skriften slutredigeras pågår en ny tolkningstvist. I mars 1971 sändes det tidigare nämnda programmet om berlinfrågan, "Den döende staden", i repris. Det skedde sedan man strukit benämningen "dokumentär", som radionämnden reagerat mot (se yttrande i avdelningen "Praktikfall") och ändrat ett påtalat översättningsfel. Två ledamöter av radionämnden begärde att programmet skulle tas upp på nytt av nämnden och ordföranden Rune Hermansson krävde omedelbart in yttrande av Sveriges Radio. Av detta framgår att de direktiv, som givits från radioledningen och kanalchefen för TV 1 om "marknadsföring och presentation" av reprissändningen inte följdes. Den hade kopplats samman med en reprissändning av ett Panorama-program, som från andra utgångspunkter behandlade Berlinproblemet. Avsikten var att de båda programmen skulle "ge relief" åt varandra. Men denna sammankoppling framgick inte av presentationen i TV.

I Sveriges Radios yttrande framhåller radiochefen Otto Nordenskiöld att det aldrig varit avsikten att markera en annan mening än radionämndens i fråga om det ursprungliga programmets förenlighet med radiolagen och avtalet mellan staten och SR. Flera åtgärder vidtogs av TV 1-ledningen för att felaktigheter som påpekats av nämnden skulle rättas till. En ytterligare åtgärd var att upphovsmannen själv skulle introducera sitt program. Men denne framträdde på sådant sätt att det, enligt radiochefen, kunde uppfattas som polemik mot nämnden. När det gäller försumligheten mot TV 1-ledningens direktiv säger Nordenskiöld:

"De trailers och på- och avannonser, som sändes i samband med repriserna, var i några fall sakligt felaktiga. Med undantag av avannonserna hade de dessutom en utformning, som inte stod i överensstämmelse med det avsedda, rent informativa syftet."

I en särskild kommentar framhåller TV 1-chefen Håkan Unsgaard:

”TV 1 måste beklaga att de omnämningen av ’Den döende staten’, som gjordes under sändningskvällens lopp inte fick den utformning som var avsedd samt att i de två fall (klockan 18.07 och klockan 19.58) innehöll en felaktig sakuppgift (att det var första gången ett program sändes i repris efter att ha blivit anmält för radionämnden).”

Radionämnden slutbehandlade ärendet den 6 maj 1971. Programmet fälldes på nytt som stridande mot radiolagen och avtalet med staten, nu på grund av producentens inledning. I denna angavs inte, att filmen enligt nämndens förra beslut måste uppfattas som ett debattinlägg av programledaren. En redogörelse som inte tar med denna viktiga del ger, enligt radionämndens uppfattning, inte en sakligt riktig bild av beslutet. Dessutom angavs i inledningen att nämnden i sitt föregående beslut framför allt stött sig på rubriceringen, dvs. att programmet presenterades som en dokumentär film. I beslutet sades emellertid uttryckligen att nämnden fäst större avseende vid filmens form av reportage än vid dess rubricering understryker man i det nya yttrandet.

Två av radionämndens medlemmar, ledamoten Bertil Jansson och suppleanten Per Olof Enquist, anmäler avvikande mening. De anser inte att bristerna i producentens inledning var av sådan betydelse att de motiverar en anmärkning. Enligt deras mening står såväl filmen som presentationen i överensstämmelse med radiolagen och avtalet.

Skolradion. De senaste åren har radionämnden i allt större omfattning fått in anmälningar mot skolradio- och skol-TV-program. Det är naturligtvis till någon del en konsekvens av det ökade utbudet på framför allt skol-TV-området. Liksom i övrigt skall radionämnden endast avgöra om programmen på något sätt strider mot radiolagen eller avtalet mellan staten och SR. Radionämnden skall alltså inte ta ställning till om de lämpar sig eller är klart olämpliga för sitt speciella ändamål. För en sådan prövning finns överhuvudtaget ingen behörig utomstående instans.

Skolradio- och skol-TV-program görs inom Sveriges Radio av utbildningsprogramheten, som under de senaste två åren ge

nomgått en mycket kraftig expansion. I boken "Sveriges Radio inför 1970-talet" betecknar chefen för utbildningsprogramenheten Rolf Lundgren Sveriges Radio som "en av de tunga läromedelsproducenterna" i vårt land.

Sveriges Radio har haft en särställning när det gällt att producera läromedelspaket för etermedierna. Man är emellertid nu inte längre ensam om denna ställning. Den stora konkurrenten heter TRU — Kommittén och produktionsbolaget för TV och radio i utbildningen. TRU är en statlig institution, som lyder under utbildningsdepartementet. På produktionsområdet konkurrerar Sveriges Radio och TRU när det gäller den eterburna undervisningen.

På sändningssidan är det emellertid enbart Sveriges Radio, som i kraft av sitt monopol sköter verksamheten. Det innebär alltså att Sveriges Radio har ansvaret inför radionämnden med hänsyn till radiolagen och avtalet med staten även för TRU-kurserna, som sänds i radio och TV, samtidigt som man saknar inflytande över produktionen. Möjligt är att denna uppsplittring av resurser och ansvar kommer att ändras genom att en särskild producerande enhet för utbildningsprogram skapas. Därmed löses emellertid inte problemet med granskning av hur programverksamheten fyller sina speciella utbildningsfunktioner. Frågan kvarstår om skolradio- och utbildningsprogrammen skall prövas endast av radionämnden och enligt samma kriterier som andra program i radio och TV.

Mediernas internkontroll

Som framgår av redogörelsen för massmedielagarna skall utgivare enligt TF utses av ägaren, medan programutgivare i radio och TV förordnas av radiochefen eller av någon annan tjänsteman inom Sveriges Radio som tilldelats sådan befogenhet av radiochefen. Tidningsägaren — om det inte är en enda person och denne behåller utgivarskapet själv — överlämnar inte bara det juridiska ansvaret för vad som publiceras utan också formellt dispositionsrätten över utrymmet i spalterna.

Under förutsättning av ägarens godkännande kan utgivaren tillsätta en eller flera ställföreträdare. Men ansvaret för innehållet i ett och samma nummer kan inte delas. I varje tidningsnummer skall anges vem som är utgivare och han ensam är ansvarig och äger de befogenheter, som är fastslagna i tryckfrihetsförordningen. Genom detta fullständiga överlämnande av ansvar och befogenheter i fråga om innehållet har TF velat grundlagsfästa den publicistiska friheten.

Det ekonomiska ansvaret och företagsansvaret gentemot personal, kunder etc. ligger dock kvar hos ägaren. Det har diskuterats mycket i vilken mån utgivarsystemet befriar tidningsägaren från moraliskt ansvar för produkten. I en bok, som utkom i slutet av 1970, "Makten och ärligheten", kräver SACO-direktören Bertil Östergren att ägarna skall "dras fram som de ansvariga för den svenska pressens standard". Han kan kanske sägas ha fått ett indirekt svar från en av de tidningsägare han direkt syftar på, nämligen Landsorganisationen, genom de omdispositioner som vidtogs i januari 1971 och trädde i kraft från 1 februari i den LO-ägda tidningen Aftonbladet. Utgivarskapet flyttades då över från chefredaktören Gunnar Fredriksson till Gösta Sandberg, som befordrades från posten som LO:s pressombudsman till administrativ chefredaktör i Aftonbladet.

Liknande förändringar har förekommit tidigare i pressen, fastän då med andra motiveringar än begångna publicistiska övertramp. Vid föregående byten på chefsposter inom Aftonbladet har utgivarskapet inte stått i centrum. Det gjorde det inte heller vid Herbert Tingstens uppmärksammade avgång från Dagens Nyheter 1960. Vad det då gällde var tidningens politiska linje. Den juridiska ansvarigheten låg emellertid då som nu hos redaktionschefen. Då utgivarskapet överflyttades från Fredriksson till Sandberg i Aftonbladet hävdades däremot från LO:s och tidningens sida, att detta inte skulle innebära någon ändring i fråga om tidningens politiska kurs.

Räven och tuppen. LO:s ingripande beträffande Aftonbladet kan därför sägas ha aktualiserat en annan fråga än den, som Tingsten beskrev med hänvisning till Johannes Wickmans liknelse om "rä-

ven och tuppen”. Vad han då avsåg var ägarens inflytande över opinionsbildningen i tidningen — räven som alltid har möjlighet att bita huvudet av tuppen — medan Aftonblads-fallet gäller ägarens moraliska ansvar för produkten. Det syns vara en om inte fullständigt vedertagen så dock av de flesta omfattad uppfattning, att ett sådant ägaransvar föreligger i publicistiska och etiska frågor. Meningarna kan dock vara delade i fråga om vilket spelrum tidningsägaren skall ge redaktionen innan ett ingripande sker. Det kan också tänkas att det ställs olika krav beroende på ägare eller kategori av ägare. Om ägaren är en organisation som i fallet Aftonbladet kan beslutsfattarna påverkas av tryck både utifrån och från de egna medlemmarna. Oberoende av vilka villkor man kan vilja ställa upp för att ett ägaringripande skall anses befogat är det emellertid fullständigt klart att utbyte av utgivare är det enda sätt att utöva ägaransvar som har stöd i tryckfrihetsförordningen.

För Sveriges Radios del gäller att ägarna — folkrörelserna, näringslivet och pressen — inte har majoritet i företagets styrelse. Det har regeringen, som tillsätter halva antalet styrelseledamöter och ordföranden. Radiostyrelsen motsvarar väl emellertid närmast tidningsägarna i det här fallet. Styrelsen tillsätter radiochef och vissa andra tjänstemän i Sveriges Radio men får endast bestämma hur många programutgivare som högst får finnas samtidigt hos företaget. Något direkt inflytande vid tillsättande av programutgivare har styrelsen inte. Den uppgiften ligger på radiochefen. Han kan sedan delegera till andra tjänstemän i företaget att förordna programutgivare för varje enskilt program bland dem som tidigare har radiochefens generella förordnande.

Men det finns en avgörande skillnad mellan programutgivare i radio/TV och tidningsutgivare genom att det i radioansvarighetslagen anges ett bestämt och avgränsat syfte — att förebygga yttrandefrihetsbrott. Därigenom får man anse att det indirekt sägs, att det inte tillkommer programutgivaren att grunda sitt beslut om sändning på andra överväganden — t.ex. om programmet eller inslaget står i överensstämmelse med god publicistisk sed eller om det bör sändas med hänsyn till de föreskrifter som gäller i radiolagen och avtalet med staten. Givetvis har han skyldighet att som

anställd i Sveriges Radio tillse att även dessa regler och avtal följs. Men programansvaret kan enligt den ordning som gäller inom Sveriges Radio ligga på någon annan och vilar ytterst på radiochefen. Programutgivaren kan alltså stoppa ett program, även om det skulle vara juridiskt oantastligt. Men ingenting kan hindra att samma program sänds, sedan radiochefen eller annan tjänsteman med sådan befogenhet bytt programutgivare.

Juridiskt ansvar kan således utkrävas endast av programutgivaren. I den mån ett publicistiskt ansvar kan utkrävas, är det däremot i första hand chefen för vederbörande programenhet som kan ställas till svars. Ytterst är det radiochefen som tillsammans med styrelsen bär programansvaret.

Katten på råttan . . . Om man skall tänka sig ett ingripande liknande det som en tidningsägare kan göra, bör detta alltså kunna ske på olika nivåer. Styrelsen och radiochefen bör kunna byta ut chefen för en programenhet. Radiochefen har ensam befogenhet att låta förordnandet upphöra för en programutgivare, som han anser visat bristande omdöme eller förmåga. Det skulle naturligtvis också kunna tänkas — i varje fall teoretiskt — att ett ansvarstagande kunde ske efter principen katten på råttan, råttan på repet osv. — regeringen byter styrelsemajoritet, styrelsen byter radiochef och eventuellt enhetschefer, den nya radiochefen byter programutgivare. Denna "modell" visar snarare hur komplicerade ansvarsförhållandena är än hur det kan gå till i Sveriges Radio.

Interna sanktioner kan vidtas mot journalister i massmedier, som brister i respekt för massmedielagarna eller för de publicistiska reglerna. Radioledningen kan i grava fall avskeda eller suspendera en medarbetare eller låta övertramp påverka hans möjligheter till befordran. Detsamma bör givetvis tidningsutgivare kunna göra. I vilken utsträckning sådana repressalier förekommer är omöjligt att avgöra, eftersom det här rör sig om angelägenheter utanför offentlig kontroll. De kraftigare sanktionerna torde dock vara mycket ovanliga. När det gäller sådana konsekvenser som utebliven befordran finns det inga möjligheter att ha någon uppfattning, då sådana skäl ju aldrig behöver anges ens för den jour-

nalist det berör. Då interna sanktioner skall bestämmas måste man naturligtvis även ta hänsyn till anställningsavtal med den enskilde medarbetaren och avtal med fackliga organisationer.

Utöver möjligheterna till interna sanktioner, om vilka man således kan veta ytterst litet och som utomstående endast i undantagsfall torde kunna tvinga fram genom direkta krav till radioledningen eller tidningsutgivare, finns inga risker för direkta påföljder för de journalister, som arbetar inom massmedierna. Producenten för ett radio- eller TV-program kan alltså inte formellt ställas till svars för eventuella förlöpningar i programmet såvida han inte är ansvarig programutgivare och förlöpningen utgör ett brott enligt radioansvarighetslagen. Av författaren till en tidningsartikel kan inte heller utkrävas något formellt ansvar för innehållet i artikeln, såvida han inte är ansvarig utgivare och innehållet står i strid med tryckfrihetsförordningen.

På samma sätt är uppgiftslämnare skyddade från sanktioner, dels genom rätten att få vara anonyma, dels genom ansvarighetssystemet, som gör att även en person, som framträder i t.ex. en intervju eller med en av honom själv signerad artikel, går fri från juridiskt ansvar. Givetvis kan även där förekomma ett slags "interna sanktioner" i form av att en person, som gjort sig skyldig till ett allvarligt övertramp får sina inlägg hårdare granskade eller eventuellt inte anlitas mer som intervjuobjekt eller författare.

Kontroll och påföljder

	Pressen	Sveriges Radio
Lagar	Tryckfrihetsförordningen (TF)	Radiolagen (RL)
Övriga bestämmelser		Radioansvarighetslagen (RAL) Avtalet staten—Sveriges Radio
Normer, regler	PK-reglerna SJF:s yrkeskodex TU:s textreklamregler	Sveriges Radios programregler PK-reglerna I tillämpliga SJF:s yrkesdelar kodex
Övervakning, kontroll	Justitiekanslern tryckfrihetsombuden Allmänhetens pressombudsman Pressens opinionsnämnd SJF:s styrelse och medlemmar Redaktionsledning	Justitiekanslern Radionämnden SJF:s styrelse och medlemmar Radioledning, enhetschefer
Sanktioner	Enligt TF: Fängelse, böter, skadestånd Pressens opinionsnämnd: ”Expeditionsavgift” Uttalande av nämnden publiceras i pressens egna fackorgan (Pressens Tidning, Journalisten) och skall återges i den fällda tidningen. SJF:s yrkeskodex: Inga sanktioner finns angivna Interna sanktioner bestäms av företaget, med hänsyn tagen till gällande anställningsbestämmelser.	Enligt RAL: Fängelse, böter, skadestånd Radionämnden: Brott mot lagar och avtal kan leda till att Kungl. Maj:t efter utredning uppsäger avtalet. Utlåtande av radionämnden är offentligt och kan återges i press, radio och TV. SJF:s yrkeskodex: Inga sanktioner finns angivna Interna sanktioner bestäms av företaget, med hänsyn tagen till gällande anställningsbestämmelser.

Hur får man rätt?

Att förebygga övertramp

Massmediernas normsystem har inte till uppgift att skapa en för olika intressen positiv och gynnsam publicitet. Dess syfte är begränsat till att förhindra oriktig, kränkande och orimligt ensidig journalistik.

Goda relationer till massmedierna är, som genomgående framhålls i "PR-litteraturen", av avgörande betydelse för den som anser sig vara beroende av en "god publicitet". Sådana relationer förutsätter i allmänhet öppenhet och intresse för saklig information och redovisning.

Många av dem som har att göra med massmedierna i egenskap av informationskällor, intervjuade eller debattdeltagare är emellertid misstänksamma mot journalister. Det förekommer inte minst inom näringslivet. En sådan misstänksamhet kommer t.ex. till uttryck i en handledning, som särskilt riktar sig till "näringsliv och företagsamhet" med detaljerade anvisningar om vad som bör iaktas av den som inbjuds att delta i ett TV-program ("Om TV kommer", 1969).

PR-litteraturens och den nämnda TV-handledningens attityder är kanske inte så oförenliga som de kan synas. Det är ingenting ovanligt att personer inom näringsliv och förvaltning, som har en öppen och positiv syn på informationsfrågor i allmänhet, känner sig osäkra och vill gardera sig mot missöden vid konfrontationer med massmedierna. Egna erfarenheter men kanske framför allt i den allmänna debatten omvittnade händelser kan förklara detta.

Informationsproblem och förhållanden mellan uppgiftslämnare och massmedier är ämnen som ligger utanför ramen för denna skrift. De berörs enbart i den mån de kan sättas i direkt samband

HUR FÅR MAN RÄTT?

med de lagar och regler som gäller för massmedierna. Syftet är inte heller att ge goda råd eller anvisningar, vare sig till uppgiftslämnare eller journalister, om hur de skall förfara i olika konkreta situationer. Men lagar och regler bör givetvis vara riktgivande för den publicistiska verksamheten. Det kan därför vara befogat att försöka sammanfatta de principer och rättigheter som kan åberopas vid normala kontakter med massmedierna.

Varje enskild person har rätt att kräva en fredad privat sektor. Även en "offentlig person" har stöd av PK-reglerna i krav på att familjeliv och andra personliga förhållanden skall betraktas som vederbörandes ensak, såvida inte "ett oavvisligt allmänintresse kräver offentlig belysning".

Någon exakt innebörd kan inte anges i fråga om den senare reservationen. Den utgör en motsvarighet till vad som skall förstås med "intressekollision" i fråga om förtal enligt tryckfrihetsförordningen. Det finns emellertid belägg för att i varje fall pressombudsmannen och pressens opinionsnämnd är benägna för en skärpt restriktivitet, när det gäller att avgöra vad som skall avses med "ett oavvisligt allmänintresse".

En journalist i pressen eller i Sveriges Radio är skyldig att ange om ett samtal med en person direkt eller per telefon innebär en intervju. Tidigare fanns denna skyldighet kodifierad i PK-reglerna. Det hette sålunda: "Ange klart om ett samtal innebär en intervju eller är avsett för tidningens egen information." I samband med den revision av reglerna som företogs 1970 rensades denna passus ut. Det innebär emellertid inte att Publicistklubben funnit anledning att ifrågasätta tidigare praxis. Anledningen till att man slopade regeln om intervjuer var att man ansåg att den snarare hörde hemma i SJF:s yrkeskodex, eftersom den direkt rör den enskilde journalistens uppträdande och arbetssätt. Principen har också ansetts så självklar att den inte nödvändigtvis behöver finnas formulerad i reglerna.

Till god publicistisk sed hör således att uppgifter från ett samtal, som uppges vara avsett för journalistens egen information eller som har rent privat karaktär, inte får förknippas med den person journalisten har talat med, om de publiceras. Detta gäller även om man

inte under samtalet berör frågan huruvida det är en intervju eller inte. Båda parter kan emellertid ha intresse av att förvissa sig om att det inte uppstår några missuppfattningar på den punkten.

Principen att det skall råda enighet i frågan om ett samtal skall uppfattas som intervju har ett direkt samband med anonymitets-skyddet. Den som blir kontaktad eller själv tar kontakt med en företrädare för något av massmedierna kan således säga hur han vill att samtalet skall uppfattas. Han har stöd i lagen, om han kräver att de upplysningar han lämnar inte skall förknippas med hans person, ifall de vidarebefordras. För att i efterhand kunna hävda inför domstol att brott mot anonymitetsrätten begåtts, torde man i allmänhet dock förutsätta bevis för att en överenskommelse träffats om anonymitet.

Pressens opinionsnämnd och allmänhetens pressombudsman går emellertid längre i krav på journalisten än TF och anser att den praxis skall tillämpas som fanns kodifierad i de tidigare PK-reglerna. Opinionsnämnden kan dock ha svårt att avgöra vad som förevarit i de speciella fallen och nödgas ibland konstatera att ”uppgift står mot uppgift”. Principen att journalisten skall ange om ett samtal innebär en intervju finns emellertid mycket klart och bestämt fastlagd i ett fall, som nämnden avgjorde 1968 med anledning av en anmälan mot Aftonbladet av riksdagsman Oskar Lindkvist. Opinionsnämndens uttalande finns återgivet i avdelningen ”Praktikfall” i denna skrift.

Anonymitetsskyddet tillämpas på i princip samma sätt för radio och TV som för tryckta skrifter. Däremot kan inte radionämnden yttra sig om brott mot god publicistisk sed av det slag som det här är fråga om. **Principen att journalisten skall uppge om samtal avser en intervju kan alltså åberopas direkt gentemot journalisten och möjligen inför radioledningen men knappast i en anmälan till radionämnden.**

Den som lämnar upplysningar ”i förtroende” till en tidning eller till Sveriges Radio har däremot inget stöd i TF, radiolagarna eller enligt god publicistisk sed för krav att de inte skall publiceras. (Här bortses från de speciella bestämmelser som gäller om någon lämnar ut uppgifter som är belagda med sekretess.) En information

HUR FÅR MAN RÄTT?

av det slaget, som alltså inte syftar till publicitet, förutsätter ett personligt förtroende mellan den som lämnar upplysningarna och mediet eller den enskilde journalisten. För många journalister är sådana relationer till nyhetskällor nödvändiga, medan andra betraktar förtrolig information närmast som ett hinder i arbetet.

Med en ganska grov generalisering kan man kanske säga, att journalister som skall bevaka vissa specialområden och som helt eller delvis är inriktade på att analysera och förklara "vad som sker i det som synes ske" i allmänhet har ett stort behov av att även kunna få förtrolig information. Det kan gälla t.ex. handelsredaktörer, kommunalredaktörer, reportrar med medicinska eller andra specialiteter, ledarskribenter i pressen och kommentatorer i radio och TV. Den allmäninriktade nyhetsreportern måste däremot ofta sätta publiceringsaspekten i första hand. Framför allt för den senare kan således publiceringsförbehåll och relesetider bli mer hindrande än hjälpande.

I allmänhet torde det räcka för den som är uppgiftslämnare, vare sig kontakten sker på hans eget initiativ eller journalisten är den uppsökande, att samtalets karaktär är klarlagd redan från början. Sker inte detta är det lätt hänt att journalisten tar för givet att det rör sig om en intervju, trots att ingenting sagts om detta. Även om det anses höra till praxis eller god publicistisk sed kan man nog inte säga att det är en rutinåtgärd för alla journalister att göra en sådan kontroll. I särskilt känsliga fall kan det också vara befogat för en uppgiftslämnare att kontrollera direkt med utgivaren eller annan ansvarig befattningshavare inom redaktionen att överenskommelse om anonymitet är uppfattad och respekteras.

Den som medger intervju i en tidning kan med åberopande av SJF:s yrkeskod begära att få granska intervjun i manuskriptet — eller få den uppläst för sig i telefon — före publiceringen. Detta gäller dock enbart själva intervjun, inte rubriker, ingress eller andra delar av artikeln. Den intervjuade har också rätt att få rimliga krav på ändringar tillgodosedda. En svårare fråga att ange något generellt om är dock i vilken mån den intervjuade kan begära att få göra tillägg, som inte aktualiserats vid intervjutillfället eller som journalisten inte funnit anledning att ta med. Sådana frågor måste

bedömas från fall till fall. Om den intervjuade finner intervjun missvisande på grund av att väsentliga synpunkter saknas, kan han dock neka tidningen att använda hans namn i sammanhanget. En sådan vägran bör framföras till utgivaren eller redaktionsledningen.

Någon formell grund för krav att få ta del av en inspelad intervju för radio eller TV före sändning finns inte i radiolagen eller avtalet med staten och kan alltså inte heller åberopas i anmälan till radionämnden, om en intervju blivit missvisande genom redigering. För att intervjun skall kunna bli föremål för klander från radionämnden fordras alltså att den strider mot kraven på opartiskhet och saklighet eller andra riktlinjer för etermediernas verksamhet.

Sveriges Radio har emellertid en intern regel enligt vilken ett muntligt avtal skall träffas med en intervjuad person om intervjun skall redigeras efteråt. Det förekommer i sådana sammanhang även att man kommer överens om att den redigerade intervjun skall spelas upp för den intervjuade innan den sänds. Detta kan givetvis av den senare ställas som villkor för att intervjun skall komma till stånd. Löftesbrott kan troligen endast leda till klagomål hos radioledningen.

Om en journalist "vid anskaffning av nyhetsmaterial" uppträder på ett sätt som inte kan anses förenligt med god publicistisk sed, kan den som vill klaga vända sig till företaget — tidningen eller Sveriges Radio. Däremot torde sådana ärenden endast i undantagsfall kunna avgöras av pressens opinionsnämnd eller radionämnden och då under förutsättning att det av själva publiciteten framgår att nyhetsanskaffningen tillgått på ett olämpligt sätt.

En fråga som ibland kan vara svårbedömd är under vilka förutsättningar en part kan göra anspråk på att få komma till tals i massmedierna. Att en sådan rätt obestriddligen föreligger hindrar inte att det kan uppstå tolkningsproblem. En generell regel är att massmedierna skall iaktta saklighet och opartiskhet i nyhetsförmedlingen. Det måste bl.a. anses innebära, att ensidiga framställningar inte får lämnas. Detta är särskilt starkt poängterat i de lagar och regler som gäller för etermedierna.

Om Sveriges Radio eller en tidning lämnar en strängt saklig redogörelse för någonting som en organisation, ett företag eller en

HUR FÅR MAN RÄTT?

person kan uppfatta som oförmånligt från sina intressesynpunkter, kan detta inte ge någon ovillkorlig rätt till en partsinlaga. I allmänhet torde emellertid sakförhållandena i kontroversiella frågor inte vara så enkla, att partsönskemål kan avvisas som obefogade.

Det finns vissa fall, då massmedierna har en klar skyldighet att återge båda parter ståndpunkter samtidigt. PK-reglerna nämner anmälningar till JK, JO, RÅ, advokatsamfundet och liknande instanser. Huvudregeln för en journalist är också att kontrollera uppgifter och redovisa olika parter synpunkter. Man får dock räkna med att partförhållanden inte alltid är givna på förhand eller uppmärksammas av massmedierna vid den första publiceringen. Om framställningen i sådana fall inte innehåller uppenbara felaktigheter, kan kraven på "god publicistisk sed" vara uppfyllda om en part i efterhand får tillfälle att framföra sina synpunkter.

Opartiskhetskravet kan alltså vara svårt att åberopa före en publicitet kring en nyhet. Detta hindrar dock inte att en part kan hävda sina intressen att få komma till tals med hänvisning till detta krav. Det sker också ofta från organisationer, myndigheter, företag och enskilda. Förutsatt att det inte har karaktären av "otillbörlig påtryckning" för att hindra publicitet eller ge den en sakligt omotiverat fördelaktig inriktning för partsintresset, torde det också i allmänhet av massmedierna uppfattas som en legitim verksamhet.

Att beivra övertramp

Övervakningen av att massmedierna följer lagar, regler och normer vilar främst på medierna själva och på allmänheten. Tryckfrihetsombudens och justitiekanslerns granskning av pressen avser främst brott mot staten, mot etniska och nationella grupper samt mot sedligheten. Ärekränkning av enskilda, som är det vanligaste tryckfrihetsbrottet, är det i allmänhet de kränkta egen sak att dra inför domstol. I princip är förhållandet detsamma, när det gäller radion och televisionen, eftersom radioansvarighetslagen i dessa avseenden ansluter till tryckfrihetsförordningen. **Juridisk person äger överhuvudtaget inte att föra talan inför domstol i fråga om förtal i massmedierna och kan i sådana sammanhang inte heller påräkna**

något ingrepp från myndigheternas sida.

Den som vill få ett publicitetsärende rättsligt prövat måste alltså själv vända sig till domstol. **I fråga om Sveriges Radio är det Stockholms Tingsrätt. Tryckfrihetsmål prövas i allmänhet av tingsrätten i det område där tidningen kommer ut.** Ofta är det tingsrätten i länets residensstad, men tingsrätterna i vissa större städer, som inte är residensstäder, har också sådan behörighet. Upplysningar härom kan fås hos t.ex. närmaste tingsrätt eller hos advokat.

Någon systematisk övervakning av massmedierna förekommer inte för att tillse att de följer lagar, regler och normer, utöver den strängt begränsade granskning som utövas av tryckfrihetsombuden. **I huvudsak ligger det på allmänheten och på de förfördelade i synnerhet att se till att övertramp blir uppmärksammade. Det kan ske genom anmälningar till radionämnden eller allmänhetens pressombudsman. Men det kan naturligtvis också ske genom direkta hänvändelser till medierna med krav på rättelse eller genmäle.**

Pressens opinionsnämnd kan i enlighet med sina stadgar pröva "hedersmål" av alla slag men har också en motsvarande vid rätt att avvisa mål. Den är vid sin prövning inte bunden av de regler, som finns uppställda för pressen utan kan också bygga sitt ställningstagande på "allmän praxis". I praktiken har nämnden betydande möjligheter att själv fastställa vad som är "praxis".

Allmänhetens pressombudsman kan på eget initiativ dra ärenden inför opinionsnämnden. Det åligger honom vidare att ta ställning till och förbereda alla ärenden, som anmäls utifrån. **Sådan anmälan kan ske från såväl fysisk som juridisk person. Den som anmäler behöver inte vara direkt berörd av publiciteten ifråga.** För att målet skall överlämnas till opinionsnämnden fordras den förfördelades medgivande.

I princip kan all publicitet, som någon anser vara kränkande eller oriktig på något sätt, anmälas till pressombudsmannen. Man torde dock kunna utgå från att det i allmänhet krävs, att publiciteten på något sätt strider mot de regler PK och SJF uppställt för att opinionsnämnden skall finna anledning att ta upp ärendet.

Enligt Svenska Journalistförbundets yrkeskodex åligger det varje medlem i SJF att verka för att reglerna respekteras. Det heter även

HUR FÅR MAN RÄTT?

att SJF:s styrelse skall tillse att reglerna efterlevs. Några åtgärder från förbundets sida mot medlemmar som inte iakttar reglerna finns dock inte förutsatta. Det är möjligt att SJF skulle kunna utesluta en medlem på grund av mycket grava brott mot publicistisk sed. Detta har hittills inte förekommit och torde aldrig komma att bli det vanliga, normala sättet att reagera.

Men om direkta sanktioner är ovanliga eller obefintliga kan naturligtvis SJF på andra sätt verka för att yrkeskodexen och PK-reglerna efterföljs. Det kan ske genom uttalanden och hänvändelser till tidningar som bryter mot reglerna. I förbundets tidskrift "Journalisten" behandlas ofta pressetiska frågor på ledarplats och genom nyhetsmeddelanden och inlägg från medlemmar. "Journalisten" återger också, i likhet med Tidningsutgivareföreningens tidskrift "Pressens Tidning" uttalandena från pressens opinionsnämnd.

En anmälan till pressens opinionsnämnd går alltid först till pressombudsmannen. Det är först om han lämnar anmälan utan åtgärd, vilket i så fall alltid meddelas till anmälaren, som denne kan vända sig direkt till nämnden. En förutsättning är emellertid då att anmälaren själv berörs av den publicitet det gäller.

Till allmänhetens pressombudsman kan fysiska och juridiska personer vända sig utan alla formaliteter — även per telefon om man finner det svårt att formulera skriftligt vad man önskar framföra. Det behöver inte heller vara fråga om en anmälan utan kan också gälla en förfrågan i ett publicitetsärende.

Pressombudsmannen skall gå allmänheten tillhanda med råd och hjälp i ärenden som rör god publicistisk sed. Däremot kan man inte påräkna hans hjälp i tryckfrihetsmål annat än indirekt i den mån hans utredning i ett ärende senare kan utnyttjas av anmälaren i en process.

Till allmänhetens pressombudsman kan man vända sig inte bara om man vill ha ett ärende prövat inför pressens opinionsnämnd, utan också för att få hjälp med att i en tidning få ett beriktigande eller ett genmäle publicerat, om ett sådant är befogat. Pressombudsmannen kan i enlighet med sin instruktion på egen hand, utan handläggning av opinionsnämnden, medla i ärenden mellan en för-

fördelad och en tidning.

Vid en anmälan till nämnden tar sig pressombudsmannen an den förfördelades sak, gör utredning och för talan inför nämnden. Om anmälaren är en tredje person, fysisk eller juridisk, skall den förfördelades skriftliga medgivande inhämtas av pressombudsmannen, innan ärendet förs inför nämnden.

Adressen till allmänhetens pressombudsman är: Norrtullsgatan 5, Box 451 36, 104 30 Stockholm 45. Pressombudsmannen träffas på telefonnumret 08/34 06 20.

Många gånger kan rättelse eller upprättelse i ett publicitetsärendet snabbast uppnås genom hänvändelse direkt till den tidning det gäller. Enklast är ofta att skriva ett beriktigande eller ett genmäle och sända till tidningen med begäran om publicering. (Skillnaden mellan beriktigande och genmäle, som närmare behandlas längre fram, är kort uttryckt att det förra innebär en rättelse av en felaktig sakuppgift, medan det senare är ett bemötande av åsikter och argument). Tidningarna är olika generösa när det gäller att lämna utrymme för sådana inlägg. En rättelse skall en tidning emellertid i princip alltid publicera "utan dröjsmål" enligt PK-reglerna. I fråga om genmäle tillkommer det emellertid utgivaren att avgöra om det är befogat eller inte. Vägran att införa rättelse eller genmäle kan tas upp av pressombudsmannen.

Om saken gäller en artikel, skriven av en medarbetare som är känd för den klagande och det gäller exempelvis en rättelse eller komplettering, kan det ofta klaras ut med ett samtal direkt med medarbetaren. Denne är skyldig enligt SJF:s yrkeskodex att medverka till att begäran om rättelse eller genmäle utan dröjsmål når redaktionsledningen. Om det gäller ett fel i en artikel bör man också kunna räkna med att artikelförfattaren själv är angelägen om att det blir rättat.

I besvärligare frågor av publicistisk-etisk natur kan det ligga närmast till hands att den som anser sig ha blivit förfördelad eller som har anmärkningar av annat slag att göra mot en artikel eller mot tidningens sätt att handlägga ett ärende vänder sig direkt till utgivaren eller redaktionsledningen. Förhållandena växlar vid tidningarna, men i allmänhet är det chefredaktören, redaktionschefen eller

HUR FÅR MAN RÄTT?

redaktionssekreteraren som har hand om sådana frågor. Genom en förfrågan hos tidningens redaktion får man lätt vet vem man bör vända sig till.

Man kan inte alltid räkna på förståelse från redaktionens sida för krav och kritik som framförs. Den klagande kan ha fel. Men det kan också förekomma ett partsförhållande mellan tidningen och den som anser sig förfördelad, som gör att man inte kan komma överens. I ett sådant fall kan det vara önskvärt för båda parter att frågan avgörs med hjälp av pressombudsmannen som en utomstående och oberoende bedömare.

Radionämnden skall avgöra om ljudradion och televisionen följer de riktlinjer, som anges i radiolagen, radioansvarighetslagen och avtalet med staten. Den kan ta upp ärenden till behandling på eget initiativ eller efter anmälan från utomstående. **Såväl fysisk som juridisk person kan aktualisera ett ärende inför radionämnden och behöver inte vara direkt berörd av programmet för att ärendet skall tas upp.** Vid brott mot radioansvarighetslagen tillkommer det dock inte nämnden att göra någon juridisk bedömning. Inte heller kan nämnden i sådant fall själv ta initiativ till att saken förs inför domstol. Detta faller på justitiekanslern eller den förfördelade.

Prövningen i radionämnden avser endast att avgöra, om programverksamheten sker i enlighet med de angivna riktlinjerna eller ej. Om Sveriges Radio bryter mot dessa regler kan nämnden "påtala" detta i ett utlåtande. Den har emellertid inga sanktionsåtgärder att ta till utöver möjligheten att, som det heter i nämndens instruktion, föreslå hos Kungl. Maj:t "de åtgärder som föranledes av dess verksamhet". Den åtgärd, som anges i avtalet med staten är att Kungl. Maj:t kan "påkalla utredning i frågan genom utredningsmän, vilka utses enligt lagen om skiljemän". Om utredningen ger anledning till det kan Kungl. Maj:t säga upp avtalet, dvs. ta ifrån Sveriges Radio ensamrätten till rundradiosändningar.

Frågor av publicistisk-etisk art, som faller utanför radiolagarna och avtalet, har radionämnden formellt ingen befogenhet att yttra sig om.

En hänvändelse till radionämnden skall ske skriftligt och kan göras av såväl fysisk som juridisk person. I en sådan anmälan bör

uppges vilket program som åsyftas och vad det är i programmet som man önskar prövat med hänsyn till radiolagen och/eller avtalet med staten. Några särskilda formella krav ställs inte på en anmälan. Man kan räkna med att den kan kompletteras av den som är föredragande i ärendet inför nämnden, i allmänhet nämndens sekreterare. Anmälaren kan inte räkna med att själv få utveckla sina synpunkter personligen inför nämnden. Detta skall enligt instruktionen som gäller för nämnden kunna ske, ”när det är påkallat av särskild anledning”, men vad som skall avses med sådan anledning finns inte klarlagt och någon personlig plädering av anmälare har hittills aldrig förekommit.

Adressen till radionämndens kansli är: Box 6175, 102 23 Stockholm. Telefonnumret är 08/67 67 68.

Kritik mot eller synpunkter på radio- och TV-program kan även meddelas till radiochefens kansli, till radiochefen direkt eller till vederbörande enhetschef, dvs. chefen för ljudradion, TV 1, TV 2, utbildningsprogrammen, utlandsprogrammen eller för distrikten. Skriftliga anmärkningar till radiochefen eller radiochefens kansli brukar efter utredning besvaras i brev till klaganden.

Adressen till radiochefens kansli är: Sveriges Radio, 105 10 Stockholm. Telefonnumret till Sveriges Radio är 08/63 10 00.

Normsystemet under förvandling

Ny massmedielag

Pressens egen saneringsverksamhet utgick tidigare från tryckfrihetsförordningen. Det utomrättsliga normsystemet syftar till att komplettera TF. I Publicistklubbens ingress till de PK-regler, som efter revision gäller från 1 maj 1970, heter det:

”Inom de gränser, som lagstiftningen har dragit upp för tryckfriheten, behövs regler som kan förebygga spridning av oriktiga eller genom ofullständighet skadande meddelanden. Regler behövs också för att skydda den enskilde mot oförskyllt lidande genom publicitet.”

Den utredning, som har tillsatts för att se över massmedielagarna kan även i viss utsträckning gå motsatta vägen, dvs. fråga sig vilka behov som inte alls, eller dåligt, täcks av avtalet med staten för Sveriges Radios del och av pressens utomrättsliga normsystem. En sådan sammankoppling kan te sig desto naturligare som ordföranden i utredningen, justitierådet Sven E. Romanus, tillika är ordförande i högsta domstolen och i pressens opinionsnämnd. För ett sådant förfarande har utredningen också i så fall ett visst stöd i justitieministerns direktiv, där det sägs att man skall undersöka ”i vad mån de ställningstaganden som låg till grund för TF fortfarande är hållbara i belysning av den utveckling som har skett, de erfarenheter som har gjorts och den diskussion som har förts”.

Utredningen om enhetlig reglering i grundlag av yttrandefriheten i massmedier har inte mer än börjat sin verksamhet, när detta skrivs. En väsentlig del av dess arbete måste att döma av direktiven komma att gälla ändringar i tryckfrihetsförordningen, som gör ”att

man dels får möjlighet att ingripa mot reklam och marknadsföring av varor, som är skadliga eller på annat sätt olämpliga och vilkas spridning därför bör motverkas, dels får en mera klarläggande reglering än nu av möjligheterna att ingripa mot reklam och andra marknadsföringsmetoder, som är att anse som otillbörliga från konsumentsynpunkt”. Dessa frågor skall inte diskuteras här även om de är av stor principiell och praktisk betydelse. En del mera allmänna slutsatser, synpunkter och förslag skall däremot framläggas över regleringen av yttrandefriheten i massmedierna med särskild hänsyn till upprätthållandet av god publicistisk sed.

Film, TV-kassetter, ljudband. Utredningens uppdrag är att överväga ett gemensamt grundlagsskydd för massmedier. En första uppgift blir att undersöka vilka slag av massmedier som bör omfattas av skyddet. Att det skall gälla tryckta skrifter, radio och television utgår justitieministern från som självklart. Därutöver nämner han film och stencilerade och på liknande sätt mångfaldigade skrifter. Teatern skall däremot tydligen inte beröras, liksom inte heller grammofon-, band- och kassetinspelningar, i den mån de inte förmedlas av radio eller TV.

Att inte i varje fall TV-kassetten tagits med i justitieministerns direktiv kan förefalla något överraskande med hänsyn till det stora intresse som möjligheterna på kasettområdet vad gäller reklam har tilldragit sig från regeringens sida. Skulle den bedömning vara riktig, som i det fallet kommit till uttryck, borde vi här ha att räkna med ett nytt massmedium av stor betydelse.

Nu kan uppfattningarna om TV-kassetternas framtida betydelse växla. Förhoppningar på en del håll, farhågor på andra, att de skall komma att bli stora reklammedier kan vara överdrivna. Men det kan finnas skäl ändå att pröva motiven för att ta in också ljud- och bildinspelningar i skyddet för yttrandefriheten i massmedierna. Som tidigare påpekats används redan nu film och ljudband i samband med stillbilder (stillfilm) i opinionsbildningens tjänst. TV-kassetten kan tänkas bli ett medium av intresse för t.ex. de politiska partierna.

Att undanta TV-kassetten från massmedielagen skulle även kun-

na innebära, att överförande av en film med "filmutgivare" kunde försvåras. Medverkande i filmen och vid filmens tillkomst skulle plötsligt bli delaktiga i det juridiska ansvaret.

"Talboken" och "taltidningen" — inläsningar för synskadade — omfattas inte av yttrandefrihetsskydd. Inläsaren eller annan person, som har med inspelningen att göra, kan alltså bli ställd till ansvar, om det i denna finns med exempelvis en tidningsartikel, som innehåller brott mot TF. Detta har knappast synts vara något stort problem med den begränsade utgivningsverksamhet som förekommit på detta område. En utvidgning och kanske en framtida originalutgivning av "taltidningar" skulle emellertid kunna aktualisera frågan.

Ingen företrädare för etermedierna. Någon genomgripande förändring av grunderna för tryckfriheten och yttrandefriheten i press, radio och TV är inte meningen att utredningen skall göra. Det finns ingen anledning till en sådan, säger justitieministern i direktiven. Tvärtom förklarar han sig tro, att tryckfrihetsförordningens bestämmelser "i huvudsak är ändamålsenliga". Utredningen skall pröva de uppslag och önskemål med anknytning till problemet yttrandefriheten i massmedier, som framförts från olika håll. Men i fråga om lagstiftningens sakliga innehåll bör översynen ha den nuvarande tryckfrihetsförordningen som utgångspunkt. Vissa bestämmelser i TF bör dock utan olägenhet kunna tas in i författning "av lägre statsrättslig valör".

Utredningens sammansättning tyder inte heller på att man har att vänta några förslag till revolutionerande förändringar av tryck- och yttrandefrihetens grunder. Förutom justitierådet Romanus består den av politiker, av vilka flertalet är verksamma inom pressen eller har ett journalistiskt förflutet. Undantagen är centerpartisten Gustaf Jonnergård och folkpartisten Sven H. Gustafson. Anmärkningsvärt är dock att det inte finns någon ledamot med anknytning till radio eller TV.

Censurförbudet. I en massmedielag bör tas in förbudet mot censur, som är av grundläggande betydelse för upprätthållandet av

tryckfriheten, fastslås i direktiven. Någon inskränkning av censurförbudet tillkommer det således inte utredningen att överväga. Däremot skall den, som tidigare nämnts, ta upp till behandling frågan om särskilda regler, som garanterar att yttrandefriheten i tryck inte begränsas genom åtgärder av enskilda. En sådan eventuell utvidgning av censurbegreppet måste bli restriktiv, om den inte skall komma i konflikt med rätten för var och en att sätta upp tryckeri och trycka och sprida skrifter, eller med den redaktionella ansvarigheten, vilket också framgår av de förutsättningar justitieministern i dessa hänseenden ställer upp. Det bör kanske också observeras att en sådan lagändring kan inskränka möjligheterna för de anställda i massmedierna att påverka utgivarnas beslut.

Ansvarigheten. Det nära sambandet mellan censurförbudet och reglerna om ansvar och skadestånd vid missbruk av yttrandefriheten betonas i direktiven. Ansvarsfriheten för meddelare och anonymitetsskyddet samt det särskilda ansvarssystemet — dvs. det personliga ensamsvaret — bör förankras i grundlag. En ny massmedielag enligt dessa riktlinjer kommer med andra ord inte att innebära någon ändring av de grundläggande förutsättningarna.

Begränsad medbestämmanderätt. Mot en formalisering av redaktionella medarbetares medbestämmanderätt i publicistiska frågor inom massmedierna genom lagbestämmelser talar — förutom ansvarighetsprincipen — riskerna för att därigenom förskjuta den allmänna tryck- och yttrandefriheten i riktning mot ett privilegium för de yrkesgrupper som verkar inom medierna. Liksom nuvarande TF och RAL torde därför en ny enhetlig massmedielag också komma att begränsa möjligheterna att på facklig väg utvidga medbestämmanderätten på dessa områden.

Vissa förändringar är naturligtvis tänkbara med bibehållande av censurförbudet och det särskilda ansvarssystemet. Det bör således inte föreligga några hinder av direktiven att diskutera för- och nackdelar med en samordning av juridiskt ansvar och programansvar i etermedierna. Däremot är det naturligtvis en komplikation att detta i så fall kan kräva avgörande förändringar i Sveriges Ra-

dios organisation, vilket knappast kan anses ingå i utredningens uppdrag att pröva. Ett annat skäl, som talar mot att utredningen kan förmodas överväga en sådan samordning, är att det inte är det juridiska ansvaret utan programansvaret som stått i centrum för kritiken mot Sveriges Radio.

För pressens del skulle det inom ramen för direktiven kunna diskuteras att ge tidningsägarna rätt att dela utgivaransvaret, så att t.ex. vissa sidor eller avdelningar i en tidning kunde ha särskilda utgivare. Meningen med en sådan reform vore emellertid helt beroende av tidningarnas eget principiella och praktiska intresse för den. Det finns i dag inget uttalat sådant intresse. I den mån strukturrationaliseringar och de ekonomiska realiteterna skulle tvinga fram sammanslagningar av tidningar med olika karaktär och politisk inriktning kunde frågan emellertid komma upp.

Balans i opinionsbildningen. I det uppdrag som utredningen fått finns inte uttryckt någon begäran om att den skall eftersträva en utvidgning av tryck- och yttrandefriheten i något avseende. Inte heller finns det i direktiven någonting som kan tolkas som ett konkret tillmötesgående av de krav som framförts på åtgärder för att skapa ”balans i opinionsbildningen”, eller på särskilda restriktioner mot t.ex. sammanblandning av nyheter och kommentarer. Det enda som möjligtvis ger utredningen något utrymme för att överväga sådana problem är de hänvisningar som förekommer till ”den utveckling som har skett, de erfarenheter som har gjorts och den diskussion som har förts”.

En omständighet, som ytterligare gör det osannolikt att utredningen om ny massmedielag skulle ge sig in på att försöka finna former för att påverka ”balansen i opinionsbildningen” genom lagstiftningen, är att eventuella restriktioner i det syftet inte enbart skulle få betydelse för dagspressen. De skulle också påverka LO:s och fackförbundens tidskrifter, fackpressen och floran av politiska tidskrifter och tidningar med längre utgivningsintervaller än dagstidningarna och ofta en avsevärt kraftigare och ensidigare inriktning på opinionsbildning.

Saklighet och opartiskhet. En möjlighet som utredningen naturligtvis kan överväga är att skriva in de krav på saklighet och opartiskhet, som nu finns i radiolagen, i grundlagsreglerna för massmedierna. I RL 6 § knyts emellertid dessa krav direkt till ensamrätten. De ingår utan tvivel i de skillnader i principerna om rätten att använda olika massmedier för nyhetsförmedling och åsiktsbildning som justitieministern hänvisar till i sina direktiv. När det gäller tryckfrihetsområdet bör liksom hittills gälla en i princip obegränsad rätt att framställa, utge och sprida tryckalster, heter det. Dessutom har lagstiftarna lagt övervakningen av att saklighets- och opartiskhetskraven iakttas på ett utomrättsligt organ — radionämnden. Lagen innehåller alltså inga direkta sanktioner för brott mot 6 §.

En förutsättning för att skapa liknande anknytningar till utomrättsligt förfarande i fråga om de tryckta medierna vore att ”skriva in” pressens opinionsnämnd i lagen på samma sätt som skett beträffande radionämnden i RL 7 §. Detta skulle emellertid beröva nämnden dess karaktär av pressens eget övervakningsorgan och strida mot såväl nuvarande TF som de direktiv justitieministern givit utredningen. Att knyta an lagen till PK-reglerna förefaller principiellt betänkligt även från lagstiftarens synpunkt. Det skulle innebära att man gjorde lagen avhängig av beslut som pressens organisationer helt fristående fattar, när reglerna eventuellt i framtiden revideras.

De alternativ utredningen här har att välja på är således att antingen införa skiljaktiga grundlagsregler för medierna i detta avseende eller att låta saklighets- och opartiskhetskraven för Sveriges Radios del ingå i sådan ”författning av lägre statsrättslig valör”, som justitieministern nämner i direktiven.

Personlighetsskyddet. Utöver den allmänna hänvisningen till vad som förekommit i den allmänna debatten innehåller direktiven till utredningen ingen beställning på någon förstärkning av personlighetsskyddet. Detta skydd är lagfäst i punkten om ärekränkning i den nuvarande tryckfrihetsförordningens brottskatalog. I ”Press på villovägar” påpekar emellertid Hans Hederberg, att det finns pub-

licitet som "hotar privatlivets helgd" utan att för den skull vara direkt "ärekränkande" och nämner som exempel publicering av privatbrev, skilsmäsojournalistik, interiörer från restauranger, telefotobilder av intima situationer, de som råkat bli exponerade i mordaffärers periferi. Han menar därför att det borde finnas skäl att i TF:s "brottskatalog" ta in en punkt av liknande formulering som i Sveriges Radios avtal med staten; "Den enskildes privatliv skall respekteras om icke ett oavvisligt allmänt intresse kräver annat".

Detta krav utgör ett nästan direkt överförande av motsvarande PK-regel till avtalet med staten. I och för sig är det alltså ett krav, som man även inom massmedierna anser befogat att ställa. Som professor Grönfors framhöll i ett föredrag inför tjugofjärde nordiska juristmötet är emellertid personlighetsskyddet "en etikett för så mångfacetterade och delvis svårgripbara företeelser, att straffet i allmänhet måste sägas vara mindre väl lämpat som sanktionsmedel i sammanhanget". Han betonade särskilt de svåra gränsdragningsproblemen, som möter så snart man lämnar kärnan av personlighetsskyddet. Även beträffande skadeståndssanktionen hade han tungt vägande invändningar, delvis också föranledda av gränsdragningsproblemen. Intressekollisioner i fråga om intrång i privatlivet måste t.ex. nödvändigtvis bli betydligt svårare att bedöma än vad som gäller vid förtal. Frågor om kränkningar av personlighetsskyddet från massmediernas sida borde i det väsentligaste regleras med hjälp av utomrättsliga regler, ansåg han.

Det finns otvivelaktigt starka skäl som talar för Grönfors uppfattning. Erfarenheterna av försöken att på utomrättslig väg komma tillrätta med problemen kan emellertid bli avgörande för vilken ställning utredningen om ny massmedielag tar till de krav som rests från flera håll på lagskydd för privatlivet.

Frågor som rör privatlivets helgd behandlas också av den s.k. integritetsskyddskommittén med justitierådet Bengt Lännergren som ordförande. I ett delbetänkande, "Skydd mot avlyssning" (SOU 1970: 47) har kommittén föreslagit straffrättsliga åtgärder mot avlyssning, inspelning och annan upptagning av ljud i sådana utrymmen som avses med bestämmelserna om hemfridsbrott och

olaga intrång. Filmning och fotografering skall behandlas i ett följande delbetänkande. Kommittén tänker också komma till frågan om utnyttjande, t.ex. genom offentliggörande, av material om annans privata förhållanden. Regler om ett sådant utnyttjande hör naturligen hemma i massmedielagarna.

Förtal av juridisk person. De nuvarande massmedielagarna ger, som framgått av tidigare redogörelse, inget skydd för juridiska personer mot förtal. Följden av detta är att ett företag eller annan juridisk person inte heller kan få någon ersättning för ekonomisk skada, som uppkommer genom osanna uppgifter i massmedier. I det fallet ger den svenska lagstiftningen ett svagare skydd än vad fallet är i flera andra länder. Detta kan även uttryckas så att yttrandefriheten i dessa avseenden är mer vidsträckt i vårt land.

Frågan om ekonomiskt förtal har flera gånger varit uppe i riksdagen och i utredningssammanhang. Man har dock hittills skjutit avgörandet framför sig. Det skulle ha varit naturligt, om utredningen om ny massmedielag hade fått till uppgift att förbereda ett definitivt ställningstagande. Så har emellertid inte skett. Utredningen är visserligen inte förhindrad av sina direktiv att ta upp frågan om ekonomiskt förtal. Men att döma av uttalanden som justitieminister Geijer gjort, bl.a. inför Publicistklubben, finner han inte för sin del en lagstiftning om ekonomiskt förtal angelägen.

Krav på en sådan lagstiftning har framförts från bl.a. Sveriges Industriförbund. I en skrivelse till justitieministern i februari 1971 hemställde förbundet på nytt om sådana åtgärder och föreslog samtidigt att man skulle överväga att införa lagbestämmelser mot ärekränkning av kollektiv. Skrivelsen har mottagits mycket negativt i journalistkretsar.

Det borde emellertid vara rimligt — med hänsyn till att liknande krav i olika sammanhang framförts i riksdagen och i remissvar till regeringen — att utredningen om ny massmedielag ägnade dessa frågor en grundlig och förutsättningslös prövning, vilket hittills aldrig har skett.

När det gäller ekonomiskt förtal är det utan tvivel fråga om en mycket svår avvägning mellan skyddsaspekten och möjligheterna

till fri opinionsbildning. Även den praktiska prövningen av skadeståndsanspråk måste vålla stora problem, om man inte lägger en mycket tung bevisbörda på den som anser sig ha blivit lidande. För att inte riskera att väsentligt hindra den fria opinionsbildningen måste det också krävas ovedersägliga bevis för ett klart uppsåt att skada.

Med den sammansättning utredningen om ny massmedielag har finns det ingen anledning att tro att en prövning av dessa problem i utredningen skulle resultera i förslag som innebar en sådan inskränkning av den fria opinionsbildningen. Det förefaller emellertid inte givet att en analys av problemet skulle leda fram till slutsatsen att skydd mot ekonomiskt förtal i massmedier är obefogat eller att det är principiellt och praktiskt helt omöjligt att skapa åtminstone regler mot förtal med klart uppsåt att vålla skada.

En omständighet som kan motivera en sådan prövning är att den nya massmedielagen enligt direktiven förutsätts ställa väsentligt högre krav på företagen i fråga om reklam och marknadsföring i massmedierna. Man hamnar alltså i den situationen att lagen strängt reglerar information om och reklam i massmedierna för produkter, medan produkterna och informationen kan kritiseras i samma medier utan några motsvarande restriktioner. Det är möjligt att det kan krävas någon form av skydd mot ekonomiskt förtal för att inte en sådan olikhet inför lagen skall leda till orimliga konsekvenser.

Ett lagskydd för juridisk person mot förtal i massmedierna skulle emellertid med nödvändighet få en så starkt begränsad tillämpning med hänsyn till kritikrätten och den fria opinionsbildningen, att man finge förutsätta att den utomrättsliga regleringen ändå skulle förbli det viktigaste korrektivet mot publicistiska övertramp.

Beriktigande och genmäle. Möjligheterna till beriktigande och genmäle nämns av Grönfors som särskilt väl avpassade sanktionsmedel för massmediernas kränkningar av personlighetskyddet. Han ifrågasätter om man inte borde lagstiftningsvägen reglera sanktionernas innehåll och utformning utan att ta ställning till frågan när

de skall komma till användning, annat än genom ett principiellt krav på att klart felaktiga uppgifter dementeras genom beriktigande.

Justitieministern berör i sina direktiv bara det ena sanktionsmedlet, beriktigandet. Han anser att utredningen bör "ägnas uppmärksamhet" åt behovet av lagregler om rätt till beriktigande av uppgifter i press, radio och television. Direktiven går alltså ett steg längre än Grönfors genom att aktualisera en "rätt" och inte endast ett "principiellt krav". En sådan rätt måste givetvis förutsätta en motsvarande skyldighet för massmedierna att införa beriktigande.

Det är emellertid svårt att tänka sig att ge en sådan skyldighet en generell innebörd. Om man ålägger massmedierna att införa beriktigande och straffar den utgivare, som inte iakttagit denna skyldighet, kommer detta i klar konflikt med den rätt, som TF ger utgivaren att utan inskränkningar i sin befogenhet bestämma över skriftens innehåll. Vad man möjligen kan tänka sig, om inte de uttalade önskemålen i direktiven skall framstå som helt oförenliga, är en möjlighet för domstol att i varje enskilt fall ålägga ett massmedium att införa beriktigande. Även detta förutsätter en viss inskränkning i utgivarens befogenhet. Men det innebär ett ingripande som i princip kan jämföras med den möjligheten domstol nu har att ålägga en tidning att publicera dom. (Se t.ex. den bland "praktikfallen" återgivna domen i målet mellan riksdagsman Rolf Clarkson och chefredaktör Gunnar Fredriksson, Aftonbladet.)

Tanken att införa ett helt nytt rättsligt förfarande med eller utan jury för att avgöra vad som är "sanning" i massmedierna inger åtskilliga betänkligheter. Det problemet skulle uppstå vare sig rätten till beriktigande fick en generell innebörd eller en domstolsprövning förutsattes i varje enskilt fall. Möjligen kunde lagen ges en så restriktiv innebörd, att den bara kom att gälla i fullständigt klara och odiskutabla fall. I så fall skulle man också ge den en så begränsad räckvidd, att den knappast skulle kunna tillgodose rimliga önskemål om rättelser av felaktiga uppgifter. Detta skulle fortfarande i huvudsak ligga hos utomrättsliga organ.

Väljer man den väg som Grönfors anvisat, vinner man visserligen ingen ovillkorlig rätt till beriktigande. Däremot är det möjligt

att anvisa konkret hur ett beriktigande skall se ut och vad som i övrigt skall gälla för att det skall anses korrekt. Man kan inte förse kravet med sanktionsbestämmelser, men man kan liksom tidigare förbinda det med en möjlighet till sanktionseftergift. En sådan finns nu i TF 1 kap. 4 § där det heter: "Vid bestämmande av påföljd, som enligt denna förordning är förenad med missbruk av tryckfriheten, skall då meddelad uppgift påkallat rättelse beaktas, huruvida sådan på lämpligt sätt bringats till allmänhetens kännedom."

För genmäle finns inget krav på någon laglig rätt i justitieministerns direktiv. Ett sådant torde inte heller vara möjligt utan att utgivarens befogenheter blir helt illusoriska. Däremot förefaller det inte lika orimligt att tänka sig en reglering även av genmälesinstitutets innehåll och utformning på det sätt som Grönfors antytt.

Även om man valde att göra en relativt restriktiv beskrivning och förutsatte en generösare tillämpning i allmänhet i massmedierna, kunde en sådan lagstiftning kanske bidra till att skapa klarare regler också på det utomrättsliga området.

Övervakningen. I justitieministerns direktiv framställs som ett önskemål att justitiedepartementet befrias från granskningen av tryckta skrifter. Den uppgiften, liksom prövningen för utfärdande och återkallande av utgivningsbevis, vill han skall anförtros åt annan instans eller andra instanser. Ett skäl som anges för att ansvaret för granskningen överförs till någon annan instans är att det med nuvarande system är svårt att öva en effektiv tillsyn. Det framgår inte vad slags instans justitieministern tänker sig vara lämpligare och effektivare för en sådan granskningsuppgift.

Att ansvaret för tillsynen enligt TF ytterst vilar på justitieministern och regeringen kan principiellt motiveras med att den därigenom är ställd under direkt demokratisk kontroll. Ett särskilt "granskningsverk", som skulle svara för all förstahandsprövning av vad som vore tillåtligt i massmedierna, skulle få en orimlig ställning. Från effektivitetssynpunkt skulle det knappast innebära några fördelar framför en reformering av den nuvarande granskningen under justitiedepartementet. Att lägga granskningsverksamhe-

ten under polisen skulle däremot möjligen kunna innebära vissa effektivitetsvinster men ter sig från principiella synpunkter ytterst betänkligt.

Justitieministerns hänvisning i direktiven till att någon motsvarighet till systemet med tillsyn av departementschef och tryckfrihetsombud inte finns på radions och televisionens område kan möjligen tolkas så, att han inte anser tryckfrihetsombuden behövliga. Från tryckfrihetssynpunkt finns ingenting att invända mot att denna granskningsverksamhet slopas. Men det föreligger naturligtvis stora praktiska skillnader mellan att öva tillsyn över vad det enda etermedieföretaget har för sig och de otaliga tryckalster som utkommer.

Det är svårt att se hur utredningen skall kunna efterkomma justitieministerns begäran utan att det leder till från tryckfrihetsrättsliga synpunkter tvivelaktiga konstruktioner eller till att tillsynen blir praktiskt taget obefintlig. Det är emellertid inget tvivel om att av de båda alternativen det senare trots allt vore att föredra.

Rättegångsordningen. Vad slutligen gäller rättegångsordningen, som inte närmare diskuterats tidigare, anför justitieministern i direktiven vissa brister, som i varje fall delvis hänger samman med det jurysystem som tillämpas i mål enligt TF och RAL. Denna rättegångsordning har visat sig medföra en mycket oenhetlig tillämpning av reglerna för yttrandefrihetens gränser, framhåller statsrådet, och han anser att det skulle vara önskvärt med vägledande prejudikat även i sådana frågor. Hur detta skall ske anges inte närmare — bara att utredarna bör ägna frågan ”särskild uppmärksamhet”.

Även om en mera enhetlig tillämpning av reglerna är önskvärd, måste detta vägas mot andra tillgångar i tryckfrihetslagstiftningen som gör det berättigat, när justitieministern i direktiven talar om att det inte torde råda ”några delade meningar om att TF bereder ett utomordentligt gott skydd för yttrandefriheten”. Det jurysystem, som justitieministern hänvisar till, innebär således att det krävs sex av de nio jurymedlemmarnas röster för fällande dom och att

rätten, som också skall pröva skriftens brottslighet, kan frikänna den tilltalade eller mildra juryns dom, men aldrig påverka domen i motsatt riktning.

Till de moment, som man med stolthet brukar peka på när man talar om vår ”liberala” tryckfrihetslagstiftning, hör också uppmaningen till domstolarna i TF 1 kap. 4 § att ”i tvivelsmål hellre fria än fälla”.

Om man vill bibehålla den karaktär den nuvarande TF har i dessa hänseenden och ändå söka åstadkomma en enhetligare rättstillämpning, bör det kunna ske bl.a. genom att domstolarna åläggs att förete utförlig motivering för domarna. TF innehåller inget sådant åläggande överhuvudtaget. Det förefaller också vara en forskningsuppgift av betydande intresse att analysera rättstillämpningen hittills.

Utomrättslig kontroll

Massmediernas utomrättsliga regelsystem och den tillsyn som sker över att reglerna respekteras har av riksdagen uttryckligen givits en prövotid. Om de reformer, som vidtagits av pressens organisationer, visar tillfredsställande resultat och om TV-kanalerna inte låter konkurrensen om tittarna eller producenters och reportrars krav på att göra kontroversiella och engagerade program leda till en allt hänsynslösare eterjournalistik — ja, då borde man kanske kunna räkna med att 1970-talets ”grundlagsfäder” på massmediaområdet inte skall anse sig behöva vara mer restriktiva än vad 1948 och 1949 års riksdagar var när de grundlagsfäste den nu gällande tryckfrihetsförordningen.

Riskerna för att en enhetlig reglering i grundlag av yttrandefriheten i massmedierna skulle medföra inskränkningar i friheten utöver de nuvarande kan för Sveriges Radios del framstå som mindre än för pressen. Etermedierna förefaller mänskligt att döma ha mer att vinna än förlora på en översyn och samordning av nu gällande lagar — även om det i den utredning som har anförtrotts uppdraget finns en majoritet av tidningsmän men ingen radio- eller TV-

sakkunnig. Men det kan spela en roll hur etermedierna förmår uppfylla de krav som ställs i radiolagen och avtalet med staten för hur hårt lagstiftarna exempelvis vill markera monopolställningens förpliktelser i grundlagen.

Oberoende av sådana spekulationer kan det finnas anledning att påpeka några "svaga punkter" i det övervaknings- och reaktions-system, som avser att upprätthålla respekten för massmediernas utomrättsliga normer.

Pressen. Även om erfarenheterna av åtgärderna för att göra pressens självsanerande verksamhet effektivare kan anses vara positiva hittills, är det för tidigt att avgöra om de kommer att tillfredsställa de krav, som ligger bakom konstitutionsutskottets tveksamhet i utlåtandet 1970:41. Höjningen av de expeditionsavgifter som pressens opinionsnämnd kan ta ut av tidningar vid avsteg från god publicistisk sed lär inte vara av den omfattningen att enbart den får någon avgörande inverkan. Av störst betydelse är kanske att opinionsnämndens och pressombudsmannens ekonomiska resurser bör kunna öka i händelse av en stigande frekvens av publicistiska övertramp.

I den mån expeditionsavgifterna hittills har haft någon effekt, torde det inte heller ha varit genom att de uppfattats som ekonomiskt särskilt kännbara för tidningarna. Men den omständigheten att pressens opinionsnämnd i ett begränsat antal fall har infört en extra gradering av tidningarnas försyndelser har fäst uppmärksamheten på dessa fall, vilket bör ha känts generande för tidningarna. Att Aftonbladet hamnat i toppen när det gäller särskilt grava övertramp bör t.ex. ha bidragit till den redaktionella förändring, som vidtogs av styrelsen och LO i början av 1971.

Genom att man i enlighet med det förslag som förelåg vid TU:s vårmöte i maj 1971 valt att införa ett generellt system med expeditionsavgifter vid varje form av klander, försvinner dock denna markering av särskilt grova förseelser. Det bör kunna övervägas i samband med den översyn som skall ske efter ett år med de skärpta sanktionerna om inte opinionsnämnden skulle kunna ges möjlighet att åtminstone döma ut de högre beloppen 2 000 respek-

tive 3 000 kr i vissa fall av t.ex. personlighetskränkning, även om tidningen i fråga inte gjort sig skyldig till upprepade förseelser inom den aktuella tiden.

Publicering av uttalanden. Enligt PK-reglerna skall utslag av pressens opinionsnämnd, som rör den egna tidningen, publiceras ”utan dröjsmål, i oavkortat skick och på väl synlig plats”. Det förekommer i begränsad omfattning att även andra tidningar än den fällda uppmärksammar ställningstaganden av nämnden. Att ålägga tidningarna att publicera alla uttalanden av pressens opinionsnämnd, antingen de är berörda eller inte, är knappast rimligt. Pressens organisationer bör dock kunna verka för att tidningarna i större omfattning informerar om nämndens ställningstaganden.

Radio/TV. När det gäller radio och TV har i debatten ifrågasatts dels vissa ställningstaganden från radionämndens sida, dels om nämndens uttalanden är ägnade att ge Sveriges Radio den vägledning i det fortsatta programarbete som avses. Av den tidigare redogörelsen för vad som gäller för radionämnden torde framgå att dess situation ingalunda är enkel. Nämnden skall övervaka att Sveriges Radio utövar sin ensamrätt opartiskt och sakligt samt i övrigt efter de riktlinjer för företagets programverksamhet som är fastställda i avtalet med staten. Nämnden har inga sanktionsmöjligheter utöver den att rapportera vad som förevarit till regeringen i sin årsberättelse och den skall formellt inte yttra sig om andra avsteg från god publicistisk sed än sådana, som kan påtalas med hänvisning till bestämmelserna i radiolagen eller avtalet. Dessa få och med något undantag allmänt hållna regler förefaller utomordentligt väl ägnade att ge upphov till tolkningsdiskussioner.

Vidare är radionämndens ekonomiska resurser starkt begränsade. Den har inga möjligheter att bedriva en egen programgranskning av någon betydelse. För information om sina ställningstaganden och synpunkter är den helt beroende av radio, TV och press — i fråga om den senare i huvudsak via TT. Nämndens uttalanden finns endast tillgängliga hos dess kansli och hos Sveriges Radio. För en utomstående, som t.ex. är intresserad av att få utdrag ur

nämndens protokoll, har det varit enklare att vända sig direkt till Sveriges Radio än till nämndens kansli.

Radions opinionsnämnd. Uppgiften att granska om programverksamheten är förenlig med lagar och avtal borde med fördel kunna ges åt särskilda experter. Den delen av radionämndens verksamhet, som består i att i en rapport till regeringen fästa uppmärksamheten vid principiella frågor, som aktualiserats under ett sändningsår, borde inte få inskränka nämndens möjligheter att fungera som granskare och bedömare av radio och TV på det sätt som nu sker genom att den är låst vid formuleringarna i radiolagen och avtalet med staten.

Genom att befria nämnden från detta beställningsuppdrag skulle man också kunna förvandla den till en opinionsnämnd i stället för regeringens granskningsorgan. Det skulle medge former för tillsättning av ledamöter, som gav nämnden en friare och starkare ställning gentemot såväl staten som Sveriges Radio. Olika konstruktioner kunde där tänkas. Att föra samman pressen och radion under en opinionsnämnd, som de tidigare nämnda socialdemokratiska riksdagsmotionärerna föreslagit, torde varken vara principiellt önskvärt eller praktiskt befogat. Lämpligare vore att ge radions opinionsnämnd en mera mångsidig sammansättning. Man kunde låta den bestå av t.ex. två företrädare för personalen vid Sveriges Radio, två representanter för aktieägarna i bolaget, två utsedde av riksdagen eller — som i fråga om pressens opinionsnämnd av JO och advokatsamfundets ordförande — och en lagfaren ordförande med ersättare tillsatta av regeringen. På det sättet skulle man få skilda intressen företrädde mer representativt än vad som nu är fallet, när regeringen utser samtliga ledamöter.

En sådan sammansättning skulle ge opinionsnämnden betydligt större utrymme än den nuvarande radionämnden att fastlägga sina egna regler, utgå från Sveriges Radios programregler, där PK-reglerna i tillämpliga delar finns infogade, och själv genom sina uttalanden skapa ny praxis, där så är behövligt.

Allmänhetens radioombudsman. De goda erfarenheterna av den

verksamhet som allmänhetens pressombudsman bedriver talar starkt för en motsvarande institution på radio/TV-området. Frågan har också tagits upp av radionämnden med hänvisning till nämndens arbetsbelastning.

Den primära uppgiften för en radioombudsman kan dock inte få bli att avlasta radionämnden arbete. I den mån en sådan effekt uppnås är det naturligtvis önskvärt. Men radioombudsmannen måste givetvis i likhet med pressombudsmannen i första hand bli en institution för allmänheten. Till hans uppgifter bör höra att bistå och inför radionämnden företräda dem som anmäler programinslag till nämnden. Han bör också ges möjligheter att på eget initiativ dra frågor inför nämnden. Det betyder bland annat att han måste få resurser för utredning och granskning av en helt annan omfattning än radionämnden nu förfogar över. En naturlig åtgärd i samband med inrättandet av en radioombudsman är att man också utvidgar radionämndens — eller som här föreslagits opinionsnämndens — kansli med servicefunktioner gentemot allmänheten. Förslaget om en radioombudsman framfördes 1966 i boken ”Kan vi lita på TV?”. Ett par skäl som anfördes för en sådan institution var att man därmed skulle få en effektivare och bättre balanserad övervakning samtidigt som en ”åklagarmyndighet” skulle tvinga nämnden till mer klara och bestämda ställningstaganden. Problemet med oklarheten i radionämndens uttalanden som diskuterades i ”Kan vi lita på TV?” har inte fått minskad aktualitet efter den reformering av radionämnden som genomfördes 1967.

Granskningsnämnd för skolprogram. Med de speciella problem och förpliktelser, som är förbundna med radions och televisionens verksamhet på utbildningsområdet, vore det motiverat att inrätta en fristående granskningsnämnd för skolradio, skol-TV och andra institutionella utbildningsprogram. Vad denna särskilda nämnd skulle avgöra vore ”märkningen” av programmen som skolradio respektive skol-TV och deras användning i den reguljära undervisningen. Det skulle alltså vara fråga om en granskning från sakliga och pedagogiska utgångspunkter.

Både praktiska och principiella skäl talar för att en sådan spe-

cialgranskning liksom radionämndens borde ske i efterhand. Det primära syftet skulle därvid inte vara att slå ned på brister i de enskilda programmen utan att anlägga mer allmänna och långsiktiga synpunkter på utbildningsverksamheten i radio och TV. Nämnden borde alltså främst representera pedagogisk och annan sakkunskap. Den kunde också ha att i viktigare frågor inhämta utlåtanden från skolor, enskilda lärare och olika experter på utbildningsområdet, inom statlig och kommunal förvaltning och i näringslivet. Dess utlåtanden skulle liksom radionämndens vara allmänt vägledande för den framtida programverksamheten.

Med det utbud på skolradions och skol-TV:s område som förekommer och som är att vänta är det knappast realistiskt att räkna med en obligatorisk granskning av varje program. I det fallet borde nämnden kunna arbeta efter samma principer som radionämnden — dvs. behandla ärenden som tas upp av ledamöterna eller genom anmälningar utifrån.

Gemensamt för press, radio, TV. En fråga som det kan finnas anledning att åtminstone beträffande huvudprinciperna diskutera gemensamt för press, radio och TV är genmälesinstitutet. Vad ett beriktigande eller en rättelse innebär syns relativt väl klarlagt. Denna innebörd bör utan alltför stora svårigheter kunna kodifieras i lagtexten.

I fråga om genmäle råder det betydligt mindre klarhet principiellt och i den praktiska tillämpningen. Det förefaller t.ex. inte finnas någon enhetlig syn på hur man skall handlägga frågor om ”genmäle-på-genmäle” eller när och hur det är rimligt att ”dra streck” för ett meningsutbyte. En del medier förbehåller sig själva sista ordet, andra använder en växlande praxis. När det gäller två från mediet fristående parter kan än den angripande än den angripne ges tillfälle till slutreplik. Ibland tillåts en angripen svara direkt vid samma publicerings- eller sändningstillfälle, i andra fall kommer svaret först någon dag senare.

Att avgöra när genmäle skall anses befogat, hur det skall placeras i tidningens spalter, radios eller TV:s sändningar, hur det skall utformas och vem som skall ha sista ordet är emellertid inte enkelt.

Varje genmäle och genmäle-på-genmäle kan innehålla nya uppgifter, som det kan vara befogat att andra parten får bemöta. Ett genmäle kan vara i sak befogat men avfattat i en ton och kompletterat med personliga utfall som gör att den redaktionellt ansvarige inte utan vidare kan låta trycka eller sända det. Att föra förhandlingar om utformningen med den som åberopar "genmälesrätten" är inte heller alltid en lätt uppgift.

Antingen man väljer den väg Grönfors anvisar eller om man finner det tillräckligt med en utomrättslig reglering, syns det emellertid angeläget att få genmälesproblemet klarlagt. Detta bör ligga pressens och Sveriges Radios intresse lika väl som i allmänhetens.

Som grund för en utförligare reglering av genmälesinstitutet torde dock behövas en mer ingående diskussion och ett studium av hur praxis har utvecklats i olika medier och i pressens opinionsnämnds och radionämndens ställningstaganden. Det borde närmast ankomma på pressens organisationer och Sveriges Radio att ta initiativ till detta.

"Döm ingen ohörd." PK-reglerna manar till stor varsamhet i fråga om anmälningar mot enskilda till JK, JO, RÅ, advokatsamfundet, socialstyrelsen och liknande instanser. Det påpekas att anmälningarna kan vara ogrundade eller tillkomma i illvilligt syfte. Förhållandet kan givetvis vara detsamma med anmälningar, som riktar sig mot myndigheter eller kollektiv. I och med att ytterligare en prövningsinstans — konsumentombudsmannen — kommit till uppstår liknande problem när det gäller företag. En anmälan till KC kan alltså mycket väl vara ogrundad eller föranledd av en önskan att skada.

Kraven på varsamhet och kontroll av uppgifter i anmälningar till domstolar och andra prövningsinstanser är i PK-reglerna framställda under rubriken "Döm ingen ohörd". Det är rimligt att juridiska personer och kollektiv i sådana fall tillerkänns samma rätt som enskilda att få uttala sig i samband med publicering av kritik som riktas mot dem. PK-reglerna borde här dra konsekvenserna av den likställighet mellan fysisk och juridisk person som består i att pressens opinionsnämnd behandlar anmälningar från båda kate-

gorierna. Samma princip gäller givetvis för Sveriges Radio med hänsyn till saklighets- och opartiskhetskraven.

Överhuvudtaget bör det utomrättsliga normsystemet lämpa sig bättre än massmedielagarna för att upprätthålla kraven på saklighet och kontroll av uppgifter före publicering. Bakom maningarna att vara kritisk mot nyhetskällor och att iaktta varsamhet med anmälningar av olika slag ligger medvetandet om att massmedierna kan utnyttjas av enskilda och intressegrupper. Det måste vara en angelägenhet för medierna själva i första hand att bevara sin integritet gentemot sådana försök till utnyttjande från utomstående partsintressen. Detta kunde markeras betydligt starkare i PK-reglerna och även komma till uttryck i de programregler, som är under utarbetande inom Sveriges Radio.

Massmedieetisk årsbok. I direktiven till utredningen om ny massmedielag efterlyser justitieministern ”vägledande prejudikat” rörande reglerna för yttrandefrihetens gränser. Även när det gäller den utomrättsliga granskningen av mediernas verksamhet kan ställningstaganden av radionämnden eller pressens opinionsnämnd få prejudicerande betydelse. Nämnderna har också helt oberoende av varandra intresserat sig för den frågan och det pågår på bägge hållen förberedelser för något slags prejudikatsamlingar.

Framför allt när det gäller det utomrättsliga normsystemet är det emellertid av största vikt att utvecklingen fortlöpande uppmärksammas och offentligt diskuteras. Det sker nu huvudsakligast inom medierna, i pressens fackorgan Journalisten och Pressens Tidning samt i Sveriges Radios interna tidskrift Antennen.

En allmän massmedieetisk debatt borde stimuleras av en utförligare och mer systematisk redovisning av domstolars, radionämndens och pressens opinionsnämnds ställningstaganden. En sådan redovisning skulle också underlätta framtida forskning på området. I och med att Publicistklubben — främst av ekonomiska skäl — från och med årsboken 1971 har upphört med den sedvanliga sammanställningen av utslag från pressens opinionsnämnd, kan det vara så mycket mera näraliggande att förorda en gemensam årlig publikation för redovisning av radionämndens och pressens opi-

nionsnämnds ställningstaganden.

Med hänsyn till det intresse som riksdagen har visat för utvecklingen på massmedieetikens område, bör möjligheterna vara stora för radionämnden och pressens opinionsnämnd att få statligt anslag för en gemensam årspublikation med syfte att sprida ökad kännedom om nämndernas verksamhet. En sådan årsredogörelse, som också skulle kunna innehålla referat av domar i yttrande- och tryckfrihetsmål och redovisning av forskning på området, borde i så fall inte enbart spridas bland dem som är verksamma i massmedierna utan också till organisationer, företag och intresserade enskilda.

Inte bara regler. Massmedieetiken är naturligtvis inte bara en fråga om lagar och regler. Massmediernas sätt att arbeta speglar i betydande grad föreställningar och värderingar som förekommer i samhället. Det normsystem efter vilket massmediernas verksamhet bedöms är resultat av dels utvecklingen i fråga om respektive medier, dels information, debatt och opinionsbildning i och utanför massmedierna. Ett av villkoren för att lagar och regler skall respekteras är att de äger stark förankring i allmän opinion och rättsuppfattning.

Praktikfall

Under 1960-talet har det skett en påtaglig skärpning av samhällsdebatten, som också har avspeglats i massmediernas nyhetsrapportering. Det är således ingen tillfällighet att de exempel, som här har valts ut för att illustrera rättslig och utomrättslig behandling av publicistisk-etiska frågor, nästan genomgående har politisk bakgrund. Flera av de domar och uttalanden som återges har väckt stor uppmärksamhet och har mer eller mindre direkt gripit in i den allmänna debatten.

Ett urval av det här slaget kan alltid diskuteras. Redan nödvändigheten att begränsa samlingen gör att en värdering måste ske i fråga om vad som kan vara befogat att ta med. Därtill kommer att ”praktikfallen” för att i så hög grad som möjligt belysa aktuella massmedieetiska problem och gällande praxis har tagits från en mycket kort tidsperiod. Men även om sammanställningen inte tillfredsställer eventuella anspråk på fullständighet eller allsidighet i fråga om urvalet, så torde vart och ett av fallen för sig vara intressant nog för att motivera dess återgivande.

De båda tryckfrihetsdomarna mot tidningarna Expressen och Aftonbladet återges liksom uttalandena av pressens opinionsnämnd utan förklaringar eller kommentarer. Det skall endast påpekas sambandet mellan domen mot Expressen och uttalandet av pressens opinionsnämnd med anledning av publicitet i Dagens Nyheter och Expressen kring Båstads-demonstrationerna 1968.

Opinionsnämndsuttalandena har sorterats i fyra grupper med hänsyn till anmälarna. Den första gruppen utgör klagomål rörande publicitet om enskilda personer. I den andra gruppen avser anmälningarna publicitet om organisationer, i den tredje gruppen offentliga institutioner och myndigheter och i den fjärde gruppen publi-

citet om enskilda företag. Även referaten som föregår själva uttalandena är opinionsnämndens egna.

När det gäller radionämnden kunde det kanske ha varit motiverat att återge ett större antal fall, inte minst med hänsyn till att nämndens utlåtanden sällan publiceras i sin helhet och inte heller finns att tillgå annat än hos nämndens kansli och Sveriges Radio. Även med en mycket riklig exemplifiering syns det emellertid svårt att mer klargörande åskådliggöra nämndens sätt att "döma". I varje fall skulle detta kräva avsevärt mer omfattande och ingående studier än som har kunnat förenas med förutsättningarna för tillkomsten av denna bok.

De fall som återges är valda främst med tanke på att de skall illustrera den redogörelse, som lämnats för radionämndens organisation och verksamhet och för de riktlinjer som nämnden har att utgå från i sin bedömning. Några av fallen har, som nämnts i redogörelsen, föranlett livlig debatt. Denna har rört dels själva programmen, dels radionämndens ställningstaganden.

I några fall har återgetts utdrag ur Sveriges Radios yttranden. Sådana yttranden infordras regelmässigt av radionämnden. De är ofta mycket omsorgsfullt utförda och grundar sig på utredningar i ärendena. Att återge eller referera samtliga dessa yttranden så att rättvisa ges åt innehållet skulle emellertid göra redovisningen av fallen alltför omfattande. Eftersom radionämnden har haft dem till grund för sina ställningstaganden bör det kunna förutsättas att vederbörlig hänsyn har tagits till yttrandena. Det kan också vara skäl att framhålla att det huvudsakliga syftet med redogörelserna är att visa exempel på radionämndens ställningstaganden — inte att belysa sakfrågorna som behandlas.

Exempelsamlingen från radionämnden innehåller bara ett fall som rör ljudradion, vilket kanske kan uppfattas som en brist. Det kan emellertid påpekas, att radio- och TV-program bedöms från samma utgångspunkter av nämnden.

Anmälningar till radionämnden kommer ofta från privatpersoner, som inte berörs direkt av det som anmärkningarna gäller. I de flesta fallen har namnen på de anmälande personerna utelämnats vid redigeringen av de återgivna yttrandena. Dessutom har i ett par

fall hänvisningar utan betydelse för sammanhanget strukits. Yttrandena återges i övrigt ordagrant enligt radionämndens protokoll.

Domstolen dömer

Grovt förtal i Expressen

Den 26 oktober 1970 avkunnade Stockholms rådhusrätt, Avd. 8, dom i ett mål mellan direktör Henri Swaving, Båstad, som målsägande och tidningen Expressens chefredaktör Per Wrigstad som tilltalad. Svarande i målet var Dagens Nyheter AB, som är ägare till tidningen Expressen. Följande domslut återges direkt ur rådhusrättens protokoll.

”Rådhusrätten dömer Wrigstad jämlikt 7 kap. 4 § 15. tryckfrihetsförordningen jämfört med 5 kap. 2 § brottsbalken för otillåtet yttrande i tryckt skrift, innefattande grovt förtal, att till Kronan utge sjuttiofem dagsböter å nittio kronor.

Wrigstad och Dagens Nyheters Aktiebolag förpliktas att solidariskt till Swaving utge skadestånd med tiotusen kronor.

Wrigstad och Dagens Nyheters Aktiebolag förpliktas vidare att solidariskt ersätta Swaving dennes rättegångskostnader med fyrtusenfemhundratrettiosex kronor, varav 4 500 kronor i ombudsarvode.

Wrigstad var bl.a. under maj och augusti 1968 ansvarig utgivare för den i Stockholm utkommande periodiska skriften med titeln Expressen. Denna utkom, den 5 maj 1968 i 578 008 exemplar, den 11 augusti 1968 i 545 998 exemplar och den 29 augusti samma år i 511 625 exemplar.

Swaving har anfört: Expressen innehöll, i de nummer som utkom angivna dagar, artiklar om de demonstrationer som ägde rum i Båstad vid den planerade tennislandskampen Sverige–Rhodesia i maj 1968. I numret den 5 maj 1968 fanns intagen en artikel som försetts med en femspaltig i stor och iögonenfallande stil tryckt

rubrik lydande: "Lynchstämning och hetsjakt i Båstad". I under-rubriken över de två högra spalterna i artikeln anges: "Detta är Båstad efter demonstrationerna: . . . skräck för våldsdåd från organiserade ligistelement". Vidare innehåller artikeln följande: "I går kväll anordnades ett diskussionsmöte i pastor Simonssons Stiftsgård i Båstad. Rena lynchstämningen uppstod när guldhandlare Henri Swaving och ett 50-tal ungdomar tågat dit för att 'göra upp med prästjäveln'. Många var halvfulla och andra gick till sina bilar för att styrka sig under mötets gång. Vid flera tillfällen rådde rena lynchstämningen i Stiftsgården. När Henri Swaving och hans gäng slutligen drog sig därifrån lämnade de sönderslagna glas, blomkrukor och hundratals cigarettfimpar efter sig på golvet."

Varje läsare av det nu citerade, vilket måste betraktas som en sammanhängande helhet, bibringas den uppfattningen att Swaving bildat ett "gäng" av "organiserade ligistelement", som under Swaving's ledarskap framkallat lynchstämning på Stiftsgården, dit Swaving tågat med en folksamling för att "göra upp med prästjäveln". Vidare bibringas tidningens läsare den uppfattningen att Swaving deltagit i skadegörelsen å stiftsgårdens glas och blomkrukor. Det rätta förhållandet är att Swaving inte bildat något gäng, inte tågat till stiftsgården i sällskap med någon enda ungdom utan begivit sig dit i sällskap med två poliskonstaplar, att han inte fällt det av tidningen citerade uttalandet att hans besök på Stiftsgården skett för att "göra upp med prästjäveln", att han inte under besöket företagit någon handling som kunnat provocera lynchstämning vid ett i stiftsgården pågående diskussionsmöte samt att han inte slagit sönder något glas eller någon blomkruka i stiftsgården eller jämte ett 50-tal ungdomar såsom anstiftare eller anförare för eller deltagare i dylik folksamling gått till sådant förenat våld å Stiftsgårdens egendom som påstås i tidningsartikeln.

Swaving förmenar att han genom det sålunda påtalade tidningsinnehållet beskyllts för brott jämlikt 12 kap. 1 § och 16 kap. 16 § brottsbalken och därigenom ärekränkts. Om de lämnade uppgifterna icke skulle anses innefatta beskyllning om brott på sätt nu påståtts gör han i vart fall gällande att uppgifterna varit ägnade att utsätta honom för andras missaktning.

I numret för den 11 augusti 1968 har intagits en artikel vilken försetts med en rubrik som börjar "Henri Swaving: — Städa upp här hemma . . . skit i u-länderna!" Genom rubrikens formu-

lering och uppställning har artikelförfattaren tydligt avsett att inge läsaren den uppfattningen att rubrikdelen "Städa upp här hemma . . . skit i u-länderna!" utgör ett från Swaving härstämmande uttalande. Orden "skit i u-länderna" har Swaving aldrig uttalat. De är påhittade av tidningen och utan fog inlagda i ett uttalande som givits sken av att vara fällt av Swaving. Eftersom aktiv u-landshjälp i demokratisk ordning beslutats i Sverige är den sist citerade delen av det föregivna uttalandet ägnad att utsätta Swaving för andras missaktning speciellt med hänsyn till den förlöjligande och kränkande formulering tidningen givit uttalandet.

I artikeln anges sanningsenligt att på "åtta månader plundrades elva" av Swavings butiker samt att Swaving betraktat detta som otur. Artikeln innehåller vidare följande: "Det hade inte varit så förfärligt oturligt om bara inte försäkringsbolag vore så misstänksamma av sig. Swaving har ännu inte fått ut alla pengar han krävt. En halv miljon håller de på." Det är riktigt att vederbörande försäkringsbolag icke betalt ut full ersättning till Swaving men detta beror icke på någon misstanke om att Swaving skulle ha gjort sig skyldig till försäkringsbedrägeri. Det har alltså icke funnits något som helst sakligt underlag för uttalandet i fråga vilket innefattar en så klar insinuation om att Swaving gjort sig skyldig till försök till försäkringsbedrägeri att Swaving därigenom måste anses ärekränkt. Om uttalandet icke skulle anses innefatta beskyllning mot Swaving för brottslig gärning görs i allt fall gällande att uttalandet varit ägnat att utsätta honom för andras missaktning.

I en artikel som intagits i Expressen den 29 augusti 1968, vilken är avsedd att vara en recension av en film betitlad "Sanningen om Båstad", ingår ett avsnitt, som icke utgör kritik av filmen som offentligt framförd produkt. Avsnittet har följande lydelse: "Guldhandlare Henri Swaving, en av de aggressivaste reaktionärerna i Båstad, får prata smörja." Varken i filmen eller i recensionen i övrigt redovisas något skäl som kan ge anledning till detta sanningslösa utpekande av Swaving som "en av de aggressivaste reaktionärerna i Båstad". Att på dylikt sätt utpeka Swaving är ägnat att utsätta honom för andras missaktning.

Under åberopande av det anförda och med hänsyn till det antal exemplar i vilket de ifrågavarande tidningsnumren utkommit yrkar Swaving ansvar å Wrigstad jämlikt 7 kap. 4 § 15. tryckfri-

hetsförordningen jämfört med 5 kap. 2 § brottsbalken för otillåtet yttrande i tryckt skrift innefattande grovt förtal. Swaving yrkar vidare förpliktande för Wrigstad och Dagens Nyheters Aktiebolag att solidariskt till Swaving utge skadestånd med 65 000 kronor, varav 35 000 kronor avser ersättning för psykiskt lidande och 30 000 kronor för ekonomisk förlust.

Det psykiska lidandet har bestått i att folk om honom fått den felaktiga uppfattningen att han är rasist, vilket gjort honom till en suspekt person, och i att han kommit att bli betraktad som moraliskt defekt på grund av de insinuationer som gjorts i artikeln den 11 augusti 1968 och genom vilka han kommit att framstå som misstänkt för försök till försäkringsbedrägeri. Det psykiska lidandet har drabbat honom mycket hårt. Då artiklarna publicerades var han nämligen känd över hela Sverige, enär han i en rörelse som han bedrev för försäljning av guldvaror hade annonserat kraftigt med foto och namn. Lidandet har bl.a. medfört att han drabbats av en hjärtinfarkt. Även hans familj har åsamkats psykiskt lidande till följd av de påtalade uppgifterna.

Vad angår yrkandet om ersättning för ekonomisk förlust åberopar Swaving att resultatet i rörelsen försämrades sedan artiklarna publicerats. Han fick inte längre lån från banker och kunderna miste förtroendet för honom.

Wrigstad och Dagens Nyheters Aktiebolag har bestritt Swavings talan och anfört: Det är riktigt att de påtalade uppgifterna varit införda i de artiklar som angivits. Under våren 1968 beslöt Svenska Tennisförbundet att anordna den nämnda tennismatchen. Med hänsyn till de speciella förhållanden som föreligger i fråga om Rhodesia väckte beslutet våldsam diskussion och det uppstod spontant en önskan att hindra matchen genom demonstrationer. Sådana ägde också rum med deltagande av omkring 600 personer, däribland färgade studenter. Demonstrationerna föranledde motdemonstrationer, i vilka deltog personer som hade en allmänt anti-färgad inställning och som såg ekonomiska olägenheter i att matchen ej skulle bli av. I motdemonstrationerna spelade Swaving en mycket betydande roll. Bland annat höll Swaving ett anförande av innehåll att han själv var färgad och blev väl behandlad i Sverige samt att anledningen till att andra färgade ej blev lika väl behandlade var att de ej skötte sig lika bra som Swaving.

Demonstrationerna ledde till att matchen fick spelas på annan,

utrikes ort. Stiftsgården i Båstad, som förestods av den i artikeln den 5 maj 1968 nämnde pastorn Simonsson, utgjorde en samlingspunkt för de demonstranter som önskade att matchen ej skulle spelas. De sistnämnda samlades dagen efter demonstrationerna till ett möte i Stiftsgården för att diskutera vad som inträffat. I mötet deltog bl.a. representanter för olika politiska ungdomsförbund. Sedan mötet pågått en stund inträdde ett 50-tal av motdemonstranterna, däribland Swaving, och alla fick uppfattningen att Swaving var deras ledare. Motdemonstranterna satte sig ned och ropade: "Negerdjävlar i sjön." Sedan Swaving förklarat sig villig att bjuda på äppelmust och smörgås avlägsnade sig motdemonstranterna.

Uppfattningen att Swaving spelade en central roll i motdemonstrationerna bekräftades några dagar efter det att artikeln den 5 maj 1968 varit införd. Den 9 samma månad innehöll nämligen Dagens Nyheter en artikel av författaren Per Wästberg, vari uppgavs bl.a. att Swaving till "Fonden för rasförtryckets offer i södra Afrika" via postgiro inbetalat en krona samt att Swaving på postgirotalongen skrivit: "Förbannade skenheliga pack. Hur mycket tjänar ni på de här smutsiga affärerna. Städa upp här hemma först innan ni börjar med andras skit. Ni kanske inte tjänar så mycket på att städa hemma. F.d. utlänning som sett mycket. Henri Swaving." Inbetalningen hade skett ett till ett och ett halvt år tidigare. Under sommaren 1968 bildades en opinionsgrupp i vilken Swaving blev medlem. Gruppens vice ordförande var en man vid namn Backer. Vid ett möte den 1 augusti 1968 i Halmstad läroverks aula uppgav Backer att i gruppens program ingick bl.a. att förhindra import av utländsk arbetskraft. I det mötet deltog Swaving.

Genom de påtalade uppgifterna har Expressen sökt ge uttryck för sin allmänna samhällsuppfattning. Icke någon av uppgifterna är ärekränkande för Swaving på sätt denne påstått. Skulle så anses vara fallet beträffande någon eller några av uppgifterna görs gällande att Wrigstad likväl inte skall fällas till ansvar, när det med hänsyn till den roll Swaving spelat under händelserna i Båstad och Swavings politiska engagemang måste anses såväl att skälig grund funnits för uppgifterna som att det varit försvarligt att lämna dessa. Det bestrids att de påtalade uppgifterna förorsakat Swaving och hans familj sådant psykiskt lidande att han på

grund därav är berättigad till skadestånd. Likaså bestrids att Swaving till följd av uppgifterna åsamkats någon ekonomisk förlust. Det ifrågasätts att Swaving vid tidpunkten för händelserna i Båstad drev någon vinstgivande rörelse.

Swaving har genmält: Han bestrider att han spelat en betydande roll under händelserna i Båstad och att han under demonstrationerna agerat på sätt påståtts. Dagen efter demonstrationerna blev han av två poliskonstaplar tillfrågad om han ville följa med i deras bil till stiftsgården för att förhindra att bråk uppstod i samband med det omtalade mötet. Han var av polisen känd som en person som önskade motverka våld och han var i förevarande sammanhang särskilt skickad därtill, eftersom han själv är delvis färgad — hans far är vit och hans mor är javanesiska — och därför kunde få demonstranterna att lyssna. Han följde med till stiftsgården. Icke något av vad som beskrivs i artikeln av den 5 maj 1968 förekom där.

Det är riktigt att han omkring ett och ett halvt år innan sistnämnda artikel publicerades skickade in ett bidrag på en krona till den angivna fonden och därvid lämnade ett skriftligt meddelande av det innehåll som påståtts. Förklaringen därtill är följande. Han är född och uppvuxen på Java, där han bodde till dess han var 23 år gammal. Genom vad han sett av u-landshjälp har han fått den uppfattningen att de pengar som insamlas för sådant ändamål i stor utsträckning icke kommer de människor till godo som verkligen är i behov av pengarna. Hans åtgärd att sända in en krona till fonden och i samband därmed lämna det angivna skriftliga meddelandet är att uppfatta som en reaktion mot det sätt på vilket enligt hans mening u-landshjälpen ges.

Det är riktigt att han blev medlem i den omnämnda opinionsgruppen. Anledningen därtill var att han var felaktigt informerad om gruppens program. Han lämnade gruppen omedelbart efter mötet i Halmstad den 1 augusti 1968. Han tar bestämt avstånd från allt som har med rasförtryck och rasism att göra. Icke någon omständighet har förelegat till följd varav det funnits skälig grund att publicera de påtalade uppgifterna. Icke har heller publiceringen av dessa varit försvarlig.

Parterna har fordrat ersättning för sina rättegångskostnader.

Domskäl. Den för målet utsedda juryn har jakande besvarat av rätten framställda frågor huruvida de påtalade uppgifterna är brottsliga enligt åberopade lagrum.

Rådhusrätten gillar juryns bedömning beträffande de i artikeln den 5 maj 1968 påtalade uppgifterna.

Beträffande det i artikeln den 11 augusti 1968 påtalade uttrycks-sättet "Henri Swaving: Städa upp här hemma . . . skit i u-länder-na!" anser rådhusrätten, med hänsyn till de skilda uppfattningar som kan råda beträffande frågan hur uttrycken sammanställda med varandra skall tolkas och beträffande frågan vilken prioritet som skall ges hjälp till underutvecklade länder, uttryckssättet i fråga icke vara ägnat att utsätta Swaving för andras missaktning och Wrigstad alltså icke skola fällas till ansvar därför. Beträffande det innehåll som i övrigt påtalats i artikeln gillar rådhusrätten juryns bedömning.

Rådhusrätten gillar juryns bedömning också beträffande de i artikeln den 29 augusti 1968 påtalade uppgifterna.

Med den prövning rådhusrätten enligt det sagda företagit är Wrigstad och Dagens Nyheters Aktiebolag skyldiga att ersätta Swaving den skada han må ha lidit.

Rådhusrätten finner uppenbart att publiceringen av de uppgifter som befunnits brottsliga medfört psykiskt lidande för Swaving. I sådant hänseende får Swaving anses skäligen gottgjord med 10 000 kronor. Det har icke visats att publiceringen av de nämnda uppgifterna medfört ekonomisk skada för Swaving. Han är följaktligen icke berättigad till någon ersättning i sistnämnda hänseende."

Grovt förtal i Aftonbladet

Målet, som här återges ur protokollet, avgjordes av Stockholms rådhusrätt, Avd. 8, den 9 december 1970. Målsägande var riksdagsman Rolf Clarkson, Hälsingborg, och tilltalad tidningen Aftonbladets chefredaktör Gunnar Fredriksson.

"Rådhusrätten dömer Fredriksson jämlikt 7 kap. 4 § 15. tryckfrihetsförordningen jämfört med 5 kap. 2 § brottsbalken för otill-

låtet yttrande i tryckt skrift, innefattande grovt förtal, att till Kronan utge sjuttiofem (75) dagsböter å åttio (80) kronor.

Fredriksson förpliktas att till Clarkson utge skadestånd med femtontusen (15 000) kronor.

Fredriksson förpliktas vidare att ersätta Clarkson dennes rättegångskostnader med femtusentjugoen (5 021) kronor, varav 5 000 kronor avser ombudsarvode.

Rådhusrätten förordnar att denna dom skall införas i Aftonbladet.

Fredriksson är ansvarig utgivare av den i Stockholm utkommande tidningen Aftonbladet.

Clarkson har efter stämning å Fredriksson i dennes nämnda egenskap anfört: I Aftonbladets nummer för den 10 september 1970 finns på sid. 1 en rubrik "Moderat riksdagsman inför rätta för skatteflykt". Under rubriken anges "Moderate riksdagsmannen Rolf Clarkson i Hälsingborg är anmäld för skattebrott". På sid. 8 i samma nummer finns följande rubrik: "Riksdagsman inför rätta — anmäld för skattefusk. Riksdagsman Rolf Clarkson (m) i Hälsingborg tecknade en försäkringspremie på en kvarts miljon i Schweiz — och bröt mot en ny lag." En under sistnämnda rubrik intagen artikel innehåller bl.a. följande text. "Moderate riksdagsmannen Rolf Clarkson, Hälsingborg, är anmäld för skattefusk", "— Detta är skatteflykt i stor skala", "Han visste då att en lag, som förbjöd sådana skattetekniska transaktioner var under bearbetning och nära ett ikraftträdande beslut", "Bröt mot ny lag", (sistnämnda fyra ord såsom underrubrik), "Clarksons trassliga skatteaffärer . . .", "— Detta är skatteflykt i stor skala. Hur kan en riksdagsman som står och säger att man ska se till att medborgarna inte utnyttjar hål i lagen, göra något som detta."

På Aftonbladets löpsedel för den 10 september 1970, tryckt på Aftonbladets tryckeri i Stockholm, finns rubriken: "Moderat riksdagsman inför rätta för skatteflykt." På Aftonbladets löpsedel för samma dag, tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Framtiden, Malmö, finns rubriken: "Riksdagsman från Hälsingborg inför rätta för skatteflykt."

Bakgrunden till Aftonbladets artikel är följande. I slutet av 1968 tecknade Clarkson en pensionsförsäkring hos ett utländskt

försäkringsbolag. Premien för försäkringen, 258 879 kronor, erlade han i december samma år. I sin allmänna självdeklaration avseende inkomståret 1968 yrkade han avdrag för den erlagda premien. Taxeringsnämnden godkände inte avdraget under åberopande av att försäkringsbrev inte utfärdats förrän i maj 1969. Clarkson anförde besvär mot detta beslut hos prövningsnämnden, som godkände avdraget. Därefter har vederbörande taxeringsintendent fört skattemålet vidare till kammarrätten. Det är de av taxeringsintendenten till kammarrätten anförda besvären som föranlett Aftonbladet att införa artikeln. Det har i förevarande fall inte varit fråga om vare sig skatteflykt, skattefusk eller skattebrott, eftersom avdraget var tillåtet enligt den lag som gällde då avdraget skedde.

Clarkson gör gällande att han genom de citerade rubrikerna och artikelmeningarna sammanställda med varandra sanningslöst utpekats som brottslig eller som klandervärd i sitt levnadssätt eller på sätt som eljest varit ägnat att utsätta honom för andras missaktning. Under åberopande av det anförda yrkar han ansvar å Fredriksson jämlikt 7 kap. 4 § 15. tryckfrihetsförordningen, jämfört med 5 kap. 2 § alternativt 5 kap. 1 § brottsbalken, för otillåtet yttrande i tryckt skrift innefattande grovt förtal alternativt förtal.

Vidare yrkar han att Fredriksson måtte förpliktas att till honom såsom ersättning för det psykiska lidande som tillskyndats honom till följd av ärekränkningen utge skadestånd med 100 000 kronor. Därvidlag åberopar han följande. Han är riksdagsman för moderata samlingspartiet. Aftonbladets artikel var införd 10 dagar före 1970 års riksdagsval och tillkom i avsikt att tillfoga Clarkson i egenskap av riksdagsman största möjliga skada. Han blev till följd av artikeln utsatt för personlig missaktning, vilket bl.a. medförde att han inte kunde fullfölja gjorda åtaganden som valtalare. Vidare känner han stor ovisshet om hur hans politiska framtid kommer att gestalta sig till följd av Aftonbladets artikel. Slutligen yrkar Clarkson förpliktande för Fredriksson att införa domen, därest den blir fällande, i Aftonbladet.

Fredriksson har bestritt Clarksons talan samt anfört: Det vitsordas att ifrågavarande artikel varit införd i Aftonbladet den 10.09.1970 samt att rubrikerna, artikeln och löpsedlarna för samma dag haft angiven text. Emellertid har Clarkson därigenom inte utpekats som brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller

på sätt som eljest varit ägnat att utsätta honom för andras missaktning.

Om rätten skulle finna att Clarkson genom tidningsinnehållet utpekats på angivet sätt bestrids likväl ansvar, emedan det måste anses ha varit försvarligt att genom artikeln informera om vad som förevarit samt i vart fall skälig grund funnits för de lämnade uppgifterna. I sådant hänseende är följande att beakta. Clarksons åtgärd att teckna pensionsförsäkringen i utländskt försäkringsbolag ävensom skattemyndigheternas beslut i anledning av det i deklarationen gjorda avdraget för premien hade före Aftonbladets artikel i stor omfattning debatterats i några i Skåne utkommande tidningar. Det hade även under en längre tid här i landet förts en intensiv diskussion om pensionsförsäkringar tecknade hos utländska bolag. Därvid hade stark kritik riktats mot att dylika försäkringar kunnat tecknas med rätt för den skattskyldige att få göra avdrag i sin självdeklaration för erlagd premie. Aftonbladets artikel tillkom i anledning av denna tidigare debatt och orsakades främst av att taxeringsintendenten beslutat överklaga prövningsnämndens beslut hos kammarrätten. Med tanke på dels att det rört sig om en riksdagsman och dels den i den offentliga debatten förda diskussionen om skatteflykt i samband med tecknandet av utländska pensionsförsäkringar har det varit försvarligt av tidningen att lämna uppgifterna.

Det har även funnits skälig grund för de lämnade uppgifterna, emedan dessa är riktiga. Därvid är följande att beakta. Med orden "inför rätta" åsyftas inte annat än att skattemålet mot Clarkson anhängiggjorts hos kammarrätten. I diskussionen har tecknandet av utländska pensionsförsäkringar betecknats som "skatteflykt". I vart fall görs gällande att dylika försäkringar är ägnade att leda till skatteflykt. Tidningen har inte heller velat påstå annat när orden "skattebrott" och "skattefusk" använts. Det vitsordas dock att sistnämnda två ord är olyckligt valda.

Påståendet att Clarkson "bröt mot ny lag" innefattar inte annat än att en ny lag avseende ifrågavarande försäkringar var gällande när artikeln publicerades. Beträffande meningen "Han visste då att en lag, som förbjöd sådana skattetekniska transaktioner var under bearbetning och nära ett ikraftträdande beslut" görs gällande att Clarkson, som i egenskap av politiker och vald riksdagsman under en lång tid följt den samhälleliga debatten, känt till

att det förbereddes en ändring av lagstiftningen på området. Med uttrycket "Clarksons trassliga skatteaffärer" åsyftas endast det omskrivna fallet. Möjligheten att i allmän självdeklaration göra avdrag för premier, varom i målet är fråga, har utgjort ett "hål i lagen". Den 12 september 1970 publicerades i tidningen en ny artikel, i vilken Clarksons synpunkter redovisades.

Med hänsyn till den tidigare om Clarksons försäkring förda debatten i några i Skåne utkommande tidningar bestrids att Aftonbladets artikel orsakat Clarkson någon skada. Skulle så anses vara fallet göres gällande att Clarkson genom sitt handlingssätt i så hög grad medverkat till skadan att han inte är berättigad till skadestånd. Såsom i och för sig skäligt skadestånd vitsordas 5 000 kronor. — Skulle domen bli fällande medger Fredriksson yrkandet att publicera den i Aftonbladet.

Clarkson har genmält: När artikeln publicerades gällde sedan den 1.1.1969 en ny lag, enligt vilken det inte är tillåtet att göra avdrag för sådan försäkringspremie varom i målet är fråga. Han bestrider bestämt att han, då försäkringen tecknades, kände till att en ändring av lagstiftningen förbereddes enligt vilken det inte skulle tillåtas att göra avdrag för premier av angivna slag. Han vill i sådant hänseende framhålla att den departementspromemoria som låg till grund för den nya lagstiftningen påbörjades först strax före sommaren 1969 och att promemorian förelåg färdig först i september samma år. Han vill också framhålla att någon debatt i hithörande frågor inte förekom vid den tidpunkt då försäkringen tecknades.

Parterna har fordrat ersättning för sina rättegångskostnader.

Domskäl. Den för målet utsedda juryn har jakande besvarat till densamma framställd fråga huruvida det påtalade tidningsinnehållet är brottsligt jämligt 7 kap. 4 § 15. tryckfrihetsförordningen jämfört med 5 kap. 2 § brottsbalken.

Rådhusrätten gillar juryns bedömning.

Vid denna prövning är Fredriksson skyldig att ersätta Clarkson den skada Clarkson må ha lidit i anledning av det påtalade tidningsinnehållet.

Rådhusrätten finner uppenbart att Clarkson tillfogats psykiskt lidande genom den honom tillskyndade kränkningen.

Det är inte styrkt att medvållande till uppkommen skada ligger Clarkson till last.

Rådhusrätten anser Clarkson skäligen gottgjord för psykiskt lidande med 15 000 kronor.”

Pressens opinionsnämnd uttalar

Guldhandlaren

Guldhandlare Henri Swaving, Stockholm, har hos nämnden anmält dels Dagens Nyheter för en artikel den 9 maj 1968, dels Expressen för artiklar den 5 maj, den 11 augusti och den 29 augusti. Artiklarna gäller händelserna i Båstad i anslutning till tennislandskampen i maj 1968.

Den anmälda DN-artikeln, som har rubriken ”Hjälten från Båstad” och är signerad av Per Wästberg, inleds med uppgiften att så gott som hela Båstad går till kungs i protest mot demonstranterna och att de leds av ”en vän av ordning”, Swaving. I artikeln omtalas därefter att Fonden för rasförtryckets offer i södra Afrika — i vars styrelse Wästberg är sekreterare — av Swaving erhållit en krona per postgiro med ett ”budskap”, vars ordalydelse återges i artikeln; budskapet innehåller bl.a. okvädningsord gentemot mottagaren av inbetalningen. DN-artikeln slutar med orden: ”En opinion som väljer en sådan talesman för sina åsikter dömer sig själv.”

Beträffande denna artikel anför Swaving, att händelsen med postgiroinbetalningen låg omkring ett och ett halvt år tillbaka i tiden och inte hade något som helst att göra med dagens händelser. Inbetalningen av en krona och den mindre väl valda texten på postgirotalongen hade tillkommit i ögonblickets förargelse över att Swaving känt sig trakasserad av de personer som uppvaktat honom om bidrag. Efter artikeln hade Swaving omgående sökt kontakt med DN för att förklara bakgrunden till postgirohistorien men blivit avsnäst utan att få något bemötande infört. Ett rekommenderat brev till DN hade föreblivit obesvarat och inte föranlett något beriktigande.

I genmäle till nämnden har DN framhållit att artikeln huvudsakligen bestod av ett citat av ett kränkande uttalande som Swaving gjort om andra personer. Swavings brev till DN hade format sig till en bekräftelse på riktigheten i artikeln, och det hade förefallit svårt att presentera texten som någon sorts rättelse.

Expressen-artikeln den 5 maj har rubriken "Lynchstämning och hetsjakt i Båstad". I artikeln, som skildrar händelser och stämningar i Båstad heter det bl.a.: "I går kväll anordnades ett diskussionsmöte i pastor Simonssons Stiftsgård i Båstad. Rena lynchstämningen uppstod när guldhandlare Henri Swaving och ett 50-tal ungdomar tågat dit för att 'göra upp med prästdjäveln'. — — — När Henri Swaving och hans gäng slutligen drog sig därifrån lämnade de sönderslagna glas, blomkrukor och hundratals cigarettfimpar efter sig på golvet."

Expressen-artikeln den 11 augusti har rubrikerna "Henri Swaving — 'f.d. utlänning' som skriver på upprop om Båstadsdemonstrationerna: — Städa upp här hemma . . . skit i u-länderna!" Artikeln återger episoden då Swaving gjorde en postgiroinbetalning med kommentar. Vidare sägs att det var för två år sedan, då Swaving hade 18 guldbutiker. Artikeln fortsätter: "Det har han inte längre. Han drabbades av den allra förunderligaste otur. På åtta månader plundrades elva av hans butiker. — — — Det hade inte varit så förfärligt oturligt om bara inte försäkringsbolag vore så misstänksamma av sig. Swaving har ännu inte fått ut alla pengar han krävt. En halv miljon håller de på." I fortsättningen berättas om Swavings politiska engagemang i en nybildad opinionsgrupp och återges ett imaginärt jungfrutal som han enligt Expressen skulle hålla om han kom in i riksdagen.

I Expressen-artikeln den 29 augusti, som har rubriken "Vem ljög i Båstad?" behandlas en av Lars Westman iordningställd film om båstadshändelserna i maj. Ett avsnitt om Swaving omnämns i artikeln med bl.a. orden: "Guldhandlare Henri Swaving, en av de aggressivaste reaktionägarna i Båstad, får prata smörja."

I anmälningen till nämnden betecknar Swaving Expressens skildring av hans person och hans roll under båstadshändelserna som ovederhäftig. Han bestrider bestämt att han spelat någon aggressiv

roll. Tvärtom hade han försökt medla och ingripit dämpande vid olika tillfällen — i ett fall på polisens begäran. Han hade också lyckats lugna båstadsungdomarna och hindra slagsmål. Efter Expressens första artikel hade Swaving fått en rättelse införd, men den hade varit undanskymd och otillräcklig. Därefter hade Expressen återkommit med osanningar och insinuationer.

Expressen har i svaromål hänvisat till att Swaving efter tidningens första artikel redan nästa dag fått tillfälle att framföra sin egen version, vilken införts under tvåspaltig rubrik. Expressens andra artikel hade föranletts av att Swaving då valt att uppträda som aktiv politiker. Den tredje artikeln hade författats av tidningens filmkritiker utan några som helst direktiv från redaktionsledningens sida. Att frånhända en kritiker rätten till egna värderingar och omdömen skulle utgöra ett allvarligt ingrepp i den traditionella kulturanalysen och opinionsfriheten.

Nämndens uttalande:

Vad först angår artikeln i Dagens Nyheter den 9 maj 1968 är att märka, att det uttalande av Swaving som i artikeln läggs till grund för kritik mot Swaving gjorts av honom på postgirotalongen till ett av honom personligen insänt bidrag till en insamlingsfond och att händelsen dessutom — vilket inte framgick av artikeln — inträffat omkring ett och ett halvt år tidigare och i ett annat sammanhang än det i artikeln relevanta. Enligt nämndens mening kan det inte anses ha varit försvarligt att ta detta Swavings privata uttalande, låt vara att uttalandet varit olämpligt, till intäkt för ett angrepp mot Swaving i anslutning till händelserna i Båstad. Dagens Nyheter måste därför anses ha genom artikeln brutit mot god publicistisk sed. I vart fall borde Dagens Nyheter ha infört det bemötande Swaving tillställt tidningen.

Evpressens artikel den 5 maj ger intryck av att Swaving spelat en annan och mera aggressiv roll i Båstadshändelserna än den som framgår av hans egen framställning. Expressen har emellertid redan påföljande dag — delvis med hänvisning till en annan tidning — låtit Swaving komma till tals med en egen version, som presenterades under en väl synlig rubrik. Nämnden finner inte att klander kan riktas mot Expressen på denna punkt.

Expressens artikel den 11 augusti har föranletts av att Swaving

uppträtt aktivt i politiskt sammanhang. Nämnden har vid tidigare tillfällen framhållit att personer som framträtt offentligt får tåla kritik i pressen. Expressens artikel är emellertid hållen i en förlöjligande och kränkande ton som får anses klart överskrida gränserna för god publicistisk sed.

Beträffande artikeln den 29 augusti måste beaktas att den frihet vid framförande av kritik, som får anses föreligga i fråga om recension av t.ex. en film, inte innebär någon speciell förmånsställning för recensenten personligen utan innebär en fri kritikerätt beträffande filmen såsom produkt som framförs offentligt. Den omständigheten att en person förekommer i en film medför inte — särskilt när det gäller en film med inslag av dokumentär karaktär — att obefogade kränkande omdömen om honom får fällas. I artikeln betecknas Swaving som "en av de aggressivaste reaktionärerna i Båstad". Artikeln ger intet stöd för detta omdöme, vilket Swaving energiskt bestritt i hela sin skriftväxling i ärendet. Expressen har i detta avseende åsidosatt god publicistisk sed.

På en rad punkter i Swavings och Expressens skrivelser till nämnden står påstående mot påstående, t.ex. rörande vad som faktiskt inträffat under oroligheterna i Båstad.

Nämnden tar inte ställning i dessa frågor.

(PK:s Årsbok 1969)

FNL-demonstranten

En studerande i Göteborg har hos nämnden anmält Göteborgs-Posten för en artikel den 22 december 1967 med rubriken "I dag säger polisen tack till Ingemar men FNL är upprört över ingripandet".

Artikeln behandlar det bråk, som några dagar tidigare förekom utanför amerikanska generalkonsulatet i Göteborg, och namnger — förutom Ingemar Johansson — vissa av FNL-demonstranterna. Bland de namngivna är klaganden en 25-årig universitetsstuderande, och det uppges att han gripits av polisen och anmälts för föargelseväckande beteende.

Nämndens uttalande:

Den omständigheten att andra personer må ha medgivit att deras namn angavs i tidningen har inte berättigat GP att utsätta klagan-

PRAKTIKFALL

dens namn i artikeln i det sammanhang det förekom, nämligen att han blivit gripen och omhändertagen av polisen och anmäld för förargelseväckande beteende. Inte heller kan det rimligen påstås, att "ett oavvisligt allmänintresse" påkallat att klaganden namngavs i artikeln, så mycket mindre som — enligt vad tidningen själv framhållit i sitt svaromål till nämnden — han var en för tidningen helt okänd person. Tidningens i svaromålet till nämnden framförda åsikt, att god pressetik skulle bjuda att antingen alla inblandade eller också ingen av dem namngavs i tidningen, kan nämnden ingalunda dela.

Nämnden finner att GP genom att namngiva klaganden i artikeln avvikit från god publicistisk sed.

(PK:s Årsbok 1969)

Narkotikalangaren

Två makar i Göteborg har anmält Expressen för en artikel den 13 september 1969 med rubriken "Han bryr sig inte om människoliv — bara han kan tjäna sina pengar. Han sålde LSD till 16-åringen." Artikeln handlar om en 22-åring som sålt LSD till en 16-åring som omkommit när han LSD-påverkad kastat sig utför en viadukt och trodde han kunde flyga. Enligt artikeln hade 22-åringen — som namnges — erkänt för polisen att han sålt LSD till fem pojkar i Göteborg.

Klagandena, som är föräldrar till 22-åringen, hävdar att artikeln kommer att försvåra hans återanpassning i samhället. De åberopar PK-rekommendationen att inte nämna en persons namn förrän han är dömd och då endast när påföljden blir längre än två år. Även om sonen nu hade erkänt lagbrottet, borde den pressetiska rekommendationen ha gällt att man inte under tiden mellan brottet och domen publicerar namnet och omständigheterna.

Expressen har i svaromål till nämnden anfört bl.a. att tidningen sökt hålla ett starkt strålkastarljus riktat mot den stora samhällsfara som det ökade narkotikabruket bland ungdom utgör. Detta har skett genom artiklar av informativ karaktär — en av dem finns på samma sida i tidningen som den anmälda artikeln. Det har också skett genom intensivbevakning av narkotikatrafiken. I detta syfte

har Expressen ansett sig böra göra ett avsteg från sin traditionellt humanitära inställning till lagöverträdare och straff.

Nämndens uttalande:

Även om starkt delade meningar kan föreligga i frågan huruvida — och i fall av förevarande beskaffenhet — ett allmänt intresse av namnpublicering bör kunna taga över hänsynen till den misstänkte, anser sig nämnden inte ha tillräcklig anledning att rikta någon anmärkning mot Expressens bedömning av namnpubliceringsfrågan i detta fall.

(PK:s Årsbok 1970)

Kulturintendenten

Kulturintendenten i Södertälje Eje Högestätt har anmält Stockholms Läns och Södertälje Tidning (Länstidningen) för två insändare under rubriken "Fria ord" i tidningen den 5 december och den 12 december 1968. Bakgrunden utgjordes av en utställning benämnd "Konstnären som agitator", som Högestätt anordnat i Södertälje konsthall.

Insändarna är enligt anmälningsskriften så drastiska och kränkande att åtgärder borde vidtas mot tidningen.

Länstidningen har i sitt svaromål framhållit att tidningen som sådan inte tagit ställning till Högestätts kulturpolitik. Däremot hade tidningen ansett det berättigat att läsekretsen — som ju inte hade Högestätts möjligheter att använda en kommunal konsthall för sina synpunkter — fått generösa möjligheter att komma till tals i tidningen. På grund av Högestätts ställning som offentlig person hade tidningen inte ansett det nödvändigt att mer restriktivt redigera läsekretsens vredgade reaktioner.

Nämndens uttalande:

Med hänsyn till Högestätts ställning som kulturintendent och ansvarig för den i insändarna behandlade utställningen måste han finna sig i att utsättas för även långtgående kritik av den bedrivna verksamheten. Den ifrågavarande utställningen har ostridigt varit av kontroversiell karaktär. Det måste därför ha stått Länstidningen fritt att lämna utrymme för allmänhetens reaktion på

verksamheten, även om denna delvis utformats som kritik av Högestätt personligen. Nämnden finner inte, att innehållet i insändarna överskridit vad Högestätt får tåla.

(PK:s Årsbok 1970)

Riksdagsmannen

För en artikel i Aftonbladet den 23 augusti 1967 med rubriken "Låt metallarbetaren ersätta diplomaten" har riksdagsman Oskar Lindkvist, Vällingby, anmält tidningen.

Artikeln presenteras som en intervju, gjord i New York med riksdagsman Lindkvist av Aftonbladets medarbetare Karl-Gunnar Bäck. I artikeln refereras starkt kritiska synpunkter som Lindkvist skulle ha anfört mot den svenska utrikesförvaltningens rekrytering och arbetssätt.

Under skriftväxlingen inför nämnden har Lindkvist i huvudsak godkänt de synpunkter artikeln tillskriver honom. Mot enskildheter i artikeln har han gjort smärre erinringar. Hans huvudanmärkning gäller emellertid att intervjun tillkommit och publicerats utan hans vetskap. Några av de frågor som berörts i artikeln var av sådan karaktär att de borde förmedlas till utrikesministern vid personligt samtal och icke via en tidningsartikel. I principfrågan om diplomat-kårens ensidiga sammansättning skulle Lindkvist inte ha tvekat att medverka till en intervju, där han då hade kunnat förhindra att denna viktiga fråga blandades samman med vad som rörde hans konsulatkontakter i Amerika. Den utformning intervjun fått kunde på goda grunder antas ha raserat dessa kontakter.

Lindkvist ber nämnden bedöma om tidningens förfarande svarar mot god publicistisk sed. Han anmärker vidare på att tidningen först den 31 augusti — och då i beskuret skick — införde det bemötande han lämnade in den 25 augusti och att tidningen inte gjorde den ledarkommentar han begärt.

Under den omfattande skriftväxlingen inför nämnden har såväl tidningens chefredaktör som Bäck gjort gällande att Lindkvist borde ha räknat med publiceringen. Han hade självmant uppsökt tidningens kontor i New York och yttrat sig för en aktiv tidningsman

i aktuella frågor utan något som helst förbehåll mot publicering. Bäck kunde "inte rimligen . . . ha haft minsta anledning att förmoda något annat än att besöket var en av riksdagsman Lindkvist sanktionerad intervju". Han kunde inte veta om eller ens ha anledning att ta hänsyn till Lindkvists eventuella önskan att först få delge utrikesministern sina synpunkter.

Nämndens uttalande:

Anmälarens huvudfråga gäller huruvida tidningen haft rätt att utan hans vetskap och medgivande införa en artikel som utges för att vara en intervju med honom. Tidningen har för övrigt inte endast hävdat att Lindkvist borde ha insett möjligheten av publicering. Enligt tidningen har Bäck inte ens haft anledning att ta hänsyn till att Lindkvist eventuellt inte önskade någon publicering före det förestående samtalet med utrikesministern.

Aftonbladets ståndpunkt är inte förenlig med den PK-regel som säger att det alltid klart skall anges om ett samtal innebär en intervju eller är avsett för tidningens egen information. Tidningen kan inte anses ha haft rätt att utan Lindkvists vetskap och vilja utge en artikel tillkommen efter hans besök hos redaktör Bäck som en intervju med honom.

Vidare finner nämnden att tidningen inte hade bort utelämna det avsnitt av Lindkvists insändare som berörde intervjuens bakgrund. Tidningens av Lindkvist bestridda uppfattning kom därmed att stå oemotsagd i en för Lindkvist viktig fråga.

Aftonbladets förfarande har i dessa avseenden stått i strid mot god publicistisk sed.

(PK:s Årsbok 1969)

Vietnamkommittén

Genom sin ordförande Edmund Dahlström har Vietnamkommittén i Göteborg hos nämnden anmält Göteborgs-Posten och därvid anfört följande.

Kommittén hade den 2 maj 1968 för publicering överlämnat till pressen ett uttalande i Vietnamfrågan som kommitténs styrelse antagit i november 1967. Kommittén hade också sänt tidningarna en lista med namn på 178 personer som undertecknat uttalandet.

PRAKTIKFALL

I stället för att publicera uttalandet hade GP i en ledare den 6 maj 1968 under rubriken "Våld" namngivit tre av undertecknarna och klandrat två av dem för att ha givit sig i lag med den tredje; denne framställs som anhängare av våldshandlingar i allmänhet. Utan en skymt av saklig anknytning hade tidningen inordnat detta angrepp i sin kampanj mot demonstrationerna i Båstad den 3 maj.

Den dag ledaren publicerades hade kommittén i brev till GP krävt att uttalandet skulle publiceras i dess helhet. Så hade ej skett. GP hade för sitt angrepp utnyttjat möjligheten att undanhålla viktiga fakta. Hade tidningen publicerat uttalandet och namnlistan, skulle dess angrepp ha framstått som orimligt.

GP har inför nämnden bemött såväl publiceringskravet som kritiken mot ledaren.

Angående publiceringskravet erinrar tidningen om att uttalandet antagits i november 1967 men lämnats till publicering först den 2 maj 1968. Uttalandet uppmanade partiorganisationerna i Göteborg att inför 1968 års val endast nominera personer som tog avstånd från USA-regeringens "angreppshandlingar och krigföring". Att publicera denna uppmaning vid en tidpunkt då de flesta partierna redan avslutat sin kandidatnominering skulle ha varit ett slag i luften.

Beträffande ledaren den 6 maj anför tidningen att artikeln anknöt till de senaste oroligheterna i Göteborg och Båstad. På den förstnämnda platsen hade Göteborgs FNL-grupps ordförande spelat en uppmärksammas roll och gett uttryck för åsikten att man har rätt att sätta sig över lagarna och använda våld om man inte får gehör för sina åsikter. Det fanns ingen anledning att förtiga dessa fakta sedan tidningen Arbetet den 4 maj gett stor publicitet åt Vietnamkommitténs uttalande och erinrat om att två av Göteborgs mest kända kommunalmän befann sig bland undertecknarna tillsammans med FNL-gruppens ordförande.

Nämndens uttalande:

Den omständigheten i och för sig att en i en tidning framförd kritik är aggressiv kan, såsom nämnden vid flera tidigare tillfällen framhållit, inte föranleda någon anmärkning mot tidningen från

nämndens sida. Kommitténs klagomål hos nämnden avser inte att Göteborgs-Postens ledare den 6 maj skulle ha innehållit några oriktiga faktiska uppgifter. Vad kommittén gör gällande är i stället, att tidningen, i anledning av den kritik som framförts i ledaren, skulle varit skyldig att — när det påfordrades av kommittén — publicera det kritiska uttalandet i dess helhet, eventuellt också listan på de personer som undertecknat uttalandet. Någon sådan skyldighet kan emellertid enligt nämndens mening inte anses ha förelegat för tidningen. En dylik skyldighet skulle innebära, att en tidning som kritiserar ett visst offentligt uttalande därmed skulle vara förpliktigad att också publicera alla de argument som anförts till stöd för uttalandet. När det gäller åsiktsyttringar och argumentering för sådana måste det få ankomma på vederbörande tidnings eget bedömande i vad mån den vill lämna utrymme därför.

Nämnden finner alltså kommitténs anmälan inte föranleda någon anmärkning mot Göteborgs-Posten.

(PK:s Årsbok 1969)

FNL-gruppen

Som representant för Falu FNL-grupp har Lars Hansson, Falun, anmält Dala-Demokraten för två ledarnotiser. Den ena av dessa var införd den 2 maj 1969 och innefattade kritik mot att FNL-grupper deltog i årets förstamajdemonstration. Den andra, införd den 5 samma månad, utgjorde en kommentar med anledning av att en skara representanter för FNL-gruppen vid besök på tidningens redaktion den 2 maj krävt rättelse.

Den förra notisen vänder sig mot inslaget av FNL-grupper i demonstrationerna. När det i leden bars plakat med kravet ”Sovjet bort från Tjeckoslovakien”, var det märkligt att senare i samma tåg möta ungdomar med sovjetemblem på kläder och standar.

Kommentaren den 5 maj skildrar hur ett 20-tal FNL-are invaderade tidningens redaktion, utrustade med kommunistiska stjärnor och annan rekvisita, och överlämnade en utskriven ledarnotis med krav att den skulle publiceras påföljande dag.

Hansson har i sin anmälan vänt sig mot att det i notiserna orik-

PRAKTIKFALL

tigt talas om sovjetemblem och sovjetstandar samt kommunistiska stjärnor. Vad tidningen åsyftar var enligt Hansson FNL-flaggor och armbindlar försedda med FNL-flagga. Hansson anser att tidningens uppträdande bryter mot god publicistisk sed, vari inräknas sanningskravet, och att detta allvarligt skadat FNL-gruppens arbete och indirekt FNL:s sak.

I sitt svaromål har Dala-Demokraten bl.a. anfört att det nära sambandet mellan FNL-grupperna och kommunisterna är så uppenbart att det inte behöver diskuteras, inte heller att FNL-gruppernas märken och emblem nära ansluter till de kommunistiska. Gruppen hade vid besöket på tidningens redaktion inte anhållit om att få ett bemötande infört utan lämnat ett ultimativt krav, en order därom.

Nämndens uttalande:

Gruppen har — låt vara under starkt provokatoriska former — krävt införande av en dementi. Dala-Demokraten borde ha sört för att ett tillrättaläggande i någon form skett i tidningens spalter. Genom att underlåta detta har tidningen ej iakttagit god publicistisk sed.

(PK:s Årsbok 1970)

Demokratisk Allians

Föreningen Demokratisk Allians har hos nämnden anmält Aftonbladet för att tidningen den 10 november 1968 på framträdande plats betecknat föreningen som "höger-extremistisk".

Föreningen hävdar att adjektivet i artikeln använts på ett sådant sätt att det måste fattas som en beskrivning av ett faktiskt förhållande. Beteckningen "högerextremistisk" på en politisk organisation används och reserveras emellertid i svensk press för att beteckna nynazistiska, rasistiska eller eljest icke-demokratiska organisationer, företrädesvis av sådan karaktär att de inte fungerar inom ramen för lag och rätt. Demokratisk Allians är däremot en demokratisk, framstegsvänlig och antitotalitär organisation som på intet sätt förtjänar epitetet högerextremistisk. — Som jämförelse har föreningen tillställt nämnden sina stadgar, programförklaring m.m.

Aftonbladet har för nämnden hävdad att det finns fog för att karakterisera Demokratisk Allians som en högerextremistisk organisation med hänsyn till dess aktivitet, metoder, rekrytering och förhållande till andra politiska organisationer. Detta stöder AB på en rad närmare angivna omständigheter. Vidare anser AB att anmälarnas tolkning av uttrycket högerextremistisk inte är den gängse i Sverige. Termen behöver inte betyda att organisationen är nynazistisk, rasistisk eller eljest inte demokratisk, inte heller att den inte skulle fungera inom ramen för lag och rätt.

Nämndens uttalande:

Demokratisk Allians är en politisk organisation. Det av Aftonbladet om föreningen använda uttrycket högerextremistisk innefattar en politisk bedömning. Dylika omdömen måste i regel anses tillåtna i den politiska debatten. Nämnden anser inte att Aftonbladet i förevarande fall överskridit vad som får accepteras.

(PK:s Årsbok 1970)

SECO

Hos nämnden har styrelsen för SECO, Göteborg, anmält Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning för en artikel den 3 oktober 1969 med förstasidesrubriken "Frelimo var hett namn i dagsverket" och övergångsrubriken (inom citationstecken) "Pengarna går till skolbarn, inte till vapen för Frelimo".

I artikeln sägs att Operation Dagsverke i regi av SECO startade samma dag. Artikeln fortsätter: "Målet för insamlingen har länge mer eller mindre varit höljt i dunkel. Somliga källor har uppgivit att de insamlade medlen kommer att gå till Rädda Barnen, andra har nämnt befrielseörelsen Frelimo i Moçambique-institutet i Tanzania". Vidare återges ett uttalande av en inte namngiven styrelserepresentant i en av göteborgsskolornas elevråd av innebörd att det officiella målet är Moçambique-institutet men att sist och slutligen pengarna kommer att hamna hos Frelimo. En namngiven ledamot av SECO:s centralstyrelse dementerar emellertid denna uppfattning i ett uttalande i tidningen.

I sin anmälan förklarar SECO:s styrelse att i artikeln oriktigt

insinueras att SECO sökt dölja insamlingsmålet. Att publicera liknande rykten utan att ange källan, trots att tidningen tydligen känner till denna, är klart stridande mot god publicistisk sed, anser styrelsen.

GHT har ingalunda "insinuerat" att SECO försökt dölja insamlingsmålet, heter det i tidningens svaromål. Ett påstående av denna innebörd framförs av en citerad anonym sagesman varefter SECO, Göteborg, i samma artikel fått utförligt kommentera och bemöta påståendet i samma artikel där det framförs. Dementin är nämnd i en särskilt textrubrik, och dess sakinnehåll återfinns i en av artikelrubrikerna.

Nämndens uttalande:

Med hänsyn till vad GHT anfört i sitt svaromål till nämnden finner nämnden inte anledning föreligga att framställa någon erinran mot tidningen.

(PK:s Årsbok 1970)

Barnens Dags-föreningen

Barnens Dags Förening, Stockholm, har genom sin verkställande direktör Ewald Johannesson anmält en artikel i Expressen den 7 september 1969 med rubriken "Barnens dag — men det gäller föräldrarnas pengar. Vålgörenhetsjippo som inte bär sig".

Enligt anmälan bibringar artikeln läsaren den felaktiga och för Barnens Dag djupt skadliga uppfattningen att insamlingsverksamheten under de för året avslutade Barnens Dags-festligheterna inte skulle ha lämnat ett netto till insamlingens ändamål, dvs. den förestående sommargårdsverksamheten. Felaktig och klart ofördelaktig för Barnens Dag är också uppgiften att barn som genom barnavårdsnämndens försorg får komma på koloni inte kostar sina föräldrar något extra medan Barnens Dag tar betalt efter en taxa som motsvaras av den kommunala barndaghemstaxan. Sanningen är att Barnens Dag på uppmaning av barnavårdsnämndens organ tillämpar samma taxa som detta för föräldrabidrag. Slutligen har t.f. barnavårdsdirektör Ragnar Linnér, som på flera ställen "citerats"

i artikeln, vid förfrågan meddelat att han inte sagt vad som står men framfört synpunkter som ej återgivits.

Expressen har i sitt svaromål anfört följande.

Rubriken åsyftar det i artikeln belagda förhållandet att Barnens Dags-rörelsen inte är självbärande, ej att själva insamlingsverksamheten inte skulle lämna något netto. I artikeln förklaras uttryckligen att nettobehållningen av aktionerna i samband med Barnens Dags-veckorna brukar ligga kring en miljon kronor. Att rörelsen ej är självbärande, bekräftar Johannesson själv då han förklarat att verksamheten skall fortsätta så länge myndigheterna ger bidrag. Uppgiften att barn som får komma på koloni inte kostar föräldrarna något extra, bygger på uttalanden från tjänstemän vid barnavårdsnämndens sommarbarnsbyrå. Linnér har inte till tidningen framfört någon erinran mot det sätt varpå den återgivit hans uttalanden. Johannesson var inte närvarande vid samtalet mellan Linnér och medarbetaren och kan inte ha vetskap om samtalets innehåll. Tidningen har inte fått någon hemställan om genmäle eller något påpekande om fel i framställningen. Hade Johannesson önskat publicera en gensaga, hade den självfallet blivit införd. Johannesson fick i samband med publiceringen själv tillfälle att yttra sig.

Nämndens uttalande:

Den påtalade artikelns rubrik är klart vilseledande. I övrigt finner nämnden ej anledning till annat uttalande än att de påtalade missförstånden kunde ha undanröjts genom begäran om genmäle.

(PK:s Årsbok 1970)

Motorbranschen

Motorbranschens Arbetsgivareförbund och Motorbranschens Riksförbund har hos nämnden anmält Dagens Nyheter för en artikel den 25 februari 1968 med rubriken "Bilverkstäderna behöver jobb men också hårdare konkurrens".

Artikeln angriper i flera avsnitt vad den anser vara fel i branschen. Således sägs i ett avsnitt att bilverkstäderna är vana att arbeta med fullproppade kundmottagningar. Säljarens marknad har rått. Följden har blivit dyr och dålig service. Branschen framhåller

gärna att den hjälper till att utbilda montörer, men utbildningen är det inte mycket bevänt med.

Det är allt färre som klarar upp att gå utanför reparationsbokens rutiner heter det i ett annat avsnitt. Inte ens förmän och verkmästare är längre särskilt hemma på området. Ett från början kvalificerat hantverk har nästan helt omvandlats till ett tempojobb. För att slippa konkurrens har man sett till att märkesspecialiseringen drivits till det yttersta. När olika företag representerar samma märke inom samma region, gör de ingenting för att konkurrera om kundernas gunst. De håller exakt samma priser, och kvaliteten på arbetet är förankrad vid ett gemensamt lågvattenmärke.

Branschen har förstenats, hävdas i ett tredje avsnitt. Man pressar kunderna till sista öret; i stället för att konkurrera med priserna har man hittat på nya sätt att höja i smyg.

Nu har dock, enligt ett fjärde artikelavsnitt, en ny situation uppstått. Försäkringsvärldens grepp om verkstadspriserna är ett positivt inslag som går i kundernas favör.

I anmälningsskriften anföres bl.a. att produktivitetsutvecklingen inom den svenska bilreparationsbranschen har varit väl så hög som inom andra näringsgrenar och väl så snabb som inom andra europeiska motorländer, ja, Sverige har nått eller rent av överträffat motsvarande amerikanska relationstal. Samtidigt har den genomsnittliga reparationskostnaden under efterkrigstiden trots inflationen legat nästan oförändrad och torde enligt FN-statistik vara lägst i Europa.

Sverige anses utomlands vara mest avancerat i fråga om bilreparationer o. dyl. och har därför haft särskilda uppdrag inom den internationella branschorganisationen.

Speciellt starkt har branschen reagerat mot att DN-artikeln nedvärderat utbildningen inom bilbranschen. Knappast någon annan bransch i Sverige har gjort lika stora insatser på utbildningsområdet.

Klagomålen mot branschens arbete har varit så få att en bilreparationsnämnd vid Stockholms handelskammare efter tre års arbete nedlades på grund av minskade klagomål, omtalar anmälarna.

Nämndens uttalande:

Mot Dagens Nyheter kan i och för sig inte riktas någon anmärkning för att tidningen i den påtalade artikeln anfört kritiska synpunkter på bilverkstädernas verksamhet. Det har också stått anmälarna öppet att, om de ansett det erforderligt, begära plats för ett tillrättaläggande i tidningen. Nämnden anser sig dock inte kunna underlåta att framhålla, att artikeln i vissa avseenden givits en alltför kategorisk och generaliserande utformning.

(PK:s Årsbok 1969)

Statens Järnvägar

Statens Järnvägar har anmält Karlshamns Allehanda för en artikel den 28 december 1968 med rubriken "Otroligt snusk på SJ:s rälsbusståg från Karlshamn mot Vislanda". Av genmälen publicerade den 2 resp. den 7 januari 1969 framgår att artikeln avser förhållandena den 26 december 1968.

SJ anför att artikelförfattaren givit en enstaka företeelse generell giltighet och tagit sin iakttagelse till utgångspunkt för långtgående och för SJ ytterligt nedsättande omdömen. Det hade varit en elementär skyldighet för skribenten att vända sig till motorvagnsföraren eller det stationära befälet för att få en förklaring till den exceptionella händelsen.

Karlshamns Allehanda påpekar i svaromål till nämnden att SJ inte bestritt uppgifterna om nedsmutsningen. Dessa överensstämde helt med de faktiska förhållandena. Vad sedan orsaken var till att städning inte förekommit, saknade i detta fall betydelse.

Nämndens uttalande:

Det är upplyst att det i artikeln mot SJ riktade klandret främst byggde på missförhållandena i ett aktuellt fall. Dessa missförhållanden har SJ till största delen vitsordat. Med hänsyn härtill och med tanke på pressens uppgift att fästa uppmärksamheten på rådande missförhållanden kan det ej anses att tidningen bort före artikelns publicering ha vänt sig till ansvarig person inom SJ för att utröna orsaken till missförhållandena. Då härtill kommer att genmälen från såväl motorvagnsförare i Karlshamn som vederbörande distriktschef införts i tidningen kort tid efter artikelns

PRAKTIKFALL

publicering, finner nämnden de hos nämnden anförda klagomålen inte föranleda någon erinran mot tidningen.

(PK:s Årsbok 1970)

Kommunalnämnden

Hultsfreds köpings kommunalnämnd har anmält Smålands-Tidningen för en artikel den 1 juni 1967 med förstasidesrubrikerna ”Hultsfred kan ej betala räkningar. Skolkök i kläm” och övergångsrubrikerna — på sidan 11 — ”rykten om obestånd för Hultsfred. Räkningar betalas ej på 4 mån”.

Artikeln återger rykten om att Hultsfreds köpings ekonomi — trots kommunalmännens påståenden om motsatsen — var i farozonen. Enligt en skrivelse till skolstyrelse och kommunalnämnd från skolkökslärarinnan i köpingen dröjde det upp till fyra månader innan räkningar betalades; endast en handlare var numera villig att sälja varor till skolköket — de andra hade tröttnat på att vänta på pengar. Vidare omtalas att kommunalnämndsordföranden någon vecka tidigare vägrat svara på en fråga angående rykten om att cirka 400 räkningar sedan en lång tid låg oattesterade på kommunalkontoret.

Kommunalnämnden framhåller i sin anmälan att tidningen inte på kommunalkontoret hade kontrollerat uppgifterna i artikeln. Flera av dessa uppgifter var helt felaktiga. Kommunalnämnden ansåg talet om obestånd allvarligt.

Smålands-Tidningen har i sitt svaromål bl.a. framhållit att kommunalnämnden inte gjort något försök att få ett bemötande infört i tidningen trots att denna flera gånger under juni månad erbjudit rikligt spaltutrymme. Ryktet om bristande betalningsförmåga och oattesterade räkningar hade berörts i en fråga vid fullmäktiges sammanträde i maj och var alltså ingen uppfinning av tidningens medarbetare. Att talet om obestånd varit överord ville tidningen inte förneka.

Nämndens uttalande:

Tidningen har medgivit att talet om att köpingen var på obestånd var överord. Av vad som framkommit i ärendet framgår emeller-

tid, att talet om obestånd inte bara var överord, det saknade överhuvud varje grund. Tidningen har själv framhållit, att några skolköksräkningar inte kan ha haft någon inverkan på kommunens ekonomi. Detta bör också inses av den uppmärksamme läsaren av artikeln. Uppgifterna i rubrikerna om obestånd saknar alltså täckning i artikelns text. Och intrycket av talet om obestånd i rubrikerna förstärks av att det i artikelns ingress sägs att alla leverantörer utom en vägrar sälja varor till skolköket. Riktigheten av den sistnämnda uppgiften har bestritts av kommunalnämnden, och tidningen har inte visat att fog för påståendet förelegat.

På grund av det anförda finner opinionsnämnden att Smålands-Tidningen i nyss angivna hänseenden åsidosatt god publicistisk sed.

(PK:s Årsbok 1969)

Socialnämnden

Storfors köpings socialnämnd har för opinionsnämnden anmält Värmlands Folkblad för en serie artiklar med förstasidesrubriker rörande vissa påstådda förhållanden vid Storfors vårdhem. Socialnämnden har bl.a. anfört följande:

Den första artikeln infördes lördagen den 3 februari 1968 under rubriken ”Skarp läkarkritik i Storfors: Omänskliga förhållanden vid vårdhemmet. De gamla tvingas upp kl. 4 på morgonen”. VF byggde upp denna artikel på ett ännu inte avsänt brev från provinsialläkaren i Storfors till socialnämnden. I brevet, som kom till socialnämnden måndagen den 5 februari, begärdes utredning med anledning av att vårdhemspersonal meddelat provinsialläkaren att man på grund av personalinskränkning började tvätta patienterna redan kl. 4.30. Socialnämnden konstaterar att tidningen kategoriskt utformat artikelrubriken som om provinsialläkaren hade framfört starkt kritiska fakta och sagt att patienterna stiger upp kl. 4.00.

Nästa artikel i serien publicerade VF den 5 februari under rubriken ”Okända avskedanden i Storfors ska diskuteras av socialnämnden”. Påståenden i artikeln om att två arbetstagares tjänster vid vårdhemmet skulle dras in och att de gjort sina sista arbetsdagar den 26 resp. 28 januari är helt grundlösa.

PRAKTIKFALL

Den tredje artikeln infördes den 6 februari med rubriken "Brev styrker VF-uppgifter om vårdhemmet i Storfors". I artikelingressen sägs att det omdiskuterade brevet från provinsialläkaren till socialnämnden fanns i postlådan då man på måndagsmorgonen öppnade kommunalkontoret. Att man dittills kunnat förneka att det kommit något brev berodde på att kommunalkontoret var stängt på lördagen och söndagen. Brevet sägs helt styrka de uppgifter VF lämnat. Både rubrikens och ingressens innehåll är enligt anmälningen oriktiga.

Den 7 februari publicerades en fjärde artikel med rubriken "När skall en pensionär på ett vårdhem väckas? Förhållandena i Storfors extrema". Enligt anmälningsskriften fortsätter tidningen här att misstänkliggöra socialnämnden trots att dess ordförande den 5 februari i interpellationssvar i kommunalfullmäktige förnekade de påstådda förhållandena vid vårdhemmet. Tidningen för härvid ett resonemang som om den tidigare presenterat klara och fullt bevisade fakta, vilket inte är fallet.

Den femte artikeln följde den 10 februari efter en presskonferens anordnad av socialnämnden och hade rubriken: "Ännu oklart om Storfors väckning. Socialnämnden lovar skärpa sig i frågestund om pressens frihet." En underrubrik lyder: "Vi skall skärpa oss." Av artikeln framgår att en socialassistent sagt att man i fortsättningen skall följa förhållandena vid morgonväckning på vårdhemmet med skärpt uppmärksamhet. Detta uttalande förvanskas i underrubriken för att misstänkliggöra socialnämnden och att ge intryck av att tidningens artikelserie haft tillräcklig faktabakgrund. Artiklarna har varit tendentiösa och har grovt förvanskat de verkliga förhållandena.

VF har i svaromål till opinionsnämnden hävdade att tidningen helt korrekt återgivit uttalande och brev av tjänsteläkaren vid vårdhemmet samt i övrigt på sätt som är brukligt inom pressen refererat och kommenterat vad som inträffat i ärendet. VF kan inte finna annat än att socialnämnden vänder sig emot att tidningen över huvud taget ägnat utrymme åt vad som skett och att den inte godtar pressen som granskare av sina förehavanden.

Nämndens uttalande:

Mot Värmlands Folkblad kan inte riktas någon anmärkning för att tidningen med utgångspunkt från provinsialläkarens framställning till socialnämnden upptagit frågan om förhållandena vid vårdhemmet i Storfors till behandling. Medan provinsialläkarens framställning utmynnat i en begäran om utredning, har emellertid tidningen såväl i rubriken till artikeln den 3 februari som i fortsättningen av artikelserien gjort kategoriska påståenden om allvarliga missförhållanden vid vårdhemmet. Dessa påståenden har socialnämnden bestridit, och tidningen har inte visat fog för dem.

Opinionsnämnden anser, att tidningen genom de kategoriska påståendena i artiklarna brustit i god publicistisk sed.

(PK:s Årsbok 1969)

Bostadsförmedlingen

Tjänstemannasektionen vid Stor-Stockholms bostadsförmedling har anmält Söder-Nyhetera för tidningens artikel den 28 augusti 1968 med rubriken "Bottenrekord i bostäder t.o.m. servicen är slut".

Enligt anmälan är artikeln i sin helhet en beskyllning mot tjänstemännen vid bostadsförmedlingskontoret och speciellt mot direktör Englund, chef för kontoret. Anmälarna är mycket förvånade över ett uttalande i artikeln att "Hr Englund har till arbetsutskottet rapporterat personalens stora okunnighet".

Söder-Nyhetera anför i sitt svaromål bl.a. att uppgiften om tjänstemännens okunnighet måste ses i sitt sammanhang i artikeln. Av vad som anföres i anslutning till uppgiften framgår att kritiken gäller personal som ersätter den ordinarie. Varken tjänstemannasektionen eller Englund har kontaktat tidningen för tillrättalägganden. Tidningen skulle självfallet ha tillmötesgått varje sådan begäran.

I påminnelser till nämnden har tjänstemannasektionen åberopat ett påstående i artikeln att det finns "exempel i mängd på att tjänstemännen inte är kapabla att sköta den viktiga uppgiften att ge allmänheten bostadsservice". Redan av detta uttalande framgår att skribenten klart misstänkliggör personalens sätt att sköta sina uppgifter. Uttalandet gäller helt generellt. Det framgår ej av artikeln att det huvudsakligen skulle avse extrapersonal.

PRAKTIKFALL

Nämndens uttalande:

Självfallet är det tidningen obetaget att kritisera missförhållanden som kan råda vid bostadsförmedlingen, såsom i fråga om brist på service åt allmänheten. Av en i ärendet åberopad rapport den 23 augusti 1968 från chefen för bostadsförmedlingen, direktören Englund, till arbetsutskottet, vilken tydligen varit tillgänglig för artikelförfattaren, framgår, att vissa missförhållanden vid kontoret uppkommit till följd av personalbrist. Artikeln har emellertid, utan att saken närmare undersökts från tidningens sida, fått en utformning som ger intryck av att missförhållandena beror på genomgående okunnighet hos den personal som finns. Genom att sålunda framföra en generell och därmed missvisande kritik mot personalen har tidningen åsidosatt god publicistisk sed.

(PK:s Årsbok 1970)

ASEA

ASEA har hos nämnden anmält Aftonbladet för en artikel den 31 januari 1968 med rubriken "Naturvårdsverket slår till mot ASEA:s nya lortfabrik". En underrubrik till artikeln lyder: "ASEA byggde ny fabrik i Norrland men struntade i vattenlagen och släppte ut sitt avfall i Pite-ån. Efter Naturvårdsverkets ingripande lagras smutsen i tankvagnar, medan ASEA funderar på om man skall elda upp sina sopor och göra dem till luftföroreningar i stället."

Artikeln illustreras av ett fotografi av en fabriksskorsten från vilken kraftig rök väller ut över ett tätbebyggt samhälle. Under fotografiet sägs: "Naturvårdsverket har förbjudit ASEA att släppa ut sitt giftiga avfall i vattnet. Nu bygger företaget en ugn och bränner i stället upp avfallet. När man förvandlar vattenföroreningar till luftföroreningar så står Naturvårdsverket ännu så länge maktlös. Den nya luftvårdslagen kommer först sommaren 1969."

ASEA har i anmälningsskriften anfört i huvudsak följande.

Artikeln innehåller ett reportage om ASEA:s nya anläggning i Öjebyn utanför Piteå, dit företags tillverkning av isolationsmaterial överfördes från Västerås, sedan inrikesministern förhört sig om företags möjligheter att ta upp en tillverkning i Norrbotten och därmed skapa arbetstillfällen i övre Norrland. Innehållet i ar-

tikeln är grovt missvisande och delvis direkt felaktigt. Bl.a. återges vissa uttalanden av överdirektör Valfrid Paulsson vid Statens Naturvårdsverk på ett sätt som exemplifierar hur man genom en försåtlig blandning av uttalanden av en myndighet och skribentens egna påståenden och slutsatser skapar intryck av en riktigt återgiven officiell uppfattning. Anmälaren anger en rad exempel på rena osanningar i artikeln:

- 1: ASEA har inte "struntat" i vattenlagen, som AB påstått.
- 2: ASEA har inte släppt ut fenolhaltigt avfall i Pite-ån.
- 3: ASEA bygger ingen ugn för att bränna upp fenolavfallet. Endast lackkokeriet, som kommer att sysselsätta fyra till fem man, betraktas som en basplastindustri beträffande vilken man är skyldig att få avloppsfrågan prövad enligt vattenlagen.
- 4: ASEA har inte, som tidningen påstått, gett ut en kommuniké med medgivandet "att det beror på ett misstag att inte avloppsfrågan blev löst i tid, men att man nu förhandlar med kommunen om byggandet av en förbränningsstation så att avfallet kan brännas upp istället för att spridas i vattnet". Däremot har platschefen vid Öjebyn-fabriken meddelat TV-Aktuellt att överdirektör Paulssons uppgifter måste bygga på ett missförstånd, eftersom ASEA sedan länge haft kontakt med vatteninspektionen och naturvårdsverket i frågan.
- 5: ASEA har inte åstadkommit luftföroreningar i Öjebyn av giftigt avfall. Sådan tillverkning skall inte överflyttas dit förrän en från naturvårdssynpunkt tekniskt tillfredsställande lösning beträffande avfallet föreligger.

Direkt missvisande är enligt anmälningsskriften det i artikeln intagna fotografiet jämte bildtext. Avsikten måste synbarligen ha varit att få läsaren att tro att det rör sig om någon ASEA-anläggning. I själva verket återger fotot en stadsbild från Göteborg och röken kommer från stadens elverksskorsten.

I sitt svaromål bemöter AB punkt för punkt dessa anmärkningar och vidhåller i huvudsak sina ursprungliga uppgifter, som tidningen bygger på uttalanden av överdirektör Paulsson och ASEA:s platschef i Öjebyn. Det medges att den angivna underrubriken till artikeln fått en felaktig avfattning, vilket AB beklagar. Tidningen

PRAKTIKFALL

anser inte att det felaktiga innehållet i bildtexten vilselett läsarna. Det framgår av artikeln att någon förbränningsstation inte uppförts och det bör därför stå klart för läsaren, att fotografiet inte avser ASEA:s fabrik i Öjebyn. Rubriken "Naturvårdsverket slår till mot ASEA:s nya lortfabrik" saknar enligt tidningen inte stöd i själva artikeln och är försvarlig med hänsyn till vad som framkommit.

Sammanfattningsvis hävdar AB att det vid bedömande av frågan om artikeln utformats enligt god publicistisk sed är av betydelse att AB — utgående från en statlig myndighets uppgifter — allvarligt kritiserat den nonchalans ett storföretag visat mot vattenlagens bestämmelser. Av allt att döma är det genom naturvårdsverkets och länsstyrelsens ingripande som skadeverkningar förhindrats. AB:s strävan har varit att sakligt kritisera förhållanden som är av vitalt intresse för hela befolkningen, nämligen den stora faran för miljöförstöring.

Nämndens uttalande:

Enligt vad ASEA uppgivit föreligger skyldighet att få avloppsvattenfrågan vid fabriken i Öjebyn prövad enligt vattenlagen endast beträffande en viss mindre del av den planerade tillverkningen. ASEA har vidare upplyst, att denna del av tillverkningen ännu inte överflyttats till fabriken och att den inte heller avsetts att överflyttas dit förrän en från naturvårdssynpunkt tekniskt tillfredsställande lösning föreligger i fråga om avfallet.

Mot bakgrunden av dessa uppgifter, som inte blivit vederlagda, framstår innehållet i artikeln jämte dess rubricering i väsentliga avseenden som grovt felaktigt. Det i anslutning till artikeln återgivna fotografiet måste anses vara uppenbart vilseledande.

Aftonbladet har i detta fall allvarligt brutit mot god publicistisk sed.

(PK:s Årsbok 1969)

Atlas Copco

För artiklar i Aftonbladet den 13 och 20 mars samt den 26 juni 1968 har Atlas Copco AB, Stockholm, anmält tidningen hos nämnden.

Artikeln den 13 mars hade rubriken "Svenskt storföretag smyg-säljer till Rhodesia" och underrubriken "Atlas Copco handlar fortfarande med Rhodesia, trots att FN och den svenska regeringen har sagt nej till det". Enligt artikeln kringgår Atlas Copco rege-ringsförbudet och trotsar FN-blockaden genom att sända varor till Rhodesia via Moçambique. Som "bevis" återges faksimil av en packsedel från Atlas Copcos dotterbolag Avos, på vilken kun-den angivits vara AC Rhodesia.

Artikeln den 20 mars hade rubriken "Här är beviset: Atlas Cop-co exporterar direkt till Rhodesia!" Åter gjordes gällande att före-taget exporterar till Rhodesia och har gjort det under de två år FN-bojkotten gällt, och åter åberopades ett faksimil, denna gång av en lista på de nummerserier som sades gälla vid leveranser till Atlas Copcos olika dotterbolag. Denna artikel infördes endast i tid-ningens första upplaga. Redaktionsledningen lät den utgå ur föl-jande upplagor på rekommendation av en medarbetare, som av bolaget fått en förklaring rörande listan.

Artikeln den 26 juni var en ledare med rubriken "Affärer, politik och blod i Afrika". I ledaren hette det att misstanken inte kan ute-slutas att Atlas Copcos avdelningskontor i Rhodesia sysslar med import från Sverige och att företaget alltså gör sig skyldigt till lag-brott.

I anmälningsskriften omtalas bl.a. att Atlas Copcos verkställande direktör K.-A. Belfrage med anledning av artikeln den 13 mars i ett uttalande för TT samma dag hade förklarat att företaget inte sänt några varor till Rhodesia sedan detta förbjudits. Den pack-sedel, som AB korrekt återgivit, hade varit felaktigt utskriven på grund av ett rutinmässigt upprepat misstag vid dotterbolaget Avos i Örebro. Vid databehandling på huvudkontoret i Stockholm hade felet dock rättats, varför orderserien korrekt utskrivits på Atlas Copco Zambia, inte AC Rhodesia. Bolaget hade lämnat statsrådet Lange och statssekreterare von Sydow en redogörelse för ärendet; Lange hade därefter gjort ett uttalande, av vilket framgick att nå- gon export från företaget med Rhodesia som slutdestination inte kunnat ledas i bevis. Tullverket hade bekräftat att någon export från Sverige med uppgiven destination till Rhodesia inte förekom-

mit. Företaget hade också försäkrat statsrådet att åtgärder vidtagits för att hindra att i Sverige tillverkade varor nådde Rhodesia via det företag i Sydafrika, i vilket Atlas Copco är intressent. Langes uttalande hade tillställts AB och införts i tidningen den 16 mars.

Trots detta har AB återkommit till Atlas Copcos förhållande med en envishet som leder tanken till förföljelse. Tidningen har brustit i saklighet och opartiskhet och har sökt ge trovärdighet åt felaktiga påståenden genom faksimil av "bevis" som ingenting bevisar, anser anmälaren. Påståendena innebär beskyllning om olagliga och straffbara handlingar. Artiklarna är kränkande för företaget och dess ledning, skadliga för dess anseende och vilseledande för läsekretsen.

Aftonbladet har i svaromål till nämnden anfört bl.a. följande. Artikeln den 13 mars hade grundats på fraktsedlar och samtal med anställda. Källorna måste anses ha utgjort skälig grund för antagande att export till Rhodesia ägt rum. Företagets förklaring var så komplicerad att tidningens journalister inte rimligen kunnat väntas sätta tilltro till den. Tidningen hade återgivit såväl företagets TT-meddelande som handelsministerns uttalande.

Beträffande artikeln den 20 mars hade Atlas Copco talat om en ordernummerlista som nyligen ersatts. Tidningen hade dock tagit del av många olika listor. På alla hade förekommit "skrivfel". Rhodesia förekom alltså som exportland på det ena papperet efter det andra. En sammanblandning mellan Rhodesia och Zambia var utesluten. Företagets platschefer i dessa länder hade vidare bekräftat att filialen i Rhodesia bedrev "normal" verksamhet. — Redaktionsledningen hade dock trots allt ansett den i artikeln den 20 mars åberopade nummerserien vara otillräckligt "bevis", och artikeln togs därför ut efter att ha varit införd endast i första upplagan.

AB bestrider anmälarens uppgift att företaget inte fått tillfälle att yttra sig om det nya dokumentet. Tidningen hade före publiceringen förgäves försökt få en förklaring från Atlas Copco. Företaget har även i ett otal andra fall avböjt att uttala sig. Dess ovilja att samarbeta har betydelse för det källkritiska problemet. Det kan inte anses orimligt att tidningen haft svårt att sätta tilltro till före-

tagets ”komplicerade och relativt otroliga förklaringar” och i stället tillmätt de dokumentariska beläggen stort värde.

Atlas Copco har i påminnelser till nämnden hävdat, att tidningen inte i något fall före publiceringen tillställt företaget de handlingar, som åberopats som bevis. Tidningen hade inte dementerat sitt felaktiga påstående den 20 mars och försöker alltjämt misstänkliggöra bolaget.

Nämndens uttalande:

I de påtalade artiklarna har Aftonbladet framfört kategoriska påståenden som utgör beskyllningar mot Atlas Copco för lagbrott. Tidningen har inte visat fog för dessa beskyllningar. Vad angår artikeln den 20 mars har tidningen medgivit, att det föregivna beviset för export till Rhodesia inte var tillräckligt. Ändå har tidningen inte publicerat något tillrättaläggande. I stället har tidningen i ledaren den 26 juni ånyo antytt att Atlas Copco kan misstänkas för lagbrott genom export till Rhodesia.

Nämnden finner att Aftonbladet i detta fall allvarligt kränkt god publicistisk sed.

(PK:s Årsbok 1969)

Enskilda Banken

Genom sin verkställande direktör Marc Wallenberg Jr har Stockholms Enskilda Bank påtalat en artikel i Aftonbladet den 24 juni 1968 med rubriken ”Thordén — fattigpojken som blev storredare knäcktes av storbankerna”.

Anmälningsskriften påtalar bl.a. följande påståenden i artikeln.

- a) ”Enskilda Banken lovade krediter men svek givna löften.”
- b) ”Wallenbergarna spelade över en jätteorder från Mobil Oil till Eriksbergs Varv just som Thordén skulle skriva kontrakt.”
- c) ”Wallenberg lät utan att tala med Thordén lämna hans fartyg till försäljning hos en skeppsmäklare.”
- d) ”Den svåra likviditetskrisen från hösten 1957 till slutet på Thordén-sagan i mars 1968 orsakades av storbankerna.”

Såväl rubrikens påstående som vart och ett av påståendena a) — d) är enligt anmälaren felaktiga och kränkande. AB har brutit mot

PRAKTIKFALL

PK-reglernas krav på korrekt information, på saklighet och opartiskhet i nyhetsförmedlingen samt på en kritisk granskning av nyhetskällorna. Tidningen har inte sökt kontrollera uppgifterna hos de utpekade bankerna.

Anmälaren åberopar en bilaga till statsutskottets utlåtande nr 90 till 1958 års riksdag och omtalar vidare att AB i en opinionsyttring den 10 oktober 1962 själv lämnat en korrekt sakbeskrivning som strider mot innehållet i artikeln den 24 juni 1968. Banken har vid samtal med tidningens redaktionschef påtalat felaktigheterna och erbjudit en medarbetare i tidningen att ta del av bevismaterial för att kunna kontrollera det skrivna och få möjlighet att hederligt korrigera misstagen. AB hade dock varken utnyttjat erbjudandet eller rättat felaktigheterna.

Aftonbladet har i svaromål till nämnden uppgivit att uppgifterna i den påtalade artikeln hämtats från Thordéns självbiografiska bok "Alla mina skepp" och ur en undersökning som professor Robert Kristensson gjort om varvskrisen. Sakuppgifterna hade publicerats åtskilliga gånger tidigare utan att föranleda någon anmälan till nämnden. Tidningen åberopar förutom ett mot banker och kreditanstalter kritiskt yttrande av professor Kristensson även ett yttrande av förre handelsministern John Ericsson i riksdagens andra kammare den 18 april 1958, då statens borgensåtaganden diskuterades. Talaren hade bl.a. hävdat att Thordén blivit lovad krediter som senare inte beviljades. Tidningen sade sig även ha grundat sig på annan dokumentation.

Artikeln hade innehållit tillspetsad kritik och gjorde inte anspråk på att ge en fullständig bild. Av ingressen hade framgått att det kanske aldrig blir helt klart vad som var orsaken till varvskrisen och till Thordéns svårigheter.

I den fortsatta skriftväxlingen inför nämnden har anmälaren bl.a. kritiserat de källor tidningen redovisat.

Tidningen har för sin del hävdat att dess redaktionschef vid det av banken omnämnda telefonsamtalet erbjud banken att inkomma med ett genmäle, en möjlighet som banken inte utnyttjat men som alltjämt står öppen.

Härtill har banken genmält att dess bemötande inte skulle ha till-

närmelsevis samma effekt som om tidningen själv korrigerat uppgifterna. Det var för att få en fullt effektiv korrigerings som banken påyrkat att tidningen själv skulle lägga de felaktiga uppgifterna till rätta.

Nämndens uttalande:

Aftonbladets för anmälaren kränkande skildring av varvskrisen i Uddevalla grundar sig på ett ensidigt material utan att detta klargörs för läsarna och utan att den i artikeln klandrade parten beretts tillfälle att yttra sig. Inte heller framgår det av tidningens presentation att det föreligger ett offentligen redovisat, av tidningen outnyttjat material, som ger en annan bild än den som bibringas läsaren.

Den anmälda artikeln är på grund av det anförda oförenlig med god publicistisk sed.

(PK:s Årsbok 1969)

Svensk Sundolitt

För artiklar i samband med ett vräkningsärende har Svensk Sundolitt AB, Vårgårda, anmält Göteborgs-Tidningen och Västgöta-Demokraten.

För GT:s vidkommande avser anmälan en artikel söndagen den 12 januari 1969. På första sidan anges artikeln med rubriken "Ägaren vill ha huset till sommarbostad. Familj med 2 små ställs på gatan!" Huvudartikeln inuti tidningen har rubriken "Chockbesked till barnfamilj. Vräks de för att chefen skall få sommarnöje?"

Anmälan mot VD gäller en artikel den 14 januari 1969 med rubriken "Barnfamilj i Vårgårda vräks. Bostaden blir direktörsnöje?"

GT-artikeln omtalar att en ung tvåbarnsfamilj i Vårgårda på torsdagen ställs på bar backe, då kronofogdemyndigheterna kommer att flytta ut familjens tillhörigheter från den villa där den bott i flera år. Familjefadern har hyrt villan av ett företag där han tidigare varit anställd, men hyreskontraktet sades upp i samband med att företaget sommaren innan lades ned. Han fick beskedet att uppsägningen bara var en formsak och att familjen skulle få bo kvar tills den hunnit skaffa något nytt. Nu skall emellertid den nye

PRAKTIKFALL

ägaren — Svensk Sundolitt — ”rusta upp huset för att användas till representations- eller sommarbostad. Nu har domstolen beslutat vräkning”. — GT säger sig förgäves ha sökt kontakt med ”den andra parten för att få hans syn på det inträffade”.

VD:s artikel, som publicerades två dagar efter GT:s, uppger att vräkningen beror på att ägaren skall rusta upp huset och använda det som representationsbostad . . . ”Men vi har hört ryktesvägen säger (. . . hustruns namn . . .) förtvivlat till VD, att chefen skall använda huset som sommarbostad.”

Bolaget har inför nämnden bestämt hävdatt att flera av uppgifterna i artiklarna är felaktiga och att publiciteten varit starkt tendentiös. Bolaget behövde villan för personalbostäder. En huvudanmärkning mot båda tidningarna är, att de helt har byggt på den ena partens version av affären och inte gjort några allvarligt menade försök att inhämta bolagets version.

Båda tidningarna har i svaromål till nämnden gjort gällande att de gjort upprepade försök att nå bolagets vederbörande. Av hänsyn till den tidsnöd vari den vräkningshotade familjen befann sig hade publiceringen inte ansetts böra fördröjas.

Nämndens uttalande:

Göteborgs-Tidningen och Västgöta-Demokraten har anfört sociala och humanitära motiv för publiceringen av artiklarna om vårgårdafamiljen. Svensk Sundolitt AB har emellertid inte påtala publiceringen som sådan utan tidningarnas underlåtenhet att inhämta bolagets version av affären, varigenom framställningen blivit ensidig och felaktig.

Om orsakerna till att kontakt inte förekom före publiceringen har parterna lämnat motstridiga uppgifter. Nämnden saknar tillräckligt underlag för att ta ställning i denna fråga.

Med hänsyn till vårgårdafamiljens belägenhet kan något klarar inte riktas mot att tidningarna beslöt om en publicering, som i huvudsak stöddes på endast den ena partens uppgifter.

Nämnden finner emellertid att tidningarna vid presentationen av ett så ensidigt material hade bort iaktta större varsamhet än som skett.

Göteborgs-Tidningen har i rubriken och den utförliga intrö-

duktionstexten på första sidan kategoriskt påstått att ägaren skall ha huset till representations- och sommarbostad. Västgöta-Demokraten förklarar i ingressen lika förbehållslöst att huset skall bli representationsbostad och återger i samma ingress vad en person "hört ryktesvägen" om att chefen skall använda huset som sommarbostad.

I nämnda avseenden finner nämnden de påtalade artiklarna oförenliga med vad god publicistisk sed kräver.

(PK:s Årsbok 1970)

Osby-pannan

I en anmälan till nämnden mot Sydöstra Sveriges Dagblad har Osby-Pannan AB anfört i huvudsak följande.

Bolaget fick den 15 januari 1968 vetskap om att ett öppet brev, ställt till bolaget, samma dag införts i SSD under rubriken "Missnöjda olofströmare begär i ett öppet brev svar av AB Osby-Pannan".

Bolaget tog genast kontakt med tidningens ansvarige utgivare och framförde att bolaget anständigtvis borde ha beretts tillfälle att ta del av det öppna brevets innehåll innan det publicerades och på så sätt få möjlighet att gå i svaromål i samma nummer av tidningen. Bolaget fick den uppfattningen att utgivaren i stort delade bolagets synpunkter. Han lovade att be tidningens chefredaktör ta kontakt med bolaget i frågan.

Först den 16 februari, efter påstötning hos chefredaktören, fick bolaget svar av den 9 februari infört, och då endast på insändarplats. Vad som förekommit hade skadat bolaget och utnyttjats av dess konkurrenter.

Tidningen har i svaromål anfört att den fick bolagets svar omkring den 12 eller 13 februari och införde det i obesket skick. Innehållet var sådant att det i enlighet med tidningens redigeringsprinciper placerades på insändaravdelningen.

Nämndens uttalande:

Med hänsyn till de skadeverkningar, som innehållet i det öppna brevet kunnat medföra för bolaget, hade tidningen bort bereda

PRAKTIKFALL

bolaget tillfälle att med det snaraste bemöta det öppna brevet
helst i omedelbar anslutning till detta.

Tidningen har i detta fall handlat i strid mot god publicistisk
sed.

(PK:s Årsbok 1969)

Örebro-Kuriren

Örebro-Kuriren har hos opinionsnämnden anmält Göteborgs-Tidningen för en artikel den 10 oktober 1967 under den fyrspaltig rubriken "Experimenten blev döden. Örebro-Kuriren läggs ned".

I sin anmälan hävdar Örebro-Kuriren att uppgifterna om den förestående nedläggningen saknar all grund, att artikelns samtliga meningar innehåller felaktigheter, att artikeln uteslutande tillkommit för att skada tidningen och att betydande skada också bedömas ha uppstått. Publiceringen strider mot de mest elementära reglerna för anständig journalistik.

I yttrande över anmälningen hänvisar GT till den oförbehållsamma dementi som införts på ledande plats i tidningens nummer för den 11 oktober och beklagar även för nämnden att artikeln kommit att publiceras. GT:s chefredaktör hade den 10 oktober på kvällen med TT:s medverkan fått en dementi utsänd.

Nämndens uttalande:

Göteborgs-Tidningen har, såsom tidningen också medgivit, publicerat ett rykte om nedläggning av Örebro-Kuriren utan att företagit någon som helst kontroll av sanningshalten i meddelandet. Med hänsyn till den skada som ett meddelande av detta slag kan vålla och som inte kan uppvägas ens av ett oförbehållsamt beklagande i efterhand, finner opinionsnämnden att Göteborgs-Tidningen allvarligt brutit mot reglerna för vederhäftig nyhetsförmedling.

(PK:s Årsbok 1969)

Radionämnden uttalar

NJA-programmet

Som en introduktion till radionämndens utlåtande över NJA-pjäsen och den efterföljande utfrågningen behövs en del faktiska uppgifter och förklaringar. Dessa är hämtade ur Sveriges Radios yttrande över anmälningarna till radionämnden från professor Axel Ahlmark, Stockholm, företagsläkaren vid NJA, doktor Bertil Moosberg, Luleå och hr Olof Bagge, Oskarshamn. Endast några få citat kan emellertid återges ur detta yttrande, som omfattar 31 ”punkter” och kompletteras med två bilagor, innehållande bl.a. kommentarer till NJA-programmet av TV 2-chefen Örjan Wallqvist.

Programmet sändes onsdagen den 25 februari 1970. Det bestod av två delar, dels pjäsen ”NJÄ”, dels en debatt del utformad som en ”hearing”. Hela programmet direktsändes från studio 2 i TV-huset i Stockholm. Pjäsen sändes mellan kl. 19.32 och 20.56. Hearingen sändes mellan kl. 21.05 och 22.35. Programledare under hearingen var Lena Wennberg och Christina Jutterström. Programmet producerades av redaktionen för ”Direkt — Mittiveckan” i samarbete med TV2-teatern. Projektledare var John Sune Carlson och ansvarig programutgivare för hela programmet Roland Hjelte.

Tre motiv, som föranledde TV 2 att överväga en visning av pjäsen ”NJÄ”, anges i Örjan Wallqvists kommentar:

”Den representerade en aktuell uppmärksammas teaterkonst; den aktualiserade problem kring den moderna agitationsteatern: den behandlade — rätt eller fel — viktiga frågor inom arbetsliv och arbetsmedicin.

’NJÄ’ hade därtill blivit ett begrepp som förekom allt flitigare i den offentliga debatten. Det bedömdes som ytterligare ett skäl för att låta också en större allmänhet få tillfälle att själv bedöma pjäsens art och sannolikheten i de påståenden som pjäsen framför.”

Av hänsyn till Sveriges Radios krav på balans och opartiskhet kunde pjäsen inte sändas separat, framhåller Wallqvist och fortsätter:

”Den handlar om ett bestämt företag, Norrbottens Jernverk ab. Namngivna eller på annat sätt identifierbara människor gestaltas, delvis på ett kritiskt sätt, i pjäsen. En förutsättning för att kunna sända den i TV 2 var därför att personer, som direkt berördes av pjäsen, accepterade att delta i ett följdprogram i vilket de gavs generösa möjligheter att presentera sin uppfattning om pjäsens sanningshalt och bemöta den kritik som pjäsen riktar mot dem. Avsikten var vidare att behandla pjässtoffet på ett mera generellt sätt med hänsyn till att Norrbottens Jernverk ingalunda är unikt som företag eller arbetsmiljö.”

Med hänsyn till konflikten i malmfälten uppsköts sändningen till dess strejken upphört. Promemorian innehåller en utförlig redogörelse för de förberedelser som gjordes och de kontakter som togs.

Örjan Wallqvist avslutar med följande sammanfattning:

”Pjäsen ’NJA’ har under lång tid och i legala former spelats inför publik. Den har prisats för sina artistiska kvaliteter. I princip bör TV kunna distribuera teaterföreställningar som visats på detta sätt på scener.

Programverksamheten i TV har att iaktta bestämda regler vad avser bl.a. balans i åsikter. Pjäsen ’NJA’ är kontroversiell till sitt innehåll. Dess framförande i TV måste därför ske under beaktande av gällande programregler. I programmet fanns sådana åtgärder vidtagna att kravet på balans var tillgodosett.

Det har anförts att pjäsen skulle vara kränkande för enskild person. Med hänsyn till att både dr Moosberg och generaldirektör Hörjel inte vid något tillfälle själva framfört någon sådan åsikt utan tvärtom förklarat sig villiga att delta, har det bedömts så att någon ’kränkning’ inte skulle föreligga om programmet sändes.

Vad beträffar dr Moosberg iaktogs även den omsorgen, att professor Ahlmark inbjöds till hearingen och det var helt ostridigt att hr Ahlmark främst avsåg att tillbakavisa den kritik som pjäsen riktat mot ’läkaren!.”

De 31 punkterna i Sveriges Radios yttrande upptar tio A 4-sidor. Det innehåller ett utförligt resonemang om vad kraven på saklighet och opartiskhet bör anses förutsätta och ger även kommentarer till kritik, som framförts i professor Ahlmarks anmälan. I den sista

punkten, nr 31, sammanfattar Sveriges Radio sina principiella synpunkter på följande sätt:

”Av vad som tidigare anförts torde ha framgått att framförande i radio och TV av teaterstycken av det slag NJA representerar ställer Sveriges Radio inför programpolitiska frågeställningar av delvis ny och komplicerad art. De har grundligt diskuterats inom företaget. En av huvudpunkterna i denna diskussion har gällt om det i fall som detta måste anses nödvändigt att klargöra för de i pjäsen angripa personerna, att deras medverkan i den efterföljande debatten är en förutsättning för att pjäsen skall kunna framföras. Som framgått av TV2-ledningens redogörelse för hur överenskommelse om medverkan träffades har ett sådant uttryckligt klarläggande av situationen för de berörda personerna inte gjorts. Även med beaktande av de omständigheter som redovisats måste företagsledningen konstatera att det är tveksamt om det kan anses försvarligt av Sveriges Radio att visa NJA.”

I det sammanträde där radionämnden tog slutlig ställning till NJA-programmet deltog följande ledamöter: Ordföranden, direktör Rune Hermansson, de ordinarie ledamöterna fil. lic. Leif Carlsson, direktören Thage Peterson, direktören Nils Stenberg, författaren Per Olof Sundman och teol. lic. Anne-Marie Thunberg samt suppleanterna författaren Folke Isaksson och förlagschefen Jan-Erik Wikström. Sekreterare var assessor Staffan Vängby. Det antecknades i protokollet att författaren Folke Isaksson deltog i avgörandet av ärendet rörande NJA-pjäsen. Efter offentliggörandet av nämndens utlåtande skrev Isaksson en artikel i Dagens Nyheter, där han anförde starka betänkligheter mot beslutet och meddelade att han i konsekvens härmed hade anhållit om att bli befriad från uppdraget som suppleant i radionämnden.

Radionämndens utlåtande om NJA-programmet, som i enlighet med nämndens praxis är utformat som en svarsskrivelse till anmälaren, har följande lydelse:

”Ang. TV-programmen ’Nils Johan Andersson m.fl.’ och ’Direkt — Mitt i veckan’, som sändes i TV 2 den 25 februari 1970.

I skrivelser till radionämnden har Ahlmark, Bagge och Moos-

berg anmärkt mot TV-programmen 'Nils Johan Andersson m.fl.' och 'Direkt — Mitt i veckan'.

Ahlmark anför, att i pjäsen 'Nils Johan Andersson m.fl.' görs gällande att företagsläkaren — dvs. Moosberg — för att gagna företaget under många år underlåtit att för en järnverksarbetare omtala att denne drabbats av den livshotande sjukdomen silikos, vilket ledde till att vederbörande fick gå kvar i arbetet och därigenom invalidiserades. Ahlmark anser, att de synnerligen allvarliga anklagelserna mot Moosberg vederlagts av verkställda undersökningar. Han anser också att generaldirektören Nils Hörjel i pjäsen beskylls för ärerörigt handlande. Ahlmark anför vidare bl.a. att det förhållandet att Dramatiska teatern redan visat pjäsen inte rättfärdigar att Sveriges Radio gör detsamma och att Sveriges Radio dessutom känt till att det förelegat starka tvivel på att skildringen av företagsläkaren var sann. Ahlmark finner det moraliskt förkastligt att man skadar en enskild individ för ideologiska syften. Beträffande det i anslutning till pjäsen sända programmet 'Direkt — Mitt i veckan' anför Ahlmark, att sakligheten och opartiskheten blev i avsevärd mån lidande genom att programledningen inte var mogen sin uppgift. Han anser, att han inte fick tillfälle att rätta en vilseledande uppgift om silikossituationen i Sverige och utlandet och att programledarna underlät att rätta en uppgift om att Arbetsmedicinska institutet var en ren arbetsgivarorganisation. Ahlmark förutsätter, att nämnden också tar hänsyn till andra grovt missvisande omdömen i pjäsen och följdprogrammet, och anför att andra utpekade personer tydligen ej lämnades tillfälle att försvara sig. Ahlmark önskar, att radio-nämnden klargör vikten av att Sveriges Radio i program på god sändningstid ger en väl förberedd, saklig och opartisk analys av det sätt på vilket silikoskontrollen sköts av Norrbottens järnverk.

Moosberg anför, att han i pjäsen blivit utsatt för oriktiga beskyllningar, och finner det synnerligen anmärkningsvärt att Sveriges Radio sände pjäsen trots att man blivit upplyst om de riktiga sakförhållandena. Beträffande 'Direkt — Mitt i veckan' anför Moosberg, att han inte fick tillfälle att bemöta direkta osanningar som uttalades av pjäsförfattare och aktörer under debatten.

Bagge anmärker i pjäsen särskilt på avsnittet om Hörjel och anser att i den utfrågning och diskussion som ingick i 'Direkt — Mitt i veckan' de båda programledarna inte var neutrala utan klart

visade att deras sympatier var för teatergruppen.

Sveriges Radio har yttrat sig över anmärkningarna.

Radionämnden är inte behörig att — såsom Ahlmark önskar — meddela föreskrifter för framtiden om programmets innehåll eller utformning. Sådana önskemål bör framföras till ledningen för Sveriges Radio.

I anledning av anmärkningarna i övrigt har radionämnden tagit del både av det program, vari pjäsen sändes, och av det efterföljande, till pjäsen anknutna programmet 'Direkt — Mitt i veckan'.

Radionämnden saknar befogenhet att bedöma om pjäsen genom angrepp på Moosberg och Hörjel eller i annat hänseende innefattar yttrandefrihetsbrott. Fråga härom prövas enligt radioansvarighetslagen.

Enligt radiolagen skall den Sveriges Radio tillkommande ensamrätten att avgöra vilka radioprogram som skall förekomma i rundradion utövas opartiskt och sakligt. I övrigt föreskrivs att ensamrätten skall utövas enligt de riktlinjer, som fastställs genom avtal mellan staten och Sveriges Radio. Detta innebär att kraven på opartiskhet och saklighet är grundläggande regler med giltighet för hela programverksamheten. Visserligen kan det förekomma program, t.ex. pjäser, som helt saknar anknytning till verkligheten och där dessa krav således inte blir aktuella. Den nu förevarande pjäsen är emellertid utan tvivel underkastad nämnda krav. Den tar ställning i den aktuella samhällsdebatten och den omständigheten att denna meningsyttring fått pjäsens form kan inte frita Sveriges Radio från att tillämpa opartiskhets- och saklighetskraven på den även om tillämpningen får anpassas till den valda formen.

Det kan inte göras gällande att pjäsen är opartisk och den är otvivelaktigt inte heller avsedd att vara det. I en rad betydelsefulla frågeställningar som pjäsen tar upp lämnar den en klart ensidig framställning och i den mån motstående åsikter kommer till tals sker det i förlöjligande form.

Enligt radionämndens uppfattning är pjäsen också osaklig på viktiga punkter. Sålunda görs gällande att den företagsläkare, som förekommer i pjäsen och vars identitet står fullt klar, i åtta år har vetat att en arbetare har haft silikos utan att tala om det för honom. Det material som stått till nämndens förfogande visar

emellertid inte att läkaren vetat om att någon arbetare haft silikos utan att underrätta honom om det. — Pjäsen tar vidare upp den utredning som verkstälts rörande en av styrelseledamöternas medverkan i Norrbottens Järnverks köp av ett planetvalsverk. Utredningsmannen — Hörjel — får i pjäsen säga, att den utpekade styrelseledamoten satt med i styrelsen och var med i kommittén som beslutade att installera verket, ett uttalande som inte kan tydas på annat sätt än att styrelseledamoten deltog i beslutet om inköp av valsverket. Av den offentliga utredningen framgår emellertid att ingivna anbud inte behandlades i styrelsen. Utredningen anger i stället som slutsatser att styrelsen varken diskuterade eller fattade beslut om var ordern på valsverket skulle placeras och att nämnde ledamot inte hade någon del i bolagets avgörande beträffande själva upphandlingen av detta. Utredningen innehåller också ett uttalande enligt vilket en viss åtgärd av den ifrågavarande styrelseledamoten betecknas som otillbörlig. Detta nämns inte i pjäsen, som ger intryck av att utredningsmannen inte fann skäl till någon anmärkning.

Självfallet måste det för tittarna stå klart att en TV-pjäs inte får tas alldeles bokstavligt. De inslag vari sakfelen ingår måste emellertid uppfattas som påståenden att Moosberg riskerat de anställdas hälsa i företagets intresse resp. att Hörjel avsiktligt förbigått omständigheter av väsentlig betydelse för bedömningen av valsverksaffären. Med hänsyn till vad som nyss anförts är sådana påståenden utan tvivel osakliga.

Radionämnden har inte någon utredning om huruvida pjäsen i övrigt innehåller sakfel och finner inte heller någon sådan behövlig för ärendets prövning.

Otvivelaktigt förelåg vissa skäl för att sända pjäsen. Den behandlar viktiga samhällsfrågor kring vilka det enligt avtalet åligger Sveriges Radio att stimulera till debatt. Pjäsen har spelats vid ett antal offentliga föreställningar och givit upphov till en omfattande debatt. Den är vidare ett typexempel på ett speciellt slag av modern samhällsdebatterande teater och kan möjligen betraktas som en av de nuets händelser vilka det åligger Sveriges Radio att i lämplig form upplysa om.

Bristande opartiskhet i ett program bör — oavsett i vilken programform den förekommer — enligt radiolagen och avtalet kunna balanseras genom en lämplig utformning av andra delar av

programverksamheten. Mera tveksamt är hur därmed förhåller sig i fråga om bristande saklighet. Avtalet innehåller visserligen att inte endast bestämmelsen om opartiskhet utan även saklighetskravet skall tillämpas med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet skall råda i rundradion. Avtalet föreskriver emellertid också att Sveriges Radio före sändning av program så noggrant som omständigheterna medger skall kontrollera sakuppgifter i programmet. I princip måste denna regel, om den skall ha någon innebörd, betyda att program som enligt vad Sveriges Radio vet eller borde veta i väsentliga avseenden innehåller felaktiga sakuppgifter inte får sändas. Med hänsyn till föreskriften att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet skall råda i rundradion bör dock inte uteslutas att radion kan sända ett sådant program, dock endast under den förutsättningen att sakfelen tillrättaläggs i anslutning till programmet så att saklighetskravet blir tillgodosett.

I syfte att balansera partiskheten och klarlägga verklighetsunderlaget för pjäsen sände Sveriges Radio samma kväll — med avbrott endast för ett cirka 10 minuter långt nyhetsprogram — ett följdprogram, 'Direkt — Mitt i veckan', som betecknades som en diskussion i utfrågningens form. Denna leddes av två av radions tjänstemän som ordförande. Dessa sökte uppenbarligen styra utfrågningen och diskussionen så att olika frågor skulle bli behandlade och så att programmet inte skulle dra för långt ut på tiden. I följdprogrammet deltog de båda ovan angivna, i pjäsen hårdast angripna personerna ävensom ett antal experter samt ett par av pjäsens författare och skådespelare liksom företrädare för och anställda vid Norrbottens Järnverk.

Vid bedömningen av frågan om följdprogrammet skapade balans i fråga om opartiskheten och lade sakfelen till rätta är det av viss betydelse att det efterföljande programmet av naturliga skäl sändes på sämre lyssnartid, vilket också bekräftas av en av Sveriges Radio verkställd lyssnarundersökning. Mot sammansättningen av deltagarna i följdprogrammet är visserligen i och för sig inte något att anmärka ur opartiskhets- och saklighetssynpunkt. Genom att programledarna uppenbarligen ansåg sig böra eftersträva balans också inom följdprogrammet ökades dock svårigheterna att skapa balans i förhållande till pjäsen. Den hårda styrningen av följdprogrammet medförde att alla frågor inte blev till-

PRAKTIKFALL

räckligt fullständigt behandlade. Det saknas anledning anta annat än att programledarna strävade efter att handla opartiskt. Trots detta kunde tittarna i några fall — delvis som en följd av den hårda styrningen — lätt få intrycket att de var partiska. Sålunda kom t.ex. ett av en deltagare gjort påstående att arbetsmedicinska institutet har varit en ren arbetsgivarorganisation att stå okommenterat mot den ena programledarens presentation av en av de deltagande experterna som anställd på institutet. Vidare kunde det verka som om programledarna inte ville tillåta att nämnda påstående motsades, eftersom de sökte avbryta experten när han senare ville redogöra för institutets status. En av deltagarna i följdprogrammet lämnade uppgifter om silikosrisken i Sverige i förhållande till vissa andra länder utan att programledningen sökte få dessa belysta eller kommenterade.

Radionämnden finner alltså att klara brister förelåg beträffande det efterföljande programmet när det gällde att balansera partiskheten och tillrättalägga sakfelen i pjäsen. Detta synes framförallt böra tillskrivas den omständigheten att radion underlåtit att i förväg i tillräcklig omfattning utreda vilka sakfel pjäsen kunde innehålla, vilket medförde att förutsättningar inte förelåg att anordna följdprogrammet så att de sakligt riktiga förhållandena klarlades. I förevarande fall, där det i förväg var väl känt att det gjordes gällande att pjäsen innehöll direkta sakfel i väsentliga avseenden, var omständigheterna sådana att det enligt avtalet ålegat Sveriges Radio att i varje fall beträffande dessa förhållanden kontrollera pjäsens sakliga riktighet innan programmet sändes.

Med den utformning följdprogrammet nu fick har det enligt radionämndens uppfattning inte skapat opartiskhet och lagt sakfelen tillrätta. Nämnden finner därför att de båda programmen tillsammans strider mot radiolagens och avtalets krav på opartiskhet och saklighet.”

(RN protokoll maj 1970)

SIDA:s Etiopienprojekt

Ett inslag i TV-aktuellt och TV-programmet ”Fokus”, som båda sändes den 3 oktober 1969, anmälades till radionämnden av generaldirektör Ernst Michanek, Styrelsen för internationell utveckling,

SIDA. Nämnden tog vid behandlingen av detta ärende också ställning till ett "Extra Fokus", som sändes den 8 oktober 1969. Michanek framhåller i skrivelse till radionämnden att utgångspunkten för "Fokus" var en reserapport av två tjänstemän inom statskontoret. I programmet framställdes den felaktigt som statskontorets rapport. Den kritik som förekom i rapporten framställdes som statskontorets kritik. Enligt Michanek refererades reserapporten i "Fokus" så att praktiskt taget endast negativa kritiska synpunkter återgavs och reservationer, som dessa var försedda med i reserapporten, utelämnades. Han anmärker mot att en intervju i "Fokus" med en av rapportförfattarna sammanställts så att den intervjuade måste uppfattas som kritisk i frågor där kompetens enligt egna uppgifter i rapporten saknades, t.ex. byggnadsfrågor. Han anmärker också mot att ett reportage från Etiopien inte gav en översiktlig bild av projektet som helhet och dess historia utan koncentrerades till några punkter med anknytning till kritik som framförts i reserapporten. Utöver intervjun med en av rapportförfattarna gjordes endast en utfrågning i Sverige, nämligen med en sakkunnig i arkitektur och byggnadsteknik, vars uttalanden innehöll en mycket skarp kritik mot byggnadstekniska lösningar i projektet. Programmet och kritiken vidgades till att avse hela den svenska biståndsverksamheten och enkannerligen den i Etiopien. Inslaget i "Aktuellt" förenklade starkt de kritiska synpunkter som senare framfördes i "Fokus".

Enligt Michanek föreligger inget stöd för de mycket hårt sammanfattande omdömen om projektet och svensk biståndsverksamhet som framfördes i programmen, varken i den åberopade rapporten eller i övrig utredning som återgavs i programmet. Han anmärker mot att "Fokus" och inslaget i "Aktuellt" har sammanställts utan medverkan från SIDA, som är ansvarig för den svenska insatsen i projektet. Enligt Michaneks uppfattning hade allmänheten i de två TV-programmen erhållit en i väsentliga delar osaklig redogörelse för skolbyggnadsprojektet och svenskt u-landsbistånd och programmen hade inte sammanställts opartiskt. Tillfälle till svar i ett senare program skulle i detta fall inte ha varit tillfyllest.

Radionämnden framhåller i sitt yttrande:

”Radionämnden finner, att de referat av kritiska synpunkter i reserapporten som lämnades i ’Aktuellt’ och ’Fokus’ utbrutna ur sitt sammanhang gav en bild av de svenska insatserna i det etiopiska skolbyggnadsprojektet som var negativ på ett helt annat sätt än den bild rapporten i dess helhet ger. Viktiga reservationer till kritiken i rapporten — t.ex. hänvisningar till diplomatiska hänsyn som måste tas vid planeringen och synpunkterna på avvägningen mellan de fyra olika väggbyggnadsmaterial som diskuterades i rapporten — saknas i programmen. I andra hänseenden är det omöjligt för en utomstående att på föreliggande material bilda sig en uppfattning om kritiken är berättigad eller inte. Särskilt gäller detta om de inslag som berörde användandet av betong som byggnadsmaterial.

Med hänsyn till kritikens innehåll och utformning och till den effekt den kunnat få i fråga om inställningen till den svenska biståndsverksamheten finner emellertid radionämnden det självklart, att SIDA såsom ansvarig för denna verksamhet och såsom den som närmast kom att framstå som kritikens mål bort få redogöra för sin syn på projektet i samma program. Det må — som Sveriges Radio anför — vara naturligt att journalisterna strävar efter att slå vakt om ”det egna nyhetsmaterialet”, men detta förhållande kan inte berättiga radion att sända program som inte uppfyller de lagliga och avtalsenliga villkoren. Särskilt programmet ”Fokus” hade heller inte sådan dagsaktualitet att Sveriges Radio kan försvara frånvaron av kommentarer från SIDA med att någon ansvarig inte anträffats. Antingen borde planeringen ha skötts så att SIDA-ledningen kunnat medverka i programmet den 3 oktober eller också borde programmet ha uppskjutits. Radionämnden finner därför att inslaget i ’Aktuellt’ och programmet ’Fokus’ den 3 oktober inte överensstämmer med kraven på opartiskhet och saklighet i radiolagen och Sveriges Radios avtal med staten.

Radionämnden har också tagit del av det ’Extra Fokus’ om SIDA:s presskonferens som sändes den 8 oktober 1969 och radiochefens skrivelse till SIDA den 30 oktober 1969 angående bl.a. nämnda program. Från informationssynpunkt hade det i första hand varit av intresse att få veta vad SIDA hade att anföra vid presskonferensen i anledning av kritiken i tidigare program. Härav kom emellertid mycket litet fram. I stället kastade Sveriges Radios reporter fram nya frågor som man i SIDA:s ledning up-

penbarligen inte var beredd på. Resultatet härav blev ett bollande med uppgifter i programmet som endast kunde verka förvirrande på tittaren. Med bättre förberedelser från Sveriges Radios sida och en lämpligare uppläggning av programmet hade detta utan tvivel kunnat belysa både SIDA:s inställning i den debatt som de tidigare programmen givit upphov till och de nya förhållanden som kommit fram. Programmet efterlämnade närmast intrycket av att Sveriges Radio var ute för att ytterligare understryka den kritik som radion i tidigare program riktat mot SIDA. Radionämnden finner på grund av det anförda att programmet inte på ett lämpligt sätt gav upplysning om de händelser som behandlades och inte heller tillgodosåg de krav på opartiskhet och saklighet som radiolagen och radions avtal med staten innehåller. Programmet hade därför enligt nämndens mening inte bort sändas.”

(RN protokoll december 1969)

Kommunalmannen i Lund

Fyra privatpersoner har anmält TV-programmet Fokus den 5 juni 1969. Programmet handlade om de s.k. allaktivisterna i Lund. Två av anmälarna finner det ägnat att förvåna att Sveriges Radio offrar tid och pengar på dylikt, noterar radionämnden i sin skrivelse. De anser att reportaget i och för sig var dåligt och att det tycks höra till en TV-reporters normalmetod att vara infam. De frågar, om Sveriges Radio inte har klart för sig vilken skada man gör genom att uppmuntra sådana ”infantila upptåg” och anser att företaget påtar sig ett stort ansvar. Avslutningsvis frågar de vad ett sådant reportage kostar.

En tredje anmälare begär utredning och åtgärder i anledning av kritik i pressen mot ett inslag i programmet med kommunalrådet Nils Gustavsson i Lund. Den fjärde anmälaren har anmärkt på samma inslag, som enligt hans mening var ”synnerligen osmakligt och ett flagrant övergrepp från såväl reportern som kameramannen”. Denna anmälare anser det önskvärt att radionämnden rekommenderar Sveriges Radios styrelse att omplacera reportern till mindre kvalificerade arbetsuppgifter och önskar veta vilka åtgärder

PRAKTIKFALL

nämnden ämnar vidta för att ett upprepande inte skall komma att ske i fortsättningen.

Radionämnden förklarar i skrivelsen:

”Radionämnden, som har tagit del av programmet, finner att dess ämne och uppläggning i stort står i överensstämmelse med radiolagen och Sveriges Radios avtal med staten. Nämnden, som är helt fristående från Sveriges Radio, kan inte besvara frågan, vad programmet kostade, och är inte heller enligt sin instruktion behörig att yttra sig om anställningsförhållanden inom Sveriges Radio eller meddela föreskrifter för framtiden om programmets innehåll eller utformning.

Vad angår inslaget med Gustavsson bestod det enbart i att reportern försökte få Gustavsson att yttra sig och i att denne, som fotograferades medan han var på väg till tåget, vägrade att uttala sig i den situationen.

Vid bedömningen huruvida sändningen av inslaget strider mot radiolagen eller Sveriges Radios avtal med staten beaktar nämnden, att det för programmets ändamål varit fullt tillräckligt att upplysa, att Gustavsson vägrat uttala sig under dessa omständigheter. Sändningen av inslaget framstår som ett omotiverat intrång i privatlivet och kan inte anses överensstämma med kraven på saklighet och opartiskhet i nämnda lag och avtal. Radionämnden finner sålunda, att Sveriges Radio inte bort sända det påtalade inslaget.”

(RN protokoll juni 1969)

SACO i "Tidsspegeln"

Detta fall gäller ett program i ljudradion, "Tidsspegeln" i P 1 den 29 oktober 1970, och förhandsaviseringen av detta program i P 3 samma dag. Att uppläggningsen av radionämndens yttrande avviker något från andra här redovisade fall beror inte på att man skulle tillämpa något annat sätt när man behandlar anmärkningar mot radioprogram än man gör när det gäller TV. Även av de övriga fallen torde framgå att utformningen av nämndens svar varierar från gång till gång.

Anmälan mot "Tidsspegeln" kommer från Sveriges Akademikers Centralorganisation, SACO. Organisationen hävdar i en skrivelse till nämnden att programmet var tendentiöst upplagt och att det både som helhet och i ett flertal enskildheter inte kunde anses stå i överensstämmelse med principerna om saklighet och opartiskhet i radiolagen och avtalet mellan Sveriges Radio och staten. Kritiken har specificerats i nio punkter.

Eftersom radionämnden inte anser sig kunna pröva den första punkten, som gäller ett påstående att SACO:s företrädare i programmet Benne Lantz skulle ha accepterat medverkan på grundval av felaktiga uppgifter från Sveriges Radio, är det motiverat att återge vad Sveriges Radio säger på den punkten i sitt yttrande:

"Enligt uppgift från Fritiof Haglund meddelades Benne Lantz att i diskussionen i Tidsspegeln skulle deltaga bara Benne Lantz och Uncas Serner och att Fritiof Haglund skulle vara samtalsledare. Haglund säger sig inte kunna förstå hur Benne Lantz kunnat få uppfattningen att hela Tidsspegeln skulle ägnas enbart åt deras samtal; något missförstånd har tydligen uppstått. Birgitta Rembe som samtidigt sökte kontakt med Uncas Serner, säger sig ha givit Serner klart besked om att frågorna också skulle belysas i intervju med någon annan. (Det var då inte klart huruvida man skulle söka kontakt med Valter Åman eller Karl Johan Åberg).

Benne Lantz befann sig vid inspelningstillfället i Karlstad. I studion i Stockholm satt programledaren och Uncas Serner. Före inspelningen som skedde vid 17-tiden, redogjorde Fritiof Haglund för hur inspelningen skulle gå till, bl.a. skulle intervju collage spelas upp under samtalet och bilda utgångspunkt för ytterligare diskussioner. Vidare meddelade Fritiof Haglund enligt minnesbilder från flera redaktionsmedlemmar i studio och kontrollrum, att Karl Johan Åberg var intervjuad, men att man ännu inte bestämt om den intervjun skulle placeras först eller sist i programmet."

Vidare kan upplysas att det citat som finansminister Sträng gjorde av vad ordföranden i Statsanställdas Förbund Gustaf Kolare sagt och som var klippt ur ett anförande i riksdagens höstremiss hade följande lydelse: "SACO-förhandlarna framstår som ett gäng un-

derhållningsartister i stil med Mosebacke monarki.”

Radionämnden behandlar i sitt yttrande SACO:s anmärkningar punkt för punkt:

1. Lantz påstås ha accepterat medverkan på grundval av felaktiga uppgifter från Sveriges Radio

Radionämnden har enligt sin instruktion till uppgift att övervaka att Sveriges Radio utövar sin ensamrätt opartiskt och sakligt samt i övrigt efter de riktlinjer för företagets programverksamhet som har fastställts genom avtal mellan staten och företaget. Nämnden äger däremot inte pröva huruvida Lantz förmått att medverka genom felaktiga uppgifter om programmets uppläggning.

2. Påstående att det i förhandsaviseringen av programmet lämnats en felaktig bild av ett uttalande av finansministern

Sveriges Radio har medgivit att man i två trailers i P 3 samma dag så starkt förkortat ett citat av vad finansministern uttalat i en riksdagsdebatt att det inte framgick att finansministerns yttrande utgjordes av ett citat av vad en annan person sagt. Sveriges Radio har medgivit att förkortningen inte var förenlig med saktlighetskravet. Radionämnden finner vid detta förhållande inte anledning till ytterligare uttalande i denna del av ärendet.

3. I programmet sändes ett antal intervjuer med anonyma SACO-medlemmar. Påstående att urvalet av dessa var tendentiöst och ägnat att ge lyssnarna en felaktig bild av inställningen bland SACO:s medlemmar

Radionämnden finner att Lantz bereddes tillfälle att utförligt kommentera de ifrågavarande intervjuerna och lägga till rätta ev. missförstånd. Med hänsyn härtill och med beaktande av vad Sveriges Radio anfört om syftet med intervjuerna finner nämnden ej skäl till anmärkning.

4. Påstående att klippningar i programmet gjorts utan att Lantz underrättats därom och på sådant sätt att påståenden som det fanns anledning att bemöta fick stå oemotsagda

Om de olika frågeställningar som omfattas av kritiken mot SACO har tagits upp i intervjun med Lantz och intervjusvaren i relevanta delar har blivit korrekt återgivna i programmet, är det enligt

Radionämndens mening utan betydelse om Sveriges Radio genom klippning och på annat sätt redigerat materialet innan programmet sändes. Det är inte nödvändigt att den som intervjuats godkänner redigeringen. I allt väsentligt synes Lantz ha yttrat sig om de frågor som berördes i enkäterna. Nämnden kan sålunda inte finna att den omständigheten att redigering skett i och för sig föranleder att programmet strider mot radiolagen och avtalet.

5. Påstående att programledaren i sitt agerande frångått kravet på saklighet och opartiskhet

Radionämnden har i annat sammanhang understrukt vikten av att en programledare förhåller sig neutral, eftersom uttalanden från hans sida lätt kan uppfattas som ett ställningstagande från Sveriges Radio i en behandlad, kontroversiell fråga. Dessa synpunkter gäller självfallet också i ett program som det nu ifrågasvarande.

I en intervju med personer vilka intar en sådan ställning som Lantz och Serner måste dock intervjuaren ha möjlighet att inom ganska vida gränser som bakgrund till frågor referera till kritik mot ståndpunkter som de intervjuade intar. I förevarande program begagnade programledaren vid de gemensamma intervjuerna med Lantz och Serner metoden att anföra kritik mot SACO:s politik, i något fall på ett sätt som kom kritiken att framstå som programledarens egen uppfattning. Radionämnden kan inte finna att programledaren vid dessa intervjuer överskridit de gränser som enligt vad nyss nämnts måste anses gälla.

När det gäller intervjun med Åberg har programledaren som intervjuare begagnat en helt annan metod. Flertalet av hans frågor eller inlägg innebär att han biträdde eller rent av förstärkte den intervjuades uppfattning. Detta gav otvivelaktigt intryck av ett ståndpunktstagande från programledarens sida som lyssnarna lätt kunde uppfatta som om intervjuaren fortsatte att företräda den ståndpunkt som han hänvisade till i intervjun med Lantz och Serner. Detta var uppenbarligen inte nödvändigt för att få Åberg att framföra sin uppfattning; snarare hade det funnits skäl att referera till SACO:s åsikter. Enligt nämndens mening står de av Er i denna del citerade uttalandena från programledaren under intervjun med Åberg inte i överensstämmelse med radiolagens och avtalets krav på opartiskhet.

6. I programmet förekom uttalanden som direktören Östergren gjort i ett tidigare program. Fråga huruvida förfaringssättet är tillåtet

Från de utgångspunkter som gäller för Radionämnden vid prövningen av programmet finner nämnden ej skäl till anmärkning.

7—8. Programmet avslutades med en intervju med byråchefen Åberg. Påstående dels att placeringen av intervjun understryker programmets tendentiösa karaktär och att SACO borde beretts tillfälle att bemöta Åberg i samma program, dels att SACO borde ha medgivits rätt till beriktigande och genmäle med anledning av vissa av Åbergs uttalanden

Vad Åberg anfört om SACO:s realnettolöneprincip är enligt radionämndens bedömning inte av sådan betydelse att detta ensamt motiverar att företrädare för SACO borde få yttra sig därom. Däremot hade det stått i bättre överensstämmelse med föreskrifterna om saklighet och opartiskhet om företrädare för SACO fått tillfälle att framföra SACO:s uppfattning beträffande Åbergs uttalanden om utrymmet för privata konsumtionsstegringar och SACO:s "interna inkomstfördelning". Nämnden kan dock inte dela uppfattningen att detta nödvändigt behövde äga rum i samma program som det där Åberg intervjuades eller att intervjun måste sändas före intervjuerna med Lantz och Serner. Ej heller är omständigheterna sådana att SACO kan anses ha obetingad rätt att ensam komma till tals i saken. Det synes tillräckligt att en debatt mellan Åberg och företrädare för SACO anordnades i ett senare program. SACO har emellertid avböjt erbjudande härom från Sveriges Radios sida. Nämnden anser därför inte att programmet i nu berörd del eller underlåtenheten från Sveriges Radios sida att ge SACO tillfälle till beriktigande eller genmäle strider mot radiolagen och avtalet om programverksamheten.

9. Påstående att Sveriges Radio inte handlagt frågan om beriktigande och genmäle utan oskäligt dröjsmål

För att avtalets regler om beriktigande och genmäle skall få avsedd verkan är det ibland nödvändigt att den som önskar ett beriktigande eller genmäle får möjlighet att ta del av programmet innan han preciserar sitt yrkande. Detta måste uppenbarligen ske mycket snabbt, om rätten till beriktigande eller genmäle inte skall

bli innehållslös. Självfallet kan viss medverkan från den som begär beriktigande eller genmäle begäras och det synes inte alltid nödvändigt med utskrift av programmet. Avtalet måste alltså anses ålägga Sveriges Radio att — utom i fall där grund för beriktigande eller genmäle uppenbarligen inte föreligger — med förtur tillmötesgå en önskan att få ta del av ett program, när det behövs för att någon skall kunna bedöma huruvida begäran om beriktigande eller genmäle skall framställas eller hur den skall preciseras. I förevarande fall har det tagit minst en vecka innan SACO fick del av programmet. Radionämnden anser icke att detta står i god överensstämmelse med avtalet.”

Mot beslutet anmälde tre ledamöter av radionämnden, Sune Ahlén, Anne-Marie Thunberg och Roland Ekström skiljaktig mening på en punkt:

”Vi anser att sista meningen i punkten 2 i Radionämndens beslut skall ha lydelsen: ’Radionämnden delar denna uppfattning.’ I övrigt är vi ense med nämndens majoritet.”

(RN, protokoll januari 1971)

Sunlight-fallet

Det följande yttrandet, har formen av ett brev till AB Sunlight, som anmält TV-programmet ”Frihet, jämlikhet, köpmanskap” till nämnden. I yttrandet riktas anmärkningar mot vissa detaljer i programmet. Däremot sägs inte att programmet som helhet stod i strid med radiolagen och avtalet med staten.

I skrivelse till radionämnden den 2 december 1968 har Sunlight anmärkt mot TV-programmet ”Frihet, jämlikhet, köpmanskap” som sändes den 29 oktober 1968 med repris den 13 november 1968. Sunlights verkställande direktör, som intervjuats för programmet, uppehåller sig i anmärkningsskrivelsen huvudsakligen vid följande punkter.

1. Under intervjun ställdes vissa frågor med anknytning till vattenföroreningar. Med hänsyn till programmets arbetsnamn —

”Hur fri är egentligen den fria konkurrensen” — och dessa frågors betydelse och komplicerade natur utgick Sunlights verkställande direktör från att de inte annat än möjligen mycket förbigående skulle behandlas i ett program som det aktuella. Hans svar blev därför mycket kortfattade. Genom redigeringen av intervjun kom emellertid tyngdpunkten i densamma att ligga just på vattenvårdsfrågor. I särskild grad bidragande därtill var den avslutande speakertexten som utformades som ett påstående utan motsvarighet i frågorna i intervjun. I denna speakertext angavs också helt felaktigt att Sunlight skulle ensamt svara för $\frac{1}{4}$ av alla vattenföroreningar i Sverige. Det tillrättaläggande som Sveriges Radio senare lämnade härav blev helt otillfredsställande. Programmet sändes i repris den 13 november varvid i påannons och avannons förekom samma otillräckliga tillrättaläggande.

2. I anslutning till vattenföroreningsfrågorna betonades i speakertexten vissa fördelar med tvåltvättmedel samtidigt som Sunlight påstods knappast alls ha informerat om sitt tvåltvättmedel. Av vissa uteslutna partier av intervjun framgick enligt Sunlight, att frågan om tvåltvättmedlens för- och nackdelar fordrar en mera ingående analys, att Sunlight hade börjat med annonsering för tvåltvättmedel och att man lika gärna säljer det ena slaget av tvättmedel som det andra. På grund av utslutningarna fick tittarna av den avslutande speakertexten enligt Sunlights mening den uppfattningen att företaget helt saknade samhällsansvar och i stället var inställt på att med bortseende från naturvårdssynpunkter göra så stora förtjänster som möjligt.
3. I speakertexten påstods att tvättmedelstillverkare ökar doseringsrekommendationerna dels för att öka totalförbrukningen, dels för att få möjlighet att dölja prishöjningar. I den ursprungliga intervjun förklarade Sunlights verkställande direktör att doseringarna beror av en mängd faktorer såsom tvättmaskinerna, vattnets beskaffenhet, tvättgodsets smutshalt samt konsumenternas krav på tvättresultatet. Enligt Sunlight har man genom att utelämna en del av verkställande direktörens svar och knyta an en insinuant speakerkommentar givit tittarna en felaktig uppfattning om sanningshalten i speakertextens påstående.

4. Programmet inleddes med en speakertext innehållande påståendet att tvättmedelspriserna på grund av den fria konkurrensen förmodligen är onödigt höga och att detta torde bero på reklam. Vid intervjun förklarade Sunlights verkställande direktör att företaget inte ansåg att reklamkostnaderna i allmänhet medför högre pris, men denna synpunkt utelämnades i den sända intervjun.
5. I programmets speakertext framställdes ett påstående om en av Sunlights produkter, som enligt Sunlight inte kan uppfattas på annat sätt än att produkten skulle ha endast utseendemässigt förändrats i förhållande till en tidigare produkt och att företaget på ett otillbörligt sätt skulle ha utnyttjat detta i vinstsyfte. En sådan uppfattning har enligt Sunlights mening bringats tittarna genom att man utelämnat VD:s svar, där han framhöll att produkten förändrats utöver det rent utseendemässiga, nämligen på det sättet att den gjorts mycket effektivare.

Vidare har Sunlight i skrivelse den 3 februari 1968 anfört, att programmet i oförändrat skick och utan rättelse sänts i finsk TV den 19 januari 1969 under rubriken "Konsumenten i industrisamhällets klor" och enligt informationer också skulle ha försålts till Norge. Sunlight har hemställt om radionämndens yttrande i första hand huruvida det kan anses förenligt med god programverksamhet att innan radionämndens utlåtande föreligger försälja programmet till utlandet, och i andra hand huruvida det inte måste anses åligga Sveriges Radio att tillse att rättelse av en felaktighet i programmet görs då programmet sänds utomlands samt att det inte ges en presentation som understryker de felaktiga förutsättningarna för programmets tillkomst. Sunlight har vidare hemställt om nämndens utlåtande huruvida det inte måste anses åligga Sveriges Radio att vid försäljning av ett inspelat TV-program noggrant kontrollera att SR förvärvat total upphovsmannarätt till programmet i fråga.

Radionämnden, som har tagit del av det avsnitt av programmet, som Sunlights anmälan avser, finner till en början att det står i full överensstämmelse med radiolagen och radions avtal med staten att kritik mot företag, som uppträder på den svenska marknaden får komma till uttryck i konsumentupplysande program. Att kritiken kan vara ägnad att, som Sunlight uttryckt det, skada företagets anseende saknar härvidlag betydelse, såvitt lagens och

avtalets föreskrifter uppfylls.

När kritiken är av den art som Sunlight utsattes för i nu förevarande program, är det med hänsyn till kravet på opartiskhet i lagen och avtalet en förutsättning att Sunlight fått tillfälle att bemöta kritiken i samma program. Detta kräver, att de olika frågeställningar som omfattades av kritiken tagits upp i intervjun med Sunlights VD och att intervjusvaren i relevanta delar blev korrekt återgivna i programmet. Har detta iakttagits kan det däremot inte anses strida mot lagen eller avtalet att radion redigerat intervjun så att inte allt som i intervjun sagts om en och samma frågeställning kommit med i programmet. Radion måste kunna redigera bort oväsentligheter och utesluta svar av väsentligen samma innebörd som svar, vilka lämnats på annan plats i intervjun och medtagits i programmet. Det måste också vara tillåtet att sätta in speakertexter i programmet och att lägga vissa av intervjufrågorna i speakerns mun, förusatt att frågorna genom den tillagda speakertexten inte får en förändrad innebörd.

Från dessa utgångspunkter finner radionämnden inte skäl till anmärkning mot programmet för dess behandling av de frågeställningar, som i Sunlights anmärkningsskrivelse upptagits under punkterna 4 och 5. I det sända programmet har medtagits uttalanden av företagets VD beträffande punkt 4 och att företaget tror att reklam är nödvändig för att man skall kunna få en mekaniserad försäljning respektive att företaget tror att man behöver ett stort mått av reklam för att hålla priserna nere på tvättmedel så att man skall kunna få en riktig mekanisering, och beträffande punkt 5 att kampanjen från Sunlights sida avsåg att demonstrera för konsumenten att det hade hänt något radikalt med den produkt det var fråga om och att företagets undersökningar torde ha bekräftat att konsumenten har uppfattat att det var en effektivare produkt.

Vad angår punkterna 1 och 2 om vattenföroreningarna i tvättmedlen kommer intervjuaren i upprepade frågor in på detta problem. Sunlights direktör har därför haft anledning att behandla det närmare i sina svar. Vilka slutsatser han med ledning av arbetsnamnet dragit om programmets innehåll får lämnas därhän. Intervjun är visserligen på dessa punkter starkt förkortad, men radionämnden kan inte finna att den skulle ha givit ett väsentligen annat intryck om den sänts i sin helhet. Bl.a. sägs i speaker-

texten inte mera än att Sunlight "knappast alls" informerat om sitt tvåltvättmedel.

Däremot förekommer i den anknytande speakerrepliken, såsom radion också medgivit, ett allvarligt sakfel. Detta sakfel är så uppenbart att det med normal uppmärksamhet vid redigeringen borde ha undvikits. Det tillrättaläggande av felaktigheten som skedde den 31 oktober får dock anses stå i överensstämmelse med avtalet. Radionämnden anser emellertid att felet borde ha rättats genom en omredigering av programmet på denna punkt innan det sändes i repris.

Vad angår punkt 3 om ändringar i doseringsföreskrifterna, har i programmet medtagits ett uttalande av Sunlights VD, vari ändringarna av doseringarna satts i samband med bl.a. krav från konsumentensidan på större vithet. Efter en fråga, om man doserar mer när produkten är effektivare, har ett svar från företagets VD beskrivits, så att endast den första delen, att man i princip inte borde göra det, medtagits, medan den därpå följande motiveringen utesluts liksom direktörens uttalande att det är svårt att fastställa om överdosering förekommer eller ej och upplysningen att Sunlight planerade en undersökning om detta. Dessa omständigheter medför enligt nämndens mening att programmet inte gav en helt rättvisande bild av direktörens uppfattning i frågan.

Sunlight har i olika sammanhang anmärkt på speakertexten. I ett par delar av denna görs uttalanden som måste uppfattas som klander av företaget. Sålunda kommenteras intervjun om doseringarna på följande sätt: "Nej, doseringarna borde inte öka men det gör dom och det ger sålunda möjligheter att dölja prishöjningarna". I den speakerkommentar, som avslutar avsnittet om företaget, sägs vidare att det är mycket svårt för utomstående att förstå anledningen till Sunlights beteende i fråga om riskerna för vattenförorening. Dessa uttalanden fick företagets direktör, såvitt utredningen ger vid handen, ej del av vid intervjun. Så borde med hänsyn till opartiskhetskravet ha skett.

Radionämnden, som har till uppgift att övervaka hur Sveriges Radio utövar sin ensamrätt att avgöra vilka radioprogram, som skall förekomma i rundradiosändning från sändare här i riket, är inte behörig att pröva Sunlights yrkanden i skrivelsen den 3 februari 1969."

(RN protokoll februari 1969)

Den döende staden

Fem privatpersoner har riktat anmärkningar mot ”dokumentärfilmen” om Väst-Berlin, ”Den döende staden”, sänd i TV den 2 mars 1969. En av anmälarna framhåller bl.a. att programmet genom ett ensidigt utplockande av fakta gav en falsk bild av de verkliga förhållandena och att producenten gav sken av att de västberlinska studenter, som fick uttala sig i programmet, var representativa för alla studenter i Väst-Berlin, något som enligt anmälaren inte torde överensstämma med fakta. Anmälaren förstår inte hur man över huvud kan sända ett aktuellt program om Berlin utan att med ett ord beröra ofriheten i Öst-Berlin, sveket mot Potsdamöverenskommelsen, mordet vid muren etc. Han anser att Berlin-frågan är så ytterligt känslig att annat än objektivitet inte borde vara påtänkt.

En annan anmälare anför, att programmet var tydligt tendentiöst och endast gav negativa omdömen om Väst-Berlin. Också den tredje anmälaren anser, att programmet var tendentiöst och anför en rad exempel på detta. Om programmet var avsett som ett debattinslag, hemställer han, att radionämnden rekommenderar Sveriges Radio att genomföra en sådan debatt, varigenom objektivitetskraven åter skulle kunna upprättas.

Enligt den fjärde anmälaren stred programmets innehåll allvarligt mot kravet på opartiskhet och saklighet i radiolagen och Sveriges Radios avtal med staten. Samma mening har den femte anmälaren. Han anser också att programmet inte hävdade de grundläggande demokratiska värdena utan på ett försåtligt sätt tog parti för allehanda odemokratiska grupper och statsbildningar, som ständigt utgör ett hot mot det fria Berlin.

Sveriges Radio uppger i sitt yttrande över anmärkningarna, att syftet med programmet var att ge en bild av stämningen i dagens Berlin. Företaget lämnar upplysningar om producentens studium av Berlin-frågan och hans tidigare program om Berlin, sända 1959 respektive 1963, samt en skriftlig kommentar av producenten om vissa avsnitt av programmet.

Radionämnden framhåller i sitt yttrande att den inte har befogenhet att ge anvisningar om kommande program. Den fortsätter:

”Vad det nu förevarande programmet angår kan till en början vissa detaljer i detta ifrågasättas med hänsyn till kravet på saklighet. Detta gäller bl.a. inslaget om tidningsuppgifterna att en yngling skulle ha sårats i samband med ett flyktförsök från Östberlin. Att denna osanna historia framhävs medan det förhållandet att åtskilliga faktiskt omkommit under flyktförsök förbigås ger en skev bild av verkligheten. När i programmet berättas om ett centrum som ’tar form’ i Östberlin, där varuhus etc. ’reser sig’, får tittaren intrycket att ett sådant centrum redan är i full funktion. Av producentens skriftliga kommentar framgår emellertid, att hans bild av centrum bygger på ett besök vid det östberlinska stadsplanekontoret med bl.a. studium av modeller. Intrycket på denna punkt är sålunda vilseledande. Den dokumentation som producenten i sin skriftliga kommentar åberopar till stöd för uppgiften i programmet om flyttningen från Västtyskland till Östtyskland är sådan, att ett mindre kategoriskt uttryckssätt varit på sin plats. Vidare har ett par inte oväsentliga fel gjorts i de textade översättningarna av intervjuuttalanden. Allt detta är dock detaljer som inte var för sig kan föranleda anmärkning mot programmet och i något av dessa fall synes saklighetskravet till nöds kunna anses tillgodosett genom andra program vid ungefär samma tid. De anförda exemplen understryker emellertid, särskilt när de bedöms tillsammans, den tendens som kännetecknar programmet i stort.

Det är nämligen för en kritisk tittare uppenbart att programmet uttrycker producentens syn på Berlin. Att programmet är subjektivt framgår i första hand av anhopningen av negativa inslag men också av framställningssättet. Företrädare för andra uppfattningar än producentens får visserligen komma till tals, men åtminstone i en del fall i en form eller på ett sätt som i viss mån förtar verkan av synpunkterna. En granskning i efterhand av programmet visar, att detta utformats så att tittaren lätt leds fram till bestämda slutsatser. Programmet måste uppfattas som ett inlägg av producenten i Berlin-debatten.

I och för sig måste det vara tillåtet för Sveriges Radio att sända inlägg av sådan art. Berlinfrågan är föremål för fortlöpande uppmärksamhet särskilt i nyhetsprogram och nödvändig balans kan därigenom uppnås. Det får anses höra till Sveriges Radios uppgifter att i ett så omdiskuterat ämne som berlinfrågan ge ut-

PRAKTIKFALL

rymme även för inlägg där, såsom i förevarande program, frågan tas upp ur en annan synvinkel än den vanliga och där mer eller mindre vedertagna uppfattningar och utgångspunkter sätts i fråga.

Programmet presenterade sig emellertid inte självt som ett sådant debattinlägg. Underrubriken 'En dokumentärfilm' och än mer den valda reportageformen gav tvärtom ett bestämt intryck av att det var fråga om en förutsättningslös översikt över berlinfrågan. Vid sändningstillfället, då en akut berlinkris i samband med presidentvalet kunde vara omedelbart förestående, fanns det särskild anledning räkna med att ett så omfattande program om Berlin skulle syfta till en objektiv teckning av förhållanden i staden och Berlinfrågan — i linje med Sveriges Radios förpliktelse att i lämplig form upplysa om nuets händelser. Programmet kan därför inte anses stå i överensstämmelse med reglerna i radiolagen och Sveriges Radios avtal med staten om saklighet och opartiskhet.”

(RN protokoll maj 1969)

Efter repris sänd i TV 1 den 22 mars 1971 fälldes programmet på nytt, denna gång p.g.a. reprissändningens presentation inte stod i överensstämmelse med radiolagen och avtalet med staten. Radionämnden anmärkte på den inledning av programmets producent som förekom vid reprissändningen. En ledamot och en suppleant i nämnden anmälde avvikande mening. De ansåg att programmet och presentationen stod i överensstämmelse med radiolagen och avtalet.

Trunken

Två program i ungdomsserien ”Trunken”, sända den 1 och 15 februari 1970 i TV 1, blev anmälda för radionämnden för bristande opartiskhet. Det första programmet blev föremål för anmärkningar från tre privatpersoner. Beslut i detta ärende fattades av vice ordföranden i nämnden, en ordinarie ledamot och två suppleanter.

Radionämnden framhåller:

”I skrivelser till Radionämnden har kritik riktats mot rubricerade program, vilket beskrivits som ensidigt, ej objektivt och innehåll-

lande vilseledande uppgifter av, med tanke på karaktären av barn- och ungdomsprogram, sällsynt flagrant natur samt präglad av hets mot de demokratiska länderna och propaganda för de kommunistiska diktaturländerna. Önskemål har vidare framställts om att Radionämnden måtte granska även andra program i serien 'Trunken' för att utröna om också dessa har karaktären av barnindoktrinering.

Radionämnden har tagit del av dels det förenämnda programmet den 1 februari 1970 jämte en kommentar till detta av producenten Ulf Hultberg och dels av en beskrivning av de sex första programmen i serien.

Nämnden har tidigare i andra sammanhang uttalat att radions skyldighet enligt 6 § i radiolagen att utöva sin ensamrätt opartiskt och sakligt otvivelaktigt kommer till alldeles särskilt starkt uttryck i samband med barnprogram, eftersom barn inte har samma omdöme och förmåga som något äldre personer att se kritiskt på de program som bjuds. Nu ifrågavarande program riktar sig till barn i åldern 7—12 år, vilket naturligen gör en viss förenkling och schematisering av frågeställningarna ofrånkomlig. Detta förhållande är emellertid, mot bakgrund av vad tidigare uttalats, ägnat att frammana stor försiktighet hos radion. I det ifrågavarande programmet förekom onekligen vissa förenklingar och schematiseringar av viktiga frågeställningar, som på enstaka punkter var väl långtgående. Som helhet betraktat kan programmet dock inte anses strida mot bestämmelserna i radiolagen och radions avtal med staten.

Radionämnden kommer senare att i annat sammanhang behandla en anmälan mot det program i serien som sändes den 15 februari 1970. Härutöver finner nämnden inte tillgängligt material ge anledning till att för närvarande granska ytterligare program i serien."

(RN protokoll mars 1970)

I det yttrande som radionämnden aviserar i föregående brev tillämpas samma praxis, dvs. nämnden kritiserar enskildheter men uttalar inget fördömande av programmet som helhet. Följande svar lämnas till den anmälade privatpersonen:

"I skrivelse till Radionämnden har Ni anfört: Programmet brister

i synnerhet i kravet på opartiskhet men även i kravet på saklighet. Den första problemställningen — idrott och politik — behandlades mycket ensidigt. Samtliga intervjuade ansåg att idrott och politik inte hör ihop. Kritik riktades mot personer med motsatt åsikt, varav en uttryckligen namngavs. Varken denne eller någon annan representant för åsikten att idrott och politik hör ihop fick komma till tals. Den andra problemställningen — relationen mellan elitidrott och motionsidrott — behandlades lika ensidigt. Samtliga som yttrade sig ansåg att det inte förelåg någon motsättning mellan dessa två former. Ingen drog fram den ganska uppenbara synpunkten att det givetvis måste föreligga ett sådant motsättningsförhållande i och med att idrotten har begränsade resurser till sitt förfogande. Inte heller belystes den aspekten att elitidrotten har ekonomisk betydelse och i viss mening kan ge vinst åt t.ex. företag, som satsar pengar i den och den överbetoning på elitidrott relativt motionsidrott som därmed uppkommer.

Radionämnden har tagit del av det ifrågavarande programmet. Nämnden har tidigare i andra sammanhang uttalat att radions skyldigheter enligt 6 § i radiolagen att utöva sin ensamrätt opartiskt och sakligt otvivelaktigt kommer till alldeles särskilt starkt uttryck i samband med barnprogram, eftersom barn inte har samma omdöme och förmåga som något äldre personer att se kritiskt på de program som bjuds.

Frågan om idrott och politik presenterades enligt Radionämndens mening inte tillräckligt tydligt, vilket medförde att barnen sannolikt inte fick frågeställningen ordentligt klar för sig ens i den förenklade form som är nödvändig i förevarande sammanhang. Diskussionen fick därjämte en viss slagsida genom att endast företrädare för den ena sidan deltog. Om, såsom radion uppgivit, en företrädare för den andra sidan inbjudits men lämnat återbud i sista stund, hade det i varje fall varit lämpligt om en redogörelse för huvuddragen i den sidans uppfattning lämnats i programmet. Nämnden finner dock inte att bristerna är av den betydelsen att programmet i denna del kan anses strida mot kravet på opartiskhet i radiolagen och avtalet mellan staten och Sveriges Radio.

Frågan om förhållandet mellan elitidrott och motionsidrott togs inte upp från en sådan utgångspunkt att skäl fanns att närmare belysa de aspekter som Ni framfört. Inte heller i denna del kan

programmet enligt radionämndens åsikt anses strida mot radiolagen och avtalet.”

(RN protokoll april 1970)

Flaggan

Sedan det mycket omtalade ”flaggmålet” avgjordes av domstol, har lagen ändrats. Programutgivaren Per-Martin Hamberg dömdes till böter för att en av TV:s medarbetare inför kameran torkade fötterna på en amerikansk flagga. Punkten om ”skymfande av främmande makts flagga, vapen eller annat höghetstecken” har sedermera avlägsnats ur tryckfrihetsförordningen. I sitt yttrande behandlar radionämnden en annan aspekt — att bilden i det förevarande fallet inte var autentisk.

Radionämnden framhåller i sitt yttrande över det omdiskuterade inslaget i de sena TV-nyheterna den 4 januari 1969:

”Frågan huruvida USA:s flagga skymfats genom programinslaget och om programmet följaktligen innefattade yttrandefrihetsbrott har underställts domstols prövning genom att åtal väckts vid Stockholms rådhusrätt mot den för programmet ansvarige programutgivaren.

Radionämnden finner det strida mot kravet på saklighet i radiolagen och Sveriges Radios avtal med staten att den sända intervjun illustrerades med bilder av nyhetskaraktär som var arrangerade på så sätt att Sveriges Radios reporter själv torkade sina skor på flaggan. Bilderna borde med hänsyn härtill inte ha sänts.”

(RN protokoll februari 1969)

Statsöverhuvudet

”Främmande makts statsöverhuvud” åtnjuter inget särskilt skydd i tryckfrihetsförordningen. Radionämnden syns inte heller vilja dra upp snäva ramar för kritik mot utländska statsöverhuvud och representanter. I skrivelse till en privatperson framhåller nämnden:

”I skrivelse, som inkom till radionämnden den 12 januari 1970, har Ni anmärkt mot programmet ’Nu’ som sändes i TV 1 den

PRAKTIKFALL

8 januari 1979. Ni anser att programmet stod i strid med den opartiskhet och objektivitet, som Sveriges Radio är förpliktad att visa enligt avtal med staten, samt har i huvudsak anfört: Intervjun med kejsaren av Etiopien med de associerande bilder, som inramade själva intervjun, var klart skymfande för statsöverhuvudet. Vidare gjordes sådana klipp i intervjun med utrikesministern, då denna uttalade sig om 'araberna', att han inte klart fick framföra sina synpunkter i frågan.

Radionämnden har tagit del av det påtalade programmet. Detta var otvivelaktigt upplagt med syfte att åskådarens sympatier skulle tillfalla den befrielseströrelse som skildrades. Bilderna av lejonet var ett led i detta. Emellertid fick den etiopiske utrikesministern tillfälle att i sådan omfattning framföra den etiopiska regeringens ståndpunkter att programmet — som ingick i en serie om tre — likväl inte kan anses strida mot radiolagen och radions avtal med staten.”

(RN protokoll mars 1970)

Abortfrågan

Bakgrunden till anmälan i detta fall torde framgå av radionämndens skrivelse, som riktar sig till kuratorn Birgitta Gustavii i Lund:

”I skrivelse till radionämnden den 26 december 1969 har Ni anmärkt mot programmet 'Nu' i TV 1 samma dag. Ni önskar få utrett, om inte abortdiskussionen i programmet var kränkande för de kvinnor som fått abort. Ni anför, att de bönetexter som visades i början av programmet måste ha sårat och skapat ångest hos många och att det inte hjälpte att flera åsiktsriktningar var representerade, eftersom skadan redan var skedd och sannolikt var så stor, att många nog inte satt kvar och såg programmet till slut. Ni frågar, varför inte den aborterade kvinnan eller någon representant för henne fick komma till tals.

Radionämnden har tagit del av det inslag som Er anmärkning avser. Radion är enligt sitt avtal med staten skyldig att upplysa om nuets händelser och orientera om viktiga kultur- och samhällsfrågor samt stimulera till debatt kring sådana frågor. Detta skall ske i lämplig form. Den omständigheten, att meningsytt-

ringar, som kommer till uttryck i den offentliga debatten, i och för sig kan verka sårande på olika grupper av personer, hindrar inte att Sveriges Radio får spegla dem. En sådan spegling krävde i förevarande fall uppenbarligen att de texter, som saken gällde, på något sätt presenterades i programmet. Eftersom det rörde texter för kyrkligt bruk, kan någon anmärkning inte riktas mot urvalet av deltagare. Radionämnden finner inte att det påtalade inslaget strider mot radiolagen eller Sveriges Radios avtal med staten.”

(RN protokoll januari 1970)

Multi —69

Radionämnden får ibland anmälningar mot skolradio- och skol-TV-program. Den har inget stöd i radiolagen eller avtalet med staten för att yttra sig om programmen är lämpliga i undervisningen eller inte. I den följande skrivelsen till två privatpersoner fäller nämnden ändå ett sådant omdöme. Dess formella anmärkning mot programmet knyts till en av de mycket allmänna formuleringarna i avtalet mellan staten och Sveriges Radio.

Anmälningarna gäller skol-TV-programmet ”Multi —69”, som sändes den 6 november 1969 med repriser den 13 och 17 november. Den ene av anmälarna anser att svordomar, missbruk av Guds namn och andra moralnedbrytande ord och företeelser allt mer förekommer i radio och TV och att den ena svordomen avlöste den andra under hela det påtalade programmet. Grundtemat i programmet skulle föreställa konst, men anmälaren finner det svårt att begripa vari ”konsten” bestod. Han anser, att det är minst sagt olämpligt att skåla framför TV-rutan, i synnerhet i ett skolprogram, och frågar om vi inte har nog med alkoholproblem här i landet ändå.

Den andre anmälaren anser, att programmet strider mot de riktlinjer för fostran i skolan, som anges i läroplan för grundskolan. Han ifrågasätter också, om inte ledningen för skol-TV brutit mot ekonomiska bestämmelser genom att anslå medel till ett kvalitetsmässigt helt undermåligt program.

Radionämnden framhåller:

PRAKTIKFALL

”Radionämnden — som inte kan ta ställning till frågor rörande Sveriges Radios ekonomiska förvaltning — har tagit del av det program som anmärkningarna avser. Det innehöll en mängd svordomar, som saknade varje berättigande. I programmet presenterades olika sätt att uppfatta konst i form av en satir, som överlag framstod som misslyckad. I undervisningen kan programmet antas närmast ha varit till hindres genom de svårigheter flertalet elever måste ha haft att tillgodogöra sig dess innehåll. Radionämnden finner att programmet stred mot Sveriges Radios avtalsenliga skyldighet att i lämplig form upplysa om nuets händelser och orientera om viktigare kultur- och samhällsfrågor. Det borde därför inte ha sänts.”

(RN protokoll november 1969)

Bilagor

Massmedielagar

Med tryckfrihet förstås varje svensk mans rättighet att, utan några av den offentliga makten i förväg lagda hinder, utgiva skrifter, att sedermera endast inför laglig domstol kunna tilltalas för deras innehåll, och att icke i annat fall kunna därför straffas, än om detta innehåll strider mot tydlig lag, given att bevara allmänt lugn, utan att återhålla allmän upplysning. Alla allmänna handlingar må ovillkorligen genom trycket kunna utgivas, där ej i tryckfrihetsförordningen annorlunda stadgas.

(§ 86 i Regeringsformen av den 6 juni 1809)

Tryckfrihetsförordningen *den 5 april 1949*

1 KAP.

Om tryckfrihet.

1 §.

I överensstämmelse med de i regeringsformen fastställda grunderna för en allmän tryckfrihet och till säkerställande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning skall det stå varje svensk medborgare fritt att, med iakttagande av de bestämmelser som äro i denna förordning meddelade till skydd för enskild rätt och allmän sä-

kerhet, i tryckt skrift yttra sina tankar och åsikter, offentliggöra allmänna handlingar samt meddela uppgifter och underrättelser i vad ämne som helst.

Det skall ock stå envar fritt att, i alla de fall då ej annat är i denna förordning föreskrivet, meddela uppgifter och underrättelser i vad ämne som helst för offentliggörande i tryckt skrift till dess författare eller utgivare eller, om för skriften finnes särskilt redaktion, till denna eller till företag för yrkesmässig förmedling av nyheter till periodiska skrifter.

2 §.

Någon tryckningen föregående granskning av skrift eller något förbud mot tryckning därav må ej förekomma.

Ej heller vare tillåtet för myndighet eller annat allmänt organ att på grund av skrifts innehåll, genom åtgärd som icke äger stöd i denna förordning, hindra tryckning eller utgivning av skriften eller dess spridning bland allmänheten.

3 §.

För missbruk av tryckfriheten eller medverkan däri må ej någon i annan ordning eller i annat fall än denna förordning bestämmer kunna tilltalas eller dömas till ansvar eller ersättningsskyldighet eller skriften konfiskeras eller läggas under beslag.

4 §.

Envar, vilken blivit förtrott att döma över missbruk av tryckfriheten eller eljest vaka över denna förordnings efterlevnad, bör därvid städse hava i åtanke att tryckfriheten utgör grundval för ett fritt samhällsskick, alltid fästa sin uppmärksamhet mera på ämnets och tankens än på uttryckets lagstridighet, på syftet än på framställningssättet, samt i tvivelsmål hellre fria än fälla.

Vid bestämmande av påföljd, som enligt denna förordning är förordnad med missbruk av tryckfriheten, skall, då meddelad uppgift påkallat rättelse, särskilt beaktas, huruvida sådan på lämpligt sätt bringats till allmänhetens kännedom.

5 §.

Denna förordning äger tillämpning allenast å skrift, som framställt i tryckpress. Till skrift hänföres karta, ritning eller bild, även om den ej åtföljes av text.

6 §.

Tryckt skrift skall, för att anses såsom sådan, vara utgiven. Skrift anses utgiven, då den blivit utlämnad till salu eller för spridning på annat sätt; vad nu sagts gälle dock icke myndighets tryckta handlingar, om de skola hållas hemliga.

7 §.

Med periodisk skrift förstås tidning, tidskrift eller annan sådan tryckt skrift, som enligt utgivningsplanen är avsedd att under bestämd titel utgivas med minst fyra å särskilda tider utkommande nummer eller häften årligen, samt därtill hörande löpsedlar och bilagor. Sedan utgivningsbevis för skriften meddelats, skall denna, till dess beviset återkallas, anses som periodisk.

8 §.

Privilegier å skrifers utgivande må icke meddelas; Konungen dock obetaget att förnya sådana till allmänna inrättnings under- stöd redan förlänta privilegier, varje gång på högst tjugu år.

Om den rätt, som tillkommer upphovsman till litterärt eller konstnärligt verk eller framställare av fotografisk bild, och om förbud mot att återgiva litterärt eller konstnärligt verk på ett sätt, som kränker den andliga odlingens intresse, gälle vad i lag är stadgat.

2 KAP.

Om allmänna handlingars offentlighet.

1 §.

Till främjande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning skall, i den ordning nedan sägs, varje svensk medborgare äga fri tillgång till allmänna handlingar. I denna rätt må gälla allenast

sådana inskränkningar som påkallas antingen av hänsyn till rikets säkerhet och dess förhållande till främmande makt eller i anledning av myndighets verksamhet för inspektion, kontroll och annan tillsyn eller för brotts förekommande och beivrande eller till skydd för statens, menigheters och enskildas behöriga ekonomiska intresse eller av hänsyn till privatlivets helgd, personlig säkerhet, anständighet och sedlighet.

I särskild av Konungen och riksdagen samfällt stiftad lag skola noga angivas de fall, då enligt nyssnämnda grunder allmänna handlingar skola hållas hemliga.

2 §.

Allmänna handlingar äro alla hos stats- eller kommunalmyndighet förvarade handlingar, vare sig de till myndigheten inkommit eller blivit där upprättade.

Vad i detta kapitel sägs om handling skall även avse karta, ritning eller bild.

3 §.

Med statsmyndighet förstås i detta kapitel statsdepartementen, försvarets kommandoexpedition, riksdagen och allmänna kyrkomötet, deras avdelningar, utskott, nämnder, fullmäktige, deputerade och revisorer, domstolar och ämbetsverk samt övriga till statens förvaltning hörande myndigheter och inrättningar, nämnder, kommissioner och kommittéer.

Med kommunalmyndighet förstås i detta kapitel alla till kommunal styrelse eller förvaltning hörande stämmor och representationer, myndigheter, styrelser, kollegier, nämnder, råd, kommissioner, revisorer, utskott och kommittéer jämte underlydande verk och inrättningar.

4 §.

Minnesanteckning eller annan uppteckning, som hos myndighet verkställts allenast för måls eller ärendes föredragning eller beredande till avgörande, skall ej hos myndigheten anses som allmän handling, om ej uppteckningen, sedan målet eller ärendet hos myndigheten slutbehandlats, omhändertagits för förvaring.

5 §.

Handling skall anses inkommen till myndighet, då den avlämnats till myndigheten eller till befattningshavare, som har att mottaga handlingen eller eljest taga befattning med mål eller ärende, till vilket handlingen hänför sig.

Diarier, journaler, register eller andra sådana förteckningar skola anses upprättade, då de färdigställts för anteckning eller införing. Protokoll och därmed jämförliga anteckningar skola anses upprättade, då de av myndigheten justerats eller eljest blivit färdigställda. Andra handlingar, som hänföra sig till visst mål eller ärende, skola anses upprättade, då de expedierats eller, om expedition ej äger rum, då målet eller ärendet blivit av myndigheten slutbehandlat.

6 §.

Tävlingsskrift, anbud eller annan sådan handling, som enligt tillkännagivande skall avlämnas i förseglat omslag, skall ej anses inkommen före den tidpunkt, som bestämts för öppnandet.

Dom eller annat myndighets beslut, som enligt vad därom är stadgat skall avkunnas eller expedieras, samt protokoll och därmed jämförliga anteckningar, som hänföra sig till sådant beslut, skola anses upprättade, först då beslutet avkunnats eller expedierats.

Protokoll hållna hos riksdagens eller allmänt kyrkomötes utskott, riksdagens revisorer eller statliga kommittéer eller hos kommunalmyndighet i ärende, som myndigheten handhar allenast för beredning, skola anses upprättade, först då det ärende protokollen avse hos myndigheten slutförts och, såvitt angår protokoll hos riksdagens revisorer, berättelse däröver offentliggjorts.

7 §.

Vad i detta kapitel stadgas om allmänna handlingar äge ej tillämpning å exemplar av tryckt skrift, som avses i 4 kap. 7 §, eller å enskilda brev eller skrifter, vilka överlämnats till allmänt arkiv eller bibliotek eller eljest till myndighet uteslutande för förvaring och vård eller forsknings- och studieändamål. Angående tillhanda-hållande av handlingar som nu nämnts gälle vad särskilt är föreskrivet.

8 §.

Allmän handling, som ej skall hållas hemlig, skall på begäran genast eller så snart ske kan utan avgift tillhandahållas den som för läsning eller avskrivning på stället önskar taga del därav; han äge ock mot fastställd avgift erhålla avskrift av handlingen. Skyldighet att tillhandahålla handling på stället skall dock ej föreligga, om betydande hinder därför möter. Kan hos kommunalmyndighet förvarad handling tillhandahållas på stället, gälle rätten att erhålla handlingen i avskrift endast i den utsträckning därom är i kommunallag eller eljest särskilt stadgat. Myndighet vare ej skyldig att för utlämnande framställa kopia av karta, ritning eller bild, om svårighet därför möter och handlingen kan tillhandahållas på stället.

Handling, som endast till viss del skall hållas hemlig, skall utan hinder därav tillhandahållas på stället, om det kan ske på sådant sätt att vad i den delen beröres icke uppenbaras. Kan det ej ske, äge den som vill taga del av handlingen erhålla avskrift av densamma med uteslutande av den del som är hemlig.

9 §.

Framställning om allmän handlings utbekommande göres hos den myndighet, där handlingen finnes, och skall av den myndigheten prövas.

Är vården om handlingen enligt arbetsordning eller givet uppdrag anförtrodd viss befattningshavare, har han att själv besluta i fråga om handlingens utlämnande; dock åligge honom att därvid ställa sig till efterrättelse av myndigheten meddelade föreskrifter samt att, då det kan ske utan omgång, i tveksamma fall hänskjuta frågan till myndighetens avgörande. Vägrar befattningshavaren att utlämna handlingen, skall, om sökanden det begär, frågan hänskjutas till myndigheten.

Om behörighet för viss myndighet att i stället för myndighet, som avses i första stycket, pröva fråga om allmän handlings utlämnande stadgas i 14 § andra stycket.

10 §.

Har myndighet avslagit framställning om utbekommande av all-

män handling och anser sökanden att beslutet icke är lagligen grundat, äge han, i den ordning nedan sägs, söka ändring i beslutet; beslut, som meddelats av departementschef, må dock ej överklagas.

11 §.

Ändring, som avses i 10 §, skall sökas hos den myndighet, som har att upptaga klagan över beslut eller åtgärd i det mål eller ärende, till vilket handlingen hör, eller om klagan ej är tillåten i sådant mål eller ärende eller handlingen ej tillhör mål eller ärende, som myndigheten har att handlägga, hos den myndighet, som i allmänhet har att upptaga klagan över myndighetens beslut eller åtgärder. Vad nu sagts gälle ock angående den ordning i vilken ändring skall sökas. I stället för hos Konungen i statsdepartementen skall ändring sökas hos regeringsrätten.

Finnes enligt vad ovan sagts ej behörig myndighet, skall ändring sökas i fråga om beslut av kommunalmyndighet hos länsstyrelse, beträffande beslut av myndighet, som lyder under länsstyrelse, domkapitel, styrelse, ämbetsverk eller annan Konungen underställd myndighet, hos den överordnade myndigheten samt i andra fall hos regeringsrätten. Angående beslut av myndighet, som tillhör eller lyder under riksdagen, gälle dock vad riksdagen bestämmer.

12 §.

Angående fullföljd av talan mot myndighets beslut, varigenom klagan avslagits, äge vad i 11 § är stadgat motsvarande tillämpning; har klagan bifallits, vare talan mot beslutet ej tillåten.

13 §.

Vill någon klaga över myndighets beslut, äge han erhålla under rättelse om vad han därvid har att iakttaga.

Mål eller ärende angående utlämnande av allmän handling skall alltid behandlas skyndsamt. Expedition skall tillhandahållas klaganden utan avgift. Ej må för fullföljd av talan eller dess prövning gälla särskilda villkor, såsom erläggande av fullföljdsavgift eller myndighets tillstånd.

14 §.

Finnes hos myndighet allmän handling, som skall hållas hemlig, och anser myndigheten särskild åtgärd böra vidtagas till beredande av trygghet mot obehörigt utlämnande, äge myndigheten förse handlingen med anteckning därom att den är hemlig. Sådan anteckning skall innehålla uppgift å det lagrum, som åberopas för handlingens hemlighållande, dagen för anteckningen samt den myndighet, som låtit verkställa anteckningen.

Beträffande särskilda slag av handlingar, vilkas hemlighållande för rikets säkerhet är av synnerlig betydelse, äger Konungen förordna att viss myndighet skall pröva fråga om utlämnande. Har sådant förordnande meddelats, skall å handling som däri avses, jämte de uppgifter som angivas i första stycket, antecknas den myndighet, som sålunda är behörig att pröva fråga om utlämnande. Framställning hos annan myndighet att utbekomma handling, varå dylik anteckning skett, skall ofördröjligen på sökandens begäran hänskjutas till den behöriga myndigheten.

Ej må i annan ordning än i detta lagrum sägs handling föras med anteckning därom att den är hemlig.

3 KAP.

Om rätt till anonymitet.

1 §.

Författare till tryckt skrift vare ej skyldig att låta sitt namn ut sättas å skriften.

Boktryckare, förläggare eller annan, som har att taga befattning med skrifts tryckning eller med tryckt skrifts utgivning, må mot författarens vilja ej heller annorledes uppenbara vem författaren är, med mindre sådan skyldighet är i lag föreskriven.

2 §.

Ej må i tryckfrihetsmål fråga väckas om någons författarskap till periodisk skrift.

3 §.

Angående någons författarskap till tryckt skrift, som ej är periodisk, må i tryckfrihetsmål fråga väckas, allenast om författaren å skriften angivits med sitt namn eller med pseudonym, som enligt vad allmänt är känt åsyftar honom, eller han i skriftlig förklaring erkänt sig vara författaren eller inför domstol i målet självmant avgivit sådant erkännande.

4 §.

Bestämmelserna i 1 och 2 §§ om författareshet skola äga motsvarande tillämpning i fråga om den som, utan att vara författare, på sätt i 1 kap. 1 § andra stycket sägs lämnat meddelande för offentliggörande i tryckt skrift, stadgandet i 2 § även beträffande meddelande, avsett för tryckt skrift, som ej är periodisk.

Vad i 1 och 3 §§ är stadgat om författareshet skall även avse utgivare av tryckt skrift, som ej är periodisk.

5 §.

Utsätter någon mot författarens eller, i fall som avses i 4 §, mot utgivarens eller meddelarens vilja å tryckt skrift dennes namn eller pseudonym, straffes med dagsböter eller, om omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse i högst ett år. Lag samma vare, om å skriften såsom författare, utgivare eller meddelare utsättes namnet å eller pseudonym för annan person än den verkliga författaren, utgivaren eller meddelaren. För obehörigt röjande i annat fall av författare, utgivare eller meddelare vare straffet böter, lägst femtio och högst femhundra kronor.

Brott, som avses i denna paragraf, må ej åtalas av allmän åklagare, om ej målsäganden anmält brottet till åtal.

4 KAP.

Om boktryckare och boktryckeri.

1 §.

Rätt att själv eller med biträde av andra genom tryckpress framställa tryckalster skall tillkomma varje svensk medborgare eller

BILAGOR

svensk juridisk person. Inrättning för sådan framställning benämnes i denna förordning boktryckeri.

2 §.

I fråga om det ansvar som enligt denna förordning åligger boktryckaren skall, då boktryckeri för omyndigs eller annans räkning drives av förmyndare eller god man, denne anses som boktryckare.

3 §.

Vill någon inrätta boktryckeri, skall han, sist två veckor innan någon skrift därifrån utgives, hos länsstyrelsen skriftligen anmäla boktryckeriet med namngivande av namn eller firma, varunder han ämnar driva boktryckeriet, den ort, varest tryckeriet skall inrättas, och vad slag av tryck han där ämnar framställa. Vad nu sagts om anmälan av nytt tryckeri gälle ock då boktryckeri flyttas till annan ort än som tidigare anmälts.

Ändras boktryckeriets namn eller firma eller ämnar innehavaren vid tryckeriet framställa tryck av annat slag än som förut anmälts, skall så snart ske kan förhållandet anmälas till länsstyrelsen.

Sedan anmälan som i första eller andra stycket sägs blivit gjord, åligge länsstyrelsen att genast insända underrättelse därom till chefen för justitiedepartementet samt till polismyndigheten i orten.

Vad i denna paragraf stadgats om boktryckares anmälningsskyldighet skall ej avse tryckeri, varest allenast framställles bild- eller tillfällighetstryck för innehavarens eget bruk.

4 §.

Å varje tryckalster, som framställles här i riket och är avsett att här utgivas, skall boktryckaren låta utsätta boktryckeriets namn eller firma, tryckningsorten och tryckningsåret.

Vad nu sagts skall dock ej avse tryckalster, som är att hänföra till bild- eller tillfällighetstryck.

5 §.

Framställles tryckalster för viss boktryckares räkning helt eller delvis å annat tryckeri och utlämnas hela upplagan till honom, må

på hans begäran uppgift om hans boktryckeri utsätts å tryckalstret. Sker det, skall han i avseende å skriften anses som boktryckare.

6 §.

Boktryckare är skyldig att under ett år förvara och på polismyndighets begäran för granskning tillhandahålla ett exemplar av alla tryckalster, som utgått från tryckeriet.

7 §.

Av varje tryckt skrift, som framställs vid boktryckeri här i riket, skall boktryckaren, samtidigt med skriftens utgivande, för granskning avlämna ett exemplar (granskningsexemplar), i Stockholm till chefen för justitiedepartementet och å annan ort till hans där förordnade ombud. Efter medgivande av chefen för nämnda departement må dock med skriftens avlämnande anstå till viss tid efter utgivandet.

Granskningsexemplar skall vara fullständigt och felfritt samt i övrigt i samma skick som de för spridning avsedda exemplaren.

Vad i första stycket föreskrivits skall ej avse bild- eller tillfällighetstryck och ej heller meddelanden från offentlig myndighet. Konungen äger ock i andra fall medgiva undantag från vad i första stycket föreskrivits.

Angående skyldighet för boktryckaren att avlämna för bibliotek avsedda exemplar av tryckt skrift meddelas bestämmelser i lag.

8 §.

Fullgöres ej anmälningsskyldighet enligt 3 §, vare straffet böter, lägst femtio och högst femhundra kronor.

Överträder boktryckare vad i 4 eller 6 § är föreskrivet eller åsidosätter han sin skyldighet att avlämna granskningsexemplar enligt 7 §, straffes med dagsböter; har skriften förklarats brottslig eller äro omständigheterna eljest synnerligen försvarande, må dömas till fängelse i högst ett år.

9 §.

Med bild- eller tillfällighetstryck förstås i denna förordning vy-

kort och bildalbum, visitkort och notifikationer, adresskort, etiketter, blanketter, reklam- och emballagestryck samt annat affärstryck ävensom andra sådana tryckalster, allt under förutsättning att på grund av texten eller vad eljest framställes tryckfrihetsmissbruk kan anses uteslutet.

5 KAP.

Om utgivning av periodisk skrift.

1 §.

Ägare till periodisk skrift skall vara svensk medborgare eller svensk juridisk person.

I fråga om det ansvar som enligt denna förordning åligger ägaren skall då hans egendom står under förvaltning av förmyndare eller god man, denne anses som ägare.

2 §.

För periodisk skrift skall finnas en utgivare.

Utgivare skall vara svensk medborgare och äga hemvist inom riket. Ej må den vara utgivare som är omyndig eller i konkurstillstånd.

3 §.

Utgivare för periodisk skrift utses av dess ägare.

Uppdrag att vara utgivare skall innefatta befogenhet att öva in-seende över skriftens utgivning och bestämma över dess innehåll så att intet däri får införas mot utgivarens vilja. Inskränkning i den befogenhet, som sålunda tillkommer utgivaren, vare utan verkan.

4 §.

Då utgivare utsetts, åligge ägaren att göra anmälan därom hos chefen för justitiedepartementet. Anmälan skall innehålla uppgift å utgivarens namn och hemvist. Vid anmälan skall fogas bevis att utgivaren fyller de i 2 § föreskrivna behörighetsvillkoren samt förklaring av utgivaren att han åtagit sig uppdraget att vara ugivare.

5 §.

Periodisk skrift må icke utgivas, innan bevis utfärdats att hinder enligt denna förordning icke möter för skriftens utgivning. Utgivningsbevis meddelas, på ansökan av ägaren, av chefen för justitiedepartementet. I ansökan skola uppgivas skriftens titel och tryckningsort samt utgivningsplanen för skriften.

Utgivningsbevis må ej utfärdas, innan anmälan om utgivare enligt 4 § gjorts.

Företer skriftens titel sådan likhet med titeln på skrift, för vilken utgivningsbevis tidigare utfärdats, att förväxling lätt kan ske, må ansökan avslås.

6 §.

Chefen för justitiedepartementet äger återkalla utfärdat utgivningsbevis:

1. om ägaren anmält att skriftens utgivning upphört;
2. om äganderätten till skriften övergått till annan än svensk medborgare eller svensk juridisk person;
3. om utgivare ej finnes eller utgivaren ej fyller de i 2 § föreskrivna behörighetsvillkoren och behörig utgivare ej omedelbart utses;
4. om sex månader förflutit från den dag, då utgivningsbeviset utfärdades, utan att skriften utkommit;
5. om den skrift, som beviset avser, icke under något av de två senast förflutna kalenderåren å särskilda tider utkommit med minst fyra nummer eller häften;
6. om inom sex månader, sedan skriften första gången utkom, visas att beviset med hänsyn till stadgandet i 5 § sista stycket icke bort utfärdas; eller
7. om titeln å en skrift typografiskt sett givits sådan likhet med titeln å annan skrift, för vilken utgivningsbevis utfärdats, att förväxling lätt kan ske samt rättelse ej omedelbart vidtages.

I ärenden, som avses i första stycket 2—7, skola, om det kan ske, ägaren och utgivaren erhålla tillfälle att yttra sig.

7 §.

Har på grund av förhållande som avses i 6 § första stycket 2, 3, 5

eller 7 utgivningsbevis återkallats, må likväl ej, innan två år förflutit sedan beslutet därom meddelades, utan medgivande av skriftens ägare utgivningsbevis utfärdas för annan skrift, vars titel företer sådan likhet med skriftens titel att förväxling lätt kan ske.

8 §.

Är utgivaren enligt 2 § ej längre behörig eller kommer hans uppdrag eljest att upphöra, åligge ägaren att genast draga försorg om att ny utgivare utses samt att därom göra anmälan hos chefen för justitiedepartementet. Angående sådan anmälan äge vad i 4 § är föreskrivet motsvarande tillämpning; vid anmälan skall, om det kan ske, fogas bevis att den förre utgivaren erhållit del av anmälan.

9 §.

För utgivare av periodisk skrift må finnas en eller flera ställföreträdare. Ställföreträdare utses av utgivaren. Då ställföreträdare utsetts, skall anmälan därom göras hos chefen för justitiedepartementet. Vid anmälan skall fogas bevis att ställföreträdaren fyller de för utgivare i 2 § föreskrivna behörighetsvillkoren samt förklaring dels av ställföreträdaren att han åtagit sig uppdraget och dels av ägaren att han godkänt ställföreträdaren.

Angående ställföreträdare gälle i övrigt vad i 2 § andra stycket är stadgat. Kommer utgivarens uppdrag att upphöra, vare även uppdraget som ställföreträdare förfallet.

10 §.

Utgivaren må, sedan anmälan om ställföreträdare blivit gjord, överlämna åt denne eller, om flera ställföreträdare finnas, åt någon av dem att i utgivarens ställe utöva den befogenhet, som enligt 3 § tillkommer utgivaren.

Kan det antagas att utgivaren på grund av sjukdom eller av annan tillfällig orsak oavbrutet under minst en månad ej kommer att utöva befogenheten som utgivare, skall han snarast överlämna denna till ställföreträdare. Finnes ej ställföreträdare eller kommer uppdraget för den eller dem som utsetts till ställföreträdare att upphöra, åligge

utgivaren att genast draga försorg om att ställföreträdare utses och att anmälan därom sker på sätt i 9 § är föreskrivet.

11 §.

Å varje nummer eller häfte av periodisk skrift skall utgivarens namn utsättas.

Är befogenheten som utgivare överlämnad till ställföreträdare, skall å varje nummer eller häfte av skriften, varom är fråga, angivas att ställföreträdaren inträtt som utgivare; sker det, erfordras ej att även utgivarens namn utsättes.

12 §.

Utgiver ägare till periodisk skrift sådan skrift utan att utgivningsbevis finnes eller ägaren är behörig

eller underlåter ägaren att på sätt i 8 § sägs draga försorg om att ny utgivare utses och göra anmälan därom

eller underlåter utgivare att, i fall som avses i 10 § andra stycket, överlämna sitt uppdrag till ställföreträdare

eller utgiver någon periodisk skrift, för vars utgivning förbud enligt denna förordning meddelats eller som uppenbart utgör fortsättning av sådan skrift,

eller låter någon å periodisk skrift angiva sitt namn som utgivare eller ställföreträdare utan att vara behörig,

straffes med dagsböter; har skriften förklarats brottslig eller äro omständigheterna eljest synnerligen försvårande, må dömas till fängelse i högst ett år.

13 §.

Såsom i 12 § sägs straffes den som i ansökan eller anmälan, som avses i detta kapitel eller i förklaring, som bifogats sådan ansökan eller anmälan, mot bättre vetande lämnat oriktig uppgift.

14 §.

Överträder utgivare vad i 11 § är föreskrivet, vare straffet böter, lägst femtio och högst femhundra kronor. Vad nu sagts gälle ock ställföreträdare, vilken inträtt som utgivare.

6 KAP.

Om tryckta skrifter spridning.

1 §.

Rätt att själv eller med biträde av andra till salu hålla, försända eller annorledes sprida tryckta skrifter skall tillkomma varje svensk medborgare eller svensk juridisk person.

2 §.

Utan hinder av denna förordning gälle vad i lag är stadgat för det fall att någon

1. förevisar pornografisk bild på eller vid allmän plats genom skyltning eller annat liknande förfarande på sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt eller utan föregående beställning med posten sänder eller på annat sätt tillställer någon sådan bild;

2. bland barn och ungdom sprider tryckt skrift, som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran.

Beträffande spridande av sådan karta över Sverige eller del därav, som innehåller upplysning av betydelse för rikets försvar, eller av därmed jämförlig ritning eller bild meddelas närmare bestämmelser i lag.

3 §.

Saknar tryckt skrift föreskriven uppgift om boktryckeri, tryckningsort eller tryckningsår eller är uppgiften, utspridaren vederligt, oriktig, straffes utspridaren med böter, lägst femtio och högst femhundra kronor.

För spridande av tryckt skrift, som, utspridaren vederligt, lagts under beslag eller förklarats konfiskerad eller utgivits i strid mot förbud som enligt denna förordning meddelats för skriftens utgivning eller uppenbart utgör fortsättning av skrift som avses med sådant förbud, vare straffet dagsböter eller, om omständigheterna äro synnerligen försvårande, fängelse i högst ett år.

4 §.

För tryckt skrifts försändande genom postverket eller annan allmän trafikanstalt skola ej på grund av skriftens innehåll gälla särskilda inskränkningar eller villkor. Vad nu sagts skall dock ej avse försändande, som innebär överträdelse av vad i 3 § är stadgat.

Allmän trafikanstalt, som mottagit tryckt skrift för befordran, skall ej anses som skriftens utspridare.

7 KAP.

Om tryckfrihetsbrott.

1 §.

Med tryckfrihetsbrott förstås i denna förordning brott, som innefattar otillåtet yttrande i tryckt skrift eller otillåtet offentliggörande genom sådan skrift.

2 §.

Såsom tryckfrihetsbrott skall icke anses tillkännagivande i annons eller annat sådant meddelande, om ej av meddelandets innehåll omedelbart framgår att ansvar för sådant brott kan ifrågakomma. Är i förening med omständighet, som icke omedelbart framgår av meddelandets innehåll, meddelandet straffbart, gälle vad därom är stadgat. Vad nu sagts äge motsvarande tillämpning i fråga om meddelande genom chiffer eller på annat sätt, som är hemligt för allmänheten.

3 §.

Har meddelande, som enligt 1 kap. 1 § andra stycket avlämnats för offentliggörande i tryckt skrift, icke blivit infört i skriften och innefattar det ärekränkning mot enskild person, gälle om ansvar för sådan ärekränkning vad i lag är stadgat.

Om någon genom att lämna meddelande till annan förövar uppror, högförräderi, landsförräderi, landssvek, spioneri, grovt spioneri eller försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott, så ock

om någon som på grund av allmän befattning eller i och för utövande av lagstadgad tjänsteplikt erhållit kännedom om förhållande, varom han eljest enligt lag har att iakttaga tystnad, uppenbarar vad han sålunda erfarit, må, ehuru meddelandet skett för offentliggörande i tryckt skrift, gärningen åtalas och ansvar därför ådömas enligt vad därom är stadgat.

Om ansvar för utlämnande av allmän handling, som skall hållas hemlig, stadgas i den särskilda lag, som avses i 2 kap. 1 §.

4 §.

Med beaktande av det i 1 kap. angivna syftet med en allmän tryckfrihet skall såsom otillåtet yttrande i tryckt skrift anses sådan enligt lag straffbar framställning som innefattar:

1. högförräderi, förövat med uppsåt att riket eller del därav skall med våldsamma eller eljest lagstridiga medel eller med utländskt bistånd läggas under främmande makt eller bringas i beroende av sådan makt eller att del av riket skall sålunda lösryckas eller att åtgärd eller beslut av Konungen, riksdagen eller högsta domarmakten skall med utländskt bistånd framtvingas eller hindras, såframt gärningen innebär fara för uppsåtets förverkligande;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant högförräderi;

2. krigsanstiftan, såframt fara för att riket skall invecklas i krig eller andra fientligheter framkallas med utländskt bistånd;

3. uppror, förövat med uppsåt att statsskicket skall med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel omstörtas eller att åtgärd eller beslut av Konungen, riksdagen eller högsta domarmakten skall sålunda framtvingas eller hindras, såframt gärningen innebär fara för uppsåtets förverkligande;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant uppror;

4. landsförräderi eller landssvek, i vad därigenom, då riket är i krig eller eljest i lag meddelade bestämmelser om sådant brott äga tillämpning, någon förleder krigsfolk hörande till rikets eller med riket förbunden stats krigsmakt eller andra som äro verksamma för försvaret av riket till myteri, trolöshet eller modlöshet eller genom osann framställning sprider misströstan bland allmänheten eller begår annan dylik förrädisk gärning som är till men för försvaret eller

för folkförsörjningen eller, om riket är helt eller delvis ockuperat av främmande makt utan att militärt motstånd förekommer, för motståndsverksamheten;

försök, förberedelse eller stämpling till sådant landsförräderi eller landssvek;

5. landsskadlig vårdslöshet, i vad därigenom någon av oaktsamhet begår gärning som avses under 4;

6. ärekränkning mot Konungen eller annan medlem av konungahuset eller mot regent som är satt i Konungens ställe;

7. förolämpning mot någon som innehar eller innehaft ämbete eller annan befattning, varmed ämbetsansvar är förenat, eller någon som enligt Konungens förordnande åtnjuter skydd såsom ämbetsman, om missfirmelsen sker i eller för hans befattning;

9. uppvigling, varigenom någon söker förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet;

10. spridande av falskt rykte eller annat osant påstående, som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet, eller gärning innebärande att någon till främmande makt framför eller låter framkomma sådant rykte eller påstående;

11. spridande av falskt rykte eller annat osant påstående, som är ägnat att framkalla fara för folkförsörjningen eller för allmän ordning och säkerhet eller att undergräva aktningen för myndighet eller annat organ, som äger besluta i allmänna angelägenheter;

12. hot mot eller missaktning för folkgrupp av viss ras, med viss hudfärg, av visst nationellt eller etniskt ursprung eller med viss trosbekännelse; eller

15. ärekränkning mot enskild person.

Med ärekränkning förstås i denna paragraf förtal och förolämpning. Förtal innebär, att någon utpekar annan såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, dock ej om det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken och han visar att uppgiften var sann eller att han hade skälig grund för den. Förtal av avliden innefattar att gärningen är sårande för de efterlevande eller att den eljest kan anses kränka den

frid, som bör tillkomma den avlidne. Förolämpning innebär att någon smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom.

5 §.

Allmän handling, som skall hållas hemlig, må ej genom tryckt skrift offentliggöras.

Ej heller må genom tryckt skrift offentliggöras uppgifter rörande förhållanden, vilkas röjande skulle enligt lag innefatta brott mot rikets säkerhet, vare sig de härröra från allmänna handlingar eller erhållits på annat sätt.

Vad enligt förordnande av domstol eller av undersökningsledare i brottmål eller på grund av myndighets förbehåll vid utlämnande av handling, som avses i första stycket, icke må uppenbaras må ej genom tryckt skrift offentliggöras.

6 §.

Vad i lag är stadgat angående påföljd för brott, som avses i 4 och 5 §§, gälle ock då brottet är att anse som tryckfrihetsbrott.

Angående enskilt anspråk på grund av tryckfrihetsbrott stadgas i 11 kap. Fälles den tilltalade för brott, som avses i 4 § 7 eller 15, må ock, då fråga är om periodisk skrift, på yrkande förordnas att domen skall införas i skriften.

7 §.

Tryckt skrift, som innefattar tryckfrihetsbrott, må konfiskeras.

Konfiskering av tryckt skrift innebär att alla för spridning avsedda exemplar av skriften skola förstöras samt att med formar, stentar, stereotyper, plåtar och andra dylika, uteslutande för tryckningen av skriften användbara materialier skall så förfaras att missbruk därmed ej kan ske.

8 §.

I samband med konfiskering av periodisk skrift må, då fråga är om otillåtet yttrande, som avses i 4 § 1—4, eller sådant enligt 5 § andra stycket otillåtet offentliggörande som innefattar spioneri,

meddelas förbud att utgiva skriften under viss, av rätten bestämd tid, högst sex månader från det domen i tryckfrihetsmålet vinner laga kraft. Förbud som nu sagts må dock meddelas allenast då riket befinner sig i krig.

Angående konfiskering av periodisk skrift, som sprides i strid mot utgivningsförbud eller uppenbart utgör fortsättning av skrift som avses med sådant förbud, gälle vad i allmänhet är stadgat om förverkande av föremål på grund av brott.

8 KAP.

Ansvarighetsregler.

Om ansvaret för periodisk skrift.

1 §.

För tryckfrihetsbrott genom periodisk skrift svara den som hos chefen för justitiedepartementet var anmäld som utgivare, då skriften utgavs.

Var ställföreträdare anmäld och har han inträtt som utgivare, svara ställföreträdaren.

2 §.

Fanns ej utgivningsbevis, då skriften utgavs, eller var utgivaren, som enligt 1 § första stycket har att svara, enligt 5 kap. 2 § ej längre behörig eller hade hans uppdrag eljest upphört, svara skriftens ägare.

Ägaren vare ock ansvarig, om utgivaren var utsedd för skens skull eller denne eljest, då skriften utgavs, uppenbart icke innehade den befogenhet, som enligt 5 kap. 3 § skall tillkomma honom.

Var ställföreträdare, vilken inträtt som utgivare, ej längre behörig, då skriften utgavs, eller hade hans uppdrag eljest upphört eller förelåg beträffande ställföreträdaren förhållande, som i andra stycket sägs, svara utgivaren.

3 §.

Kan det ej visas vem som var ägare, då skriften utgavs, svare i ägarens ställe boktryckaren.

4 §.

Sprider någon periodisk skrift, varå uppgift om boktryckeri saknas eller, honom veterligt, är oriktigt och kan det ej utrönas, från vilket boktryckeri skriften utgått, svare i boktryckarens ställe utspridaren.

Om ansvaret för tryckt skrift, som ej är periodisk.

5 §.

För tryckfrihetsbrott genom tryckt skrift, som ej är periodisk, svare skriftens författare, om han på sätt i 3 kap. 3 § sägs vara författare till skriften. Författaren vare dock ej ansvarig, om skriften utgivits utan hans samtycke eller hans namn eller pseudonym utsatts därå mot hans vilja.

6 §.

Är författare ej enligt 5 § ansvarig för skrift, vilken innehåller eller är avsedd att innehålla bidrag av flera författare, och har på sätt i 3 kap. 3 § sägs särskild utgivare för skriften uppgivits, svare utgivaren.

För annan skrift än i första stycket avses svare utgivaren, allenast om författaren var avliden, då skriften utgavs.

Utgivaren vare ej ansvarig, om hans namn eller pseudonym utsatts å skriften mot hans vilja.

Med utgivare av tryckt skrift, som ej är periodisk, förstås den som, utan att vara skriftens författare, åt boktryckare eller förläggare tillhandahållit den för tryckning eller utgivning.

7 §.

Är varken författare eller utgivare enligt 5 eller 6 § ansvarig eller var han vid skriftens utgivning avliden, svare förläggaren.

Med förläggare till tryckt skrift, som ej är periodisk, förstås den som omhänderhaft tryckning och utgivning av annans skrift.

8 §.

Fanns ej förläggare eller kan det ej visas vem han är, svare i förläggarens ställe boktryckaren.

9 §.

I fråga om ansvar för utspridare av tryckt skrift, som ej är periodisk, äge vad i 4 § stadgats motsvarande tillämpning.

Gemensamma bestämmelser.

10 §.

Hade den som enligt 2, 5, 6 eller 7 § skulle ha att svara vid skriftens utgivning ej känt hemvist inom riket och kan ej heller i målet utrönas, var han här i riket uppehåller sig, skall ansvaret övergå å den som efter honom har att svara, dock ej å utgivare av tryckt skrift, som ej är periodisk, i annat fall än som avses i 6 § första stycket eller å utspridare.

Lag samma vare, om beträffande den som enligt 1, 2, 5, 6 eller 7 § skulle ha att svara förelåg omständighet, vilken enligt lag utesluter straffbarhet, samt den efter honom ansvarige ägt eller bort äga kännedom om omständigheten.

11 §.

Till omständighet, som enligt detta kapitel skulle medföra att annan än den tilltalade hade att svara, må hänsyn tagas allenast om den åberopas före huvudförhandlingen.

12 §.

Vid bedömande av fråga om ansvar för den som enligt detta kapitel har att svara för tryckt skrift skall så anses som om vad skriften innehåller införts däri med hans vetskap och vilja.

9 KAP.

Om tillsyn och åtal.

1 §.

Chefen för justitiedepartementet skall själv eller genom ombud, som av honom förordnas, vaka över denna förordnings efterlevnad.

Instruktion för tryckfrihetsombuden fastställs av chefen för justitiedepartementet.

2 §.

Finner chefen för justitiedepartementet allmänt åtal böra anställas för tryckfrihetsbrott, skall han med överlämnande av skriften göra anmälan därom hos justitiekanslern. Även utan sådan anmälan äge justitiekanslern väcka åtal för tryckfrihetsbrott, som hör under allmänt åtal.

I fråga om annat brott mot bestämmelserna i denna förordning vare justitiekanslern åklagare.

3 §.

Allmänt åtal för tryckfrihetsbrott skall väckas inom sex månader, sedan skriften utgivits och granskningsexemplar av skriften enligt 4 kap. 7 § avlämnats, vid påföljd att skriften eljest är från sådant åtal fri. Utan hinder av vad nu sagts må dock, sedan allmänt åtal inom nämnda tid blivit väckt, nytt åtal väckas mot annan, som är för brottet ansvarig.

Vad i lag är stadgat om tid, inom vilken brott skall beivras för att straff ej skall anses förfallet, gälle även i fråga om tryckfrihetsbrott.

4 §.

Angående målsägandes rätt att angiva tryckfrihetsbrott eller tala därå gälle vad i lag är stadgat.

5 §.

Finnes ej någon, som enligt 8 kap. är för brottet ansvarig, eller

kan ej stämning här i riket delgivas honom, må åklagaren eller målsäganden i stället för att väcka åtal göra ansökan om skriftens konfiskering.

10 KAP.

Om särskilda tvångsmedel.

1 §.

Förekommer anledning att tryckt skrift på grund av tryckfrihetsbrott kan konfiskeras, må i avbidan på beslut därom skriften läggas under beslag.

I avbidan på rättens beslut må ock, i fall som avses i 7 kap. 8 §, meddelas utgivningsförbud för periodisk skrift.

2 §.

Innan åtal för tryckfrihetsbrott väckts eller ansökan hos rätten gjorts om skriftens konfiskering, må, om brottet hör under allmänt åtal, förordnande enligt 1 § om beslag och utgivningsförbud meddelas av chefen för justitiedepartementet. Han äger ock uppdraga åt tryckfrihetsombud att meddela förordnande om beslag.

3 §.

Förordnande, som avses i 2 §, må ej meddelas senare än en vecka efter det skriften utgivits och granskningsexemplar av skriften enligt 4 kap. 7 § avlämnats.

Då tryckfrihetsombud förordnat om beslag, skall anmälan där- om jämte ett exemplar av skriften skyndsamt insändas till chefen för justitiedepartementet; denne har att genast pröva, huruvida beslaget skall äga bestånd. Har enligt vad nedan stadgas tryckt skrift tagits i förvar, skall, så snart ske kan, chefen för justitiedepartementet pröva, huruvida skriften skall läggas under beslag; beslut därom må meddelas utan hinder av vad i första stycket är stadgat.

4 §.

Då chefen för justitiedepartementet förordnat om beslag eller fastställt beslag varom tryckfrihetsombud förordnat, skall skriften med underrättelse om beslaget genast överlämnas till justitiekanslern. Är ej åtal väckt eller ansökan om konfiskering av skriften gjord inom två veckor, sedan justitiekanslern mottog underrättelsen, vare beslaget samt, om utgivningsförbud är därmed förenat, även förbudet förfallet.

5 §.

Sedan åtal för tryckfrihetsbrott väckts eller ansökan hos rätten gjorts om skriftens konfiskering, äge rätten förordna om beslag och utgivningsförbud samt häva beslag eller förbud, som tidigare meddelats.

Då målet avgöres, pröve rätten, om meddelat förordnande fortfarande skall bestå. Avvisas målet på den grund att rätten icke är behörig eller skiljer rätten eljest målet från sig utan att prövning av skriftens brottslighet ägt rum och finnes anledning antaga att talan om skriftens konfiskering kommer att föras i annat mål, äge rätten bestämma att förordnandet skall bestå under viss, av rätten utsatt tid. Väckes ej talan inom denna tid, vare förordnandet förfallet.

6 §.

Förordnande om beslag skall innehålla uppgift å det eller de stycken i skriften, som föranlett beslaget, och gälle endast band, del, nummer eller häfte, vari samma stycken förekomma.

7 §.

Förordnande om beslag skall av polismyndighet genast verkställas. Beslag, varom tryckfrihetsombud i orten förordnat, verkställas dock, innan det blivit av chefen för justitiedepartementet fastställt, allenast i den orten.

Angående förbud mot spridande av tryckt skrift, som lagts under beslag, är stadgat i 6 kap. 3 §.

8 §.

Verkställande av beslag å tryckt skrift skall uteslutande omfatta de för spridning avsedda exemplaren av skriften.

Bevis om tryckt skrifts tagande i beslag skall utan avgift tillställas såväl den, hos vilken beslaget verkställles, som det boktryckeri, där skriften tryckts. Beviset skall innehålla uppgift å det eller de stycken i skriften, vilka föranlett beslaget.

9 §.

Då förordnande om beslag blivit hävt eller förfallit, skall verkställighet av beslaget genast gå åter.

11 §.

Anträffas vid avdelning av krigsmakten tryckt skrift, som uppenbart innefattar sådan enligt 7 kap. 4 § straffbar uppvigling att krigsman därigenom kan förledas åsidosätta sin tjänsteplikt, må skriften efter beslut av befattningshavare, som enligt lag har bestraffningsrätt över personal vid avdelning, i avbidan på förordnande om beslag tagas i förvar. Är fara i dröjsmål, må även utan sådant beslut åtgärd som nu sagts vidtagas av annan befattningshavare av officers eller underofficers grad. Anmälan därom skall dock skyndsamt göras hos befattningshavare som först sagts; denne har att genast pröva, om skriften skall kvarbliva i förvar.

12 §.

Då enligt 11 § beslut meddelats angående tryckt skrifts tagande i förvar, skall anmälan därom jämte ett exemplar av skriften, så snart ske kan, överlämnas till chefen för justitiedepartementet.

13 §.

Angående beslag å periodisk skrift, som sprides i strid mot utgivningsförbud eller uppenbart utgör fortsättning av skrift som avses

med sådant förbud, gälle vad i allmänhet är stadgat om beslag å föremål, som må förklaras förverkat.

11 KAP.

Om enskilt anspråk.

1 §.

Enskilt anspråk i anledning av missbruk av tryckfriheten må grundas allenast därå att den skrift, som anspråket avser, innefattar tryckfrihetsbrott. Sådant anspråk må, om ej annat nedan stadgas, icke göras gällande mot annan än den som enligt 8 kap. svarar för brottet. Har på grund av omständighet, som avses i 8 kap. 10 §, ansvaret övergått å honom, må anspråket göras gällande även mot den som före honom haft att svara, om och i den omfattning sådant anspråk eljest enligt lag må göras gällande.

Vad i 8 kap. 12 § är stadgat i fråga om ansvar gälle ock beträffande enskilt anspråk.

2 §.

För enskilt anspråk, som må göras gällande mot utgivare av periodisk skrift eller ställföreträdare för denne, svare ock skriftens ägare. I fråga om annan tryckt skrift svare för anspråk, som må göras gällande mot författaren eller utgivaren, även skriftens förläggare.

3 §.

Har någon som laga ställföreträdare för juridisk person eller som förmyndare eller god man att svara för enskilt anspråk på grund av tryckfrihetsbrott, må anspråket göras gällande även mot den juridiska personen eller mot den, för vilken förmyndaren eller gode mannen förordnats, om och i den omfattning sådant anspråk eljest enligt lag må göras gällande.

4 §.

Skall någon enligt detta kapitel jämte annan svara för enskilt anspråk, svare de en för båda och båda för en. Om bestämmande av ansvarigheten mellan dessa inbördes gälle vad eljest är stadgat.

5 §.

Enskilt anspråk i anledning av tryckfrihetsbrott må göras gällande utan hinder av att fråga om ansvar för brottet förfallit eller talan därom eljest ej kan föras.

12 KAP.

Om rättegången i tryckfrihetsmål.

1 §.

Tryckfrihetsmål upptagas av tingsrätt inom vars domkrets länsstyrelse har sitt säte. Förekommer anledning att även annan tingsrätt inom länet skall äga upptaga tryckfrihetsmål, äger Konungen förordna därom.

Till tryckfrihetsmål hänföras mål angående ansvar eller enskilt anspråk på grund av tryckfrihetsbrott så ock ansökningsmål, som avses i 9 kap. 5 §.

2 §.

I tryckfrihetsmål, vari talan föres om ansvar, skall frågan, huruvida skriften är brottslig, prövas av en jury om nio medlemmar, såframt ej parterna å ömse sidor förklara sig vilja utan sådan prövning hänskjuta målet till rättens avgörande. Då jury prövar skriftens brottslighet, skall skriften anses brottslig, om minst sex jurymän äro ense därom.

Finner juryn att skriften icke är brottslig skall den tilltalade frikännas. Har juryn ansett skriften brottslig, skall även rätten pröva skriftens brottslighet. Är rätten av annan mening än juryn, äge rät-

ten frikänna den tilltalade eller hänföra brottet under mildare straffbestämmelse än den som juryn tillämpat.

3 §.

För varje län skola utses jurymän, fördelade i två grupper med sexton jurymän i första gruppen och åtta jurymän i andra gruppen. Jurymännen i andra gruppen skola vara eller hava varit nämndemän vid allmän underrätt.

4 §.

Jurymännen utses genom val för en tid av fyra kalenderår.

Valet skall förrättas av landstinget i länet eller, då inom länet finnes kommun som ej tillhör landstingskommun, av landstinget och kommunfullmäktige i förstnämnda kommun. I Gotlands län förrättas valet av kommunfullmäktige i Gotlands kommun. Skola enligt vad nu sagts jurymännen väljas av mer än en valmyndighet, fördelar länsstyrelsen antalet jurymän inom vardera gruppen mellan valmyndigheterna med ledning av folkmängden.

Då juryman skall väljas, ankomme på tingsrätten att göra anmälan därom till den som har att föranstalta om valet.

5 §.

Till jurymän skola utses myndiga svenska medborgare, som äro bosatta inom länet. De böra vara kända för omdömesgillhet, självständighet och rättrådighet. Bland jurymännen böra skilda samhällsgrupper och meningsriktningar samt olika delar av länet vara företrädde.

6 §.

Juryman, som fyllt sextio år, äge avsäga sig uppdraget. Vill juryman eljest avgå, pröve tingsrätten, om giltigt hinder föreligger för honom att utöva uppdraget. Upphör juryman att vara valbar, vare uppdraget förfallet.

7 §.

Avgår juryman eller upphör han att vara valbar, skall inom den grupp av jurymän, som den avgångne tillhörde, valmyndigheten utse annan i hans ställe för återstoden av valperioden. Valet må i landstingets ställe företagas av dess förvaltningsutskott; dock gälle sådant val allenast för tiden intill landstingets nästkommande möte.

8 §.

Klagan över val av juryman skall föras hos tingsrätten. Ehuru klagan ej föres, pröve rätten den valdes behörighet.

Beträffande fullföljd av talan mot tingsrätts beslut i fråga, som avses i första stycket, gälle vad i lag är stadgat om fullföljd av talan mot underrätts beslut i rättegång. Mot hovrätts beslut må talan ej föras.

Föres klagan, lände valet dock till efterrättelse, om ej rätten förordnar annat.

9 §.

De som äro utsedda till jurymän skola uppföras å en jurymannalista. I denna skall varje grupp upptagas särskilt.

10 §.

Då mål vari jury skall deltaga förekommer, skall rätten föredraga jurymannalistan samt till behandling upptaga frågan, huruvida jäv föreligger mot någon som finnes upptagen på listan. Angående jäv mot juryman gälle vad i lag är stadgat om domare.

Därefter skall juryn bildas av de ojäviga jurymännen sålunda att vardera parten äger utesluta tre jurymän inom den första gruppen och en inom den andra samt rätten genom lottning bland de övriga uttager så många till suppleanter att sex kvarstår i den första gruppen och tre i den andra.

11 §.

Äro å ena sidan flera parter och vill endast någon av dem begagna sin uteslutningsrätt, gälle den uteslutning han företager även

för de övriga. Vilja medparter utesluta olika jurymän och kunna de ej enas, företage rätten uteslutningen genom lottning.

12 §.

Ej må någon utan laga förfall undandraga sig att tjänstgöra i jury.

Kan på grund av jäv eller laga förfall för juryman nödigt antal ledamöter i någon grupp ej erhållas, nämne rätten för varje juryman som erfordras tre till jurymän inom gruppen behöriga personer. Av de sålunda nämnda äge vardera parten utesluta en. Ej må till juryman nämnas någon som förut i samma mål uteslutits.

13 §.

Förekomma samtidigt flera mål, vari jury skall deltaga, må med parternas samtycke rätten förordna att samma jury skall tjänstgöra i alla målen. Skall jury utses gemensamt för flera mål, äge vad i 11 § är stadgat om uteslutning av juryman i mål, vari å ena sidan äro flera parter, motsvarande tillämpning.

14 §.

Föres i mål om ansvar jämväl talan om enskilt anspråk mot annan än den tilltalade, skola de åtgärder av svarandepart, som avses i 2 § första stycket, 10 § andra stycket och 12 § andra stycket, ankomma på den tilltalade.

Då talan utan samband med åtal föres om tryckt skrifts konfiskering eller om enskilt anspråk gälle om rättegången i sådant mål vad i 2 och 10—13 §§ är föreskrivet; har skriftens brottslighet tidigare prövats i mål om ansvar för tryckfrihetsbrott, skall dock prövning av skriftens brottslighet ej ånyo äga rum. I ansökningsmål skall den uteslutning av jurymän, som eljest ankommer på parterna, företagas av rätten genom lottning.

15 §.

Närmare bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål meddelas i särskild lag, stiftad i den ordning 87 § regeringsformen föreskriver.

Äro inom samma län flera tingsrätter, vilka äga upptaga tryckfrihetsmål, skola de uppgifter, som avses i 4, 6, 8 och 9 §§, fullgöras av den tingsrätt Konungen bestämmer.

13 KAP.

Om utrikes tryckta skrifter.

1 §.

Skrift, som tryckts utom riket, skall anses här utgiven, då den på sätt i 1 kap. 6 § sägs blivit utlämnad för spridning inom riket.

2 §.

Är periodisk skrift, som tryckes utom riket huvudsakligen avsedd för spridning inom riket, gälle i tillämpliga delar vad i 5 kap. är stadgat; vad där sägs om ägares behörighet skall icke äga tillämpning.

För utgivning här i riket av annan utom riket tryckt periodisk skrift erfordras ej utgivningsbevis. Finnes sådant bevis, skall i fråga om skriften tillämpas vad i första stycket sägs.

3 §.

Vad i denna förordning är stadgat om boktryckares ansvarighet skall i fråga om skrift, som tryckts utom riket, avse den som låtit utlämna skriften för spridning inom riket eller, om det ej kan visas vem han är eller han ej, då skriften här utgavs, ägde hemvist inom riket, den som enligt 6 kap. är att anse som utspridare.

4 §.

Av periodisk skrift, för vilken utgivningsbevis skall finnas eller ändock utfärdats, skall granskningsexemplar avlämnas enligt vad därom är i 4 kap. 7 § föreskrivet. Vad nu sagts gälle ock skrift, som ej är periodisk, om skriften helt eller till någon del är avfattad på svenska språket samt ej införes allenast i enstaka exemplar.

Den i första stycket föreskrivna skyldigheten skall i fråga om pe-

BILAGOR

riodisk skrift åvila utgivaren och beträffande annan skrift förläggaren eller, om förläggare ej finnes, den som låtit utlämna skriften för spridning inom riket. Fullgöres ej sådan skyldighet, äge vad i 4 kap. 8 § är stadgat motsvarande tillämpning.

Angående skyldighet att avlämna för bibliotek avsedda exemplar av skrift, som tryckts utom riket, meddelas bestämmelser i lag.

5 §.

Bestämmelsen i 1 kap. 1 § andra stycket angående meddelande av uppgifter och underrättelser för offentliggörande i tryckt skrift skall gälla även meddelande för offentliggörande i skrift, som tryckes utom riket, om ej meddelandet avser förhållande, vars röjande skulle innefatta brott mot rikets säkerhet eller varom meddelaren eljest enligt lag haft att iakttaga tystnad. Är meddelandet i sådant hänseende straffbart, gälle vad därom är stadgat. Har meddelandet icke blivit infört i skriften och innefattar det ärekränkning mot enskild person, gälle om ansvar för sådan ärekränkning vad i lag är stadgat.

I övrigt skall i fråga om skrift, som trycks utom riket och här utgives, i tillämpliga delar gälla vad i 1 kap., 3 kap., 4 kap. 9 §, 6 kap., 7 kap., 8 kap. 1, 2, 5—7 och 10—12 §§ samt 9—12 kap. är föreskrivet.

14 KAP.

Allmänna bestämmelser.

1 §.

Vad i lag är stadgat om resning i mål i allmänhet gälle, utan hinder av att jury prövat skriftens brottslighet, även dom i tryckfrihetsmål.

Beviljas resning i mål, vari jury prövat skriftens brottslighet, och grundas resningen på omständighet som kan antagas hava inverkat på juryprövningen, förordne högsta domstolen att målet skall ånyo upptagas inför jury av den rätt som först dömt i målet; dock äge

högsta domstolen, då resning beviljas till den tilltalades förmån och saken finnes uppenbar, omedelbart ändra domen.

2 §.

Då på grund av högre rätts beslut tryckfrihetsmål, vari jury deltagit, skall ånyo upptagas inför jury av den rätt som först dömt i målet, gälle om juryns tillsättande vad i 12 kap. 10—14 §§ är stadgat.

3 §.

Tryckfrihetsmål och annat mål om brott mot bestämmelserna i denna förordning skola alltid skyndsamt behandlas.

4 §.

Böter och viten som ådömas enligt denna förordning tillfalla kronan.

5 §.

I allt varom bestämmelse ej meddelats i denna förordning eller i särskild lag, som utfärdas med stöd därav, gälle vad i lag eller författning eljest är stadgat.

Utlänning vare, såvitt ej annat följer av denna förordning eller annan lag eller förordning, likställd med svensk medborgare.

6 §.

Med lag förstås i denna förordning stadgande, som, i den ordning för varje särskilt fall är föreskriven, tillkommit genom samfällt beslut av Konungen och riksdagen.

*Lag om inskränkning i rätten att utbekomma
allmänna handlingar
given Stockholms slott den 28 maj 1937*

”Sekretesslagen”

1 §.

I statsrådet förda protokoll i ärenden vilka angå rikets förhållande till främmande makt, så ock protokoll i kommandomål, må icke utan Konungens tillstånd utlämnas tidigare än femtio år efter protokollets datum.

Andra i statsrådet förda protokoll än i första stycket sägs må ej utan Konungens tillstånd utlämnas tidigare än två år efter protokollets datum; Konungen obetaget att förordna, att sådant protokoll ej må utlämnas förrän viss längre tid, högst femtio år, förflutit från dess datum.

Vad i 2—36 §§ stadgas om handlingars hemlighållande har ej avseende å ovan omförmälda protokoll.

2 §.

Riksdagens kamrars¹ protokoll vid sammanträde inom lyckta dörrar enligt 56 § riksdagsordningen må ej utan Konungens och kammarens tillstånd utlämnas tidigare än femtio år efter protokollets datum.

Sammanträder kammare i annat fall än i första stycket sägs inom lyckta dörrar, äger kammaren besluta, att därvid fört protokoll ej må utan kammarens tillstånd utlämnas förrän viss tid, högst femtio år, förflutit från protokollets datum.

Konstitutionsutskottets handlingar rörande granskning av statsrådsprotokoll och protokoll i kommandomål må ej utan utskottets tillstånd utlämnas innan protokollen få offentliggöras.

3 §.

Handlingar i ärenden vilka angå rikets förhållande till främman-

¹ Tvåkammaren lever fortfarande kvar 1971 i sekretesslagen.

de makt må allenast i de fall och i den ordning Konungen bestämmer utlämnas tidigare än femtio år efter handlingens datum.

Handlingar i ärenden, vilka, utan att vara av beskaffenhet som i första stycket sägs, angå svensk myndighets förbindelser med främmande makts myndigheter eller undersåtar eller eljest röra främmande makt eller dess förhållande, må ej utan tillstånd av den myndighet som handlägger ärendet utlämnas tidigare än femtio år efter handlingens datum, med mindre det är uppenbart att handlingens innehållande icke påkallas av hänsyn till rikets säkerhet eller av internationella hänsyn.

4 §.

Beträffande handlingar, som röra krigsmaktens mobilisering, sammandragning eller verksamhet under krigstid eller vid krigsfara, dess mobiliseringsförråd och mobiliseringsutrustning, rikets fästningsverk och övriga fasta försvarsanstalter, örlogsstationer samt för krigsmakten avsedda varv och fartyg, militära flygstationer samt för krigsmakten avsedda flygverkstäder och luftfartyg, militära positioner och minförsvar, annan för krigsbruk avsedd materiels tekniska byggnad och beskaffenhet, för militärt ändamål avsedda kommunikations- och förbindelseleder, experiment och uppfinningar eller ock civilförsvarets eller det psykologiska försvarets planläggning, äger Konungen, såframt handlingarnas offentliggörande kan skada rikets försvar eller eljest medföra våda för dess säkerhet, förordna, att de ej må utlämnas förrän viss tid från handlingens datum förflutit, dock högst femtio år, där ej särskilda förhållanden påkalla hemlighållande under längre tid.

I fråga om handlingar rörande den allmänna ekonomiska försvarsberedskapen så ock beträffande handlingar, vilka röra produktion, handel, bankrörelse, försäkringsrörelse, transportverksamhet eller näringslivet i övrigt under krig, krigsfara eller andra utomordentliga, av krig föranledda förhållanden, äger Konungen, såframt handlingarnas offentliggörande kan skada rikets försvar, folkushållningen eller näringslivets behöriga fortgång eller eljest medföra våda för rikets säkerhet, förordna, att de ej må utlämnas förrän viss tid, högst femtio år, förflutit från handlingens datum.

Med avseende å handlingar rörande signalskyddstjänsten inom totalförsvaret äger Konungen, såframt handlingarnas offentliggörande kan skada rikets försvar, folkhushållningen eller näringslivets behöriga fortgång eller eljest medföra våda för rikets säkerhet, meddela förordnande, som i första stycket sägs.

5 §.

Dagbok förd på fartyg som äges eller nyttjas av staten eller av kommun får, såvitt angår sammanstötning med annat fartyg, till vars dagbok motsvarande tillgång icke finnes, ej utan tillstånd av myndighet under vars förvaltning fartyget hör utlämnas förrän sjöförklaring eller undersökning enligt 314 § sjölagen hålles offentligt eller talan väckts på grund av sammanstötningen, eller fem år förflutit från det sammanstötningen ägde rum. Detsamma gäller på fartyget upprättad handling, som enligt sjölagen jämsätles med dagbok i fråga om rätten att taga del därav.

Handlingar i ärende angående sjöförklaring med anledning av fartygs sammanstötning med annat fartyg få, om sjöförklaringen icke hålles offentligt, ej utan redarens samtycke utlämnas förrän motsvarande utredning beträffande det andra fartyget blivit tillgänglig för den som vill taga del därav eller fem år förflutit från det sammanstötningen ägde rum. Detsamma gäller i fråga om handlingar, som med anledning av fartygs sammanstötning med annat fartyg inkommit till sjöfartsstyrelsen eller upprättats där.

Bestämmelserna i andra stycket äga motsvarande tillämpning när utredning verkställes av särskild undersökningskommission enligt 314 § sjölagen eller, beträffande fartyg som äges eller nyttjas av staten, av myndighet under vars förvaltning fartyget hör.

6 §.

Handlingar som upprättats eller anskaffats för myndighets räkning till utredning i någon dess rättstvist eller i statligt eller kommunalt företags rättstvist må ej utan myndighetens tillstånd utlämnas förrän saken blivit slutligen avgjord eller tjugu år förflutit från handlingens datum.

7 §.

Beträffande handlingar, upprättade för myndighets gransknings- eller inspektionsverksamhet eller för anordnande av kunskapsprov eller psykologisk undersökning under myndighets inseende, äger Konungen förordna, att de ej må utlämnas före den avsedda granskningen, inspektionen, prövningen eller undersökningen.

8 §.

Hos myndighet upprättade handlingar i ärende angående uppgörande av ny eller ändrad stadsplan må ej utan tillstånd av myndighet som handlägger ärendet utlämnas, förrän förslag till stadsplan blivit tillgängligt för granskning enligt vad därom särskilt är stadgat. Såvitt angår hos myndighet i dylikt ärende upprättade handlingar med beräkningar av fastighetsvärden, äger myndighet som handlägger ärendet besluta, att sådan handling ej heller efter nämnda tidpunkt må utan myndighetens tillstånd utlämnas; dock att handling ej må hemlighållas längre än till dess stadsplanen blivit genomförd eller tjugo år förflutit från handlingens datum.

Vad i första stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning beträffande generalplan så ock med avseende å utomplansbestämmelser för städer och stadsliknande samhällen.

9 §.

Handlingar innefattande redogörelse för utredningar, experiment eller prov av naturvetenskaplig eller teknisk art, som myndighet låtit verkställa för det allmännas räkning må ej utan myndighetens tillstånd utlämnas tidigare än tjugo år efter handlingens datum.

10 §.

Handlingar rörande polismyndighets, tullmyndighets eller åklagares verksamhet till förekommande eller beivrande av brott, så ock handlingar rörande användning av tvångsmedel i brottmål må ej utlämnas, såvida skäligen kan befaras, att utlämnande skulle motverka brotts upptäckande eller brottmåls utredning eller åtgärder till förekommande av brott eller ock vara menligt för rikets säkerhet eller för enskild person; dock må handling ej i något fall

BILAGOR

hemlighållas längre tid än sjuttio år från dess datum, och vare Konungen obetaget att, där särskilda omständigheter det påkalla, medgiva utlämnande utan hinder av vad ovan stadgas.

Vad i första stycket är stadgat om åklagare skall ej äga tillämpning å riksdagens ombudsmän.

11 §.

Uppgifter och anteckningar, vilka tillförts register som avses i lagen om allmänt kriminalregister eller lagen om polisregister m.m., må ej utlämnas i annat fall eller annan ordning än där sägs.

Har uppgift om brott eller om den som misstänkts, åtalats eller dömts för brott lämnats till rikspolisstyrelsen för databehandling inom rättsväsendets informationssystem, må, om ej annat följer av första stycket, uppgiften ej utlämnas från rikspolisstyrelsen i annat fall eller annan ordning än Konungen bestämmer.

Utslag eller underrättelser, avseende svensk undersåte i utlandet ådömt straff, vilka enligt överenskommelse med främmande makt överlämnats till svensk myndighet, så ock därom förda anteckningar, må ej utlämnas i annat fall eller annan ordning än Konungen bestämmer.

Vad i tredje stycket sägs gälle ock om uppgifter och anteckningar, tillhörande hos kontrollstyrelsen fört straffregister rörande fylle-ri och vissa andra brott, ävensom särskilt register som hos myndighet föres angående straff och tillrättavisningar som ådömts eller tilldelats underlydande personal.

12 §.

Hos myndighet vid fängvårdsanstalt eller arbetsanstalt upprättade handlingar rörande i anstalten intagen person må ej i andra fall eller annan ordning än Konungen bestämmer utlämnas tidigare än sjuttio år efter deras datum.

Detsamma gäller handlingar, vilka upprättats av befattningshavare inom skyddskonsulentorganisationen eller annan som fullgör skyddskonsulents uppgifter eller av övervakare eller den som anlitats såsom biträde vid övervakning, i den mån handlingarna

röra personer som ställts under övervakning efter dom å fängelse, skyddstillsyn, ungdomsfängelse, internering eller intagning i arbetsanstalt.

Kriminalvårdsnämnden, ungdomsfängelsenämnden och interneringsnämnden samt övervakningsnämnd må förordna, att vad nu föreskrivits skall äga tillämpning även beträffande viss hos nämnden upprättad handling rörande person som är intagen i anstalt eller ställd under övervakning. Sådant förordnande må dock ej avse nämndens beslut, som utfärdats särskilt eller upptagits i protokoll.

Uppgifter och anteckningar, vilka tillförts hos kriminalvårdsstyrelsen fört register över personer som intagits i anstalt eller dömts till skyddstillsyn, må ej utlämnas i annat fall eller annan ordning än Konungen bestämmer.

13 §.

Anteckningar i kyrkoböcker, folkregister och mantalsböcker ävensom handlingar, vilka eljest röra kyrko- eller folkbokföringen, själavården eller kyrkotukten, må, i den mån de innehålla upplysning om enskilds personliga förhållanden, icke utan hans samtycke till annan utlämnas förrän sjuttio år förflutit från anteckningens eller handlingens datum, såvida icke, med hänsyn till det ändamål för vilket utlämnande åstundas och omständigheterna i övrigt, trygghet kan anses vara för handen, att det ej kommer att missbrukas till skada eller förklenande för den enskilde som avses eller för hans nära anhöriga. Vid utlämnande böra erforderliga förbehåll göras.

14 §.

Handlingar vilka av läkare eller hos socialstyrelsen eller på läkares eller styrelsens föranstaltande upprättats till utredning i mål eller ärende hos domstol eller i ärende som avses i giftermålsbalken; handlingar i ärenden rörande kriminologisk undersökning för forskningsändamål; handlingar vilka upprättats vid psykologisk undersökning som utförts för forskningsändamål eller i samband med inskrivning av värnpliktiga eller yrkesvägledning, arbetsvård eller omskolning eller i ärende om anställning eller upphörande av

BILAGOR

anställning hos myndighet eller i ärende om uttagning av anställd hos myndighet till viss utbildning eller tjänstgöring; läkarutlåtanden i ärenden om statlig personalpensionering; handlingar i ärenden rörande hälsovård, sjukvård, socialhjälp, understöd vid barns-börd, samhällets barnavård och ungdomsskydd eller eljest barnavårdsnämnds och barnavårdsmäns verksamhet, sådan familjerådgivning som drives av kommun, landstingskommun, församling eller kyrklig samfällighet, rätt för enskilda att inköpa alkoholhaltiga drycker, behandling av alkoholister eller eljest nykterhetsnämnds verksamhet, folkpensionering eller eljest pensionsstyrelsens eller pensionsnämnds verksamhet, försäkring för olycksfall i arbete eller eljest riks försäkringsanstaltens eller försäkringsrådets verksamhet, tillsyn å understödsföreningar, hjälpverksamhet vid arbetslöshet; så ock handlingar i ärenden rörande kontroll å utlänningar, som här i riket vistas eller hit söka tillträde, må i vad de angå enskilds personliga förhållanden, icke utan hans samtycke till annan utlämnas tidigare än sjuttio år efter handlingens datum. Även utan sådant samtycke skall dock handling som nu sagts utlämnas, om, med hänsyn till det ändamål för vilket utlämnande åstundas och omständigheterna i övrigt, trygghet kan anses vara för handen, att det ej kommer att missbrukas till skada eller förklenande för den vilkens personliga förhållanden i handlingen avses eller för hans nära anhöriga. Vid utlämnande böra erforderliga förbehåll göras.

Angår handling, som i första stycket avses, någons intagning, vård eller behandling å anstalt eller inrättning eller någons vård eller behandling av läkare annorstädes än å anstalt, och finnes grundad anledning antaga att genom handlingens utlämnande ändamålet med vården eller behandlingen skulle motverkas eller någons personliga säkerhet sättas i fara, må utlämnande vägras, ändock att enligt bestämmelserna i första stycket utlämnande bort ske. Likaledes må utbekommande av handling, utvisande vem som gjort anmälan i ärende rörande samhällets barnavård eller ungdomsskydd eller rörande behandling av alkoholister eller vem som eljest lämnat upplysningar i sådant ärende, vägras, om grundad anledning finnes att antaga att den, om vilken anmälan gjorts eller upplysningarna

lämnats, skulle missbruka kännedom i berörda hänseende till skada för annan person.

Vad i denna paragraf stadgas har icke avseende å myndighets beslut som särskilt utfärdats eller i protokoll upptagits, där fråga ej är om barnavårdsnämnds eller nykterhetsnämnds beslut eller om beslut i ärende som rör tillämpning av lagen angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar, lagen om avbrytande av havandeskap, lagen om sterilisering eller lagen om kastrering.

Uppgifter och anteckningar, vilka tillhöra de i kommunerna förda socialregistren, må ej utlämnas i vidare mån än som följer av lagen om socialregister.

15 §.

Till överförmyndare eller förmyndarkammaren i Stockholm inkomna handlingar må, i vad de angå enskildas ekonomiska förhållanden, icke tidigare än tjugu år efter handlingens datum utlämnas i vidare mån än i lagen om förmynderskap föreskrives.

16 §.

För statlig eller kommunal statistik lämnade uppgifter och myndighets bearbetningar därav må, såframt de avse enskilda personer, bolag eller andra enskilda samfälligheter, vilka äro angivna med namn eller annan identitetsbeteckning, icke utlämnas förrän tjugu år från uppgiftens datum förflutit, därest ej den som däri avses samtycker till ett tidigare utlämnande, eller ock, med hänsyn till uppgiftens eller bearbetningens natur eller det ändamål för vilket den åstundas och omständigheterna i övrigt, trygghet kan anses vara för handen, att utlämnandet ej kommer att missbrukas till hans skada.

Vad i första stycket sägs skall icke utgöra hinder för utlämnande, i de fall och i den ordning Konungen bestämmer, av lönestatistiska uppgifter till löntagarna för granskning av uppgifternas riktighet eller av bearbetningar av sådana uppgifter till förening av arbetsgivare eller arbetstagare för begagnande vid förhandlingar om löneuppgörelser eller förberedelser därtill.

Då handling med stöd av första eller andra stycket utlämnas, böra erforderliga förbehåll göras.

17 §.

Till myndighet avlämnade uppgifter till ledning för taxering, som avses i taxeringsförordningen, eller eljest för beräkning av skatt eller ock för beräkning av pensionsgrundande inkomst enligt lagen om försäkring för allmän tilläggspension eller av arbetsgivaravgift enligt förordningen angående uppbörd av avgifter enligt lagen om försäkring för allmän tilläggspension, m.m. må ej i andra fall än i därom gällande författning stadgas utan den skattskyldiges eller den för allmän tilläggspension försäkrades eller den avgiftsskyldiges samtycke utlämnas till annan tidigare än tjugu år efter uppgiftens datum. Vad nu sagts skall även gälla beträffande handling, som upprättats av myndighet vid taxeringskontroll enligt taxeringsförordningen eller eljest vid skattekontroll, vid beräkning av pensionsgrundande inkomst eller vid kontroll av uppgift för beräkning av arbetsgivaravgift. Uppgift, som av aktiebolag eller ekonomisk förening lämnats taxeringsmyndighet till ledning vid värdesättning av aktier i bolaget eller andelar i föreningen, må ej utan samtycke av den som lämnat uppgiften utlämnas till annan tidigare än tjugu år efter uppgiftens datum. Är det under pågående utredning rörande någons taxering av synnerlig vikt att innehållet i kontrolluppgift eller annan för taxeringskontroll enligt taxeringsförordningen avsedd handling icke kommer till den skattskyldiges kännedom, må myndighet, som innehar handlingen, vägra att utlämna denna.

Förmögenhetslängd må ej utan den skattskyldiges samtycke utlämnas till annan tidigare än tjugu år från längdens datum.

Handlingar i ärenden angående sådant förhandsbesked, som enligt vad därom är särskilt stadgat kan meddelas i taxerings- eller skattefrågor, må ej utan samtycke av den som sökt beskedet utlämnas till annan tidigare än tjugu år från handlingens datum.

Handlingar i ärenden angående befrielse från tillämpning av bestämmelserna om beräkning av skattepliktig realisationsvinst vid avyttring av aktier eller liknande egendom i samband med strukturalisering och angående rätt att erhålla avdrag vid taxeringen för avsättning till särskild nyanskaffningsfond må ej utan samtycke

av den som sökt befrielse utlämnas till annan tidigare än tjugu år från handlingens datum.

18 §.

Handlingar som inkommit till eller upprättats hos tillsynsmyndighet över banker, sparbanker, andra penninginrättningar eller försäkringsanstalter, i vad handlingarna röra enskildas förhållanden till dylik inrättning, ävensom handlingar vilka inkommit till eller upprättats hos tillsynsmyndigheten över fondkommissionsrörelse och fondbörsverksamhet, i vad de röra vederbörande yrkesutövares enskilda affärer eller andra personers ekonomiska förhållanden, må icke utlämnas tidigare än tjugu år efter handlingens datum, därest icke vederbörande tillsynsmyndighet för fullgörande av sin uppgift så prövar nödigt.

19 §.

Till riksförsäkringsanstalten eller försäkringsrådet inkomna och där upprättade handlingar i ärenden angående försäkring för olycksfall i arbete och för yrkessjukdomar må, såvitt de avse arbetet i arbetsgivares rörelse, företag eller verksamhet eller de förhållanden, under vilka arbetet bedrives, eller arbetarnas antal, arbetstid och avlöningsförhållanden, icke utan arbetsgivarens samtycke till annan utlämnas tidigare än tjugu år efter handlingens datum, där ej, med hänsyn till det ändamål, för vilket utlämnande åstundas och omständigheterna i övrigt, trygghet kan anses vara för handen, att det ej kommer att missbrukas till arbetsgivarens skada. Vid utlämnande böra erforderliga förbehåll göras.

Handlingar i ärenden angående arbetarskydd eller arbetstidens reglering eller angående arbetstillstånd för utlänning må, såvitt de röra arbetsgivares yrkeshemlighet eller eljest innehålla sådana upplysningar om driftanordning eller affärsförhållande, vilkas offentliggörande kan lända arbetsgivare till skada, icke i vidare mån än som kan följa av de i nämnda ämnen gällande lagar utlämnas utan arbetsgivarens samtycke förrän tjugu år från handlingens datum förflutit.

19 a §.

Bestämmelserna i 16, 17 och 19 §§ utgöra icke hinder mot att

utlämna uppgifter ur centrala företagsregistret om företags eller verksamhetsställes namn, adress eller annan identitetsbeteckning eller om företagsform eller verksamhetsart.

Bestämmelserna i 16, 17 och 19 §§ utgöra icke heller hinder mot att utlämna uppgift ur registret om antalet anställda eller arbetstimmar hos ett företag visst år, om det med hänsyn till uppgiftens natur eller det ändamål för vilket uppgiften begäres och omständigheterna i övrigt kan anses säkert att uppgiften icke kommer att missbrukas till skada för företaget.

När handling utlämnas med stöd av andra stycket, böra erforderliga förbehåll göras.

20 §.

Handling som inkommit till myndighet, som avses i lagen om uppgiftsskyldighet rörande pris- och konkurrensförhållanden, eller till marknadsrådet, näringsfrihetsombudsmannen eller konsumentombudsmannen må, i den mån handlingen innehåller upplysningar om viss företagares affärs- eller driftförhållanden, vilkas offentliggörande kan lända honom till men, icke i andra fall än Konungen bestämmer utlämnas förrän tjugu år förflutit från handlingens datum. Vad nu sagts gälle ock hos myndigheten upprättad handling, dock ej kartellregister.

På framställning av vederbörande företagare eller myndighet, som i nyssnämnda lag avses, äger Konungen, om särskilda skäl därtill äro, förordna, att kartellregister, såvitt angår däri intagna uppgifter rörande viss överenskommelse, icke må utlämnas tidigare än tjugu år efter det anteckning om överenskommelsen gjorts i registret. Har framställning om sådant förordnande gjorts, må, innan ärendet blivit av Konungen avgjort, kartellregister i den del framställningen avser icke utlämnas. Vad nu sagts gälle ock handlingarna i ärendet; om utlämnande av sådan handling efter ärendets avgörande äge vad i första stycket stadgats motsvarande tillämpning.

21 §.

Beträffande handlingar, vilka i andra fall än eljest i denna lag sägs röra statlig utredning, kontroll eller stödverksamhet med avse-

ende å produktion, handel, bankrörelse, försäkringsrörelse eller transportverksamhet eller eljest med avseende å näringslivet, äger Konungen, i den mån de innefatta sådana upplysningar om enskilda företags eller sammanslutningars affärs- eller driftförhållanden, vilkas offentliggörande kan lända vederbörande företag eller sammanslutning till men, förordna, att handlingarna ej må utlämnas förrän viss tid, högst tjugu år, förflutit från deras datum.

22 §.

Handling i ärende som avses i lagen om vissa åtgärder för att främja sysselsättning av äldre arbetstagare på den öppna arbetsmarknaden må, i den mån den innefattar upplysning om enskilt företags affärs- eller driftförhållanden eller om enskilds personliga förhållanden, ej utlämnas tidigare än tjugu år efter handlingens datum, såvida ej, med hänsyn till det ändamål för vilket utlämnande begäres och omständigheterna i övrigt, trygghet kan anses vara för handen att upplysningen ej missbrukas till skada för företaget eller den enskilde.

23 §.

Handlingar i ärenden angående ansökning om patent må icke utan sökandens samtycke till annan utlämnas i vidare mån än som föranledes av gällande lagstiftning rörande patent. I vad sådana handlingar angå uppfinning därå patent beviljats skola de utlämnas, såframt ej annat är stadgat i nämnda lagstiftning.

Har i ansökan om registrering av mönster begärts, att handling som visar mönstret skall hållas hemlig, får handlingen icke utan sökandens samtycke utlämnas till annan i vidare mån än som följer av gällande lagstiftning om mönsterskydd.

24 §.

Handling i ärende, som avses i lagen om medling i arbetstvister, må, i den mån myndighet som handlägger ärendet så beslutar eller förbehåll enligt 7 § nämnda lag gjorts med avseende å handlingen, icke utlämnas tidigare än tjugu år efter dess datum.

25 §.

Handlingar i ärenden rörande offentlig arbetsförmedling, vilka till anstalt för sådan förmedling inkommit eller där upprättats, må ej i vidare mån än som erfordras för förmedlingsverksamhetens behöriga bedrivande utlämnas förrän tjugu år från handlingens datum förflutit, såvida icke, med hänsyn till det ändamål för vilket utlämnande åstundas och omständigheterna i övrigt, trygghet kan anses vara för handen, att det ej kommer att missbrukas till arbetsgivares eller arbetssökandes skada eller förklenande. Vid utlämnande böra erforderliga förbehåll göras.

26 §.

Handlingar som till offentlig rättshjälpsanstalt inkommit eller där upprättats angående rättshjälp åt enskilda, så ock handlingar i ärenden hos notarius publicus rörande sådant som blivit honom såsom hemligt anförtrott eller eljest ej bör bliva obehöriga kunnigt, må ej tidigare än sjuttio år efter handlingens datum utlämnas i vidare mån än handlingens ändamål kräver eller den, som i ärende anlitat anstalten eller notarius publicus, därtill samtycker.

Beträffande handlingar i sådana ärenden angående rättshjälp åt enskilda, som handläggas hos annan myndighet än i första stycket sägs, äger Konungen förordna, att handlingarna ej må utlämnas i andra fall eller annan ordning än Konungen bestämmer förrän viss tid, högst sjuttio år, förflutit från deras datum.

Handlingar rörande någons ansökan om inträde i advokatsamfundet eller hans rätt att vara advokat eller rörande disciplinärt förfarande mot advokat må, i vad de angå hans ekonomiska ställning eller innefatta upplysningar, vilkas offentliggörande kan lända annan till men, icke utan samtycke av den handlingen sålunda angår utlämnas tidigare än sjuttio år efter handlingens datum.

27 §.

Med avseende å handlingar, vilka angå myndighets verksamhet för införskaffande eller meddelande av upplysningar till enskildas tjänst, eller vilka till myndighet inkommit eller där upprättats för utredningar eller undersökningar som myndigheten utför för en-

skilds räkning, äger Konungen förordna, att de ej må utlämnas i andra fall eller annan ordning än Konungen bestämmer.

28 §.

Till statlig eller kommunal anstalt för samfärdsel inkomna och där upprättade handlingar avseende samfärdseln, så ock till tullverket inkomna och där upprättade handlingar rörande varor som vid verket behandlas, må, såvitt de angå deras angelägenheter som anlita eller eljest träda i beröring med anstalten eller verket, icke utan samtycke av dem handlingen sålunda angår utlämnas till annan tidigare än tjugu år efter dess datum, där ej, med hänsyn till det ändamål för vilket utlämnande åstundas och omständigheterna i övrigt, trygghet kan anses vara för handen, att det ej kommer att missbrukas till deras skada. Vid utlämnande böra erforderliga förbehåll göras.

29 §.

Till post- eller telegrafverket inkomna och där upprättade handlingar, som lämna upplysning om särskilda postförsändelser, telegram eller telefonsamtal, må icke utlämnas till annan än postförsändelsens avsändare eller mottagare eller telegrammets avsändare eller adressat eller någon av dem som växlat telefonsamtalet eller äro innehavare av de vid samtalet använda telefonapparaterna.

30 §.

Handling, av vilken enskilds förhållande till postsparbanken eller postgirorörelsen framgår, må ej utan dennes samtycke till annan utlämnas tidigare än tjugu år efter handlingens datum, där ej Konungen för särskilt fall annorlunda förordnar.

31 §.

Handlingar i ärenden, om vilkas hemlighållande stadgas i lagen för Sveriges riksbank, må ej utan tillstånd av fullmäktige i riksbanken eller av riksdagens finansutskott eller revisorer utlämnas tidigare än femtio år efter handlingens datum.

32 §.

Beträffande andra handlingar än i 30 och 31 §§ sägs rörande ut-

låning av medel, som stå under myndighetsförvaltning, äger Konungen, i vad handlingarna angå lånsökandes, låntagares eller borgsmans förhållanden, förordna, att handlingarna icke utan samtycke av dem, vilkas förhållanden sålunda beröras, må till annat utlämnas förrän viss tid, högst tjugu år, förflutit från handlingens datum. Vad nu är sagt gäller dock ej myndighets beslut om beviljande av lån.

33 §.

Myndighet som har att ombesörja upptagande av lån äger besluta, att handlingar som hänföra sig till upplåningsverksamheten e må utan myndighetens tillstånd utlämnas förrän viss tid, högst tjugu år, förflutit från handlingens datum.

34 §.

Handlingar i ärenden angående förvärv, avyttrande eller upplåtelse av egendom eller annat, som myndighet äger förvalta, eller angående transport som utföres av myndighet eller angående arbete som utföres för myndighets behov annorledes än genom dess egen eller annan myndighets personal må icke, utan tillstånd av den myndighet som handlägger ärendet, utlämnas innan avtal slutits eller ärendet eljest slutförts. Angår ärendet upphandling eller utförande av arbete för statens räkning eller försäljning av staten tillhörig lös egendom, skall likväl iakttagas, att i stadgad ordning infordrade och inkomna anbud, så ock andra handlingar som kunna tjäna till upplysning i vad mån anbud i ärendet infordrats eller avgivits eller som eljest avse dylika anbud, icke före nämnda tidpunkt må utlämnas i vidare mån än för prövning av anbud finnes nödvändigt eller begäran om anbuds utbekommande framställles av anbudsgivaren.

Då anledning därtill föreligger, äger vederbörande myndighet besluta, att handlingar, som i första stycket avses, även efter där angiven tidpunkt ej må utan myndighetens tillstånd utlämnas. Beträffande andra handlingar än sådana som angiva villkoren i slutna avtal må dylikt beslut avse en tid av högst tjugu år från nämnda tidpunkt. Vad angår handlingar, som angiva villkoren i slutna avtal rörande transport som utföres av myndighet eller rörande myndighets leverans av elektrisk kraft, gas, vatten eller dylikt eller rörande

försäljning av varor med vilka myndighet driver handel i affärs-
mässiga former, må beslut meddelas högst för tiden till dess två år
eller, då myndigheten är att hänföra till statens affärsdrivande verk,
fem år förflutit från det avtalet fullgjorts eller upphört att gälla.
Med avseende å handlingar, som angiva villkoren i slutna avtal i
andra ärenden, må beslut meddelas högst för en tid av två år eller,
då myndigheten är att hänföra till statens affärsdrivande verk, fem
år från det avtalet slöts.

Beslut, vilka enligt andra stycket meddelas av annan statsmyn-
dighet än sådan som hör till eller lyder under riksdagen, skola, där
de icke gälla allenast genom myndighetens försorg upprättade kost-
nadsberäkningar eller prisbestämningar eller ock tjänsteutlåtanden
som avse sådana, för varje statsregleringsår, inom en månad efter
dess utgång, anmälas till Konungen, som låter riksdagens revisorer
därav undfå del.

Kommunalmyndighet har att beträffande tillämpningen av denna
paragraf ställa sig till efterrättelse föreskrifter, vilka må hava med-
delats av den myndighet som utövar den kommunala beslutande-
rätten.

Vad i denna paragraf stadgas har ej avseende å auktionsproto-
koll.

34 a §.

Beträffande handling, som inkommit till eller upprättats hos
myndighet vilken är att hänföra till statens affärsdrivande verk
och som angår myndighetens affärs- eller driftförhållanden, äger
Konungen förordna att den ej må utan myndighetens tillstånd ut-
lämnas förrän viss tid, högst tjugo år, förflutit från handlingens
datum, om det kan antagas att utlämnande skulle på myndighetens
bekostnad gynna någon som driver likartad rörelse.

35 §.

Handlingar som innefatta utredning eller förslag och som till-
kommit för att begagnas vid sådan förhandling för slutande av kol-
lektivavtal eller för annan reglering av anställningsvillkor, vari myn-
dighet, kommunsammanslutning eller statligt eller kommunalt fö-

retag har att deltaga, eller vid förberedelse till sådan förhandling må ej utan tillstånd av myndighet som anges i tredje stycket utlämnas förrän fem år förflutit från handlingens datum. Har sådan handling upprättats hos eller inkommit till riksdagens lönedelagation må den dock ej hemlighållas längre än till dess förhandlingsöverenskommelse träffats eller förhandlingen eljest slutförts.

Bestämmelserna i första stycket gälla även handlingar innefattande utredning eller förslag vilka från annan än myndighet inkommit för där angivet ändamål, även om handlingen tillkommit i annat syfte.

Om tillstånd för statsmyndighet att utlämna handling som avses första eller andra stycket beslutar statens avtalsverk eller, om handlingen tillhör förhandlingsärendet som utan avtalsverkets medverkan handlägges av annan statlig myndighet, denna. Begär någon att hos riksdagens lönedelagation utfå sådan handling, ankommer de dock på lönedelagationen eller myndighet, som denna bestämmer att besluta i tillståndsfrågan. Om tillstånd för kommunalmyndighet att utlämna sådan handling beslutar den förvaltande myndighet kommunen som handlägger löneärendet eller, om handlingen tillhör förhandlingsärendet som utan nämnda myndighets medverkan handlägges av annan myndighet i kommunen, denna myndighet.

36 §.

Har förhandling i mål vid domstol hållits inom stängda dörrar må protokoll över sådan förhandling jämte annan dylik uppteckning samt därvid företedda handlingar icke utan domstolens tillstånd utlämnas, innan målet blivit skilt från dess handläggning. Domstolen äger ock i avvidan på sådan förhandling besluta att handlingar, som inkomma i målet, icke utan dess tillstånd må utlämnas; har förhandling hållits inom stängda dörrar, må sådant beslut meddelas beträffande handlingar, som därefter inkomma.

Förekommer, då domstolen skiljer målet från sig, handling som enligt första stycket ej må utlämnas, äger domstolen förordna att handling som nu sagts så ock dom eller beslut, som avkunnats inom stängda dörrar, ej må utan domstolens tillstånd utlämnas, innan viss tid förflutit, i intet fall längre än sjuttio år från dagen för för

ordnandet. Är handlingen sådan att den enligt bestämmelse i 1—34 §§ eller föreskrift, som meddelats med stöd därav, ej må utlämnas till envar, må domstolens förordnande innehålla att vad sålunda är stadgat om handlingens utlämnande skall äga tillämpning.

Fullföljes talan i mål, vari förordnande enligt andra stycket gäller, må ej heller handlingar, som därefter inkomma eller hos högre rätt upprättas i målet, utan rättens tillstånd utlämnas, innan förhandling i målet hållits eller, då förhandling ej äger rum, rätten skilt målet från sig. På högre rätt ankommer, då rätten skiljer målet från sig, ej mindre att pröva förordnande som lägre rätt meddelat än även, om anledning därtill finnes, att med avseende å den högre rättens handlingar i målet meddela förordnande enligt andra stycket.

Är på grund av förordnande enligt 2 § (4 mom. tredje stycket) tryckfrihetsförordningen allenast viss myndighet behörig att pröva fråga om handlings utlämnande, må domstol icke utan denna myndighets samtycke lämna tillstånd till utlämnande.

Protokoll över förhandling jämte annan dylik uppteckning i mål vid domstol samt handlingar, som företetts vid förhandlingen, så ock beslut och dom i målet må ej hemlighållas i vidare mån än som följer av denna paragraf.

Vad i denna paragraf är stadgat om mål skall äga motsvarande tillämpning beträffande ärende.¹

37 §.

Där enligt Konungens jämlikt denna lag meddelade förordnande eller enligt beslut, vilket jämlikt bemyndigande i denna lag meddelats av annan statsmyndighet än sådan som hör till eller lyder under riksdagen, handlingar ej må utlämnas, så ock där enligt den-

¹ Enligt lag den 10 juli 1947 gäller härutöver:

Beträffande utlämnande av domstols protokoll över handläggning, som äge rum före 1 jan. 1948, samt annan handling, som före nämnda dag upprättas hos domstolen eller dit inkommit, skall äldre lag fortfarande gälla. — Har med stöd av 36 § i dess äldre lydelse förordnande meddelats att handling ej må utlämnas, skall handlingen likväl utlämnas, om domstol, som först meddelat förordnandet, lämnar tillstånd därtill.

na lag för handlingars utlämnande erfordras tillstånd av dylik myndighet, äger Konungen utan hinder därav förordna om utlämnande.

38 §.

Där det finnes erforderligt för tillvaratagande av allmän eller enskild rätt, må utan hinder av vad eljest i denna lag stadgas Konungen förordna om handlingars utlämnande.

Kan handling, som ej må utlämnas till envar, antagas vara av betydelse som bevis i rättegång eller för förundersökning i brottmål, äger domstol, där rättegången föres eller fråga som hör till förundersökningen må upptagas, förordna att handlingen skall tillhandahållas domstolen eller undersökningsledaren. Vad nu sagts gälle dock ej handlingar, som avses i 1—4 §§ samt 31 och 33 §§. Är handlingens innehåll sådant att den som utfärdat handlingen ej enligt 36 kap. 5 § andra, tredje eller fjärde stycket rättegångsbalken må höras som vittne därom, må handlingen ej företes i rättegången eller vid förundersökningen. Ej heller må, med mindre synnerlig anledning förekommer därtill, handlingen företes i rättegången eller vid förundersökningen, om därigenom yrkeshemlighet skulle uppenbaras.

39 §.

Vad i denna lag stadgas länder ej till inskränkning i sökandes, klagandes eller andra parter rätt att i mål och ärenden hos domstol eller annan myndighet utbekomma dom, beslut och andra handlingar.

Finnes av hänsyn till allmänna eller enskilda intressen vara av synnerlig vikt att innehållet i annan handling än dom eller beslut icke uppenbaras, må dock med stöd av stadgande i denna lag utlämnande av sådan handling till parten vägras; vid utlämnande skola erforderliga förbehåll göras.

40 §.

Vad i denna lag stadgas utgör ej hinder för offentliggörande av handlingar i ärenden hos riksdagen eller allmänna kyrkomötet eller

hos kommunal stämma eller representation, där myndighet som handlägger ärendet finner sådant erforderligt för ärendets behandling.

41 §.

Utlämnar någon handling i strid mot föreskrifterna i denna lag eller mot förbud som jämlikt densamma meddelats, eller bryter någon mot förbehåll som gjorts vid handlingens utlämnande, straffes, där gärningen är att anse som brott i ämbete eller tjänst eller eljest är i annan lag belagd med straff, enligt vad där sägs. I andra fall vare straffet dagsböter; dock att vid brott med avseende å handlingar, varom i 1—4, 20 och 36 §§ sägs, fängelse må ådömas.

Böter som ådömas enligt denna lag tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas gäldande, skola de förvandlas enligt [allmän strafflag].

42 §.

Om åtal för förbrytelse mot denna lag och om laga domstol gälle vad i allmän lag och annan författning stadgas angående brottmål.

43 §.

I följd av vad i (§ 2) tryckfrihetsförordningen är stadgat skall i denna lag med myndighet förstås

dels statsdepartementen och kommandoexpeditionerna, riksdagen och allmänna kyrkomötet, deras avdelningar, utskott, nämnder, deputerade och revisorer, domstolar och ämbetsverk samt övriga till statens förvaltning hörande myndigheter och inrättningar, nämnder, kommissioner och kommittéer (statsmyndighet),

dels ock alla till kommunal styrelse eller förvaltning hörande stämmor och representationer, myndigheter, styrelser, kollegier, nämnder, råd, kommissioner, revisorer, utskott och kommittéer jämte underlydande verk och inrättningar (kommunalmyndighet).

Denna lag träder i kraft då Konungen låtit i riksdagen uppläsa öppet brev, att kungörelse utfärdats om ändrad lydelse av § 86 rege-

ringsformen, § 38 riksdagsordningen samt §§ 1 och 2 tryckfrihetsförordningen;¹ dock att, i enlighet med vad hittills i tryckfrihetsförordningen stadgats,

1) hos Konungen hållna protokoll i ministeriella ärenden samt statsrådets protokoll och handlingar för tiden före denna lags ikraftträdande ej må utan Konungens tillstånd utlämnas förrän femtio år förflutit från protokollets eller handlingens datum,

2) handlingar och protokoll i äktenskapsmål, mål om faderskap och underhållsskyldighet till barn utom äktenskap samt mål om äktenskaplig börd, vilka vid underrätten handlagts inom stängda dörrar och vilka anhängiggjorts före denna lags ikraftträdande, ej må utan parternas tillstånd utlämnas till annan förrän femtio år efter deras död.

Brottsbalken

given Stockholms slott den 21 december 1962

Nedan återgivas de lagrum ur brottsbalken, som innehålla straffbestämmelserna till de i 7:4 TF första stycket p. 6—15 angivna tryckfrihetsbrotten.

5 KAP.

Om ärekränkning

1 §.

Den som utpekar någon såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, dömes för *förtal* till böter.

Var han skyldig att uttala sig eller var det eljest med hänsyn till omständigheterna försvarligt att lämna uppgift i saken, och visar

¹ Brev härom uppläst i riksdagens kamrar d. 29 maj 1937.

han att uppgiften var sann eller att han hade skälig grund för den, skall ej dömas till ansvar.

2 §.

Är brott som i 1 § sägs att anse som grovt, skall för *grovt förtal* dömas till böter eller fängelse i högst två år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om uppgiften genom sitt innehåll eller den omfattning i vilken den blivit spridd eller eljest var ägnad att medföra allvarlig skada.

3 §.

Den som smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom, dömes, om gärningen ej är belagd med straff enligt 1 eller 2 §, för *förolämpning* till böter.

Är brottet grovt, dömes till böter eller fängelse i högst sex månader.

4 §.

Förtal av avliden skall medföra ansvar enligt 1 eller 2 §, om gärningen är sårande för de efterlevande eller den eljest, med beaktande av den tid som förflutit sedan den avlidne var i livet samt omständigheterna i övrigt, kan anses kränka den frid, som bör tillkomma den avlidne.

5 §.

Brott som avses i 1—3 §§ må ej åtalas av annan än målsägande. Förtal eller grovt förtal må dock åtalas av åklagare, om målsägande angiver brottet till åtal och åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Har förtal riktats mot avliden, må åtal väckas av den avlidnes efterlevande make, bröstarvinge, fader, moder eller syskon eller av den som på grund av adoption stod i motsvarande förhållande till honom samt, om åtal av särskilda skäl finnes påkallat ur allmän synpunkt, av åklagare.

Innebär brott som avses i 1—3 §§, att någon genom förgripelse

å främmande makts statsöverhuvud som vistas här i riket eller å främmande makts representant här i riket kränkt den främmande makten, må brottet åtalas av åklagare utan hinder av vad som stadgas i första stycket. Åtal får dock ej ske utan förordnande av Konungen eller den Konungen bemyndigat därtill.

16 KAP.

Om brott mot allmän ordning

5 §.

Den som muntligen inför menighet eller folksamling, i skrift som sprides eller utlämnas för spridning eller annat meddelande till allmänheten uppmanar eller eljest söker förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet, dömes för *uppvigling* till böter eller fängelse i högst sex månader.

I ringa fall skall ej dömas till ansvar. Vid bedömande huruvida ringa fall föreligger skall särskilt beaktas, om det förelegat endast obetydlig fara för att uppmaningen eller försöket skulle leda till efterföljd.

Är brottet med hänsyn till att gärningsmannen sökt förleda till allvarligt brott eller eljest att anse som grovt, skall dömas till fängelse i högst fyra år.

6 §.

Om någon bland allmänheten sprider falskt rykte eller annat osant påstående som är ägnat att framkalla fara för folkförsörjningen eller för allmän ordning och säkerhet, dömes för *samhällsfarlig ryktesspridning* till böter eller fängelse i högst två år.

8 §.

Den som offentligen eller eljest i uttalande eller annat meddelande som sprides bland allmänheten hotar eller uttrycker missakt-

ning för folkgrupp av viss ras, med viss hudfärg, av visst nationellt eller etniskt ursprung eller med viss trosbekännelse, dömes för *hets mot folkgrupp* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.

8 a §.

Näringsidkare som i sin verksamhet diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att icke gå honom till handa på de villkor näringsidkaren i sin verksamhet tillämpar i förhållande till andra, dömes för *olaga diskriminering* till böter eller fängelse i högst sex månader.

Vad i första stycket sägs om näringsidkare äger motsvarande tillämpning på den som är anställd i näringsverksamhet och annan som handlar på näringsidkares vägnar samt på den som är anställd i allmän tjänst, vari han har att gå allmänheten till handa.

För olaga diskriminering dömes även anordnare av allmän sammankomst eller offentlig tillställning och medhjälpare till sådan anordnare, om han diskriminerar någon på grund av hans ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att vägra honom tillträde till sammankomsten eller tillställningen på de villkor som gäller för andra.

11 §.

Den som på eller vid allmän plats genom skyltning eller annat liknande förfarande förevisar pornografisk bild på sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt dömes för *otillåtet förfarande med pornografisk bild* till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma gäller den som med posten sänder eller på annat sätt tillställer någon pornografisk bild utan föregående beställning.

17 KAP.

Om brott mot allmän verksamhet

5 §.

Förolämpar man någon, som åtnjuter skydd enligt 1 §, i eller för hans befattning, dömes för *missfirmelse mot tjänsteman* till böter eller fängelse i högst sex månader.

6 §.

Om någon bland allmänheten sprider falskt rykte eller annat osant påstående, ägnat att undergräva aktningen för myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter, dömes för *beljugande av myndighet* till böter eller fängelse i högst två år.

18 KAP.

Om högmålsbrott

2 §.

Om gärning som avses i 3—5 kap. innebär förgripelse mot Konungen eller annan medlem av konungahuset eller mot regent som är satt i Konungens ställe, må dömas till fängelse i högst fyra år, om å brottet eljest kan följa fängelse i högst sex månader, och i högst sex år, om å brottet eljest kan följa fängelse i mer än sex månader men högst fyra år.

19 KAP.

Om brott mot rikets säkerhet

8 §.

Om någon bland allmänheten sprider eller till främmande makt framför eller låter framkomma falskt rykte eller annat osant påstående som är ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet, dömes för *ryktesspridning till fara för rikets säkerhet* till böter eller fängelse i högst två år.

*Lag med vissa bestämmelser om rättegången
i tryckfrihetsmål
given Stockholms slott den 22 april 1949.*

1 §.

Laga domstol i tryckfrihetsmål är tingsrätt, som är behörig att upptaga tryckfrihetsmål i det län där tryckningsorten är belägen; finnas i länet flera tingsrätter med sådan behörighet, skall målet, om skriften tryckts inom domkretsen för behörig tingsrätt, upptagas av den tingsrätten och i annat fall av den av de behöriga tingsrätterna, som är närmast tryckningsorten. Finnes för periodisk skrift särskild utgivningsort, skall i fråga om rättens behörighet även den orten anses som tryckningsort.

Är skriften tryckt utom riket, skall som tryckningsort anses den ort, där den som låtit utlämna skriften för spridning inom riket har sitt hemvist.

Är vid talans väckande tryckningsorten ej känd eller är, om skriften tryckts utom riket, ort som avses i andra stycket belägen utom riket eller ej känd, gälle som tryckningsort den ort, där exemplar av skriften anträffas.

2 §.

I mål, vari talan föres om ansvar, skall rätten vid förberedande behandling så snart ske kan utreda huruvida den tilltalade är ansvarig för skriften samt, om så erfordras, meddela beslut därom.

Vid målets beredande må rätten, även då fråga är om allmänt åtal, höra part eller annan så ock meddela beslut i fråga om målets avvisande. För behandling av fråga som avses i första stycket må huvudförhandling utsättas; vid sådan förhandling eller vid huvudförhandling, som eljest utsättes ehuru målet i övrigt ej är berett till huvudförhandling, skall rätten bestå av tre eller fyra lagfarna domare.

Om särskild talan mot beslut, varigenom rätten ogillat invändning av den tilltalade att han icke är ansvarig för skriften, gälle vad i rättegångsbalken är stadgat angående invändning om rättegångshinder.

3 §.

Vid målets beredande skall tillika bestämmas, huruvida skriftens brottslighet skall prövas av jury.

Då jury skall medverka, skola vid sammanträde med parterna inför rätten de åtgärder för juryns bildande vidtagas som i tryckfrihetsförordningen stadgas. Sedan målets beredande slutförts, skall rätten utsätta tid för huvudförhandling inför juryn.

Skall jury ej medverka, varde målet, sedan beredandet slutförts, utsatt till huvudförhandling i den för brottmål i allmänhet gällande ordningen.

4 §.

Vid huvudförhandling inför jury skall rätten bestå av tre eller fyra lagfarna domare. De till tjänstgöring i juryn utsedda skola genom rättens försorg skriftligen kallas till förhandlingen. Kallelsen skall innehålla såväl uppgift å den tid, inom vilken anmälan om laga förfall bör vara till rätten inkommen, som ock erinran om påföljd för försummelse att hörsamma kallelsen.

Visar juryman laga förfall, inkallas från samma grupp av jurymän suppleant till tjänstgöring. Finner rätten att juryman icke

styrkt laga förfall, varde jurymannen underrättad därom. Suppleanter kallas i den ordning vari de utlottats.

Uteblir juryman å tid till vilken förhandlingen inför juryn utsatts, skall suppleant för den uteblivne inkallas, om uppskov med målet därigenom kan undvikas. Äger den uteblivne ej laga förfall och vållas av utevaron uppskov med målet, vare han skyldig att ersätta statsverket och parterna den kostnad, som genom försummelsen uppkommer; dock må ersättningsskyldigheten jämkas efter vad rätten finner skäligt.

5 §.

Då fulltalig jury tillstädeskommit inför rätten, skola juryns medlemmar avlägga denna försäkran: ”Jag N. N. lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag såsom ledamot i denna jury efter bästa förstånd skall besvara de frågor som av rätten framställas och i obrottslig tystnad hålla såväl vad under juryns överläggningar yttras som huru de särskilda medlemmarna rösta. Detta vill och skall jag som en ärlig och uppriktig domare troget hålla.”

6 §.

Vid huvudförhandlingen äger juryman att med rättens tillstånd framställa fråga till part, vittne, sakkunnig eller annan.

Fortsatt huvudförhandling må ej hållas, med mindre juryns sammansättning är oförändrad.

7 §.

Sedan förhandlingen inför juryn blivit förd till slut, skall rätten utan uppskov till juryns besvarande skriftligen avfatta frågan, huruvida skriften är brottslig efter det eller de lagrum som åklagaren eller målsäganden funnit tillämpliga. Avser åtalet flera brott eller föranleder målets beskaffenhet eljest flera frågor, skola de framställas var för sig. Innan frågorna till juryn slutligen avfattas, skall närvarande part beredas tillfälle att yttra sig över desamma.

8 §.

Om de frågor, som av rätten framställts till juryn, överlägga juryn

BILAGOR

omedelbart i enrum under en av juryn utsedd ordförande. Under överläggningen skall, om det påkallas av någon av jurymännen, juryn sammanträda med rätten för att inhämta upplysningar om vad lag stadgar. Ej må i rättens närvaro juryn överlägga angående sitt svar eller företaga omröstning.

Framställd fråga skall av juryn besvaras med ja eller nej. Juryn må ej åtskiljas, innan samtliga frågor blivit besvarade.

9 §.

Vid juryns överläggning skola handlingarna i målet jämte rättens protokoll vara tillgängliga.

Juryns prövning skall grundas å vad vid huvudförhandlingen inför juryn förekommit. Har ny huvudförhandling ägt rum, skall prövningen grundas å vad därvid förekommit.

Juryns svar skall, skriftligen avfattat, tillställas rätten.

10 §.

Då i mål, vari målsägande fört talan, skriftens brottslighet prövats av juryn, må, om omständigheterna föranleda därtill, förordnas att målsäganden och den tilltalade skola bära var sin rättegångskostnad.

11 §.

Dom skall meddelas senast söckendagen efter det juryns svar tillställts rätten; vid avkunnande av dom erfordras ej att juryn är närvarande.

12 §.

Bestämmelser om ersättning till juryman meddelas av Konungen.

13 §.

Vad i denna lag är stadgat om mål, vari talan föres om ansvar, skall i tillämpliga delar gälla beträffande mål, vari utan samband med åtal talan föres om tryckt skrifts konfiskering eller om enskilt anspråk; i mål om enskilt anspråk gälle dock följande särskilda bestämmelser.

Vid målets beredande skall utredas, huruvida anspråket enligt tryckfrihetsförordningen må göras gällande mot svaranden samt, om så erfordras, beslut därom meddelas. Om föreläggande för part att komma tillstådes och om verkan av parts utevaro gälle vad i rättegångsbalken är stadgat angående sak, varom förlikning ej är tillåten. Skall jury ej medverka, varde målet utsatt till huvudförhandling i den för tvistemål i allmänhet gällande ordningen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1950.

Radiolag
given Stockholms slott den 30 december 1966
(SFS 1966:755)

1 §.

I denna lag förstås med

radiosändning: ljud, bild eller annat meddelande som sänds med hjälp av elektromagnetiska vågor vilkas frekvenser äro lägre än 3 000 gigahertz och vilka utbreda sig i rymden utan särskilt anordnad ledare,

trådsändning: ljud, bild eller annat meddelande som sänds med hjälp av elektromagnetiska vågor vilka äro bundna vid särskilt anordnad ledare,

rundradiosändning: radiosändning eller trådsändning som är avsedd att mottagas direkt av allmänheten, om sändningen icke är avsedd endast för en sluten krets, vars medlemmar äro förenade genom en påtaglig gemenskap av annat slag än ett gemensamt intresse att lyssna på eller se sändningen,

sändare: anordning för radiosändning (radiosändare) eller trådsändning (trådsändare),

mottagare: anordning för mottagning av radiosändning eller trådsändning,

radioprogram: radiosändnings eller trådsändnings innehåll, om

detta består av annat än, utom angivande av namn eller källa, enkla meddelanden om tid, väderlek, nyheter eller dylikt.

2 §.

Radiosändare får här i riket eller på svenskt fartyg eller luftfartyg utom riket innehas eller användas endast av den som erhållit tillstånd av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

Tillstånd meddelas för viss tid.

Konungen äger förordna om avgift för innehav av radiosändare.

3 §.

Mottagare får innehas och användas av var och en.

Konungen förordnar efter riksdagens hörande om avgift för innehav av mottagare. Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger meddela närmare föreskrifter om sådan avgift och ordningsföreskrifter för användning av mottagare.

Konungen äger meddela föreskrifter till skydd för telehemlighet.

4 §.

Bestämmelserna i 2 och 3 §§ äga ej tillämpning på radiosändare eller mottagare på utländskt fartyg, luftfartyg eller motorfordon.

Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger meddela föreskrifter för innehav och användning av sådan radiosändare och mottagare.

5 §.

Det företag som Konungen bestämmer äger med ensamrätt avgöra vilka radioprogram som skola förekomma i rundradiosändning från sändare här i riket.

Företaget får ej överlåta sin rätt enligt första stycket helt eller delvis utan medgivande av Konungen.

6 §.

Ensamrätten enligt 5 § skall utövas opartiskt och sakligt.

Ensamrätten skall i övrigt utövas efter riktlinjer som fastställas genom avtal mellan Konungen och företaget.

7 §.

För granskning av radioprogram som förekommit i rundradio-sändning finnes radionämnden. Konungen meddelar närmare bestämmelser om nämndens verksamhet.

8 §.

Myndighet eller annat allmänt organ får ej i förväg granska eller föreskriva förhandsgranskning av radioprogram och ej heller förbjuda radiosändning eller trådsändning på grund av dess innehåll.

Bestämmelserna i första stycket hindra ej förhandsgranskning eller sändningsförbud i fråga om bild som återger Sverige eller del därav och som innehåller upplysning av betydelse för rikets försvar.

9 §.

Den som innehar eller använder radiosändare i strid mot bestämmelserna i denna lag eller mot villkor som föreskrivits vid meddelande av tillstånd enligt 2 § eller som driver verksamhet i strid mot bestämmelserna i 5 § dömes till böter eller fängelse i högst ett år.

Sändare som använts såsom hjälpmedel vid eller varit föremål för brott enligt denna lag kan förklaras förverkad. Bestämmelserna i 36 kap. brottsbalken äga därvid tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1967, då lagen den 3 maj (nr 172) om radioanläggningar m.m. skall upphöra att gälla.

Tillstånd som meddelats enligt den äldre lagen äger fortfarande giltighet.

Utan hinder av bestämmelserna i den nya lagen får verksamhet för trådsändning som påbörjats före den 1 november 1966 och som drives vid lagens ikraftträdande drivas även därefter i samma omfattning som den hade den 31 oktober 1966.

Radioansvarighetslag
given Stockholms slott den 30 december 1966
(SFS 1966: 449)

1 §.

Denna lag gäller yttrandefriheten i ljudradio- och televisionsprogram (radioprogram) som svenskt programföretag äger anordna med ensamrätt.

Bestämmelsen i 5 § andra stycket är tillämplig även på meddelande för offentliggörande i program som anordnas av utländskt programföretag. Bestämmelserna i 2 § första stycket samt 4, 5 och 7—9 §§ äro ej tillämpliga på program eller del av program som består i direktsändning av dagshändelser eller av sådan gudstjänst eller offentlig tillställning som anordnas av annan än programföretaget.

I frågor, som ej behandlas i denna lag eller i bestämmelse som meddelats med stöd av lagen, gäller vad som föreskrives i annan författning.

2 §.

Missbruk av yttrandefriheten i radioprogram medför ansvar och skadeståndsskyldighet endast när gärningen innefattar yttrandefrihetsbrott. Vad som sagts nu gäller även förverkande av egendom och annan särskild rättsverkan av brott.

Med yttrandefrihetsbrott i radioprogram avses i denna lag framställning eller offentliggörande, som enligt 7 kap. 4 eller 5 § tryckfrihetsförordningen skulle ha varit att anse som tryckfrihetsbrott, om gärningen begåtts genom tryckt skrift. Yttrandefrihetsbrott föreligger endast om programmet blivit sänt.

Bestämmelse i brottsbalken eller annan lag om påföljd för brott, som avses i 7 kap. 4 och 5 §§ tryckfrihetsförordningen, eller om förverkande av egendom eller annan särskild rättsverkan av sådant brott gäller även när brottet är att anse som yttrandefrihetsbrott i radioprogram.

3 §.

För varje radioprogram skall finnas en programutgivare med uppgift att förebygga yttrandefrihetsbrott. Ingenting får sändas mot programutgivarens vilja.

Programutgivare skall vara myndig och ha hemvist i Sverige.

Programutgivare förordnas av programföretagets chef eller av annan tjänsteman hos programföretaget enligt bestämmelser som meddelas av Konungen. Uppgift om vem som är programutgivare skall före sändningen av program antecknas i register, som föres hos programföretaget och är tillgängligt för allmänheten.

4 §.

Programutgivare är ansvarig för yttrandefrihetsbrott i radioprogram för vilket han är förordnad.

Beträffande program som direktsändes kan dock den som skall förordna programutgivare besluta, att i stället var och en som framträder i programmet själv skall bära ansvaret för yttrandefrihetsbrott som han begår. Om beslutet skall före sändningen underrättelse lämnas till de berörda och anteckning göras i register som avses i 3 § tredje stycket. Har sådan åtgärd försummats beträffande någon av dem som skola framträda i programmet, är beslutet utan verkan mot honom.

Har programutgivare ej förordnats eller uppgift härom ej registrerats före sändningen, vilar det ansvar för yttrandefrihetsbrott i programmet som programutgivaren skulle ha burit i stället på den som haft att förordna programutgivare.

5 §.

Ansvar för yttrandefrihetsbrott i radioprogram eller för medverkan till sådant brott får ej ådömas annan än den som är ansvarig enligt 4 §.

Den som lämnar meddelande för offentliggörande i radioprogram är fri från ansvar, när ansvarsfrihet skulle ha förelegat om meddelandet under motsvarande förhållanden lämnats för offentliggörande i tryckt skrift.

6 §.

För skada på grund av yttrandefrihetsbrott i radioprogram svarar den som är ansvarig för brottet enligt 4 §. Om brottet hänförs till program eller del av program som består i sådan direktsändning som avses i 1 § andra stycket, åligger skadeståndsskyldigheten gärningsmannen eller, om flera medverkat till brottet, gärningsmannen och övriga medverkande i förening.

Programföretaget är skyldigt att jämte den för brottet ansvarige ersätta skadan.

Skadeståndsskyldighet får ej åläggas annan än den som är ansvarig för skadan enligt första eller andra stycket.

7 §.

Fråga som rör missbruk av yttrandefriheten i radioprogram bedömes efter samma grunder som gälla för bedömningen av missbruk av tryckfriheten enligt 1 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen.

Den som är ansvarig för innehållet i radioprogram enligt 4 § första eller tredje stycket skall anses ha haft kännedom om innehållet och medgivit att programmet sändes.

I mål om ansvar eller skadestånd eller om förverkande av egendom eller annan särskild rättsverkan på grund av yttrandefrihetsbrott i radioprogram får fråga ej väckas om vem som, utan att vara ansvarig för brottet eller skadeståndsskyldighet enligt denna lag, författat eller framställt programmet, framträtt i detta eller lämnat meddelande för offentliggörande i programmet.

8 §.

Mål om ansvar eller skadestånd eller om förverkande av egendom eller annan särskild rättsverkan på grund av yttrandefrihetsbrott i radioprogram upptages av Stockholms tingsrätt. Om det är lämpligt med hänsyn till utredningen, kostnader och andra omständigheter, kan sådant mål upptagas även av annan tingsrätt som är behörig att pröva tryckfrihetsmål.

Beträffande rättegången äga i övrigt 12 kap. och 14 kap. 1—3 §§ tryckfrihetsförordningen samt lagen den 22 april 1949 (nr 164) med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål, jämte anslu-

tande föreskrifter, motsvarande tillämpning. De som äro jurymän för tryckfrihetsmål äro behöriga att medverka även i mål som avses i denna paragraf.

Allmänt åtal för yttrandefrihetsbrott i radioprogram väckes av justitiekanslern. Sådant åtal skall väckas inom sex månader från det programmet sändes.

9 §.

Programutgivare, tjänsteman hos programföretaget eller annan som har att taga befattning med radioprogram eller med nyhetsmeddelande för sådant program får ej avslöja vem som författat eller framställt program, framträtt i program eller lämnat meddelande för offentliggörande i program. Detta gäller dock ej, om den vars namn avslöjas samtyckt till detta eller om skyldighet att avslöja hans namn föreligger enligt lag.

Brott mot denna paragraf bestraffas med böter eller fängelse i högst ett år. Åtal får väckas av åklagare endast om målsäganden angiver brottet till åtal. Åklagare är justitiekanslern.

10 §.

Närmare bestämmelser för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Konungen meddelar även bestämmelser om skyldighet för programföretaget att vidtaga åtgärder för att säkerställa framtida bevisning om innehållet i radioprogram och fastställer villkoren för att enskild skall få taga del av sådan bevisning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1967.

*Kungörelse om tillämpningen av radioansvarighetslagen
given Stockholms slott den 25 maj 1967
(SFS 1967:226)*

Kungl. Maj:t har med stöd av 3 och 10 §§ radioansvarighetslagen den 30 december 1966, funnit att gott förordna som följer.

1 §.

Denna kungörelse är tillämplig på det programföretag som äger med ensamrätt avgöra vilka radioprogram som skall förekomma i rundradiosändning från sändare här i riket.

Överlåter programföretaget viss del av sin ensamrätt till annat programföretag, meddelar Kungl. Maj:t i samband med medgivandet till överlåtelsen de föreskrifter som behövs för tillämpningen av radioansvarighetslagen på verksamhet som omfattas av överlåtelsen.

2 §.

Programutgivare förordnas av, förutom programföretagets chef, annan tjänsteman hos företaget som denne bemyndigat. Den som har sådant bemyndigande får dock icke meddela förordnande för annan än den som programföretagets chef tidigare förordnat till programutgivare.

Till programutgivare bör förordnas endast person som har sådana insikter i rättsförordningen och sådan erfarenhet av programverksamhet att han självständigt kan bedöma frågor om missbruk av yttrandefriheten i radioprogram.

Förordnande för programutgivare skall avse visst program eller en viss grupp av program.

3 §.

Programutgivarna bör ej vara fler än som är nödvändigt för att de skall kunna följa programverksamheten och i mån av behov kontrollera programmen. Programföretagets styrelse bestämmer hur många programutgivare som högst får finnas samtidigt hos företaget.

Programföretagets chef skall hålla företagets styrelse underrättad om vilka personer som anlitas som programutgivare.

4 §.

Hos programföretaget föres centralt ett register för anteckningar enligt 3 och 4 §§ radioansvarighetslagen och enligt denna kungörelse. Programföretagets chef kan dock bestämma att särskilt register skall föras för viss del av programverksamheten.

5 §.

I register som avses i 4 § skall, utöver vad som följer av 3 och 4 §§ radioansvarighetslagen, för varje särskilt program antecknas beräknad tidpunkt för sändningens början och formen för sändningen (direktsändning eller sändning av inspelat program). Har beslut meddelats enligt 4 § andra stycket radioansvarighetslagen, skall därjämte antecknas namn, födelsetid och bostadsadress beträffande var och en som avses med beslutet.

I registret skall även antecknas bemyndigande enligt 2 § första stycket att förordna programutgivare. Av anteckningen skall tydligt framgå vilken omfattning bemyndigandet har.

Vid varje anteckning i registret skall anmärkas när anteckningen har gjorts.

6 §.

Programföretaget skall ombesörja upptagning av varje program som sändes. Önskar företaget bli befriat från skyldighet att upptaga bild beträffande visst slag av televisionsprogram, i vilka risken för yttrandefrihetsbrott är ringa, meddelar Kungl. Maj:t beslut härom efter särskild framställning.

Upptaget program skall bevaras minst sex månader från sändningen.

7 §.

Justitiekanslern har rätt att taga del av upptagning av radioprogram och få utskrift av vad som yttrats i programmet.

Programföretaget är skyldigt att låta enskild, som anser att yttrandefrihetsbrott begåtts mot honom eller att han lidit skada på grund av sådant brott, hos företaget taga del av det radioprogram, i vilket brottet uppges ha förekommit, och få utskrift av vad som yttrats i programmet. Detta gäller dock ej, om det är uppenbart att den som begär att få taga del av upptagningen eller att få utskrift av vad som yttrats i programmet icke beröres av detta på sådant sätt att han kan vara målsägande.

För tjänst som programföretaget är skyldigt att tillhandahålla enligt denna paragraf får företaget ej betinga sig ersättning.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 juli 1967.

Utomrättsliga regler

God publicistisk sed

Publicistklubben antog sina första hedersregler 1923. Reglerna har därefter flera gånger reviderats. Den version som föreligger här gäller från 1 maj 1970.

Inom de gränser, som lagstiftningen har dragit upp för tryckfriheten, behövs regler som kan förebygga spridning av oriktiga eller genom ofullständighet skadande meddelanden. Regler behövs också för att skydda den enskilde mot oförskyllt lidande genom publicitet.

De publiceringsregler som här föreligger vill tjäna detta syfte. Publicistklubben vädjar enträget och allvarligt om respekt för dessa regler för god publicistisk sed liksom för de kompletterande regler för journalistisk yrkesutövning som finns i Svenska Journalistförbundets yrkeskodex.

Rådgör i tvistiga fall med andra redaktioner om tillämpningen av reglerna.

PUBLICISTKLUBBEN

Styrelsen

PK:s publiceringsregler

Varje tidningsman är skyldig att känna till tryckfrihetsförordningen, sekretesslagen och de regler i brottsbalken som rör yttrandefriheten. Observera bestämmelserna om meddelares och författareshet. Observera bestämmelserna om meddelares och författareshet. Observera bestämmelserna om meddelares och författareshet. Observera bestämmelserna om meddelares och författareshet. Observera bestämmelserna om meddelares och författareshet.

Behandla spionbrott och brott mot rikets säkerhet med varsamhet. Iakttag gällande bestämmelser vid publicering av text, bilder och kartor över befintliga eller planerade anläggningar för totalförsvaret.

Ge korrekta nyheter. Pressens roll i samhället kräver saklighet och opartiskhet i nyhetsförmedlingen.

Var kritisk mot nyhetskällorna. Återge inte en uppgift utan kri-

tisk granskning, även om den redan har publicerats på annat håll. Kontrollera uppgifter på nytt i tveksamma fall.

Löpsedel och rubrik skall ha täckning i texten.

Döm ingen ohörd. Publicera inte anmälan om brott utan att noga pröva om anmälan kan anses grundad. Betänk att den anmälde kan vara oskyldig. Återge inte ovidkommande påståenden om personer, som har nämnts i samband med brott.

Granska kritiskt uppgifter om personer som är efterlysta vid polisutredning. Hela ansvaret för namn- och bildpubliceringen faller på den tidning som återger materialet. Försvåra inte polisens arbete genom att för den förtiga uppgifter som är av värde för brottsutredningen.

Föregrip inte domstolens avgörande genom att ta parti i skuldfrågan. Återge båda parternas ståndpunkter. Har ett mål refererats, bör även domen eller annat avgörande redovisas.

Iakttag stor varsamhet ifråga om anmälningar mot enskilda till JK, JO, RÅ, advokatsamfundet, socialstyrelsen och liknande instanser. De kan vara ogrundade eller tillkomna i illvilligt syfte. Ge den anmälde tillfälle att uttala sig.

JO:s åtgärd att delge någon misstanke om tjänstefel eller annat ämnesbrott är ett led i en förberedande utredning och behöver inte innebära att åtal kommer att väckas. Klargör detta om offentlighetsintresset kräver att sådan delgivning publiceras.

Var uppmärksam på att anmälningar och stämningsansökningar kan syfta till skandalisering eller utpressning.

Respektera privatlivet. Avstå från publicitet, som kan kränka privatlivets helgd, om inte ett oavvisligt allmänintresse kräver offentlig belysning.

Även personer, som tillhör offentligheten, har rätt att fordra en fredad privat sektor.

Utnyttja inte enskildas godtrogenhet eller lust att bli omskrivna för en journalistik som skadar pressens anseende.

Nedsättande publicitet om folkgrupper, föreningar, organisatio-

BILAGOR

ner och företag m.m. kan vara kränkande för de enskilda medlemmarna.

Undvik detaljerade beskrivningar av tillvägagångssättet vid brott, särskilt sedlighetsbrott. Visa alltid offren största möjliga hänsyn.

Omnämnen självmord eller självmordsförsök endast om det begåtts i samband med grovt brott eller väckt allmänt uppseende.

Tänk på att lagen skyddar även avlidna mot förtal.

Var försiktig med namn. Pröva noga om inte publicering av ett brott kan ske utan att namnet på den misstänkte eller dömden utsätts. Detta gäller framför allt om omyndiga lagöverträdare.

Publicera i regel inte namn förrän dom fallit och aldrig om villkorlig dom, ungdomsfängelse eller skyddstillsyn kan komma i fråga.

Undvik namnpublicering vid fängelsestraff på två år eller därunder.

Namnges inte den misstänkte eller dömden, sätt då inte ut yrke, titel, ålder eller andra personliga uppgifter på så sätt, att det antyder vem som avses.

Publicering av namn drabbar hårt ej blott den namngivne utan också dennes familj.

Visa hänsyn. Uppgifter från personundersökning skall i regel inte publiceras. Drag inte fram förseelser, som är ovidkommande i det aktuella fallet.

Namnge inte personer som dömts i tidigare brottmål och avtjänat sina straff.

Framhäv inte i rubriker, på löpsedlar eller på annat sätt misstänkta eller dömda personers ras eller nationalitet, om denna är för saken ovidkommande. Samma princip gäller om yrkesbeteckningar, politiska ståndpunkter eller religiösa åsikter.

Framställningar eller beslut om villkorlig frigivning eller nåd publiceras endast om särskilda skäl föreligger.

Var varsam med bilder. Vad ovan sagts om texten gäller i till-

lämpliga delar även om bildmaterialet. Undvik kränkande eller sårande bilder.

Observera att fotografier, tagna i obevakade ögonblick, kan kränka den avbildade.

Förfalska inte en bilds innehåll genom beskärning, montage eller missvisande bildtext. Icke autentiska bilder får inte utges vara autentiska.

Undvik fotografiska eller tecknade porträtt av lagöverträdare, vilkas namn inte publiceras.

Ge plats åt genmälen. *Rättelser och befogade genmälen skall publiceras utan dröjsmål och på sådant sätt att de kan uppmärksammas av dem som har fått del av de ursprungliga uppgifterna.*

Publicera utan dröjsmål, i oavkortat skick och på väl synlig plats, Pressens Opinionsnämnds utslag i fall som rör den egna tidningen.

SJF:s yrkeskodex

Svenska Journalistförbundet (SJF) vill med denna yrkeskodex ge sina medlemmar vägledning i arbetet på fältet och på redaktionerna när problem uppstår som endast ofullständigt eller inte alls behandlas i gällande kollektivavtal, i PK:s publiceringsregler eller i TU:s uttalande om textreklam. PK-reglerna, som SJF ställer sig bakom, utgår främst från de krav som ur pressetisk synpunkt kan ställas på det tryckta ordet. SJF vänder sig med sin yrkeskodex direkt till den enskilde journalisten i hans arbete.

Det är SJF:s övertygelse att varje journalist måste ta sin del av ansvaret för att sunda publicistiska principer upprätthålles och på så sätt hävda kårens anseende. Det senare bestäms inte bara av vad som trycks i tidningar eller framförs i radio och TV utan också i väsentlig grad av journalisternas uppträdande och av hur det journalistiska arbetet bedrivs.

SJF hävdar att massmedierna med kraft och oräddhet skall utöva sina samhällsbevakande funktioner. Detta skall dock ske inom

de gränser som bestäms av ett allmänintresse, vilket inte får förväxlas med en nyfikenhet som kränker privatlivets helgd.

SJF:s kodex är inte bara en regelsamling — den är också avsedd att stimulera en kontinuerlig debatt inom journalistkåren i arbets-etiska frågor. Reglerna gör inte anspråk på att täcka alla de situationer som en journalist kan möta i sitt arbete. De gäller för förbundets alla medlemmar, alltså i tillämpliga delar även för journalister vid radio och TV.

Det tillkommer varje medlem i SJF att verka för att denna kodex respekteras. SJF:s styrelse har att tillse att reglerna efterlevs.

Journalistens integritet. a) Åtag Dig inte uppdrag utanför tjänsten vilka kan misstänkliggöra Din ställning som fri och självständig journalist.

b) Använd inte Din ställning som journalist till att utöva påtryckning eller till att skaffa Dig privata förmåner.

c) Acceptera inte utan redaktionsledningens tillstånd sådana inbjudningar till resor, fester och dylikt som Du får till följd av Din anställning.

Textreklam. Hänvisa till textreklamreglerna om Du anmodas omnämna evenemang, varor, tjänster eller personer av andra motiv än rent journalistiska.

Förödmjukande uppdrag. a) Beakta journalistavtalets bestämmelse om förödmjukande uppdrag. Enligt avtalet får medarbetare ej åläggas att utföra sådana uppdrag eller att skriva mot sin övertygelse.

Förödmjukande uppdrag är bland andra sådana som uppenbart strider mot andan i journalistavtalet, SJF:s kodex, PK-reglerna eller textreklamreglerna.

b) Ta inte emot journalistiska uppdrag av personer utanför Din redaktionsledning, exempelvis av annonsavdelning.

Anskaffning av material. a) Försök tillmötesgå rimliga önskemål från den Du intervjuar om att få kontrollera de uttalanden Du åter-

ger. Håll löfte om manusgranskning ifall sådant givits.

b) Visa särskild hänsyn mot ovana intervjuobjekt.

c) Visa hänsyn vid fotograferingsuppdrag samt vid anskaffning och publicering av bilder, särskilt i samband med olyckor och brott.

Nyhetskällor. a) Kontrollera uppgifter som Du tänker använda, även om de redan offentliggjorts.

b) Redovisa i kontroversiella frågor de olika, rimliga versioner som kan finnas.

c) Ge inte efter för påtryckningar att hindra eller inskränka berättigad publicitet.

d) Medverka till att begäran om rättelse eller genmäle utan dröjsmål når redaktionsledningen.

c) Iaktta upphovsrätten, om Du använder andras material. Var generös med källangivelser.

Publiceringsförbehåll. a) Ge inga löften om publiceringsförbehåll utan redaktionsledningens godkännande.

b) Medverka till att överenskomna publiceringstider respekteras.

Kommentar till SJF:s yrkeskodex

Reglerna i SJF:s yrkeskodex är kortfattade och måste vara det om de skall göra tjänst som minnesregler. De kan då inte rymma förklaringar och exemplifieringar som kan ge svar på eventuella frågor om tolkningen. Nedanstående kommentar avser att ge besked på några punkter, där osäkerhet om tolkningen kan uppstå.

Journalistens integritet. a) *Åtag Dig inte uppdrag . . .*

Regeln avser sådana uppdrag — honorerade eller inte — för ett företag, en organisation, en utställning eller liknande, som innebär ett åtagande att göra reklam, ”skriva positivt” och/eller avstå från att offentligen framföra kritik. Kommunala uppdrag eller medlemskap i politiska eller ideella organisationer *kan* medföra konflikt

mellan två lojaliteter. Exempelvis får det anses olämpligt att referera fullmäktigesammanträden om man själv tillhör fullmäktige.

Textreklam. Bedömningen av vad som är en nyhet värd att publicera och vad som inte är det kan vara mycket skiftande, men ett oeftergivligt krav på en journalistisk bedömning är, att den bygger på en kritisk granskning och att den leder till en redovisning också av negativa sidor hos den företeelse (vara) som skall skildras. Regels hänvisning till TU:s textreklamregler avser att påminna om, var ett visst stöd kan sökas, när det gäller att möta krav som strider mot yrkesetik.

Förödmjukande uppdrag. a) *Beakta journalistavtalets . . .*

Det har framhållits som en brist, att journalistavtalets stadgande om förödmjukande uppdrag inte preciserar vad som är att anse som förödmjukande. Det torde dock vara omöjligt att åstadkomma en komplett katalog över sådana uppdrag, och SJF:s kodex hänvisar endast till gällande avtal och regler. Det kan förutses, att här kan uppstå tolkningstvister, men sådana bör i de flesta fall kunna lösas inom redaktionen eller genom lokal förhandling. Går inte det, får frågan föras till förbundsstyrelsen och eventuellt till central förhandling med arbetsdomstolen som sista instans.

b) *Ta inte emot . . .*

Regeln innebär inte en uppmaning att avvisa uppslag som kan komma från annonsavdelning eller andra utanför redaktionen. Den är en påminnelse om att sådana uppslag skall hänvisas till redaktionsledningen. Det har konstaterats att en sådan ordning inte överallt anses självklar. Regeln vill ge journalisten ökade möjligheter att avböja uppdrag från utomstående.

Anskaffning av material. a) *Försök tillmötesgå . . .*

Regeln avser sådana fall, när det för den intervjuade — och för intervjuaren — kan vara särskilt viktigt, att det som säges återges så korrekt som möjligt. Den talar om *rimliga* önskemål, och därmed är det sagt, att det är redaktionen som i sista hand äger att bedöma när ett önskemål skall tillmötesgå eller avvisas.

b) *Visa särskild hänsyn . . .*

En hård intervjustil med snabba frågor har blivit allt vanligare och kan vara korrekt, när det gäller politiker och andra med vana att yttra sig offentligt. För den som har ringa eller ingen vana kan en sådan intervju innebära ett övergrepp.

c) *Visa hänsyn . . .*

Regeln påminner om skyldigheten att visa mänskliga hänsyn, men den vill också öka möjligheten för journalisten att slippa uppdrag, som inte kan utföras utan att människor såras eller kränkes.

Nyhetskällor. b) *Redovisa . . .*

Regeln talar om *rimliga* versioner. Vilka som är rimliga måste i sista hand avgöras av redaktionen.

c) *Iaktta upphovsrätten . . .*

Sakuppgifter är inte skyddade av lagen om upphovsrätt, men bakom en publicerad sakuppgift kan ligga ett omfattande och kvalificerat arbete, och hämtar man en sådan uppgift ur andras material, bör man tala om var man hämtat den .

Publiceringsförbehåll. a) *Ge inga löften . . .*

En betrodd medarbetare kan naturligtvis få generellt tillstånd att ge sådana löften.

*

Till sist en påminnelse om vad som säges i ingressen till SJF:s kodex: *Reglerna gör inte anspråk på att täcka alla de situationer som en journalist kan möta i sitt arbete.*

TU:s textreklamregler

Antagna vid vårmötet 1970

Stomregler

Det redaktionella innehållet. Syftet med en tidnings eller tidskrifts redaktionella innehåll är att informera, kommentera och underhål-

la. Detta innehåll skall vara resultatet av uteslutande redaktionella initiativ och bedömningar.

Redaktionen avgör. Allmänhetens förtroende för pressens nyhetsförmedlande och informerande verksamhet måste upprätthållas. Detta förutsätter att redaktionen ständigt slår vakt om sin skyldighet att själv bestämma över tidningens redaktionella innehåll.

Ett positivt omnämnande på redaktionell plats av person, organisation eller företag uppfattas ofta som gratisreklam. Ett negativt omnämnande betraktas av många som skadlig publicitet. Inget av dessa förhållanden får dock vara utgångspunkt för den journalistiska bedömningen. Avgörande skall enbart vara innehållets nyhets- och informationsvärde.

Ingen misstanke får uppstå att utomstående kan påverka redaktionens beslut beträffande tidningens journalistiska utformning. Varje form av textomnämnande eller bildpublicering som utgör villkor för annonsering måste avvisas.

Textreklam. Redaktionen har att i varje enskilt fall bedöma publiceringsvärdet hos texter och bilder, avsedda för redaktionell publicering. Text och bilder som inte fyller redaktionella anspråk på nyhets- eller informationsvärde skall sålunda avvisas.

Detta gäller främst

meddelanden från privata och offentliga företag (innefattande även den s.k. nöjesindustrin)

meddelanden från myndigheter

meddelanden från näringslivs- och intresseorganisationer, men även andra anspråk på utrymme, där det journalistiska nyhets- och informationsvärdet är tveksamt eller intet, skall avvisas.

Exempel till stomreglerna

Allmänna principer. Rent allmänt gäller att nyhets- eller informationsaspekten alltid måste beaktas, när redaktionen bedömer ett

material för publicering.

Ofta har en text eller en bild, som tillställts tidningen, enbart kommersiellt eller annat reklamvärde. Publiceringsintresset ligger då hos avsändaren, inte hos tidningen. I ett sådant fall är det redaktionens journalistiska skyldighet att avvisa publicering.

Men ofta kan en sådan text eller bild, tillkommen i ett mer eller mindre kommersiellt syfte, också ha ett betydande allmänt nyhets- eller informationsvärde. I ett sådant fall är det journalistiskt riktigt att i läsekretsens intresse ge publicitet åt materialet.

Det är därvid journalistiskt angeläget att genom omredigering eller vidare bearbetning av materialet lyfta fram det som har nyhets- eller informationsvärde, så att därmed det kommersiella inslaget inte blir större än vad den journalistiska värderingen motiverar.

En ny bilmodell kan t.ex. vara en stor nyhet — första gången den publiceras. Där kan läsarens och bilfabrikantens intressen sammanfalla. Men har en tidning en gång givit publicitet åt en ny bilmodell och samma bil sedan på nytt presenteras lokalt sjunker nyhetsvärdet påtagligt.

På samma sätt kan en modevisning ge information om aktuella kläder — men oftast bara om ett företags eller en affärs sortiment. Referat från en enstaka modevisning ger med andra ord läsaren en avgränsad information. Redaktionella initiativ att sammanställa klädnyheter från olika fabriker och affärer ger läsaren bredare och bättre information.

Att publicera slappt redigerade eller oredigerade kommersiella artiklar, att slentrianmässigt referera merkantila tillställningar av olika slag, att utan tanke på nyhets- eller informationsvärdet införa myndigheters och organisationers meddelanden, att falla undan för annonsörspåtryckningar eller vädjanden att publicera ointressant text för ”samhällsintressets” eller ”den goda sakens skull” — det är att göra sig skyldig till publicering av textreklam.

Att ständigt bedöma ett materials publiceringsvärde för läsarna, att ta egna initiativ istället för att låta andra utanför redaktionen göra det, att ständigt sätta läsarnas krav framför journalistiskt omotiverade anspråk på publicitet från företag, organisationer och

myndigheter — det är att hålla textreklamen borta ur tidningens spalter.

Affärsföretag. Såsom textreklam, som principiellt skall avvisas, betraktas uppgifter om firmors öppethållande, demonstrationer, upplysningsaftnar och pristävlingar.

Ifråga om publicitet kring nyöppnade affärer och ombyggnader av affärer och firmor skall största restriktivitet iakttagas. Därvid måste hänsyn tas till att nyhetsvärdet skiftar efter ortens storlek.

Förteckning över entreprenörer och leverantörer vid byggnadsföretag införes ej. Undantag kan göras för huvudentreprenör och arkitekt.

Likasa iakttages stor restriktivitet beträffande publicitet kring firmajubileer.

Offentliga myndigheter. Offentliga myndigheter gör ofta anspråk på textutrymme för meddelanden av ren kungörelsetyp. Sådant material avvisas i princip. Som exempel kan nämnas öppethållande av allmänna anstalter, taxeringsnormer, jourhavande läkare, hälsokontroller osv.

Predikoturer. Även för predikoturer gäller att de måste anses vara meddelanden av kungörelsekaraktär. Sålunda skall även dessa i princip hänvisas till annonsplats.

Föreningsliv. Förhandsnotiser för möten och sammanträden, jubileer, konferenser, föredrag, arbetsaftnar, studiecirkelar, gruppmöten o. dyl. publiceras ej såvida de inte har ostridigt nyhetsvärde.

Upprop, tack. Upprop och tack från enskilda införes icke som redaktionell text. Största restriktivitet bör iakttagas även när det gäller upprop från organisationer.

Kultur- och nöjesliv. Förhandstext om teaterföreställningar, konserter, biografer, konstutställningar o. dyl. följer vanliga regler för nyhetsbedömning. Rent reklammaterial skall inte publiceras. För-

handsnotiser, särskilt ifråga om filmer, skall inte ha formen av recension eller innehålla värdeomdömen. Recension införes en gång. Vid repriser eller framföranden på olika orter inom en tidnings spridningsområde göres förhandsnotisen kort, möjligen med hänvisning till den egna recensionen.

Ifråga om konst införes notis om sålda konstverk endast då det gäller inköp av museer, offentliga institutioner och konstföreningar.

Egna arrangemang. Då tidning själv står som arrangör eller medverkar vid ordnande av offentligt möte, tävling eller dylikt ävensom ifråga om politiska möten, avgör tidningen oberoende av TU:s rekommendation textens omfattning. Det journalistiska värdet av i texten infört material skall dock alltid noggrant prövas.

Gåvor, resor m.m. Gåvor till redaktionen och till enskilda redaktionsmedlemmar skall i princip avvisas, såvitt det inte rör sig om rena varuprover.

Stor återhållsamhet måste iakttagas ifråga om deltagande i gratisresor. Ge aldrig förhandslöfte om publicitet. Vid bedömningen om ett erbjudande skall antas eller ej måste det förmodade journalistiska resultatet av resan vara riktmärket. Om en accepterad resa visar sig ge ringa eller intet utbyte ifråga om nyheter och information är det ett journalistiskt krav att avstå från publicitet.

Stor återhållsamhet iakttages också ifråga om s.k. pressluncher. I allmänhet kan redaktionen inhämta sina upplysningar på mindre tidskrävande sätt.

*

Dessa nya textreklamregler ersätter regler som TU:s styrelse och TU:s möten fastställde 1961, 1962 och 1967. Den omdisposition som vidtagits i förhållande till tidigare uttalanden har gjorts i syfte att med reglerna komma åt alla former av textreklam som kan leda tillbaka till krav på redaktionellt utrymme utan tillräckligt nyhets- eller informationsvärde.

Genom denna förändring täcker de nya reglerna också den offentliga textreklamen. Vidare har hänsyn kunnat tas till behovet

att hindra införandet även av sådan text som av ideella skäl kan motiveras men som saknar tillräckligt nyhets- eller informationsvärde.

De principiella stomreglerna har givits en koncentrerad form men har samtidigt kompletterats med ett antal exempel som bl.a. hämtats ur TU:kretsarnas lokala textreklambestämmelser.

Stadgar för pressens opinionsnämnd

§ 1

Pressens Opinionsnämnd (POn) är en hedersdomstol i ärenden som gäller tillämpningen av god publicistisk sed.

Nämnden prövar dylika ärenden (s.k. hedersmål) rörande all periodisk press som tillhandahålles allmänheten genom abonnemang eller lösnummerförsäljning eller som på annat sätt är tillgänglig för envar.

§ 2

Hedersmål kan av nämnden upptas på anmälan av Allmänhetens Pressombudsman eller på anmälan, som ingivits till denne och som denne hänskjuter till nämnden. Anmälan, som ingivits till ombudsmannen men av denne lämnats utan åtgärd, kan av anmälaren hänskjutas till nämnden under förutsättning att saken rör anmälaren själv.

Såväl enskild person som bolag eller corporation kan vara anmälare.

§ 3

Nämnden äger i särskilda fall pröva mål även under andra förutsättningar eller i annan ordning än ovan sagts. Nämnden avgör jämväl huruvida ett anmält mål skall upptas till behandling eller ej. Nämnden har obetingat rätt att, även efter påbörjad handläggning, visa ett mål ifrån sig.

Verkställande av utredningar i mera allmän mening ingår icke i nämndens uppgift.

§ 4

Nämndens domsmedel består i opinionsuttalande.

Detta uttalande är att betrakta som offentligt.

§ 5

Nämnden består av ordförande och fem ledamöter.

Ersättare för ordföranden är en förste och en andre vice ordförande. För var och en av de övriga ledamöterna finns två suppleanter.

§ 6

Publicistklubben, Svenska Journalistförbundet och Svenska Tidningsutgivareföreningen utser var för sig en ledamot i nämnden jämte två suppleanter för honom. En av Riksdagens justitieombudsmän samt ordföranden i Sveriges Advokatsamfund utser gemensamt två ledamöter i nämnden jämte fyra suppleanter för dem. Vägledande bör därvid vara *att* de båda sistnämnda och deras suppleanter skall ha förankring hos allmänheten, företrädesvis genom anknytning till organ för det fria folkbildningsarbetet och andra folkrörelser, till arbetsmarknadens parter, till konsument- och näringslivsorganisationer och liknande samt *att* de icke får stå i beroendeförhållande till tidningsföretag eller till pressens organisationer.

Mandattiden, vars längd är två år, börjar löpa den 1 juli. Val till nämnden bör förrättas minst två månader före ny mandatperiods början.

Nämndens sålunda utsedda ledamöter och suppleanter utser för en mandattid av två år ordförande och vice ordförande. Dessa bör väljas bland jurister som innehar eller innehaft domarämbete.

Vid förfall för såväl ledamot som hans ersättare äger det verkställande organet för den organisation som utsett dem att förordna tillfällig ersättare.

§ 7

Nämnden utser sekreterare. Det åligger denne att efter ordförandens anvisningar bereda ärendena, föra protokoll och ombesörja övriga expeditionsgöromål.

§ 8

Nämnden beslutar när, förutom ordföranden eller ersättare för honom, en ledamot eller suppleant, utsedd av var och en av de i § 6 nämnda pressorganisationerna, samt två ledamöter eller suppleanter, utsedda på sätt som säges i § 6, 1:a stycket, andra meningen, är närvarande.

§ 9

Vid behandlingen i nämnden av hedersmål, som rör viss tidning får ej delta någon som företräder eller är anställd hos denna.

§ 10

Varje ledamot av nämnden äger vid beslut en röst. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst.

Enhällighet bör eftersträvas. Ordföranden kan vid delade meningar inom nämnden söka åvägabringa enighet i fråga om beslut genom att ajournera ärendet. Reservationer till nämndens beslut får dock avges om enighet ej kan nås.

Enskilda ledamöters vota bör ej yppas för utomstående.

Suppleant äger delta i nämndens överläggningar men ej i besluten såvida han ej ersätter ordinarie ledamot. Om så finnes lämpligt kan hedersmål utsättas till avgörande av nämndens samtliga ledamöter och suppleanter.

§ 11

Av nämnden klandrad tidning erlägger expeditionsavgift. Denna uppgår till ett grundbelopp — 1 000 kr — att utges lika av alla tidningar som första gången klandrats. Vid upprepad anmärkning mot en och samma tidning inom ett år efter införandet av det första av nämnden klandrade meddelandet höjs avgiften till 2 000 kr och tredje gången till 3 000 kr. Avgiften kvarstår därefter på denna nivå. För varje år som förflyter efter införandet av ett klandrat meddelande får en tidning vid ny anmärkning tillgodoräkna sig en sänkning av expeditionsavgiften med 1 000 kr så länge denna överstiger grundbeloppet. Klandras tidningen därefter ånyo för meddelande som publicerats innan nytt helt år förflutit efter det senast

klandrade införandet stiger avgiften åter med 1 000 kr — dock högst till 3 000 kr.

Vad som sagts om klandrat meddelande äger motsvarande tillämpning beträffande annat förfarande av tidning som klandrats av nämnden.

Nämnden kan i undantagsfall på grund av klandrets ringa art nedsätta expeditionsavgiften till lägsta utgående belopp. En sådan tillfällig nedsättning påverkar dock inte progressiviteten i övrigt.

§ 12

Expeditionsavgiften inbetalas till Stiftelsen Allmänhetens Pressombudsman för täckande av PO:s och POn:s kostnader.

§ 13

Klandrad tidning bör utan dröjsmål i oavkortat skick och på väl synlig plats publicera opinionsnämndens hela uttalande och utan anmaning redovisa hos PO att så skett.

§ 14

Nämnden avger årligen rapport om sin verksamhet till de i § 6 omnämnda pressorganisationerna och till vederbörande justitieombudsman och till Advokatsamfundets ordförande.

§ 15

Fråga om ändring av grunderna för nämndens sammansättning eller verksamhet kan väckas av nämnden eller av Pressens Samarbetsnämnd och avgörs av Pressens Samarbetsnämnd efter hörande av vederbörande justitieombudsman och Advokatsamfundets ordförande.

Stadgar för stiftelsen allmänhetens pressombudsman

§ 1

Stiftelsens namn skall vara Stiftelsen Allmänhetens Pressombudsman. Stiftare är Publicistklubben, Svenska Journalistförbundet och Svenska Tidningsutgivareföreningen.

§ 2

Stiftelsen skall ha till ändamål att besluta om anställande av och bestrida löne- och administrationskostnader för Allmänhetens Pressombudsman.

§ 3

För Stiftelsen skall finnas en styrelse i vilken varje stiftare utser två ordinarie ledamöter och en suppleant. Styrelsen skall ha sitt säte i Stockholm. Den utser inom sig ordförande. Den är beslutför, när minst en representant för varje stiftare är närvarande.

§ 4

Stiftelsens firma tecknas av den eller dem som styrelsen därtill utser.

§ 5

Stiftelsens räkenskaper skall per den 31 december varje år sammanföras till ett fullständigt bokslut. För granskning av styrelsens förvaltning och Stiftelsens räkenskaper utser TU:s styrelse för varje kalenderår en auktoriserad revisor och en suppleant för denne. Före utgången av april månad varje år skall Stiftelsens styrelse till revisorn lämna förvaltningsberättelse jämte vinst- och förlusträkning samt balansräkning för det förflutna kalenderåret. Revisorn skall till stiftarna avge skriftlig berättelse över sin granskning av förvaltningsberättelsen jämte vinst- och förlusträkningen samt balansräkningen och skall tillstyrka eller avstyrka ansvarsfrihet för styrelsen. Frågan om beviljande av ansvarsfrihet avgörs av stiftarna.

§ 6

Eventuellt uppkommet överskott i Stiftelsens verksamhet skall användas för dess ändamål enligt § 2 ovan.

§ 7

Stiftelsens stadgar kan endast ändras genom beslut av stiftarna.

§ 8

Upplöses Stiftelsen skall dess tillgångar överlämnas till Publicist-

klubben, Svenska Journalistförbundet och Svenska Tidningsutgivareföreningen.

Instruktion för allmänhetens pressombudsman

§ 1

Allmänhetens Pressombudsman (PO) har till uppgift att på eget initiativ eller efter anmälan påtala avvikelser från god publicistisk sed i periodisk skrift.

§ 2

Det ankommer på PO att, därest förutsättningar härför bedöms föreligga, genom direkt hänvändelse till berörd tidning söka snabbt åstadkomma beriktigande eller, i förekommande fall, skäligt utrymme för genmäle från den förfördelade.

§ 3

Vid avgörande av frågan huruvida ett ärende skall hänskjutas till Pressens Opinionsnämnd (POn) skall PO främst grunda sin bedömning på följande omständigheter:

- a) Det skall finnas skälig grund för anmälan.
- b) Det skall vara av betydelse med hänsyn till etiska principer, pressens anseende eller den skada som ett meddelande kan tänkas ha vållat någon att anmälan prövas av nämnden.
- c) Anmälan måste avse ett pressutalande eller ett meddelande som är relativt aktuellt.

Finner PO att ovan nämnda omständigheter icke föreligger, må ärendet avskrivas. Hänsyn må därvid tas till om tillfredsställande rättelse publicerats av den felande tidningen.

§ 4

PO skall inhämta skriftligt medgivande från den närmast förfördelade innan han — efter anmälan från annan än den direkt förfördelade eller på eget initiativ — hänskjuter ett ärende till opinionsnämnden.

§ 5

Anmälan, som ingivits till ombudsmannen men av denne lämnats utan åtgärd, kan av anmälaren hänskjutas till nämnden under förutsättning att saken rör anmälaren själv.

Klagomål från anmälare, som inte själv berörs av det påtalade tidningsmeddelandet, må icke av anmälaren föras vidare till nämnden.

§ 6

Det förutsätts att anmäld tidning på uppmaning av PO inkommer med erforderligt antal exemplar av tidningen där den anmälda artikeln införts.

§ 7

Utöver vad ovan i §§ 1—5 angivits såsom uppgifter för PO har denne att i förekommande fall lämna allmänheten upplysningar i pressetiska frågor. Sådan rådgivning skall vara kostnadsfri.

PO skall vidare i möjligaste mån medverka i allmän upplysningsverksamhet rörande frågor inom det pressetiska området. Häri innefattas medverkan i form av föredrag, artiklar m.m. i facktidskrifter och andra publikationer samt, om så erfordras, även inom ramen för journalistutbildningen.

§ 8

Till PO bör utses en person med särskilda insikter inom området för pressetik. Hänsyn bör även tas till vederbörandes journalistiska erfarenheter.

PO utses av ett kollegium bestående av en av riksdagens justitieombudsmän, ordföranden i Sveriges Advokatsamfund samt ordföranden i Pressens Samarbetsnämnd och anställs hos Stiftelsen Allmänhetens Pressombudsman, som inrättas och finansieras av PK, SJF och TU.

Tjänstgörings- och avlöningsförhållanden fastställs i särskilt kontrakt mellan PO och Stiftelsen. PO tillsätts för en mandatperiod på tre år. Har uppsägning ej skett senast ett år före mandatperiodens utgång från Stiftelsens sida eller ett halvt år före periodens utgång

från PO:s sida, förnyas mandatet automatiskt med en ny treårsperiod. För varje ny mandatperiod gäller samma uppsägningstid som för den första perioden.

§ 9

PO må icke utan Stiftelsens vetskap och medgivande åta sig uppdrag utanför de i § 7 omnämnda områdena.

§ 10

Fråga om ändring av denna instruktion avgörs av Pressens Samarbetsnämnd.

Utdrag ur pressorganisationernas stadgar

§ 1

Ändamål

Publicistklubben är den samfällda representationen för press, radio och television i deras etiska och kulturella strävanden.

Klubbens uppgift är att främja vänskapligt umgänge och samråd mellan landets publicister och andra, som med dem har gemensamma syften, behandla ärenden, som kan vara av normgivande betydelse för det publicistiska arbetet, vårda yrkets ansvar och anseende samt inom och utom landet offentligen företräda svensk press, radio och TV i gemensamma angelägenheter, som ej handhas av särskilda organisationer.

§ 3

Medlemskap

Till medlem av Publicistklubben må väljas svensk medborgare,

a) som är publicistiskt verksam inom redaktion vid svensk tidning, tidskrift, nyhetsbyrå, radio eller television,

b) som eljest sedan längre tid yrkesmässigt utövar publicistisk verksamhet av väsentlig omfattning,

c) som sedan fem år tillhör förvaltningsledningen vid företag enligt mom. a,

d) som, utan att vara valbar enligt mom. a—c, anses kunna såsom medlem aktivt bidra till främjandet av klubbens syften.

Utländsk medborgare må inväljas för den tid hans publicistiska verksamhet är förlagd till Sverige. För tid därefter må medlemskapet förnyas, om särskilda skäl finnes.

§ 1

Förbundets ändamål

Svenska Journalistförbundet (SJF) har till uppgift att tillvarata sina medlemmars ekonomiska, fackliga, sociala och ideella intressen. Förbundet har befogenhet att i dessa hänseenden genom sina verkställande organ representera medlemmarna och föra deras talan.

För att främja förbundets ändamål är SJF anslutet till Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) och samarbetar med övriga nordiska journalistorganisationer genom Nordiska Journalistförbundet (NJF) samt med andra länders journalistorganisationer genom International Federation of Journalists (IFJ).

Förbundet är partipolitiskt obundet.

§ 2

Förbundets organisation

Förbundet utövar sin verksamhet genom

Kongressen

Representantskapet

Förbundsstyrelsen (FS)

Föreningar

Sektioner och

Journalistklubbar.

§ 3

Medlemskap

Mom. 1. Medlemskap kan av förening beviljas envar vid svensk eller i Sverige verksam tidning, nyhets- eller bildbyrå samt vid radio och television fast anställd

skrivande och/eller redigerande medarbetare,
 korrekturläsare och motläsare,
 lokalredaktör,
 pressfotograf,
 redaktionellt anställda tecknare och layotmedarbetare samt
 telefonmottagare och teleprinterskrivare med journalistiska arbetsuppgifter.

Mom. 2. Efter särskild prövning av FS kan, utöver i mom. 1 nämnda personalkategorier, medlemskap beviljas också andra journalistiskt verksamma. Hit räknas platsredaktörer med blandad tjänst, medarbetare i press- och informationsavdelningar, pressombudsmän, frilansar, arkivarier m.fl. Härvid skall gälla att vederbörande enligt FS' bedömning har journalistisk verksamhet som huvudsaklig sysselsättning.

För frilans krävs dessutom minst två års verksamhet inom yrket.

§ 9

Medlems förpliktelser

Mom. 1. Medlem skall verka för förbundets sammanhållning och utveckling, ställa sig till efterrättelse i stadgeenlig ordning fattade beslut och iaktta lojalitet mot förbundet.

§ 1

Ändamål

Svenska Tidningsutgivareföreningen (TU) har till ändamål att i sig förena representanter för tidningsföretag inom svensk press i syfte

att befordra samverkan i frågor av betydelse för de i föreningen representerade tidningsföretagen; samt

att företräda den svenska pressen i angelägenheter, som ligga inom de svenska tidningsutgivarnas gemensamma verksamhetsområden, där ej för särskild uppgift annan sådan organisation finnes.

§ 2

Medlemskap

Medlemskap i TU kan vinnas av högst tre representanter för en

var fysisk eller juridisk person, som äger eller utgiver till innehåll och utgivningsplan allmän svensk dags- eller veckotidning. Representant skall vara ägare, utgivare, chefredaktör, ekonomichef eller annan person, som deltar i det dagliga arbetet inom tidningsföretag och i detta intager ansvarig ställning.

Utdrag ur kollektivavtal mellan Tidningarnas Arbetsgivareförening och Svenska Journalistförbundet för redaktionspersonal m.fl.

§ 3

Medarbetares ställning

a) Det åligger medarbetare att under arbetstiden helt ägna sig åt det företag, i vilket han är anställd. Medarbetare får icke utan företagsledningens tillstånd medarbeta i annan dags- eller veckotidning. Sådant tillstånd skall meddelas skriftligen och kan ges åt medarbetare generellt för viss tid.

Uppdrag vid sidan av arbetet, vilka kan inverka hinderligt på detta, får ej antagas utan företagsledningens tillstånd. Sådant tillstånd må icke vägras utan att särskilda skäl föreligger.

c) Medarbetare skall iakttaga diskretion om sin och andras verksamhet inom företaget och om alla förhållanden, som står i samband därmed.

Material varav medarbetare erhåller del i samband med sin tjänst hos företaget eller som finns på företaget, får icke av medarbetare utan företagsledningens tillstånd användas annorledes än för företagets räkning.

d) Medarbetare får icke hindras att i annan tidning framföra sin mening i ekonomiska, politiska och kulturella frågor, därest denna hans mening ej kan komma till uttryck i den tidning, där han är anställd.

e) Medarbetare får icke åläggas att skriva mot sin övertygelse eller utföra förödmjukande uppdrag.

Regler för radio och TV

Avtal mellan svenska staten och Sveriges Radio aktiebolag angående rundradions programverksamhet

Mellan svenska staten och Sveriges Radio aktiebolag har enligt 5 och 6 §§ radiolagen den 30 december 1966 (nr 755) träffats följande avtal.

1 §.

Bolaget äger med ensamrätt avgöra vilka radioprogram (ljudradio- och televisionsprogram), som skall förekomma i rundradio-sändning från sändare här i riket.

2 §.

Med ensamrätt följer skyldighet för bolaget att bedriva programverksamhet för rundradion.

Det åligger bolaget särskilt

att producera och på annat sätt anskaffa program för utsändning,
att anställa den personal som fordras för programverksamheten,
att anskaffa lokaler för programverksamheten genom förhyrning och även genom att enligt bestämmelser, som Kungl. Maj:t meddelar i särskild ordning, projektera och utföra ny-, om- och tillbyggnader,

att anskaffa och underhålla de anläggningar i övrigt och den utrustning, som fordras för programverksamheten.

3 §.

Televerket svarar för distribution av rundradioprogram, avstörningsverksamhet samt uppbörd av avgifter för innehav av mottagare.

I fråga om uppdelning och samordning mellan bolaget och televerket av den tekniska rundradioverksamheten gäller de bestämmelser, som intagits i bilaga till detta avtal.

4 §.

För den direkta programverksamheten inom bolaget skall under företagsledningen finnas särskilda programenheter, nämligen en för ljudradio, en för var och en av televisionens programkanaler, en för utbildningsprogram och en för utlandsprogram samt distrikt till det antal bolaget bestämmer. Vidare skall finnas en teknisk enhet.

Bolaget skall i första hand inrikta programverksamheten på program gemensamma för hela landet. Vid utformningen av sådana program har bolaget och de ansvariga programenheterna att så allsidigt som möjligt tillvarata de programstoff och de programmöjligheter i övrigt, som landets olika delar erbjuder. Därjämte skall programverksamheten innefatta regionala program.

I fråga om programenheternas självständighet och medelstillelse, distriktens andel av programproduktionen, den tekniska enhetens organisation och finansiering samt vissa för programverksamheten gemensamma organ m.m. skall beaktas de av Kungl. Maj:t och riksdagen år 1966 godkända riktlinjerna (proposition nr 136, statsutskottets utlåtande nr 163, riksdagens skrivelse nr 388).

5 §.

Bolaget skall producera särskilda program för utsändning till utlandet i syfte att skapa möjlighet för utländsk publik och särskilt för utlandssvenskar att genom rundradio erhålla information om och upprätthålla kontakt med Sverige.

6 §.

Bolaget skall i programverksamheten hävda de grundläggande demokratiska värdena.

Programverksamheten skall bedrivas med beaktande av ljudradios och televisionens centrala ställning i samhället. Av detta följer bland annat skyldighet för bolaget att i lämplig form upplysa om nuets händelser och orientera om viktigare kultur- och samhällsfrågor samt stimulera till debatt kring sådana frågor.

7 §.

Programmen skall vara omväxlande till karaktär och innehåll.

De skall i skälig omfattning tillgodose olika intressen i fråga om bland annat religion, musik, teater, konst, litteratur och vetenskap. Programmen skall skänka god förströelse och underhållning med beaktande av olika smakriktningar. Även mindre gruppers intressen av mera särpräglad natur skall i görlig mån tillgodoses.

Bolaget och dess programenheter bör undvika, att alltför likartade program samtidigt utsänds i olika ljudradio- eller televisionsprogram.

8 §.

Bestämmelserna i 6 § radiolagen om opartiskhet och saklighet skall tillämpas med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet skall råda i rundradion.

Programverksamheten skall i sin helhet präglas av skälig balans mellan olika åsikter och intressen.

Bolaget skall före sändning av program så noggrant som omständigheterna medger kontrollera sakuppgifter i programmet. Ämnesval och framställning skall ta sikte på vad som är väsentligt.

Den enskildes privatliv skall respekteras om icke ett oavvisligt allmänt intresse kräver annat.

Felaktig sakuppgift skall beriktigas, när det är påkallat. Den som har befogat anspråk att bemöta ett påstående skall beredas tillfälle till genmäle. Beriktigande och plats för genmäle skall ges utan oskäligt dröjsmål.

9 §.

Bolaget skall utan onödigt dröjsmål tillställa radionämnden det material, som behövs för nämndens granskningsverksamhet.

10 §.

Utbildningsverksamhet skall bedrivas i samråd med skolöverstyrelsen och universitetskanslersämbetet.

11 §.

På begäran av statlig myndighet skall bolaget låta sända meddelande, som är av vikt för allmänheten. Bolaget har därvid att tillse

att meddelandet ges en för rundradion lämplig utformning och att det ej genom sin omfattning eller eljest inverkar menligt på programverksamheten.

Efter prövning i varje särskilt fall får bolaget mot avgift låta sända meddelande, som är avsett för viss eller vissa personer och som är av synnerlig vikt.

Avgift enligt andra stycket skall erläggas till televerket och användas för rundradioverksamheten.

12 §.

Bolaget får ej mot vederlag medge kommersiell reklam i program eller programinslag.

Är bolagets rätt att sända visst program eller programinslag beroende av att annan än bolaget härför utger ersättning till den som upplåter rätten, får programmet eller programinslaget ej sändas.

13 §.

Bolaget skall ställa sig till efterrättelse artiklarna 1—5 i internationella konventionen den 23 september 1936 angående rundradions användning i fredens intresse.

14 §.

Bolaget äger varje år av de medel, som staten uppbär eller eljest disponerar för rundradioverksamhet, utfå det belopp som bedöms erforderligt.

Bolaget skall för sådant ändamål varje år inge förslag till Kungl. Maj:t om medelstildelning för nästa budgetår. Förslaget skall innefatta sådana uppgifter om programverksamheten (sändningstider etc.), som är väsentliga för Kungl. Maj:ts bedömning av medelsbehovet. Bolaget skall samtidigt efter samråd med televerket redovisa det beräknade utfallet av den samlade rundradiobudgeten vid utgången av nästa budgetår.

De anslagsframställningar, som årligen inges av bolaget och berörda myndigheter för olika delar av rundradioverksamheten, skall utgå från en samlad planering. Denna skall utföras på sådant sätt att underlag erhålls för en avvägning på viss sikt av intäkter och

kostnader i rundradioverksamheten. Bolaget skall ha huvudansvaret för planeringen, som skall bedrivas i nära samarbete med vederbörande myndigheter.

15 §.

De medel, som Kungl. Maj:t enligt 14 § tilldelar bolaget, skall utbetalas till detta i mån av behov efter rekvisition hos televerket. Har bolaget under ett budgetår erhållit större belopp än som under budgetåret åtgått till programverksamheten, skall det överskjutande beloppet återbetalas till televerket.

16 §.

Bolaget och dess programenheter skall tillse, att de medel som står till förfogande på ändamålsenligt sätt och med iakttagande av god hushållning användas för programverksamhetens bedrivande och utveckling.

17 §.

Ledamot av bolagets styrelse får ej deltaga i handläggning av fråga, i vilken han själv har ett väsentligt ekonomiskt intresse som kan strida mot bolagets. Detsamma gäller vid handläggning av fråga som berör företag, med vilket ledamoten har intressegemenskap.

18 §.

Avsättning till bolagets reservfond skall upphöra, när fonden uppgått till 20 procent av aktiekapitalet.

19 §.

Finnes skäl antaga att bolaget brutit mot detta avtal, äger Kungl. Maj:t påkalla utredning i frågan genom utredningsmän, vilka utses enligt lagen om skiljemän. Om utredningen ger anledning till det, äger Kungl. Maj:t uppsäga avtalet.

20 §.

Uppsäges avtalet gäller följande.

Kungl. Maj:t äger när avtalet upphör inlösa de byggnader, möb-

ler, apparater samt övriga inventarier och installationer, som anskaffats för programverksamheten. Kan överenskommelse ej träffas om lösenbeloppet, skall detta bestämmas av tre värderingsmän, vilka utses enligt lagen om skiljemän.

Bolaget skall medverka till att företag, som Kungl. Maj:t bestämmer, utan särskilt vederlag får övertaga de lokaler bolaget förhyrt. Bolaget medger, att personal anställd för programverksamheten äger övergå till anställning i sådant företag senast när avtalet upphör.

21 §.

Upphör avtalet skall bolaget omedelbart träda i likvidation.

Har bolaget trätt i likvidation och har denna avslutats, skall det belopp, med vilket bolagets behållna tillgångar överstiger summan av det inbetalade aktiekapitalet och vad som enligt bolagsordningen skall tillkomma aktieägarna såsom utdelning, tillfalla staten.

22 §.

Twist om tolkningen eller tillämpningen av detta avtal avgörs genom skiljemannaförfarande enligt lagen om skiljemän.

23 §.

Om bolagets verksamhet vid krig eller krigsfara träffar staten och bolaget särskilt avtal .

Detta avtal träder i kraft den 1 juli 1967 och gäller till och med den 30 juni 1977.

Uppsägning av avtalet skall ske senast ett år före avtalstidens utgång. Avtalet förlängs med fem år åt gången vid utebliven uppsägning.

Under avtalstiden får bestämmelserna i bilagan till detta avtal ändras genom särskild överenskommelse mellan bolaget och televerket.

Genom avtalet upphävs dels överenskommelsen den 15 maj 1959 mellan svenska staten och Sveriges Radio aktiebolag angående

rundradions programverksamhet, dels de av Kungl. Maj:t den 15 maj 1959 utfärdade bestämmelserna om uppdelning och samordning mellan televerket och Sveriges Radio aktiebolag av den tekniska rundradioverksamheten.

Bolagsordning

för Sveriges Radio aktiebolag

antagen på ordinarie bolagsstämma den 20 maj 1947 och extra bolagsstämmor den 5 juni 1947, den 12 september 1957, den 8 mars 1960, på ordinarie bolagsstämma den 15 oktober 1964 och extra bolagsstämma den 14 januari 1965 samt på extra bolagsstämma den 8 maj 1967, samt på ordinarie bolagsstämma den 27 november 1968 och extra bolagsstämma den 12 december 1968.

1 §.

Detta bolag, vars firma är Sveriges Radio aktiebolag, är grundat på aktier enligt bestämmelserna i lagen om aktiebolag den 12 augusti 1910.

2 §.

Bolagets verksamhet har till föremål idkandet av rundradioverksamhet (ljudradio och television) jämte annan därmed förenlig verksamhet.

3 §.

Bolagets styrelse har sitt säte i Stockholm.

4 §.

Bolagets aktiekapital skall utgöra minst Enmillionåttiotusen (1 080 000) kronor och högst Tremillionertvåhundrafyrtiotusen (3 240 000) kronor.

5 §.

Aktie skall lyda å Etthundra (100) kronor. Aktiebrevens skola ställas till viss man. Med varje aktiebrev skola följa vinstutdelnings-

kuponger för tio år varje år ett års utdelning, jämte talong. Efter dessa kupongers inlösen utgivas, mot avlämnande av talongen, behörigen kvitterad, nya kuponger till samma antal, och förfäres på samma sätt allt framgent.

6 §.

Alla aktier medföra samma rätt till andel i bolagets tillgångar och vinst.

7 §.

Har annorledes än genom gifterätt, arv eller testamente aktie övergått till person, som icke förut är aktieägare i bolaget, skall aktien ofördröjligen hembjudas förutvarande aktieägare till inlösen genom skriftlig anmälan hos bolagets styrelse. Åtkomsten av aktien skall därvid styrkas, samt, där äganderätten övergått genom köp, uppgift lämnas om den betingade köpesumman.

När aktie sålunda till inlösen hembjudits, skall styrelsen därom underrätta bolagets aktieägare på sätt som om meddelande till aktieägarna är föreskrivet, med anmodan till den, som önskar begagna sig av lösningsrätten, att skriftligen anmäla sig hos styrelsen inom fjorton dagar därefter. Anmäla sig flera, skall företrädesrätten dem emellan bestämmas genom lottning, verkställd av notarius publicus, dock att, därest samtidigt flera aktier hembjudits, aktierna först, så långt ske kan, skola jämnt fördelas bland dem, som vilja lösa.

Därest överenskommelse ej kan träffas om lösens belopp, skall detta belopp, motsvarande akties verkliga värde, dock högst dess nominella värde, bestämmas av tre skiljemän enligt gällande lag om skiljemän.

Därest ej inom stadgad tid någon anmäler sig vilja lösa hembjuden aktie, eller, sedan lösenbeloppet å dylik aktie i behörig ordning fastställts, aktien ej inom fjorton dagar därefter inlöses, äger den, som hembudet gjort, att bliva för aktien registrerad.

8 §.

Av bolagets aktier må allenast viss del, vid varje tid mindre än en femtedel, genom teckning eller överlåtelse förvärvas av utländsk

medborgare, samfällighet eller stiftelse, av svenskt handelsbolag, vari finnes utländsk bolagsman, av svensk ekonomisk förening, av svenskt aktiebolag, vars aktiebrev må ställas till innehavaren, eller av annat svenskt aktiebolag i vars bolagsordning ej intagits förbehåll varom förmäles i 2 § 2 stycket av lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag; dock utan att hinder av det nu gjorda förbehållet aktier må förvärvas av svenskt bolag eller svensk förening, som avses i 18 § av berörda lag.

9 §.

Bolagets styrelse skall bestå av ordförande och tio övriga ordinarie ledamöter jämte tio suppleanter för de sistnämnda. Ledamöterna och suppleanterna skola representera kulturella och samhälleliga intressen samt administrativ, ekonomisk och teknisk sakkunskap.

Styrelsens ordförande utses av Kungl. Maj:t. Av styrelsens övriga ordinarie ledamöter samt suppleanter äger Kungl. Maj:t utse halva antalet och bolagsstämma välja halva antalet, skolande de av bolagsstämma valda utses för tiden intill dess nästa ordinarie bolagsstämma hållits och de av Kungl. Maj:t utsedda förordnas på enahanda tid.

Styrelsen är beslutför, när de vid sammanträdet tillstädesvarandes antal överstiger hälften av hela antalet styrelseledamöter.

Styrelsen må för vissa ärendens handläggning utse ett förvaltningsutskott. Detta skall, fränsett ordförande, bestå av lika antal av de av Kungl. Maj:t utsedda och de av bolagsstämma valda styrelseledamöterna.

Styrelsen utser utom eller inom sig en verkställande direktör. Med denna tjänst får ej utan styrelsens medgivande förenas annan befattnings eller uppdrag, därför arvode utgår.

Styrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden eller verkställande direktören.

I styrelsens sammanträden deltar såväl ordinarie ledamöter som suppleanter.

Vid beslut inträder i frånvarande ordinarie ledamots ställe:

BILAGOR

för av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter suppleanter för dessa i den ordning Kungl. Maj:t bestämt;

för av bolagsstämman valda ledamöter i första hand och i förekommande fall genom lottning suppleant, som representerar samma aktieägargrupp som frånvarande ledamot, och eljest den suppleant, som utses genom lottning bland de av stämman valda och närvarande suppleanterna.

Styrelsens ledamöter och suppleanter åtnjuta för sin förvaltning arvoden, vilka bestämmas av bolagsstämma.

10 §.

Bolagets firma tecknas av den eller dem, inom eller utom styrelsen, som styrelsen därtill utser.

11 §.

Granskningen av styrelsens och verkställande direktörens förvaltning och bolagets räkenskaper skall verkställas av tre revisorer, för vilka lika antal suppleanter skall finnas. Av dessa äger Kungl. Maj:t utse två revisorer jämte två suppleanter för dem, medan den tredje jämte suppleant för honom väljes å ordinarie bolagsstämma.

Revisorerna jämte deras suppleanter utses för tiden intill dess nästa ordinarie bolagsstämma hållits.

12 §.

Bolagets räkenskaper skola den 30 juni varje år i fullständigt bokslut sammanföras.

13 §.

Ordinarie bolagsstämma skall hållas i Stockholm en gång årligen i november eller december månad. Därvid skola följande ärenden förekomma:

1. val av ordförande;
2. upprättande och godkännande av röstlängd;
3. val av en eller två justeringsmän;
4. fråga huruvida stämman blivit behörigen sammankallad;
5. föredragning av förvaltningsberättelsen, balansräkningen, vinst-

- och förlusträkningen samt fråga om balansräkningens fastställande;
6. fråga om ansvarsfrihet åt styrelseledamöterna och verkställande direktören;
 7. beslut angående bolagets vinst eller förlust enligt den fastställda balansräkningen;
 8. fastställande av styrelse- och revisorsarvoden;
 9. val av styrelseledamöter, styrelsesuppleanter, revisorer och revisorsuppleant;
 10. övriga ärenden, som i behörig ordning hänskjutits till stämman.

14 §.

Vid bolagsstämma må ej någon, vare sig för egna eller för andras aktier, rösta för mer än $1/10$ av antalet vid stämman företrädde aktier.

15 §.

Av till utdelning tillgängliga vinstmedel må årligen till aktieägarna utdelas högst sex procent av aktiebeloppet; dock må aktieägare, därest under ett eller flera år ovan angivna högsta tillåtna utdelning ej kunnat lämnas, av senare års utdelningsbara vinst bekomma, vad däri brustit.

16 §.

Vid bolagets upplösning skall, sedan bolagets skulder guldits och aktieägare tillgodoförts inbetalat aktiekapital jämte sex procents utdelning på sätt i 15 § sägs, återstoden tillfalla Kungl. Maj:t.

17 §.

Bolagsstämma öppnas av styrelsens ordförande eller, vid förfall för honom av annan ledamot av styrelsen, varefter närvarande röstberättigade välja ordförande vid stämman.

Omröstning vid stämman sker öppet, dock att, därest sluten omröstning påkallas av någon aktieägare, omröstningen skall ske på dylikt sätt.

18 §.

Kallelse till bolagsstämma ävensom andra meddelanden till aktieägarna skola ske medelst brev i rekommenderad försändelse, kallelse till bolagsstämma senast två veckor före stämman.

19 §.

Denna bolagsordning må ej ändras utan Kungl. Maj:ts samtycke.

Regler angående tillsyn och ansvar rörande program för Sveriges Radio

1 Tillsyn över program

1 §

Allmän tillsyn. Var och en är skyldig att tillse, att program, varmed han har befattnings, inte kränker lag, avtalet med staten, annat avtal, vari Sveriges Radio är part, Sveriges Radios programregler eller andra för programverksamheten gällande regler.

2 §

Särskild tillsyn. Sektionschef, redaktionschef eller, där sådan inte finns, avdelningschef eller motsvarande skall utöva särskild tillsyn att program som vederbörande sektion, redaktion eller avdelning åtagit sig att producera för sändning, inte innefattar kränkning enligt 1 §. Över program som distriktskontor åtagit sig att självständigt producera för sändning skall vederbörande distriktschef utöva särskild tillsyn. Radiochefen äger också utse annan att utöva särskild tillsyn.

Är någon på grund av fritid, resa, sjukdom e.d. förhindrad att utöva särskild tillsyn och framgår inte av instruktionerna vem som vid sådant förhinder har att uppehålla hans befattnings, skall närmast högre chef utse annan att i den förhindrades ställe utöva särskild tillsyn.

3 §

Den som har att utöva särskild tillsyn skall, i syfte att förebygga kränkningar enligt 1 §, själv granska eller på lämpligt sätt låta granska i förväg inspelade program, manuskript eller annat förhandsmaterial till program. I samma syfte äger han att efter samråd med vederbörande producent besluta, om program skall inspe-
las i förväg eller sändas direkt.

Uppkommer fråga om program innefattar kränkning, tillkommer det honom själv att besluta i frågan eller, när så erfordrigt, hänskjuta frågan till beslut av närmast högre chef som är tillgänglig. Vad som nu sagts gäller i den mån inte högre chef själv påfordrar att verkställa granskning eller att besluta i fråga som nu nämnts.

4 §

Till den som har att utöva särskild tillsyn skall underordnad anmäla när fråga uppkommer, om program varmed han har befattning innefattar kränkning enligt 1 §.

5 §

Särskilda bestämmelser vid yttrandefrihetsbrott. I fråga om program som kan tänkas innefatta yttrandefrihetsbrott skall följande särskilda bestämmelser gälla:

- a) Om tillsynsman enligt 3 § 2 st. skulle finna, att programmet lämpligen bör sändas, skall avgörandet av denna fråga hänskjutas till den som förordnats till programutgivare för programmet.
- b) Om högre chef enligt 3 § 3 st. påfordrar att verkställa granskning eller att avgöra fråga som avses under a), tillkommer det honom att tillse att programmet inte sänds utan medgivande av den som enligt radioansvarighetslagen bär ansvar för yttrandefrihetsbrott i programmet.
- c) Den som har befattning med program är skyldig att följa de särskilda instruktioner till förebyggande av yttrandefrihetsbrott, som programutgivare för programmet kan komma att meddela.

2 Om programutgivare

6 §

Om förordnare av programutgivare. Radiochefen förordnar programutgivare. Han äger också bemyndiga programdirektör att till programutgivare förordna den som tidigare förordnats därtill.

Radiochefen äger vidare bemyndiga ställföreträdare för programdirektör att tjänstgöra som förordnare enligt 1 st., när programdirektören är förhindrad att fullgöra denna uppgift på grund av fritid, resa, sjukdom e.d.

7 §

Det åligger förordnare att till radiochefen anmäla, när han är förhindrad att tjänstgöra som förordnare. Härvid skall även uppges, om någon på grund av generellt bemyndigande inträder i hans ställe och tidpunkten för inträdet.

8 §

Radiochefen äger när som helst återkalla bemyndigande enligt 6 §.

9 §

Programdirektör och dennes ställföreträdare är skyldiga att efter bemyndigande av radiochefen enligt 6 § tjänstgöra som förordnare.

10 §

Om förordnande av programutgivare. Till programutgivare skall radiochefen förordna företrädesvis avdelningschef, distriktschef, redaktionschef, sektionschef eller deras ställföreträdare under förutsättning att de uppfyller de kvalifikationer som uppställs i radioansvarighetslagen eller dess tillämpningskungörelse.

§ 11

Annan förordnare än radiochefen har att tillse att den han förordnar till programutgivare tidigare har varit förordnad av radiochefen och att han fortfarande uppfyller de kvalifikationer som nämns i 10 §.

12 §

Förordnande som programutgivare kan när som helst återkallas av radiochefen eller av den som eljest vid tidpunkten för återkallelsen är bemyndigad att förordna programutgivare för program som förordnandet avser.

13 §

När den som är förordnad till programutgivare är förhindrad att tjänstgöra skall han anmäla detta till det register, vari förordnandet antecknats. Härvid skall han även uppge, om någon på grund av generellt förordnande inträder i hans ställe och tidpunkten för inträdet.

14 §

Avdelningschef, distriktschef, redaktionschef, sektionschef eller deras ställföreträdare kan utan särskilt samtycke förordnas till programutgivare för program som vederbörande avdelning, distrikt, redaktion eller sektion producerar för sändning.

Annan än den som i 1 st. nämns kan förordnas till programutgivare, om han samtyckt därtill.

15 §

Det tillkommer radiochefen att tillse att inte flera programutgivare än styrelsen bestämt samtidigt tjänstgör inom företaget och att bestämma om fördelningen av antalet programutgivare mellan företagets enheter.

16 §

Om programutgivares befogenheter. I syfte att förebygga yttrandefrihetsbrott äger programutgivare beträffande program för vilket han ansvarar

- a) bestämma om det skall inspelas i förväg eller sändas direkt
- b) före sändningen av programmet få alla för hans bedömning erforderliga upplysningar om programmet och ta del av tillgängligt material och de inspelningar av programmet som kan ha företagits

BILAGOR

- c) utfärda de instruktioner för kontroll av program som han anser erforderliga.

3 Om register

17 §

Centralregister. I radiochefens kansli skall föras ett centralregister.

Radiochefen ansvarar för registrets förande.

18 §

I centralregistret skall antecknas den tid, under vilken annan än radiochefen enligt 38 § tjänstgör i hans ställe.

19 §

I centralregistret skall antecknas beträffande register som förs för del av programverksamheten (*delregister*):

- a) vilka delregister som skall föras
- b) omfattningen av delregistren
- c) var delregistren skall föras
- d) vilka personer som ansvarar för delregistrens förande.

20 §

I centralregistret skall antecknas beträffande förordnare av programutgivare:

- a) vilka personer som av radiochefen generellt bemyndigats att jämte honom förordna programutgivare
- b) vilka personer som vid en viss tidpunkt är bemyndigade att förordna programutgivare
- c) omfattningen av bemyndigande enligt a) och b)
- d) det delregister, i vilket de som enligt a) och b) bemyndigats att förordna programutgivare, skall anteckna de förordnanden som sker.

21 §

I centralregistret skall antecknas beträffande förordnande av programutgivare:

- a) i vilken omfattning radiochefen själv förordnar programutgivare
- b) vilka programutgivare som generellt förordnats av radiochefen
- c) vilka programutgivare som förordnats av radiochefen att svara under viss tid eller för visst program
- d) tidpunkt för sändningens början av varje program, för vilken programutgivare som förordnats av radiochefen svarar
- e) huruvida program som avses under d) består i direktsändning eller sändning av inspelat program.

Radiochefen kan bestämma att anteckning enligt d) och e) i stället skall göras i delregister.

22 §

I centralregistret skall antecknas beträffande beslut som radiochefen fattar enligt 4 § 2 st. radioansvarighetslagen:

- a) varje beslut av nämnt slag, tidpunkten för beslutet och det program som beslutet avser
- b) namnet på de personer som på grund av beslut enligt a) själva skall bära ansvaret och om deras födelsetid och bostadsadress
- c) huruvida person som avses under b) före sändningen under rättats om beslut enligt a) som berör honom.

23 §

Finns för program varken programutgivare eller förordnare av programutgivare skall i centralregistret anmärkas att radiochefen bär ansvaret för programmet.

24 §

Underrättelse om beslut enligt 19—21 §§ skall från centralregistret lämnas till delregister som berörs av beslutet.

Underrättelse om beslut enligt 19—22 §§ skall från centralregistret lämnas till de personer som beslutet avser.

25 §

Delregister. I delregister skall följande grundläggande uppgifter antecknas:

- a) omfattningen av registret
- b) vem som ansvarar för registrets förande
- c) de generellt bemyndigade förordnare vilkas beslut skall antecknas i registret
- d) vilka personer som vid en viss tidpunkt är bemyndigade att förordna programutgivare och vilkas beslut skall antecknas i registret.

26 §

Vad som i 21—24 §§ stadgas om anteckning i centralregister skall äga motsvarande tillämpning på delregister.

27 §

För registren gemensamma bestämmelser. Registren skall vara tillgängliga för allmänheten under kontorstid. Utanför kontorstid förvaras delregistren hos vederbörande sändningsledare, som besvarar förfrågningar rörande registrens innehåll.

Vad nu sagts gäller även centralregistret, i den mån detta innehåller uppgifter om enskilda program.

28 §

På begäran av justitiekanslern eller av enskild person som med något fog påstår att ett program innehåller ett mot honom riktat yttrandefrihetsbrott skall registerföraren utlämna en bestyrkt, skriftlig uppgift om vem som bär ansvaret för det program begäran avser.

29 §

Radiochefen fastställer formulär för registren och för uppgifter och anmälningar till registren och underrättelser från dessa.

4 Om åtgärder för bevisning om innehållet i radioprogram

30 §

Referensinspelning. Varje ljudradio- och televisionsprogram skall inspelas samtidigt med att det sänds för att bevaras till framtida bevisning (referensinspelning).

Radiochefen kan under iakttagande av bestämmelserna i 6 § kungörelsen om tillämpningen av radioansvarighetslagen bestämma att den till visst slag av televisionsprogram hörande bilden inte skall inspelas.

31 §

Referensinspelning skall bevaras minst sex månader efter sändningen av programmet, vare sig denna var en förstagångssändning eller en reprissändning.

32 §

Referensinspelningarna skall bevaras brandsäkert under lås och på sådant sätt att man utan oskäligt dröjsmål skall kunna finna en viss inspelning.

33 §

När den i 31 § angivna tiden förflutit skall inspelningen avmagnetiseras, om radiochefen inte annorlunda bestämmer.

34 §

För att referensinspelning sker och inspelningarna bevaras och avmagnetiseras svarar beträffande ljudradioprogram chefen för ljudradions driftavdelning och beträffande televisionsprogram chefen för televisionens driftavdelning. Enligt direktiv från dessa chefer svarar vederbörande distriktsingenjör för referensinspelning i distrikten.

35 §

Utnyttjande av programmaterial för bevisning. Radiochefen bestämmer, i vad mån referensinspelning eller annat programmaterial får ställas till utomståendes förfogande för bevisning om innehållet i radioprogram.

36 §

Inspelning får inte ställas till utomståendes förfogande på sådant sätt att därigenom kan i strid mot 9 § radioansvarighetslagen avslöjas, vem som framträtt i visst program.

37 §

Radiochefen kan bestämma att annan än justitiekanslern skall erlägga avgift för utnyttjande av programmaterial,

- a) om den som enligt 7 § 2 st. radioansvarighetslagens tillämpningskungörelse har rätt att utnyttja programmaterial önskar utnyttja detta i vidare omfattning än nämnda stadgande anger,
- b) om den som inte har sådan rätt som avses under a) önskar utnyttja programmaterial.

5 Gemensamma bestämmelser

38 §

Ställföreträdare för radiochefen. Vad i kapitel 3 sägs om radiochefen gäller även den som i hans frånvaro tjänstgör som radiochef.

39 §

Skriftlig form. Skriftlig form fordras för bemyndigande enligt 6 §, anmälan enligt 7 och 13 §§, återkallelse enligt 8 och 12 §§, förordnande enligt 10 och 11 §§, samtycke enligt 14 § 2 st. och underrättelse enligt 24 §.

(Ur Sveriges Radios föreskrifter 3:2 utgivna den 15 maj 1968)

Normer för beriktigande i nordisk rundradio

antagna vid nordiskt radiochefsmöte i Helsingfors den 4—5 maj 1966 med ändring av § 2 antagen vid nordiska radiochefsmöte i Stockholm den 17 februari 1967.

Normerna är byggda, så långt det varit möjligt, på i skrift fixerade

regler och praxis inom de olika radioföretagen; även presslagstiftning och presskutymmer i de nordiska länderna har beaktats.

Vissa normer är med avsikt allmänt hållna för att möjliggöra för varje land att utforma detaljerna på ett sätt som bäst överensstämmer med nationella traditioner och andra förhållanden i de olika länderna. Normerna anger ett minimum för radioföretagens skyldighet att lämna beriktigande. Om något radioföretag önskar att i större utsträckning än enligt dessa normer medge beriktigande, står detta icke i strid med normerna.

1§

Undertecknade nordiska radioföretag har antagit följande normer om beriktigande i rundradio, dvs. rättelse av felaktiga sakuppgifter.

Kommentar: Normernas tillämpningsområde är begränsat till beriktigande, varmed avses rättelse av felaktiga sakuppgifter. Normerna är alltså inte tillämpliga på rättelser eller genmälen av annat slag, t.ex. beträffande värdeomdömen i den politiska diskussionen, i debatter om litteratur och konst osv.

Det är givet att det ofta är vanskligt att dra gränsen mellan *sakuppgifter* och andra omdömen och framställningar, och att fastställa när sakuppgifter är *felaktiga*, dvs. osanna, ogrundade eller så ofullständiga att de är missvisande. För att *rättelse* skall kunna ske, måste man i regel veta vilken den rätta sakuppgiften är, vilket kan vara omtvistat. Radioföretaget har att på eget ansvar bedöma dessa gränsdragningsfrågor. Huruvida företagets bedömande varit riktigt kan prövas av det i 6 § nämnda organet.

2 §

Felaktiga sakuppgifter skall beriktigas utom då

- 1) de inte får anses leda till nämnvärd skada för någon eller
- 2) ett beriktigande blott kan antas öka den skada uppgiften medfört eller
- 3) det eljest inte finns något legitimt intresse att ett beriktigande sker.

Kommentar: Huvudregeln är att felaktiga sakuppgifter skall beriktigas. Från denna huvudregel finns tre undantag, av vilka de under 1) och 2) angivna utgör specialfall av det under 3) angivna.

Det under 1) angivna undantaget avser bl.a. att ge radioföretaget möjlighet att avvisa okynnesyrkanden om beriktiganden.

I undantagsfall kan det tänkas att ett beriktigande blott medför ytterligare skada och lidande för den part som en felaktig sakuppgift närmast rört. Begär han själv att beriktigande skall underlåtas, bör radioföretaget givetvis ha möjlighet att respektera en sådan begäran. Även i vissa andra fall bör radioföretaget ta hänsyn till att ett beriktigande kanske blott ökar skada. Härvid måste dock vanligen förutsättas, att det inte är möjligt att beriktiga utan att återge den felaktiga sakuppgiften (jfr 4 §). I regel bör man dock även i ett sådant fall respektera en parts begäran om att beriktigande skall ske. Föreligger en sådan begäran, kan beriktigandet sällan antas *blott* öka skadan.

Även om en felaktig sakuppgift inte leder till nämnvärd skada för någon bestämd person, kan den ändå behöva beriktigas, t.ex. med hänsyn till allmänhetens krav på korrekt information. Det finns dock givetvis åtskilliga felaktiga sakuppgifter, mestadels av bagatellartad natur, som ingen kan anses ha något behov av att få beriktigade.

Huruvida beriktigande skall göras bör även i viss mån bli beroende av om den part, som närmast berörs av den felaktiga uppgiften, själv deltagit i programmet i fråga, eller om någon annan medverkande kan anses ha haft anledning och möjlighet att påtala de oriktiga och vilseledande uppgifterna men underlåtit att göra detta. I sådana fall kan man som regel presumera att den felaktiga sakuppgiften inte lett till någon nämnvärd skada eller eljest inte behöver rättas. Det kan även tänkas andra fall, där det inte står i strid med god sed på området (jfr 6 §) att underlåta beriktigande.

Det strider inte mot normerna att stadgandets huvudinnehåll uttrycks på annat sätt, t.ex. så att man blott uppräknar de fall då felaktiga sakuppgifter skall beriktigas.

3 §

Beriktigande enligt 2 § skall företas av radioföretaget, när detta uppmärksammar, att en sakuppgift är felaktig och oavsett om beriktigande begärts av en utomstående eller ej.

Har en månad förflutit från den dag, då uppgiften sändes, utan att felet genom begäran om beriktigande eller på annat sätt uppmärksammas, är radioföretaget ej skyldigt att lämna beriktigande.

Kommentar: När ett radioföretag uppmärksammar att en uppgift är felaktig, är det skyldigt att på eget initiativ företa beriktigande, när så skall ske enligt 2 §. Frågan om beriktigande torde dock ofta uppkomma efter en begäran från någon utomstående, särskilt från den som anser sig förfördelad genom den felaktiga sakuppgiften. Med hänsyn till bl.a. bevisningssvårigheten bör den utomstående komma med sin begäran om beriktigande inom en viss tid. Som sådan tid har valts en månad efter sändningen. Efter så relativt lång tid som en månad är i regel ett beriktigande ej aktuellt. Denna frist har också valts med hänsyn till att den förekommer i den danska presslagstiftningen för ett motsvarande fall och med tanke på att svenskt radioföretag enligt ett år 1965 framlagt förslag till radioansvarighetslag skall vara skyldigt att ombesörja ljudupptagning av varje program och förvara dessa upptagningar till dess en månad förflutit från det programmet sänts; efter en månad kan alltså bevismaterialet rörande vad som sänts ha förstörts.

Samma frist gäller för det fall att radioföretaget på annat sätt än genom begäran om beriktigande uppmärksammar att en uppgift är felaktig.

Det står givetvis radioföretaget fritt att lämna beriktigande även efter fristens utgång.

4 §

Radioföretaget har att på eget ansvar formulera beriktigandet. Beriktigandet skall efter noggrant övervägande av dess innehåll och form offentliggöras utan oskäligt dröjsmål. Det bör undersökas, om beriktigande lämpligen kan ske utan att den felaktiga uppgiften återges.

Kommentar: Det torde inte vara lämpligt att anknyta till ett i presslagstiftning förekommande system, där det tillkommer den förfördelade att överlämna förslag till rättelse. Med hänsyn till bl.a. att radioföretaget är skyldigt att på eget initiativ beriktiga felaktiga sakuppgifter, är det naturligare att låta radioföretaget på eget ansvar formulera beriktigandet. Företaget ställer sig också därigenom bakom rättelsen. Det tillkommer sedan det i 6 § nämnda organet att efter anmälan bedöma, om beriktigandet står i överensstämmelse med god sed på området.

Stadgandet att beriktigandet skall offentliggöras utan oskäligt dröjsmål är synnerligen viktigt med hänsyn till att radioföretaget måste tillse att skadan av den felaktiga sakuppgiften snabbt och effektivt begränsas. Mot intresset av en snabb och effektiv begränsning av skadan står dock andra hänsyn, såsom intresset av att få en sådan rättelse som verkligen ger den rätta sakuppgiften och som inte invecklar radioföretaget i en långvarig polemik. Man bör också beakta faran för att förfördelade parter utnyttjar det misstag som begåtts till egen publicitet och reklam.

När rättelse sker, kan skadan ibland förvärras genom att en felaktig sakuppgift upprepas och därför kanske når en större publik än förut. Är det möjligt att åstadkomma rättelse utan att upprepa den felaktiga sakuppgiften, bör man söka att utforma beriktigandet med hänsyn härtill.

5 §

Beriktigande bör ske på sådant sätt att man därmed når så stor del som möjligt av den publik som fick del av den felaktiga uppgiften. I första hand bör därför en felaktig sakuppgift beriktigas i samma typ av program som den där uppgiften lämnades. Beriktigandet bör dock ske i annat sammanhang, t.ex. i samband med nyhetsprogram, där så erfordras för att undvika oskäligt dröjsmål.

På anmodan är radioföretaget skyldigt att till den förfördelade eller pressen utlämna beriktigandets text.

Kommentar: Huruvida man kan vänta med ett beriktigande till dess ett program i samma serie eller eljest av samma typ sänds be-

ror bl.a. på den felaktiga sakuppgiftens art, faran för skada och den grupp som i första hand bör informeras om misstaget. Om radioföretaget skall vara skyldigt att offentliggöra ett beriktigande i ett av de dagliga nyhetsprogrammen, måste frågan i regel vara av intresse för en större publik. Man kan också tänka sig ett beriktigande på tid före eller efter själva nyhetsprogrammet.

Det kan vara svårt att vid uppläsning i television eller ljudradio av beriktigandets text utan misstolkning uppfatta dettas innehåll. Radioföretaget bör därför vara skyldigt att efter anmodan utlämna texten till den förfördelade för närmare studium och till pressen för publicering.

§ 6

Den som är missnöjd med radioföretagets beslut om att beriktigande inte skall ske eller om beriktigandets innehåll, form eller plats har rätt att påtala beslutet hos ett särskilt organ med uppgift att avgöra om radioföretagets beslut står i överensstämmelse med god sed på området.

Radioföretaget skall på lämpligt sätt i program eller tryck offentliggöra avgöranden härom av det nämnda organet, för så vitt detta inte annorlunda bestämmer.

Kommentar: Det torde inte vara möjligt att stadga att endast den som blivit förfördelad genom en felaktig sakuppgift skall ha rätt att klaga inför det särskilda organet. Det finns nämligen felaktiga sakuppgifter som bör rättas med hänsyn till allmänhetens intresse, och i sådant fall bör envar kunna föra sådan talan. Det nämnda organet bör dock naturligtvis därvid även ta hänsyn till om t.ex. sådana som främst förfördelats av en felaktig uppgift inte önskat att saken skall vidare uppmärksammas genom rättelse.

Det särskilda organet torde normalt vara en fristående opinionsnämnd, men enligt stadgandets text är detta ej nödvändigt, liksom ej heller att ett nytt organ tillskapas för ändamålet. Det ankommer på varje land att utfärda närmare bestämmelser härom. Några regler om organets ställning och sammansättning har därför inte upptagits bland normerna.

Det är rimligt, att radioföretaget i princip blir skyldigt att offentliggöra det särskilda organets avgöranden. Det kan ibland vara lämpligt att t.ex. ge en resumé i ett program och publicera avgörandet i dess helhet i programtidningen eller i en kommuniké, avsedd för pressen. I särskilda fall bör emellertid organet vara oförhindrat att bestämma, att publicering inte skall ske, t.ex. i den utomståendes intresse.

7 §

Ändringar av dessa normer kan endast ske i samarbete mellan de nordiska radioföretagen.

Kommentar: Det är givet att normerna endast kan ändras i samma ordning i vilken de tillkommit. Samarbete mellan radioföretagen fordras även när ett företag vill genomföra sådana ändringar av sina interna regler om beriktigande som står i strid med dessa normers innehåll.

Instruktion för radionämnden
given Stockholms slott den 9 juni 1967
(SFS 1967: 449)

1 §.

Uppgifter. Radionämnden övervakar att det företag, som enligt 5 § radiolagen den 30 december 1966 (nr 755) äger med ensamrätt avgöra vilka radioprogram som skall förekomma i rundradiosändning från sändare här i riket, utövar ensamrätten opartiskt och sakligt samt i övrigt efter de riktlinjer för företagets programverksamhet som fastställs genom avtal mellan Kungl. Maj:t och företaget.

Överlåter företaget med Kungl. Maj:ts medgivande viss del av sin ensamrätt till annat programföretag, skall nämnden övervaka den verksamhet som omfattas av överlåtelsen. Vad som sägs i denna instruktion om företaget äger i sådant fall motsvarande tillämpning på den till vilken överlåtelsen skett.

2 §.

Det åligger nämnden att granska radioprogram som förekommit i rundradiosändning samt att pröva anmärkning mot visst program.

3 §.

Nämnden skall varje år
före den 1 februari till chefen för utbildningsdepartementet avge berättelse om nämndens verksamhet under det senaste året,
före den 1 maj till Kungl. Maj:t avge redogörelse för beräknat medelsbehov för nästa budgetår.

4 §.

Nämnden föreslår hos Kungl. Maj:t de åtgärder som föranledes av dess verksamhet.

5 §.

Nämnden fastställer arbetsordning och de allmänna bestämmelser i övrigt som fordras för dess verksamhet utöver denna instruktion.

6 §.

Nämnden består av ordförande och sex andra ledamöter. Ordföranden och övriga ledamöter utses av Kungl. Maj:t. En av ledamöterna skall vara lagfaren.

För ledamöterna finns suppleanter till det antal Kungl. Maj:t bestämmer. Suppleanterna utses av Kungl. Maj:t.

Kungl. Maj:t förordnar en av ledamöterna att vara vice ordförande eller en av suppleanterna att vid förfall för ordföranden inträda i dennes ställe.

7 §.

Hos nämnden finns en sekreterare, som förestår nämndens kansli.

Hos nämnden är i övrigt anställd personal i mån av behov och tillgång på medel.

I mån av behov och tillgång på medel får nämnden anlita experter och sakkunniga.

8 §.

Nämnden är beslutför när minst fyra ledamöter, bland dem ordföranden, vice ordföranden, eller ersättare för ordföranden, är närvarande.

Som nämndens beslut gäller den mening om vilken de flesta förenar sig eller, vid lika röstetal, den mening som ordföranden biträder.

9 §.

Ärende avgöres efter föredragning, som ankommer på sekreteraren eller särskilt förordnad föredragande.

Ordföranden kan själv övertaga beredning och föredragning av ärende.

Sekreteraren får närvara när ärende föredrages av annan.

10 §.

När det är påkallat av särskild anledning, kan nämnden bereda den som skriftligen gjort anmärkning mot visst radioprogram tillfälle att vid sammanträde med nämnden utveckla sina synpunkter.

Om det är lämpligt med hänsyn till ärendets beskaffenhet, får nämnden kalla företagets chef eller annan tjänsteman hos företaget att vid sammanträde med nämnden lämna upplysningar i ärendet. Kallas annan tjänsteman får även företagets chef närvara.

11 §.

Protokoll föres över nämndens förhandlingar och när protokoll i övrigt behövs.

12 §.

I beslut i ärende om anmärkning mot visst radioprogram skall grunderna för beslutet anges, om det ej är obehövligt.

Avskrift av beslutet skall tillställas företaget och den som gjort anmärkningen.

13 §.

Skiljaktig mening inom nämnden skall antecknas i protokollet.

14 §.

Talan får icke föras mot nämndens beslut i granskningsärende.

15 §.

Ledamöter och suppleanter förordnas för fyra år. Ordförande samt vice ordförande eller ersättare för ordföranden förordnas för samma tid.

Sekreteraren förordnas och annan personal antages av nämnden.

Statsmakterna och normsystemet

Motion om utredning angående pressetiska frågor

De pressetiska frågorna har upprepade gånger varit föremål för riksdagens behandling. Pressetiken har under senare tid i ökad grad också behandlats i debattböcker, tidskrifter och tidningsartiklar. Den pågående debatten visar, att det alltjämt finns skäl till kritik på detta område.

Orsaken till det ökade intresset för dessa frågor är främst att söka i den fortgående koncentrationen till allt färre antal tidningar. De journalistiska övertrampen, som förekommit mot enskilda personer, mot myndigheter och företag, upplevs som betydligt allvarligare ju mer denna pressmonopolism griper omkring sig. De ömsesidiga korrigeringsmöjligheterna blir färre, vilket medverkat till en bristande balans i nyhetsförmedling och opinionsbildning. Att i ett sådant läge drabbas av missvisande journalistik eller "tigandets diktatur" kan få allt allvarligare följder.

Det framstår som en nödvändighet i ett demokratiskt samhälle att en fri press med hedersbenämningen "tredje statsmakten" förblir en av alla samhällsgrupper respekterad realitet.

Genom olika initiativ har samhället sökt motverka tidningsdöden. Under senare år har två pressutredningar arbetat med målsättning att söka hålla liv i de tidningar, som hotar att tystna som följd av en övermäktig konkurrens.

Ansvarskännande pressmän har haft utvecklingen på pressetikens område under uppsikt. Allmänhetens reaktioner, som återspeglats bland annat vid riksdagens behandling av dessa frågor, har säkerligen inte varit utan betydelse. En allmän strävan har funnits att undvika en skärpt lagstiftning, och därför har pressens försök att åstadkomma en "självsanering" följts med stort intresse. Ett av de organ som medverkar till en bättre ordning är pressens egen "hetersdomstol", Pressens opinionsnämnd. Mycken kritik har dock riktats mot att opinionsnämndens verksamhet angivits med mycket vaga regler.

När de pressetiska frågorna aktualiserades i motioner vid 1967 års riksdag, beslöt riksdagen avvakta den kommitté som tillsatts av Tidningsutgivareföreningen, vilken skulle "överväga olika möjligheter att effektivisera Pressens opinionsnämnd". Denna, den s.k. sanktionskommittén, framlade sina förslag i ett betänkande på sommaren 1968.

Kommittén har uppenbarligen gjort stora ansträngningar för att åstadkomma förbättringar, men resultatet är att opinionsnämnden bibehålles som ett pressorganisationernas eget organ. Detta framgår med stor tydlighet av såväl stadgeförslag som nämndens arbetsmetoder. För en allmänhet, som drabbas av en missvisande publicitet, innebär inte heller de nya reglerna någon tillräcklig garanti att få sin sak helt opartiskt prövad. Vill man gå längre än till Pressens opinionsnämnd återstår därför även fortsättningsvis endast allmänt tryckfrihetsåtal. Erfarenheten visar dock, att många avstår från en sådan omfattande procedur vid inträffad publicitetsskada.

Bland de åtgärder, som föreslås av sanktionskommittén är tillsättandet av en pressens ombudsman. Då denne "PO" skulle väljas på ett sätt som tillförsäkrar pressens egna organisationer det egentliga avgörandet, får denna ett begränsat värde för dem som utsätts för en missvisande publicitet. Den person som upprätthåller en sådan funktion blir mer att betrakta som en partsrepresentant än som en obunden företrädare för frågor på detta område.

Det är uppenbart, att om allmänhetens intressen skall kunna företrädas på ett från alla synpunkter tillfredsställande sätt, kan detta endast ske genom att en sådan bevakning överlåtes på en av

riksdagen vald eller av Kungl. Maj:t utnämnd PO. Det förra alternativet synes böra ges ett klart företräde.

PO borde kunna få en liknande ställning som de av riksdagen valda JO.

En annan tänkbar lösning vore att ge en publicitetsombudsman samma ställning som NO vilken i sina speciella frågor kan vända sig till näringsfrihetsrådet. Även andra organisationsformer kan diskuteras där det finns möjlighet för såväl pressens som samhällets—allmänhetens representanter att komma till tals. På arbetslivets område har exempelvis AD — arbetsdomstolen — fungerat på ett sätt som står utanför all diskussion, men av stor betydelse är emellertid att den av riksdagen valda publicitetsombudsmannen får en klart självständig ställning med möjlighet att snabbt kunna handla på sitt speciella område.

Vad som kan anföras beträffande pressen gäller också i viss utsträckning övriga massmedia. I den pågående debatten har exempelvis diskuterats möjligheten av att tillsätta en nämnd som kan följa samtliga massmedia. Som en annan framkomlig väg har frågan om en allmän pressgranskningsnämnd framförts och dessutom har en ökad skyldighet för TV att korrigera felaktigheter i pressen diskuterats.

Uppgifterna för en PO skulle bli än fler om man skulle finna det lämpligt att utsträcka uppgiften till att även omfatta film, veckopress och övriga massmedia.

I sanktionskommitténs rapport framhålles bland annat, att opinionsnämndens utslag är mycket oöverskådliga och kommittén framhåller att ”en retroaktiv bearbetning och registrering vore värdefull men säkerligen tidsödande, troligen också kostnadskrävande”.

Detta påpekande ger en anvisning om behovet av ett ökat klarläggande genom en större offentlighet vid dessa frågors handläggning. Sanktionskommittén framhåller vidare värdet av en framtida press-etisk—pressrättslig forskning. Dessa synpunkter är av mycket stor vikt. Det är inte heller tillfredsställande att, som föreslagits i detta sammanhang, redovisning endast sker genom att en årsrapport avlämnas till pressorganisationerna och till statens konsumentråd.

Enligt vår mening skulle en av riksdagen tillsatt PO på ett bättre sätt kunna ge offentlighet åt sin verksamhet bland annat i form av en redogörelse i likhet med den JO-berättelse som årligen avlämnas till riksdagen.

Då de pressetiska frågorna inte har behandlats i de nu avslutade pressutredningarna och då den av pressens egna organisationer tillsatta sanktionskommitténs förslag från allmänhetens synpunkt icke kan anses innebära en tillfredsställande lösning finner vi det angeläget, att dessa frågor i vid mening blir föremål för offentlig utredning.

Vi föreslår sålunda,

att riksdagen anhåller hos Kungl. Maj:t att de pressetiska frågorna göres till föremål för utredning enligt vad som anförts i motionen.

Stockholm den 27 januari 1969

Första kammaren: Sture Palm (s), Annie Wallentheim (s)

Andra kammaren: Essen Lindahl (s), Anna-Lisa Lewén-Eliasson (s)
(Motion nr 307 år 1969 i Första kammaren, motion nr 336 i Andra kammaren)

Konstitutionsutskottets utlåtande

Av regeringen beslutad utredning om massmedielag. Med hänsyn till att diskussionen inom utskottet i stor utsträckning avsett frågan om önskvärdheten och möjligheterna av enhetliga normer för olika massmedier, bör det nämnas, att regeringen den 6 maj 1970 beslutat tillsätta en *utredning angående enhetlig reglering i grundlag av yttrandefriheten i massmedier m.m.* Direktiven har blivit tillgängliga för utskottet i omedelbar anslutning till justeringen av detta utlåtande. I dem framhåller departementschefen, att radion, televisionen och filmen nu för tiden spelar en allt större roll som medel för information och åsiktsbildning och att det därför från principiell synpunkt ter sig mindre följdriktigt att grundläggande regler för yttrandefriheten i dessa massmedier inte vilar på en författningsgrund av samma karaktär som tryckfrihetsförord-

ningen. Utgångspunkten för den nya utredningens överväganden bör vara, att yttrandefriheten i massmedier skall beredas ett så fullständigt och effektivt skydd som möjligt och att de grundläggande reglerna skall ges i grundlag. Det grundlagsmässiga skyddet skall omfatta tryckta skrifter, radio och television. Utredningen skall pröva, om det också bör omfatta film och andra skrifter än tryckta. Det ligger, anför departementschefen, nära till hands att söka samla de grundlagsbestämmelser som behövs i en särskild massmedielag som får ersätta tryckfrihetsförordningen. I fråga om det sakliga innehållet bör tryckfrihetsförordningen tjäna som utgångspunkt, men i vissa hänseenden måste man givetvis ha skilda regler för olika slag av massmedier. Vad som närmare anføres härom och i övrigt i direktiven kan förbigås i detta sammanhang.

Utskottet. Motioner med samma syfte som de nu föreliggande väcktes vid 1967 års riksdag och behandlades vid dess höstsession. De vände sig mot vissa företeelser inom dags- och veckopressen, främst mot förekomsten av journalistik som kränker privatlivets helgd genom att utan bärande skäl offentliggöra enskildas privata förhållanden eller genom otillbörliga metoder för anskaffning och publicering av uppgifter. Motionärerna ställde mot denna bakgrund frågan, vilka åtgärder som kunde vidtas för att goda publicistiska normer blir iakttagna. I sitt av riksdagen godkända utlåtande underströk utskottet vikten av dessa frågor och uttalade, att det inte kan förnekas att missförhållanden förekommer på sina håll i pressen. Emellertid borde det i första hand ankomma på pressen själv att vidta åtgärder för att hålla journalistiken på en önskvärd kvalitativ nivå. Vissa initiativ var då aktuella, främst en effektivisering av Pressens opinionsnämnd. Vidare hade nya publiceringsregler nyligen utfärdats av Publicistklubben. Med hänsyn härtill fann utskottet, att motionerna inte borde föranleda någon riksdagens åtgärd.

De nu föreliggande motionerna väcktes vid 1969 års riksdag i ett läge då övervägandena om Pressens opinionsnämnd resulterat i ett betänkande av den s.k. sanktionskommittén, som 1967 tillsatts av Tidningsutgivareföreningen. Motionärerna kritiserar förslagen som

otillräckliga och upprepar de synpunkter som anfördes i 1967 års ärende. De menar att organ, som tillsätts av pressen själv, inte kan få vare sig den auktoritet gentemot pressen eller det förtroende från allmänhetens sida, som är önskvärt. De föreslår därför en utredning som bl.a. skall pröva möjligheterna för en insats från samhällets sida på förevarande område.

Med hänsyn till frågornas betydelse har utskottet *dels* företagit en omfattande utredning, vilken bifogas detta utlåtande, *dels* haft överläggningar med pressens opinionsnämnd, pressens samarbetsnämnd och den förra året tillsatta allmänhetens pressombudsman, *dels* genom smärre delegationer företagit två utrikes studieresor, till Internationella pressinstitutet samt till brittiska och västtyska pressråden. De upplyningar om aktuella initiativ, som erhöles vid överläggningen med samarbetsnämnden, samt sedermera vidtagna åtgärder har föranlett uppskov med ärendets avgörande till denna session. Studieresorna har bekräftat, att det gäller problem, som är aktuella och uppmärksammas i de flesta länder med en fri press.

Ett par av de åtgärder som vidtagits under den tid, varunder ärendet sålunda beretts av utskottet, har i någon mån ändrat motionärernas förutsättningar. Pressens opinionsnämnd har förstärkts med lekmannarepresentanter. Den består nu av sex ledamöter, av vilka bara tre utses av pressens organisationer. Två lekmannarepresentanter utses av en av riksdagens JO och ordföranden i Sveriges Advokatsamfund. Då dessutom ordföranden, som inte tillhör pressen, har utslagsröst, kan man inte längre på samma sätt som tidigare beteckna nämnden som ett internt organ inom pressen. Den nye ombudsmannen skall vidare utses av ett tremannakollegium, där endast en tillhör pressen och de båda andra är samma personer som utser lekmannarepresentanterna i opinionsnämnden. Genom dessa åtgärder har motionärernas synpunkter i viss mån tillgodosetts. Utskottet vill vidare erinra om att Svenska Journalistförbundet 1968 antagit en yrkeskodex och att nya stadgar utfärdats för opinionsnämnden.

Utskottet vill inte förneka, att de åtgärder, som sålunda vidtagits från pressens sida, kan utgöra värdefulla bidrag till att åstadkomma en bättre ordning på förevarande område. Om de är tillräckliga kan

emellertid inte bedömas idag. Här finns utrymme för tvekan. De resurser, som ställts till förfogande, syns sålunda otillräckliga. Emellertid finns det enligt utskottets mening anledning att avvakta resultaten av de genomförda reformerna.

Utskottet har även med anledning av motionerna diskuterat möjligheten att sammanföra grundläggande normer för olika massmedier — utöver press, radio och television även film — i en gemensam lagstiftning. Innan utskottets utlåtande justerats, har regeringen beslutat tillsätta en utredning för denna uppgift. Genom detta initiativ har flera av de synpunkter, som framkommit inom utskottet, blivit tillgodosedda. Utskottet vill i detta läge inte tillstyrka något ytterligare initiativ på området från riksdagens sida. Utskottet har sålunda bl.a. avstått från att gå närmare in på den i motionerna framförda tanken på en för pressen, radion och televisionen gemensam opinionsnämnd, vilken utskottet i och för sig ansett intresseväckande.

Utskottet har med tillfredsställelse noterat, att rätt till beriktigande skall övervägas av den nya utredningen. Utskottet vill, under hänvisning till utredningen i bilagan, framhålla att det även gäller massmediernas skyldighet att i vissa fall vidta rättelse på eget initiativ.

Utskottet hemställer,

att riksdagen förklarar de vid 1969 års riksdag väckta motionerna I: 307 och II: 336 besvarade med vad utskottet anfört.
Stockholm den 21 maj 1970

På konstitutionsutskottets vägnar:

GEORG PETTERSSON

Närvarande:

från *första* kammaren: herr Georg Pettersson (s), fru Segerstedt Wiberg (fp), herrar Sveningsson (m), Harald Pettersson (cp), Sörlin (s), Richardson (fp), Hernelius (m), Palm (s), Nyquist (s) och Norberg (s); samt

från *andra* kammaren: herrar Larsson i Luttra (cp), Adamsson

(s), Nelander (fp), Björkman (m), fru Thunvall (s), herrar Johansson i Trollhättan (s), Boo (cp), Sterne (fp), Gustafsson i Barkaby (s) och fru Hjelm-Wallén (s).

Särskilt yttrande av herrar Palm och Nyquist, fru Thunvall, herr Gustafsson i Barkaby samt fru Hjelm-Wallén (alla s):

Vi vill starkt understryka — i enlighet med vad som sägs i direktiven för den nya utredningen — värdet av ”att yttrandefriheten i massmedia skall beredas ett så fullständigt och effektivt skydd som möjligt och att de grundläggande reglerna härom skall finnas i grundlag”.

Den frihet som på detta sätt garanteras massmedia i vid mening måste framstå som i hög grad förpliktande, vilket dokumenteras i det material som sammanställts i anslutning till utskottets utlåtande. Det gäller bl.a. skyldighet till dementier i de fall uppenbara förvanskningar och spridning av felaktiga uppgifter sker genom olika massmedia.

En medveten sammanblandning av nyhetsförmedling och kommentarer framstår som allt allvarligare ju mer dominanta och färre dessa media blir som en följd av såväl strukturella förändringar inom pressen som den tekniska utvecklingen. Mot den bakgrunden framstår behovet av en kartläggning av utvecklingen och erfarenheterna av den nu drygt tjugoåriga tryckfrihetsförordningen som angeläget *från både massmediernas och allmänhetens synpunkt*.

Med hänsyn till den tveksamhet, som utskottet uttalat om pressens självsanering, förutsätter vi, att de synpunkter, som framförts i motionerna, blir prövade av utredningen.

(Konstitutionsutskottets utlåtande nr 41 år 1970.)

Direktiven för utredning om ny massmedielag

Utredning (Ju 1970: 59) om enhetlig reglering i grundlag av yttrandefriheten i massmedier m.m.

Tillkallade enligt Kungl Maj:ts bemyndigande den 6 maj 1970 med uppdrag att utreda frågan om enhetlig reglering i grundlag av ytt-

randefriheten i massmedier m.m. (se Post- och Inrikes tidn. den 30 maj 1970):

Romanus, Sven E., justitieråd, ordf. i högsta domstolen, ordförande

Carlshamre, Nils O. G., lektor, led. av riksdagen

Gustafson, Sven H., bankkamrer, led. av riksdagen

Jonnergård, Gustaf, partisekreterare

Mattson, Lisa, förbundsordförande, led. av riksdagen

Möller, Yngve A., chefredaktör, led. av riksdagen

Svensson, Olle F. S., chefredaktör, led. av riksdagen

sekreterare:

Sandström, Per T. M., hovrättsassessor

Bitr.: sekreterare:

Nisser, Carl Wilhelm B. G., hovrättsassessor

Lokal: Göta hovrätt, Box 422, 551 02 Jönköping 1, tel. växel 036/11 94 30

Direktiv (anförande av statsrådet Geijer till statsrådsprotokollet den 6 maj 1970):

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Geijer, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *enhetlig reglering i grundlag av yttrandefriheten i massmedier m.m.* och anför.

En vidsträckt yttrandefrihet är av grundläggande betydelse för ett demokratiskt samhällsskick. Särskilt viktigt är att samhället garanterar goda möjligheter att använda olika kommunikationsmedier för nyhetsförmedling och åsiktsbildning.

Vårt land har gamla traditioner på detta område. Vår första tryckfrihetsförordning, 1766 års tryckfrihetsförordning, var den första lagprodukt i världen, som gav uttryckliga garantier för rätten att använda det tryckta ordet i nyhetsförmedlingens och åsiktsbildningens tjänst. Sedan år 1810 har vi fortlöpande haft en särskild tryckfrihetsförordning av grundlags karaktär innehållande de närmare reglerna till skydd för tryckfriheten. Den nu gällande tryckfri-

hetsförordningen (TF) är från år 1949.

Trycket är emellertid inte längre vårt enda massmedium. Tillkomsten av nya medier, såsom radio, television och film, har medfört behov att utvidga garantierna för yttrandefriheten till att gälla även andra medier. För radions och televisionens del infördes genom 1966 års radiolag och radioansvarighetslag (SFS 1966: 755 och 756) regler till skydd för yttrandefriheten efter mönster av TF. Filmcensurutredningen har i betänkandet *Filmen — censur och ansvar* (SOU 1969: 14) föreslagit en liknande reglering på filmens område.

Det torde inte råda några delade meningar om att TF bereder ett utomordentligt gott skydd för yttrandefriheten. Sålunda innehåller TF ett förbud mot censur från myndighets sida. Vidare skall i princip var och en vara berättigad att sätta upp tryckeri, och det är inte tillåtet för myndighet eller annat allmänt organ att på grund av innehållet i skrift hindra tryckning eller utgivning av skriften eller spridning av den bland allmänheten i annat fall än då det kan ske med stöd av TF. Sådana ingripanden kan enligt TF ske endast i vissa speciella fall. Möjligheterna att i efterhand ingripa mot tryckt skrift för missbruk av yttrandefriheten är också begränsade. Ansvar och skadestånd på grund av sådant missbruk kan komma i fråga om det är föreskrivet i TF. För tryckfrihetsbrott gäller dessutom ett särskilt ansvarssystem med ensamansvar och en särskild rättegångsordning med jurysystem. Den som meddelar uppgifter för offentliggörande i tryckt skrift är tillförsäkrad en långtgående ansvarsfrihet. Meddelare är dessutom i allmänhet garanterad anonymitet.

Skyddet för yttrandefriheten i radio och television överensstämmer till stora delar med regleringen i TF. Sålunda gäller även här ett förbud mot censur från myndighets sida. Ansvar och skadestånd för missbruk av yttrandefriheten kan komma i fråga endast för yttrande, som kunnat beivras om det skett i tryckt skrift. Ansvarssystemet är i princip detsamma som enligt TF. Likaså skall TF:s rättegångsordning gälla för målen om yttrandefrihetsbrott. För radio och television gäller vidare ansvarsfrihet och anonymitetsrätt för meddelare på samma sätt som enligt TF. Vissa skillna-

der finns emellertid också. På radioområdet är medlet att säkerställa allsidig information och åsiktsbildning inte etableringsfrihet utan lagregler och avtalsbestämmelser för den verksamhet som bedrivs av ett självständigt företag med ensamrätt för rundradiosändningar.

TF har varit i kraft under drygt tjugo år. Rika erfarenheter har under denna tid vunnits av hur förordningens bestämmelser fungerar i ett samhälle där massmedierna har alltmer dominerande betydelse på nyhetsförmedlingens och åsiktsbildningens område. I den allmänna debatten har yttrandefrihetsfrågor ägnats stor uppmärksamhet. Det finns enligt min mening anledning att nu undersöka i vad mån de ställningstaganden som låg till grund för TF fortfarande är hållbara i belysning av den utveckling som har skett, de erfarenheter som har gjorts och den diskussion som har förts. Jag vill därmed inte ha sagt att det skulle finnas anledning att ompröva huvudgrunderna för TF. Tvärtom tror jag att förordningens bestämmelser i huvudsak är ändamålsenliga. Men utvecklingen har skapat nya problem, och från olika håll har framförts uppslag och önskemål med anknytning till problemet yttrandefriheten i massmedier som bör prövas i lämpligt sammanhang.

En fråga med anknytning till yttrandefriheten i massmedier som diskuterats livligt under senare år är i vad mån TF hindrar ingripanden mot vissa slag av reklam. Från skilda håll har önskemål framförts om att kunna ingripa mot marknadsföring genom reklam i tryckt skrift av vissa varor som ansetts skadliga eller på annat sätt olämpliga. Bl.a. har 1968 års riksdag hemställt att förbud skall införas mot reklam för spritdrycker. Liknande önskemål har framställts beträffande reklam för andra alkoholhaltiga drycker och beträffande tobaksreklam. Det har dessutom anmält sig behov av att i vissa fall kunna ingripa mot olämplig reklam för läkemedel. Frågan om möjligheterna att ingripa mot reklam i tryckt skrift har också betydelse för tillämpningen av det till riksdagen nyligen överlämnade förslaget till lag om otillbörlig marknadsföring (prop. 1970: 57). Från sakkunnigt håll har gjorts gällande, att ett generellt förbud mot reklam för viss eller vissa varor i tryckt skrift inte torde kunna genomföras utan att TF ändras. Enligt en alltmer utbredd

uppfattning bör våra grundlagar inte lägga hinder i vägen för sådana begränsningar i den kommersiella reklamen som kan motiveras med omsorg om folkhälsan eller andra lika viktiga skäl.

Till skillnad från TF har varken radiolagen eller radioansvarighetslagen karaktär av grundlag. Frågan om att reglera yttrandefriheten även i radio och television i grundlag diskuterades bl.a. vid tillkomsten av dessa lagar men ansågs böra anstå. Min företrädare uttalade emellertid i propositionen med förslag till radioansvarighetslag (prop. 1966: 156) att det i det fortsatta arbetet på en total författningsreform möjligen kan visa sig att man bör revidera TF och inarbeta radioansvarighetsreglerna i en ny författning av grundlags karaktär för massmedier.

Radion, televisionen och filmen spelar nu för tiden en allt större roll som medel för information och åsiktsbildning. Från principiell synpunkt ter det sig därför mindre följdriktigt att inte skyddet för yttrandefriheten i dessa massmedier vilar på en författningsgrund som är av samma karaktär som TF. Enligt min mening finns goda skäl att nu ta upp denna fråga till närmare övervägande som ett led i det pågående reformarbetet på grundlagarnas område.

Mot bakgrund av vad jag nu har anfört har jag kommit till den uppfattningen att en utredning bör tillsättas för översyn av reglerna om yttrandefriheten i massmedier. För översynen bör gälla följande riktlinjer.

Utgångspunkten för utredningens överväganden bör vara, att yttrandefriheten i massmedier skall beredas ett så fullständigt och effektivt skydd som möjligt och att de grundläggande reglerna härom skall finnas i grundlag.

En första uppgift blir att undersöka vilka slag av massmedier som bör omfattas av det grundlagsmässiga skyddet. Att detta utöver tryckt skrift skall omfatta också radio och television anser jag vara givet. Beträffande film finns, som jag tidigare har nämnt, redan förslag till särskilda regler om yttrandefriheten. Detta förslag är f.n. beroende av Kungl. Maj:ts prövning. I den mån lagstiftning kommer till stånd på grundval av förslaget, blir det utredningens sak att därefter överväga om och i så fall i vilken utsträckning lagstiftningen bör ges grundlags karaktär. Vidare aktualiseras frågan

huruvida särskilda regler till skydd för yttrandefriheten bör finnas även i fråga om andra skrifter än sådana som framställts i tryckpress. TF gäller f.n. endast det senare slaget av skrifter. Bl.a. bör övervägas huruvida stencilerade och på liknande sätt mångfaldigade skrifter skall jämföras med tryckta skrifter i tryckfrihetsrättsligt hänseende.

Det ligger nära till hands att söka samla de grundlagsbestämmelser som behövs till skydd för yttrandefriheten i massmedier i en särskild massmedielag som får ersätta TF. Utredningen bör sträva efter att åstadkomma en sådan lösning. Översynen av reglerna om yttrandefrihet bör ske i kontakt med grundlagberedningen.

I fråga om lagstiftningens sakliga innehåll bör översynen ha nuvarande TF som utgångspunkt. I vissa hänseenden måste man givetvis ha skilda regler för olika slag av massmedier. Detta gäller exempelvis principerna om rätten att använda olika massmedier för nyhetsförmedling och åsiktsbildning. När det gäller tryckfrihetsområdet bör liksom hittills gälla en i princip obegränsad rätt att framställa, utge och sprida tryckalster. På radio- och televisionsområdet saknas däremot de faktiska förutsättningarna för en motsvarande ordning. Här blir uppgiften i stället att i grundlag förankra de principer, som ger de bästa garantierna för en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet i dessa medier.

I en massmedielag bör tas in förbudet mot censur, som är av grundläggande betydelse för upprätthållandet av yttrandefriheten. Ett nära samband med censurförbudet har reglerna om ansvar och skadestånd vid missbruk av yttrandefriheten. Självfallet bör också de grundläggande reglerna om inskränkningar i yttrandefriheten ha sin plats i grundlag. Även ansvarsfriheten för meddelare och anonymitetsskyddet samt det särskilda ansvarssystemet bör förankras i grundlag.

Utöver de nu nämnda huvudprinciperna torde det finnas ytterligare bestämmelser som bör tas in i grundlag. Det kan dock ifrågasättas om det är nödvändigt att gå lika långt som i TF när det gäller att grundlagsfästa detaljbestämmelser. Jag är visserligen medveten om att den utförliga regleringen i TF ansetts utgöra en garanti för att tryckfrihetens principer inte urholkas genom annan lag-

stiftning. Vissa bestämmelser i TF torde dock utan olägenhet kunna tas in i författning av lägre statsrättslig valör. Vid översynen bör därför undersökas i vad mån man kan begränsa omfattningen av grundlagsbestämmelserna i ämnet.

Som jag tidigare har anfört har TF:s regler gett upphov till svårigheter när det gäller att bedöma vilka möjligheter som finns att genom vanlig lagstiftning ingripa mot vissa slag av reklam. Den grundläggande svårigheten synes ligga i bestämmelsen i 1 kap. 3 § TF, enligt vilken missbruk av tryckfriheten får beivras bara i den ordning och i de fall TF bestämmer. Enligt vedertagen uppfattning, som har stöd av motivuttalanden (SOU 1947: 60), skall denna bestämmelse om TF:s exklusiva tillämplighet inte tolkas bokstavligt utan gälla endast sådant bruk av tryckt skrift som avser själva yttrandefriheten, dvs. rätten att meddela information och bedriva opinionsbildning i egentlig mening. Sålunda anses hinder inte möta att med stöd av vanlig lag kriminalisera sedelförfalskning eller bedrägeri, som genomförs med hjälp av tryck. Det förfarande som ingripandet här riktar sig mot har ingenting med nyhetsförmedling och åsiktsbildning att göra.

När det gäller att ingripa mot vissa slag av reklam har det visat sig svårt att skilja mellan fall då det tryckta ordet används i nyhetsförmedlingens och åsiktsbildningens tjänst och fall då så inte kan anses vara fallet. I den till riksdagen överlämnade propositionen med förslag till lag om otillbörlig marknadsföring förordas, med hänsyn till vikten av att undvika en rättstillämpning som kan te sig tvivelaktig från tryckfrihetssynpunkt, att ingripande med stöd av lagen mot reklam i tryckt skrift begränsas till sådana framställningar som avser rent kommersiella förhållanden.

En viktig uppgift vid översynen av reglerna om yttrandefriheten blir att finna en sådan utformning av nya grundlagsregler att man dels får möjlighet att ingripa mot reklam och annan marknadsföring av varor, som är skadliga eller på annat sätt olämpliga och vilkas spridning därför bör motverkas, dels får en mera klarläggande reglering än nu av möjligheterna att ingripa mot reklam och andra marknadsföringsmetoder, som är att anse som otillbörliga från konsumentssynpunkt. Å andra sidan är det viktigt att möjligheterna

till ingripanden inte får en sådan utformning att de kan användas också för att begränsa möjligheterna till information och åsiktsbildning i egentlig mening.

En översyn av reglerna om yttrandefriheten i massmedier aktualiserar även andra frågor än dem som jag nu har behandlat. Jag skall här inskränka mig till att beröra några frågor, beträffande vilka det finns anledning att i samband med översynen överväga andra lösningar än som nu gäller enligt TF.

Tryckfrihetens räckvidd är så till vida begränsad att TF i princip garanterar den enskilde yttrandefrihet endast gentemot myndigheterna. Något förbud mot åtgärder av enskild till hinder för tryckfrihetens utövning finns inte föreskrivet i TF. Frågan om att införa ett sådant förbud diskuterades under förarbetena till TF. Såväl 1944 års tryckfrihetssakkunniga som konstitutionsutskottets majoritet (KU 1948: 30) ville förbjuda enskilda att i strid mot TF hindra tryckning, utgivning eller spridning av skrifter men sådant förbud avvisades av riksdagen. Vid den nu förestående översynen av TF bör frågan om särskilda regler, som garanterar att yttrandefriheten i tryck inte begränsas genom åtgärder av enskilda, tas upp till bedömning.

Tillsynen av efterlevnaden av TF bygger på ett system med granskning av i princip alla tryckalster. Huvudansvaret för denna granskning tillkommer chefen för justitiedepartementet, som därvid biträds av tryckfrihetsombud på olika platser i landet. Tryckalstren skall sändas in antingen till departementschefen eller till tryckfrihetsombud.

Erfarenheten visar att det med nuvarande system är svårt att genomföra en effektiv tillsyn. De skrifter som kan ge anledning till ingripande skickas mera sällan in för granskning. Det kan vidare diskuteras om inte granskningsuppgifterna med fördel skulle kunna anförtros någon annan instans än en ledamot av statsrådet. Enligt min mening finns det anledning att överväga nya former för tillsynen. Jag vill erinra om att någon motsvarighet till systemet med tillsyn av departementschef och tryckfrihetsombud inte finns på radions och televisionens område.

Det bör övervägas om inte chefen för justitiedepartementet kan

befrias även från vissa andra uppgifter, som TF ålägger honom. Jag tänker här på uppgifterna att utfärda och återkalla utgivningsbevis för periodiska skrifter. Denna prövning, som huvudsakligen är av formell natur, torde utan olägenhet kunna anförtros annan instans.

Den speciella rättegångsordning med jurysystem, som gäller för tryckfrihetsmålen och målen enligt radioansvarighetslagen, utgör utan tvivel ett värn för yttrandefriheten i tryck, radio och television. Det oaktat är rättegångsordningen behäftad med brister. Framför allt har den visat sig medföra en mycket oenhetlig tillämpning av reglerna angående yttrandefrihetens gränser. Det skulle vara önskvärt att kunna få vägledande prejudikat även i sådana frågor. Vid översynen av rättegångsförfarandet bör den aktualiserade frågan ägnas särskild uppmärksamhet.

En annan fråga som bör ägnas uppmärksamhet vid översynen av reglerna om yttrandefriheten i massmedier är behovet av lagregler om rätt till beriktigande av uppgifter i press, radio och television. För radions och televisionens del finns regler i ämnet i gällande avtal mellan staten och Sveriges radio. På pressens område beror möjligheterna till beriktigande på åtgärder från pressens egen sida. Framställningar om införande av lagregler på området har gjorts i olika sammanhang under senare år. Framställningar har emellertid hittills inte föranlett någon åtgärd från statsmakternas sida.

Vissa av de frågor, som kommer upp vid en allmän översyn av reglerna om yttrandefriheten i massmedier, utreds f.n. av offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén, som tillsattes år 1969. Denna har sålunda att ta upp — utom frågan om offentlighet och sekretess beträffande allmänna handlingar — frågor om avvägningen mellan tystnadsplikt och meddelarskydd samt om anonymitetskydd. De principiella ställningstagandena i dessa frågor bör lämpligen ske vid den allmänna översynen av yttrandefrihetsreglerna som jag nu föreslår. Ställningstaganden i frågor, som faller inom offentlighets- och sekretesslagstiftningskommitténs uppdrag, bör emellertid såvitt möjligt göras i samförstånd med denna kommitté. Med hänsyn härtill bör den förestående översynen i denna del göras i samarbete med kommittén.

Källförteckning

Redogörelserna i denna bok bygger självfallet i första hand på det material som redovisas i bilagorna. Utöver detta har material hämtats från riksdagstrycket, dagspressen samt facktidningarna "Journalisten", "Pressens Tidning" och "Antennen". Uppgifter har också erhållits och kontrollerats genom samtal med olika personer. De böcker och annat skriftligt källmaterial, som åberopats eller nämnts i texten, är följande:

Carlboni, Terry, Johansson, Folke, Kan vi lita på TV?, SNS, 1966

Filmen — censur och ansvar, SOU, 1969: 14

Förslag till tryckfrihetsförordning, SOU, 1947: 60

Grönfors, Kurt, Personlighetsskyddet och massmedia, särtryck Nordiska juristmötet, 1966

Hederberg, Hans, Press på villovägar, Wahlström & Widstrand, 1969

Internationella Handelskammarens regler för god reklam, 1966

Henschen, Helena, Ohrlander, Gunnar, Tjernberg, Ove, NJA, Bo Cavefors, 1969

Lagar och avtal, Sveriges Radio informerar, nr 4, 1967

Lundberg, Dan, Svensk massmediaforskning med speciell hänsyn till pressmedia, TU, 1969

Löfgren, Lars, Politisk teater, Sveriges Radio, stencil, 1970.

MASSK:s projektkatalog, TU, stencil, 1970.

Nordiska regler om skydd för privatlivet vid upptagning och visning av televisionsbild, (förslag), Sveriges Radio, stencil, 1969

Om ekonomiskt förtal och ärekränkning av kollektiv, skrivelse från Sveriges Industriförbund till justitieministern, 1971

Om TV kommer . . ., Sveriges Marknadsförbund, Stockholm, 1969

Petrén, Gustaf, Tryckfrihetslagstiftningen, TU, 1968

- Publicistklubbens årsbok, Stockholm, 1969
Publicistklubbens årsbok, Stockholm, 1970
Radions och televisionens framtid i Sverige, SOU, 1965: 20
Rekordåren 66, 67, 68, Pan/Norstedts, 1969
Skydd mot avlyssning, SOU, 1970: 47
Spelregler för pressen, TU, 1970
Sterzel, Fredrik, God publicistisk sed, Allmänna förlaget, 1970
Sveriges Radio inför 1970-talet, Sveriges Radio informerar, nr 7, 1969
TU:s sanktionskommittés betänkande, stencil, 1968
Vidgat skydd för privatlivets helgd, medlemsförslag, Nordiska Rådet, 1971
Östergren, Bertil, Makten och ärligheten, Askild & Kärnekull, 1970

Personregister

Adamsson, Erik 321
Ahlén, Sune 177
Ahlmark, Axel 161—168
Andersson, Axel 41

Bagge, Olof 161
Belfrage, K.-A. 153
Björk, Kaj 40, 41
Björkman, Folke 322
Blomkvist, Rune 14
Blomquist, Per 40, 41
Boo, Karl 322
Branting, Hjalmar 51
Bäck, Karl-Gunnar 136—137
Börjesson, Bengt 40

Carlshamre, Nils 323
Carlson, John-Sune 161
Carlsson, Leif 163
Clarkson, Rolf 105, 125—130

Dahlström, Edmund 137

Ekström, Roland 177
Enquist, Per Olof 78

Franzén, Nils-Olof 65, 66
Fredriksson, Gunnar 80, 105, 125—
130
Frisch, Paul 10, 51, 52, 55, 56

Geijer, Lennart 103, 323—330
Groll, Lennart 10, 50

Grönfors, Kurt 102, 104—106, 114
Gustavii, Birgitta 188
Gustafsson, Lars 322
Gustavsson, Nils 171—172
Gustafson, Sven H. 98, 323

Haglund, Fritiof 173
Hallgren, Adolf 51
Hamberg, Per-Martin 68, 69, 187
Hansson, Lars 139—140
Hector, Sven 40
Hederberg, Hans 101
Hermansson, Rune 75, 77, 163
Hernelius, Allan 41, 321
Hjelm-Wallén, Lena 322
Hjelte, Roland 161
Hultberg, Ulf 185
Högestätt, Eje 135—136
Hörjel, Nils 162, 164—166

Isaksson, Folke 163

Jansson, Bertil 78
Johannesson, Evald 142—143
Johansson, Hilding 322
Johansson, Ingemar 133
Jonnergård, Gustaf 98, 323
Jutterström, Christina 161

Kolare, Gustaf 173

Lange, Gunnar 153
Lantz, Benne 173—177

PERSONREGISTER

Larsson, Gunnar 321
Lewén-Eliasson, Anna-Lisa 318
Lindahl, Essen 318
Lindkvist, Oskar 87, 136—137
Linnér, Ragnar 142—143
Lundberg, Dan 47
Lundevall, Karl-Erik 62—65
Lundgren, Rolf 79
Lännergren, Bengt 102
Löfgren, Lars 15

Mattson, Lisa 323
Michanek, Ernst 168—171
Moosberg, Bertil 161—168
Möller, Yngve 323

Nelander, Malte 322
Nisser, Carl Wilhelm 323
Norberg, Eric 321
Nordenskiöld, Otto 77
Nyquist, Yngve 321

Odelberg, Kristina 10

Palm, Sture 41, 318, 321, 322
Pers, Anders Yngve 44
Peterson, Thage 163
Pettersson, Georg 321
Pettersson, Harald 321

Rembe, Birgitta 173
Richardson, Gunnar 321
Romanus, Sven E. 96, 98, 323
Rydbeck, Olof 69, 70, 75

Sandberg, Gösta 80
Sandström, Per 323

Segerstedt Wiberg, Ingrid 41, 321
Serner, Uncas 173—177
Sjöholm, Sten 40
Stenberg, Nils 163
Sterne, Gösta 322
Sterzel, Fredrik 42—44, 56—59
Sträng, Gunnar 173
Strömholm, Stig 16
Sundberg, Ingrid 40
Sundman, Per-Olof 163
Swaving, Henri 53, 119—125, 130
—133
Sveningsson, Karl-Axel 321
Svensson, Olle 323
Sörenson, Joel 41
Sörlin, Thore 321

Thunberg, Anne-Marie 163, 177
Thunwall, Gunbjörg 322

Wallenberg, Marc 155—157
Wallentheim, Annie 41, 318
Wallqvist, Örjan 67, 68, 161, 162
Wennberg, Lena 161
Westman, Lars 131
Wickman, Johannes 80
Wieslander, Bengt 71
Wikström, Jan-Erik 163
Wrigstad, Per 53, 119—125
Vängby, Staffan 10, 75, 163
Wästberg, Per 123, 130

Åberg, Karl Johan 173—177
Åman, Valter 173

Östergren, Bertil 80, 176

Sakregister

- Allmänintresse — se offentlighetsintresse
- Allmänhetens pressombudsman 21, 23, 42, 48—50, 55—56, 86—87, 91—94, 276, 279—283, 316—320
- Allmänhetens radioombudsman 111—112
- Allmänna handlingar 26—27, 30, 191, 193—198, 330
- Anmälan till pressens opinionsnämnd 20—22, 46, 49, 91—94, 276, 281—282
- Anmälan till radionämnden 22, 70—79, 89, 94—95, 313
- Anonymitetsskydd 26—27, 86—88, 99, 198—199, 259, 264, 324, 327, 330
- Ansvarig utgivare — se utgivare
- Antennen, Sveriges Radios personaltidskrift 115
- Avtalet mellan staten och Sveriges Radio 22, 33—36, 60—79, 89, 94—95, 257, 287—293, 330
- Bandupptagning 97—98
- Bemötande — se genmäle
- Beriktigande 23, 39—40, 47, 49, 50, 59—63, 92—93, 104—106, 139—140, 160, 176—177, 192, 267, 269, 281, 289, 306—312, 321—322, 330
- Bildmaterial 36—37, 63, 151—152, 187, 193—194, 266—267, 269
- Brottsbalken 28—34, 246—251
- ”Brottskatalog” (TF) 28—30, 102, 208—210
- Censur 26, 98—99, 192, 324, 327, 329
- Dokumentärfilm 15—16, 53—54, 74, 77—78, 133, 182—184
- Domstol 19—20, 31—33, 90—91, 108, 119—130, 219—223, 251—255, 330
- Ekonomiskt förtal 18, 34, 90—91, 103—104
- Ensamställning (SR) 26, 33, 60—61, 65—66, 69, 71, 101, 109—110, 256—257, 287
- Expeditionsavgift 22, 46, 50, 109, 278—279
- Expensavgift 46
- Film 15—16, 53, 77—78, 97—98, 121, 125, 131—133, 318—319, 321, 324, 326
- Forskning om massmedier 42, 47—48, 108, 115—116, 317
- Förhandsgranskning — se censur
- Förtal — se ärekränkning
- Genmäle 39—42, 47, 50, 55—61, 92—94, 104—106, 113—114,

SAKREGISTER

- 143, 145, 159—160, 176—177, 267, 269, 281, 289
- God publicistisk sed 21—23, 35—60, 86—95, 264—267
- Instruktion för allmänhetens pressombudsman 48—50, 281—283
- Instruktion för radionämnden 70—71, 312—315
- Integritetsskydd — se personlighets-skydd
- Internationella handelskammarens grundregler för reklam 35
- Intervju 36, 86—89, 136—137, 175—176
- Intressekollision 33, 54, 86, 102
- Journalisten, SJF:s tidskrift 84, 92, 115
- Juridisk person 19, 34, 51, 70, 90—91, 94, 103—104, 114
- Juridiskt ansvar 19, 22, 27—30, 79—83, 99—100, 211—213
- Jury i tryckfrihetsmål och yttrande-frihetsmål 20, 31—33, 107—108, 219—225, 251—255, 330
- Justitiekanslern (JK) 31, 38, 59, 90, 94, 114, 265
- Justitieombudsmannen (JO) 38, 42, 46, 48, 59, 90, 111, 114, 265, 277, 279, 282, 317, 320
- Konfiskering (av tryckt skrift) 32, 210, 215—218
- Konstitutionsutskottet 40—43, 56, 109, 318—322
- Konsumentombudsmannen (KO) 114
- Meddelare 19, 26—27, 83, 86—89, 99, 192, 199, 259, 324, 330
- Monopolställning — se ensamställ-ning
- Namnpublicering 34, 37, 133—135, 265—266
- Offentlighetsintresse 25—27, 33, 38, 57—58, 86, 134
- Offentlighetsprincipen 27, 193—198, 330
- Opartiskhet 23, 36, 61—71, 73—74, 89—90, 101, 165—168, 264, 289
- Otillåtet offentliggörande 28, 30, 207, 210
- Otillåtet yttrande 28—30, 33, 207—210
- Periodisk skrift 14, 25, 27—28 193, 223—224
- Personlighetsskydd 38—39, 57—58, 61, 63, 86, 96, 101—103, 172, 265—266, 268, 289, 319
- PK-reglerna 21—22, 35—47, 53—60, 86—94, 96, 101—102, 110, 114—115, 264—267
- Pressens opinionsnämnd 20—22, 40—43, 51—60, 84, 87—92, 101, 109—110, 115—116, 130—160, 276—279, 316—320
- Pressens samarbetsnämnd 47—48, 279
- Pressens tidning 55—56, 84, 92, 115
- Pressombudsmannen — se allmän-hetens pressombudsman
- Privatlivets helgd — se personlig-hetsskydd
- Programansvar 64, 70, 81—83, 99—100, 110—113
- Programpolitik 63—70
- Programregler (SR) 61—63, 111, 115
- Programutgivare — se utgivare
- Publiceringskommitté (Sveriges Ra-dios) 62, 70
- Publicistklubben 35, 48, 96, 115, 283—284 — se även PK-reglerna

Påföljder (enligt lag) 20, 32—33, 72, 84, 105—106, 192, 199, 201, 205—206, 210, 246—251, 258, 291, 313

Radioansvarighetslagen (RAL) 25—34, 60, 81—84, 90, 94, 99, 107, 258—263, 322—330

Radiolagen (RL) 25—34, 60, 71, 79, 84, 94, 101, 110—111, 255—257, 322—330

Radionämnden 22—23, 70—79, 84, 89, 94—95, 101, 110—113, 115—116, 161—190, 257, 289, 312—315

Reklam 13, 34, 39—40, 60, 62, 97, 104, 207, 268—269, 271—276, 290, 325, 328

Riksdagen 40—44, 69, 108, 116, 194, 195, 197, 315—322

Rättegångsordning i tryckfrihetsmål 31—32, 107—108, 219—223, 251—255, 330

Rättelse — se beriktigande

Saklighet 23, 35—36, 61—71, 89—90, 101, 112, 165—168, 256, 264, 289

Sanktioner (utomrättsliga) 46—47, 72, 80—84, 94, 104—106, 109—110, 278—279, 315—318

”Sekretesslagen” 27, 226—246

SJF:s yrkeskodex 35—40, 84, 86—88, 91—93, 267—271, 320

Skadestånd 18, 20, 23, 24, 32, 34, 45, 102—104, 192, 218—219, 260

Skolradio 78—79, 112—113

Skol-TV 78—79, 112—113

”Spelregler för pressen” 47

Straff — se påföljder

Svenska Journalistförbundet (SJF) 35—40, 47, 91—92, 284—285, 320 — se även SJF:s yrkeskodex

Svenska Tidningsutgivareföreningen 34—35, 39, 44, 48, 285—286 — se även TU:s sanktionskommitté
Sveriges Advokatsamfund 46, 48, 90, 111, 114, 265, 277, 279, 282, 320

Talbok 98

Taltidning 98

Teater 15—16, 97, 161—168

Textreklam — se reklam

Tidningarnas Telegrambyrå (TT) 74

Tillrättaläggande — se beriktigande

Tillsyn — se övervakning

Tingsrätt — se domstol

TRU — kommittén och produktionsbolaget för TV och radio i utbildningen 79

Tryckfrihetsbrott 28—30, 84, 102, 192, 207—211, 246—251

Tryckfrihetsförordningen (TF) 19—20, 25—34, 40—43, 56—57, 79—84, 90, 96—108, 191—225, 322—330

Tryckfrihetsombud 31, 90, 106—107, 329

Tryckfrihetsprocess 19—20, 31—32, 107—108, 219—223

Tryckfrihetsåtal 19—20, 31—32, 90—91, 214

TU:s sanktionskommitté 32, 44—48, 51, 316—320

TU:s textreklamregler — se reklam
TV-kassetter 97—98

Uppgiftslämnare — se meddelare

Uppgörelse i godo 24, 32

Upphovsrätt 193

Upplageböter 44, 46

Utgivare 19—20, 22, 27—28, 79—83, 99—100, 202—205, 211—213, 258—263, 300—306

SAKREGISTER

Utredning om enhetlig reglering av yttrandefriheten i massmedier 43, 96—108, 315—330

Uttalande av pressens opinionsnämnd 21—22, 52—60, 84, 89—92, 109—110, 117—118, 130—160

Uttalande av radionämnden 22—23, 71—78, 118—119, 161—190

Yttrandefrihetsbrott 28, 30—32, 81—84, 258—263, 299

Yttrandefrihetsåtal 28—34, 90, 258

Åtal enligt TF och RAL — se tryckfrihetsåtal, yttrandefrihetsåtal

Ägaransvar 19, 27—28, 79—83, 202, 205, 211

Ärekränkning 19—20, 30—34, 57, 90, 101—104, 119—130, 207—210, 246—247, 250

Övervakning av massmedierna 31, 48, 51, 70—71, 91, 106—108, 214, 298—306, 312—313, 329—330

Böcker från Studieförbundet Näringsliv och Samhälle

Ca = cirkapris exkl. moms

Albinsson, Göran—Segerstedt, Torgny—Tarschys, Daniel

Näringslivet utmanat

165 sidor 1968 Ca 17: 50

inb. 22: 50

Kritiska röster särskilt från studenter har höjts både mot enskilda företag och näringslivet i stort.

Vad är det man reagerar mot i företagens verksamhet?

Är studentkritiken en följd av breddad universitetsrekrytering eller av en allmän "vänstervridning"?

Hur stora är de vänsterradikala grupperna?

Har de något inflytande?

Robert E. Baldwin

Den nya protektionismen

275 sidor 1971 Ca 39: 50

Det har sagts att sänkningen av tullarna genom EFTA, EEC och Kennedyronden har varit som att dränera ett kärr. Den lägre vattennivån har bragt i dagen alla de rötter och stubbar som utgörs av andra slags störningar av handeln, av icke-tariffära handels hinder.

Denna bok handlar om dessa icke-tariffära handelshinder. Uttrycket syftar på åtgärder som myndigheter vidtar och som skapar svårigheter för varuutbytet mellan länderna och därmed leder till misshushållning med världens ekonomiska resurser. Det kan vara importdispositioner, statligt industristöd, exportsubventioner m.m. Framställningen kompletteras med en särskild förteckning över icke-tariffära handelshinder som möter importen till och exporten från Sverige.

Baude, Hans

Att söka ekonomisk litteratur 198 sidor 1971 inb. 24: 50

En praktisk handledning för alla som sysslar med ekonomiskt utredningsarbete, forskare, studerande vid universitet och högskolor samt för bibliotek, såväl special- som universitetsbibliotek.

Bergqvist, Ivar—Thorburn, Th. m.fl.

När kommunen köper 192 sidor 1968 Ca 21: 50
inb. 26: 50

Vilka sköter den kommunala upphandlingen? Det är de förtroendevalda som disponerar över de miljarder som går till köp av varor och tjänster. En studiegrupp inom SNS har undersökt förhållandena och det framgår att i de flesta fall fattas kommunernas viktiga och ekonomiskt betydelsefulla inköpsbeslut av personer som är okunniga i inköpsfrågor.

Boken har i huvudsak handbokskaraktär. Den är av särskilt stort intresse för kommunernas förtroendevalda och tjänstemän. Men praktiskt taget alla de inköpsproblem som dessa ställs inför möter även inköparna i enskilda företag och statsförvaltning.

Borgenhammar, Edgar

Makten över sjukhuset 246 sidor 1968 Ca 23: 50
inb. 28: 50

En undersökning och en kritisk granskning av budgetpraxis inom svensk sjukvård. Vänder sig till alla som sysslar med sjukvårdsfrågor men även till alla dem som i enskild eller offentlig tjänst kommer i beröring med budgetfrågor.

Dahmén, Erik

Sätt pris på miljön 94 sidor 1969 Ca 19: 50
pocket 15: — inb. 24: 50

Nationalinkomsten stiger — men samtidigt försämras vår levnadsmiljö genom luftföroreningar, naturförstörelse och på många and-

ra sätt. Utvecklingen är på väg att snedvridas i förhållande till våra egentliga önskningar. Hur kan den snedvridningen förklaras? Vilken mekanism är det som verkar? Vad kan vi göra för att skapa en bättre utveckling? Forskningsrapporter och betänkanden om förgiftningar och luftföroreningar ger ständigt förnyad aktualitet åt dessa frågor. Boken innehåller också en katalog över olika typer av miljöförstöring.

Domander, Stig—Elinder, Erik m.fl.

De nya akademikerna

— vart skall de ta vägen?

187 sidor 1971 Ca 19: —
inb. 24: 50

Denna bok ställer frågan: vart skall alla nyexaminerade humanister och samhällsvetare ta vägen? Bokens huvudtes är att näringslivet kan bli en framtidsmarknad för dem.

Boken inleds med en översikt av akademikerexpansionens bakgrund och konsekvenser. Därefter redogörs för ett experiment med PRYO för akademiker, vilket givit mycket positiva resultat. DYRK-kurserna som ett medel att underlätta övergången till yrkeslivet granskas kritiskt.

Boken ger också internationella perspektiv. Den beskriver akademikernas roll på arbetsmarknaden i USA och Japan.

Eisler, Hans

En saklig betraktelse

400 sidor 1969 Ca 23: 50

Analys av u-landspolitikens mål och medel

inb. 28: 50

Vad betyder utländska företags investeringar för u-länderna?

Bistånd eller utsugning? Författaren visar

att svenska företags investeringar som regel är till fördel för u-ländernas ekonomiska och sociala utveckling

att stöd åt privata investeringar i u-länderna bör prövas som ett medel i den svenska biståndspolitik.

Olika sätt att stimulera privata företag till investeringar i u-länderna lanseras och analyseras.

Företagets långsiktsplanering 149 sidor 1969 Ca 19: 50
inb. 24: 50

I denna bok diskuteras allmänna principer för långsiktigt planeringsarbete. Genom att systematisera och studera tänkbara handlingslinjer kan ett företag öka sin beredskap för framtida förändringar. Lämplig för både små och stora företag, oavsett verksamhetsområde.

Gedin-Erixon, Astrid

Invandrare i Sverige

Enkäter, brev och samtal 169 sidor 1970 Ca 19: 50
— *främst om finländare* inb. 24: 50

Boken belyser förhållandena vid två arbetsplatser. Särskilt de problem som de finländska invandrarna ställs inför och hur de försöker komma tillrätta med dem. Genom enkäter, intervjuer med personalmän samt brev som kommit till Statens invandrarverk ger boken en allmän inblick i hur det är att vara invandrare i Sverige. Ett särskilt kapitel ägnas begreppet anpassning.

Grape, Lennart—Ysander, Bengt-Chr.

Säkerhetspolitik och försvarsplanering

235 sidor 1967 Ca 23: 50

Försvaret kan sägas vara landets största koncern och som sådan den svenska industrins viktigaste kund. Vad som händer inom försvaret är även ur ekonomisk synvinkel av betydande intresse. Försvarets långsiktiga planeringsproblem analyseras. Förslag framlägges till såväl principiella som konkreta lösningar av organisatoriska problem. Boken kan även ses som en studie i långsiktsplanering för offentliga aktiviteter överhuvudtaget.

Kjellström, Nils

70-talets chefer

141 sidor 1969 Ca 23: 50
inb. 28: 50

Författaren har tillsammans med en grupp experter på "management development", Hans Robertsson, Lennart Strömberg m.fl.

försökt besvara frågor som:

Vilka krav kommer vårt eget och omvärldens sociala och ekonomiska system att ställa på chefer på olika nivåer inom företag och offentliga förvaltningar? Hur många chefer behövs och vad måste de kunna på 1970-talet?

Kleppe, Per

EFTA—NORDEK—EEC

274 sidor 1969 Ca 23: 50

*Analys av de nordiska ländernas
integrationsproblem*

inb. 28: 50

En utförlig redogörelse för Nordek-planen och dess konsekvenser för vår ekonomi. Det hittillsvarande samarbetet inom EFTA:s ram värderas, såväl kvantitativt som kvalitativt. De nordiska ländernas ställning i det europeiska ekonomiska samarbetet behandlas. Den viktiga frågan om Nordek försvårar eller underlättar en anslutning till EEC diskuteras ingående. Författaren har under flera år varit chef för EFTA:s ekonomiska sekretariat i Genève.

Liljefors, Åke O.—Braunerhielm, Erik

Världshandel

i omvandling 2:a omarb. uppl. 172 sidor 1968 Ca 22: 50

Syftar främst till att ge centrala data om den internationella handelskaraktären i dag och förutsättningarna för utvecklingen. Med aktuell statistik och många tabeller. Behandlar även problem som förelåg inför den andra världskonferensen om handeln med u-länderna som avslutades i New Delhi våren 1968.

Lundberg, Erik

Produktivitet och räntabilitet

286 sidor 1961 Ca 24: —

Studier i kapitalets betydelse inom svenskt näringsliv. Boken är den första systematiska sammanställningen av de resultat investeringar leder till och av de överväganden som föregår dem.

On Incomes Policy 275 sidor 1969 Ca inb. 65: —
*Papers and Proceedings from a Conference
in Honour of Erik Lundberg*

Från en konferens med ett stort antal ledande svenska och utländska ekonomer och ekonomiska rådgivare till statschefer. Temat var inkomstpolitik mot bakgrund av den inflation som rått sedan världskriget. Konferensen studerade ingående de svenska problemen i internationellt perspektiv.

Machlup, Fritz—Dahmén, Erik—Ohlin, Göran

Kris i valutasystemet

— *är pappersguldet lösningen?* 212 sidor 1970 Ca 22: 50
inb. 27: 50

Lättläst beskriver professor Fritz Machlup, Princeton University — en av männen bakom pappersguldet — krisen i det internationella betalningssystemet och olika försök som gjorts att lösa krisen. Professor Erik Dahmén har skrivit en översikt över hur det nuvarande internationella valutasystemet fungerar. Professor Göran Ohlin beskriver i sin uppsats hur behovet av valutareserver tillgodosetts under skilda perioder, dvs. utvecklingen från metallguld till pappersguld.

*Tingsten, Herbert—Samuelsson, Kurt—Sampson, Anthony
m.fl.*

Perspektiv på 190 sidor 1970 Ca 23: 50
näringslivsdebatten inb. 28: 50

Professor *Herbert Tingsten* analyserar de ideologiska strömningarna i dagens svenska samhälle, mr *Anthony Sampson* (författare till "De nya européerna", "Anatomy of Britain") diskuterar den europeiska studentrevolten och docent *Kurt Samuelsson* redovisar bakgrunden till den svenska näringslivsdebatten samt skisserar förslag till reformer på väsentliga områden av näringslivet. Behovet av reformer av både principiell och praktisk art utvecklas också i uppsatser av några svenska företagsledare: *Olle Karleby*, *Lars Lidén* och *Lars Wirström*.

Westerberg, Sten

Den ofärdiga trafikpolitiken 131 sidor 1970 Ca 17: 50
— *en studie i offentlig prissättning.* inb. 22: 50

En analys av orsakerna till bristerna i dagens transportsystem. Boken är en kritisk granskning av hur den officiella trafikpolitiken — vars princip är konkurrens på lika villkor mellan olika transportgrenar och trafikföretag — utformats i praktiken.

Asbrink, Sven H.

Personaltjänsten i små och stora företag 52 sidor 1967 Ca 12: 50

En minneslista för personaltjänsten och en sammanfattning av modern erfarenhet av god personalpolitik i alla slag av företag. För kurser och utbildning.

SNS-böcker kan köpas i bokhandeln eller beställas direkt från SNS, Sköldungagatan 2, 114 27 Stockholm. Tel. 08/23 25 20.

Lag och etik för massmedier

Under senare år har företagen i starkt växande utsträckning uppmärksamats av massmedierna. Arbetsmiljöer, utlandsaffärer, fusioner, bolagsstämmor och mycket annat är i dag stoff för förstasidor och löpsedlar. Samtidigt har massmediernas arbetssätt förändrats. Reportaget har mer och mer inriktats på det kontroversiella. Den gamla gränslinjen mellan faktarapportering och kommentarer håller på att utsuddas.

Denna utveckling bör främst ses som ett uttryck för den pågående skärpningen av samhällsdebatten. En bidragande orsak har de ändrade förhållandena inom massmedierna säkert utgjort. Särskilt förtjänar nämnas kvällspressens och etermediernas expansion.

I detta läge har SNS funnit det vara en angelägen uppgift att förutse-
sättningslöst studera de massmedieproblem, vilka i särskild utsträckning berör företagen. Början görs med **Lag och etik för massmedier** som innehåller en genomgång av de rättsliga och utomrättsliga regler som gäller för massmedier. Den täcker allt från lagar och publiceringsregler till okodifierad praxis. I boken redogörs för och diskuteras effektiviteten hos gällande system för klagomål och rättelser inom olika grupper av massmedier. Med anknytning till debatten om publicistisk etik diskuteras utgångspunkterna för den statliga utredning som har till uppgift att överväga en gemensam massmedielag för press, radio och TV.

Bokens karaktär av fyllig kartläggning gör att den bör vara av intresse även för andra än dem som inom företagen berörs av massmediefrågor.

Studieförbundet Näringsliv och Samhälle

Distribueras av **FORUM**